

BOJ POD TRIGLAVOM

GORJE PRI BLEDU

BOJ POD TRIGLAVOM
GORJE P R I B L E D U

BOJ POD TRIGLAVOM

ZBORNİK

**GORJE PRI BLEDU
1966**

Triglav z Velim poljem

I. del

UVODNE MISLI

Kako trdo je v gorjanske vasi posegla zadnja vojna, kakšno revolucionarnost so izpričali Gorjanci v letih 1941-45, priča že to, da je v boju z okupatorjem izgubilo življenje 159 mož, fantov, žena in celo otrok! V letu 1941 je bilo v teh vaseh — Spodnje Gorje, Zgornje Gorje, Grabče, Mevkuš, Podhom-Sebenje, Poljšica, Radovna, Višelnica, Spodnje in Zgornje Laze, pa še Zasip ter Krnica in zaselki: Pokljuka, Zabrežno, Postojna, Hotunje in Zatrnik — kakih 2.800 prebivalcev. Padel je torej približno vsak osemnajsti gorjanski prebivalec! Če dodamo še 63 družin, ki so bile izseljene ali v Nemčijo ali v Srbijo, vidimo, da so ti kraji plačali izredno visok krvni davek, da so Gorje — v širšem pomenu prispevale k zmagi nad nacifašizmom mnogo več kakor številna druga naselja. Človek se nehote vprašuje, zakaj tolikšne žrtve, od kod taka neupogljiva žilavost? Hkrati to tudi kaže, da so se te vasi in zaselki strnjeno vključile v vstajo in revolucijo. Gorjanske vasi so dale kakih 350 partizanov, da pa ne bi bilo še več žrtev, je bilo treba obrzdati in uničiti tudi nekaj ovađuhov in plačanih izdajalcev.

Če stalno živiš v teh krajih, če vsak dan vidiš to okolico, komaj še opaziš, kako lepo so ti kraji raztreseni po obronkih Pokljuke in Mežaklje in ne utegneš opaziti, da so pravzaprav okras na prstih močnega Triglavskega pogorja, ki se vzpenja nad slikovitimi gozdovi, skalnimi stenami in prepadi. Domačin, vajen garanja in skromnosti, ki ju je podedoval od svojih staršev, dostikrat niti ne razmišlja, zakaj je ali je bila njegova življenjska pot tako trnova. Te, v glavnem strme njive in travniki, kolikor jih je in h katerim kot nujni dodatek sodijo tudi rovti po Pokljuki in drugje, dajejo samo tisto, kar jim iztrgajo pridne roke. Nad 500 domačij je obdelovalo le kakih 70 kmetov in 400 kajzarjev, drugi pa so bili bajtarji, zakupniki in dninarji. Ti ljudje so se morali hočeš nočeš preživljati s kmetovanjem in »furanjem«, z »golarijo« in obrtjo, sčasoma pa tudi z delom v jeseniških tovarnah. Zato ni čudno, če se je naš človek v tem boju za obstanek prekalil in utrdil, da je bil videti na zunaj okoren in neotesan, v resnici pa je dober in pošten. A postal je tudi nezaupljiv in uporen. Takega je naredilo trdo življenje na porobkih poključkega stopala.

Bližina gozda je bila Gorjancu vedno prijetna, domača, vzbujala je v njem občutek večje varnosti. V tem je že del odgovora na vprašanje, zakaj je bilo toliko žrtev. Delo in skromnost sta izklesala te trdne in hkrati ponosne ljudi, vajene boja ne le s skopo naravo in s stroji v tovarni, temveč tudi z vsakomer, ki bi jim to hotel vzeti. Gorjanec ne trpi hinavca, je le samo na videz grob. Spričo bližine gozdov je človek samo stopil iz hiše in že je bil med partizani. Ali pa partizani v hišah!

Jesenice — žarišče naprednega in revolucionarnega gibanja za gornji gorenjski kot, ki so zadnja leta pred vojno vse bolj vsrkavale tudi gorjanske delovne roke — so začele vračati obresti. Od tam so se širile napredne ideje, kulturna beseda, dobra misel in humana knjiga. Organizirano delo je tudi Gorjanca dvigalo na višjo stopnjo življenja in snovanja, mu širilo pogled in poglobljalo dojemanje dogajanja. Sicer pa imamo pri rokah skromno kartico, toda dragocen dokument, da so se v gorjanskih vaseh že leta 1921 številni ljudje prištevali med proletarce in so to tudi bili. Takrat je namreč tam učiteljeval 25-letni učitelj in naprednjak, znani poznejši organizator revolucije na Gorenjskem, Stane Žagar. Ob koncu tega leta je dobil naslednjo čestitko: — Vesele božične praznike, srečno in veselo novo leto Vam želijo gorjanski proletarci! Anonimnost kaže, da to ni bilo običajno voščilo, temveč izraz pripravljenosti na sodelovanje.

Že leta 1923 so Gorje dobile »Svobodo«, ki je zbirala okoli sebe mladino in vzgajala ljudi v naprednem duhu. Njen revolucionarni in kulturno-prosvetni vpliv je rodil dragocene sadove: že leta 1941 je odšlo v partizane 17 njenih članov in simpatizerjev, 14 pa kmalu za njimi.

Med gorjanskimi revolucionarji so znana imena Jakoba Urha iz Zasipa, Andreja Prešerna in drugih, zlasti pa prekaljene in neupogljive revolucionarke Marije Žumer ter njenih učencev in sodelavcev. Zanimivo je, da je bil vsak predvojni komunist hkrati tudi vnet in razgledan kulturni delavec.

Z Jesenic pa so tja prihajali tudi navdihovalci in organizatorji, kakor je bil Tone Čufar, na Poljšico pa se je priselila komunistka Ivanka Mohorič z možem. Revolucionarji so hodili tudi na sestanke k Matevžu Volfu v Slamnike, kjer je bilo kot nalašč primerno oporišče za tako delovanje. Napredne in revolucionarne niti so vodile tudi v Bohinj, in Gorje so bile uspešna vmesna postaja med Jesenicami in to dolino, ki je bila tudi med vojno tesno povezana s temi kraji.

In ko so k nam prišli okupatorji, ki so zlasti Bled spremenili v nevarno gnezdo in razkazovali svojo moč, so gorjanske vasi med utrjenima Jesenicami in Bledom postajale nekaka odskočna deska za pot v gozdove, na drugi strani pa izhodišče za številne poti in niti, potrebne v pripravi na vstajo. Proti Bledu je mejila železniška proga — med Podhomom in Bohinjsko Belo, ki teče natanko tam, kjer se poključna pobočja začno raztegovati v ravnino. Kljub temu pa je zlasti Rečica sodelovala z Gorjanci in s tistimi, ki so se zadrževali na Mežaklji in Pokljuki. Poleg drugih imajo Rečičani in drugi Blejčani tam tudi gozdove, rove in planine.

Tako so zveze med Jesenicami in Gorjami z okupacijo močno oživele. Tudi v tem je del odgovora na vprašanje, od kod taka upornost. To je pravzaprav glavni del odgovora, kajti priprave na vstajo so bile stvar organizacije, naloga in odgovornost ljudi-komunistov, ki so takoj po okupaciji pokazali, kaj so.

Gorje s Pokljuko in Mežakljo so bile partizansko zaledje. Smrt je že zgodaj začela segati po borbih in drugih prebivalcih. Nismo se še mogli prav zavedeti, da bo boj res tako krvav kakor je bil, že sta padla prva dva Gorjanca: Andrej Komar in Alojz Žvan. Padla sta 8. avgusta 1941 na Jelovici. Dne 28. avgusta so Nemci ustrelili že prvih pet talcev v Spodnjih Gorjah. Že 19. septembra 1941 je na Pokljuki padel znani Remarjev Andrej-Andrej Prešeren. Misli in želje, da bo vojne po napadu na Sovjetsko zvezo kmalu konec, so se začele razblinjati. Nacisti so začeli kazati svojo moč in predvsem nasilje. In prav v tem je veličina boja: upor je okupator sicer zaviral, toda zadušil ga ni. Zdaj so Gorjanci izpričali svojo žilavost, izklesanost in odpornost.

Mar je potemtaka čudno, da so v štiriletnem spopadu padali tudi taki dečki, kot sta bila štirinajstletna pastirčka Stanko Beznik iz Krnice in Jože Janša iz Podhoma? Ali pa 81-letni Jožef Jan iz Spodnjih Gorij? Padli so v gozdovih in na planinah; v takih primerih gozdnata Pokljuka in Mežaklja nista bili partizanski zaveznici. In nasprotno: vsak, kdor se je v tistih časih znašel v gozdovih, je bil v sovražnikovih očeh partizan.

In potem so se vrstili številni padli, ki so se žrtvovali med partizani ali pa so padli drugje. Ker je bilo po več članov ene družine v partizanih, je smrt v nekatere družine posegla tako neusmiljeno, da so padli kar štirje Žvani-Porovi iz Spodnjih Gorij, štirje Pogačarjevi-Kržetovi iz Krnice, pet Repetov iz Spodnjih Gorij, trije Kobali-Zgavavnekarjevi iz Mevkša, trije Pristovi iz Mevkša, dva Krničarja iz Zgornjih Gorij, dva Sokliča z Laz, dva Kobala-Frčejeva iz Zgornjih Gorij, dva Laha iz Spodnjih Gorij, dva Pora iz Podhoma, več Jakopičev, pa Žemve, dva Cundriča ter še in še. O Radovni in o vseh drugih pa bo beseda še posebej. Na zunaj trdi Gorjanci so po teh robovih raje padali, kakor da bi upognili svoje pokončne hrbte. In ne le tu: tudi Ljubljano je poškopila kri Gorjancev, celo Srem je zahteval svoj davek iz Gorij, po primorskih hribih leže kosti gorjanskih rojakov, in še sem in tja po naši domovini je zemljo močila gorjanska kri.

Trd je bil boj za svobodo, zato poleg drugih, predvojnih dogodkov vse to ne sme v pozabo. Nikoli ne smemo pozabiti nasilniške okupacije in našega oboroženega boja za lastni obstanek in hkrati za lepšo prihodnost delovnega človeka. To je bil največjačasnejši čas slovenskega človeka, čas, ko smo se dotlej dvignili najvišje! Spričo nevarnih fašističnih sil in načrtov z nami je šlo prav za vse! In tako so se kmalu po vojni začele porajati misli in želje, da bi vsaj poglobitve spomine in dogodke ohranili zapisane. Že izbira dneva za krajevni praznik govori o tem, kako se je organizacija Zveze borcev vse bolj potegovala za to, da bo končno prišlo do napisanih in natisnjenih spominov, oziroma do kronike ali zbornika. Za svoj praznik so si Gorje izbrale 28. avgust.

Na ta dan leta 1941 so na gorjanskih tleh padli prvi talci. S tem dogodkom je okupator dokončno pokazal, s kakšnimi nameni je vdrl v naše kraje. Ta njegov zločin je bil že odgovor na začeto oboroženo vstajo. In ko so fašistični vojaki streljali v pet h kolom privezanih mož, so dejansko merili v že začeti upor. Zato je bila ustrelitev talcev v Spodnjih Gorjah velika prelomnica in hkrati pomemben opomin za dogodke, ki naj bi se poslej odigrali v tem lepem in slikovitem kotu pod Triglavom.

Poslej je bilo vse jasneje, da nam nihče ne bo podaril svobode, da si jo bo treba priboriti s krvjo in žrtvami!

Zato je več ko prav, da je prav 28. avgust dan, ko obstanemo vsaj za nekaj hipov ter se ozremo nazaj in naprej in da oživimo vse pomembnejše dogodke, vezane na boj za svobodo in na viharne dni, ko je šlo za vse!

In zdaj, ob 25-letnici vstaje, je tu knjiga, ki nam vsaj v glavnem skuša ohraniti potek osvobodilnega gibanja v Gorjah in njihovi okolici ter dogodkov, vezanih predvsem na viharne leta 1941—1945. Iz skromnih, s trdimi in delovnimi, pisanja neveščimi rokami, toda iskreno zapisanih spominov, življenjepisov in drugih zapiskov, iz zbiranja slikovnega in drugega gradiva je po dolgih letih misel o knjigi in vztrajnosti pri delu končno le rodila otipljiv rezultat. Dobili smo precej zajetno knjigo, ki je last in plod vseh prizadetih.

Vendar pa ta knjiga, ta zbornik kljub najboljšim hotenjem in obsežnosti ni mogla zajeti vsega, kar se je v gorjanskih vaseh dogajalo v preteklih viharnih letih. Vse tisto, česar ni bilo mogoče opisati podrobno, bomo prav gotovo našli in zaslutili v splošnih orisih kronike in nekaterih dogodkov, kjer so sodelovali številni imenovani in neimenovani prebivalci. To zlasti velja za zadnjo polovico vojnih let, ko so na različne načine v osvobodilnem gibanju sodelovali domala skoraj vsi prebivalci, mlado in staro. V kakem naslednjem delu in poznejših opisih bo še dosti možnosti, da bo vse to primerno dopolnjeno, kajti ta zbornik bo nemara še marsikoga vzpodbudil, da bo prijel za pero. Pri tem zato ne smemo pozabljati, da je bil začetek najtežavnejši. To zlasti spričo velike in zastrašujoče okupatorske moči. Gre predvsem za to, da je v knjigi zajeto vsaj poglobljeno dogajanje, da so opisane bistvene sestavine boja, da je v njej zaobjet duh, ki je prevladoval v letih revolucije.

Visok krvni davek so dale gorjanske vasi v boju za svobodo, toda kljub nekaterim uspehom, novostim in poskusom v povojnih letih Gorje niso doživele kdo ve kako občutne preobrazbe. Res še naprej poteka svojevrstna diferenciacija teh krajev in skozi vse to silijo novi življenjski tokovi, vendar mora na ramenih prihodnjih rodov, ki jim je predvsem namenjena ta knjiga, vzkliti še veliko novega. Ob tem tudi želimo, da bi bila knjiga eden izmed spomenikov boja za svobodo in vsem, ki so v njem sodelovali, predvsem pa tistim, ki so za naše lepše in svobodne dni darovali svoja življenja.

Ivan Jan-Srečko

KRONIKA

NAJVAŽNEJŠIH DOGODKOV V GORJANSKI OKOLICI

V LETIH 1941—1945

LETO 1941

Dne 27. marca so napredne sile Jugoslavije pod vodstvom KPJ rekle odločilni: »Raje vojno kakor pakt«. Zato je 6. aprila ob 5.15 zjutraj Hitlerjev vojaški stroj napadel Jugoslavijo. Istega dne dopoldne — bila je nedelja — so bombardirali Beograd, ki je bil razglašen za odprto mesto. Jugoslavijo so fašisti razkosali. Na Gorenjsko so najprej prišli Italijani, takoj za njimi pa Nemci. Italijani so z Gorenjskega odšli 23. aprila. Ti dogodki so tako kot drugi tudi v gorjanskih vaseh povzročili zmedo in negotovost.

Dne 20. aprila so se v Slamniki pri Matevžu Volfu zbrali na posvetovanje komunisti in nekateri napredni ljudje tega kota. To je povzročil vdor okupatorja, omogočila pa ga je že poprejšnja dejavnost jeseniških, gorjanskih, bohinjskih in blejskih komunistov, ki so se pred vojno večkrat zbirali v Slamniki in drugje. Glavni namen tega posveta je bil pogovoriti se o načinu boja proti okupatorju. Ugotovili so tudi, da je zbiranje orožja ob zlomu kraljeve Jugoslavije potekalo zadovoljivo. Največ so ga dobili na Bohinjski Beli, kjer je bila vojašnica, skrili pa so ga v Belci nad Slamniki. Na tem posvetu je izkušeni španski borec Franc Potočnik govoril o gverilskem boju, ki bi bil v okoliščinah okupacije edino mogoč in hkrati nujno potreben. Iz tega je izvirala tudi sklep, da je treba orožje zbirati še vnaprej. Posveta se je udeležil tudi Andrej Prešeren iz Grabna.

Dne 24. aprila je bila oblast nad zasedenim ozemljem prenesena na načelnika civilne uprave koroškega gaulajterja Kutschero. Tega dne so oblast prevzeli po občinah novi, od okupatorja postavljeni župani. Za gorjanskega župana je bil postavljen Vinko Jan, rojen 1881, ki je županoval do decembra istega leta. Za njim je bil postavljen Alojz Ambrožič, ki je te posle opravljal do poletja 1944.

Dne 24. aprila je gaulajter Kutschera odredil zaplembo vseh živil, obleke, strojev, bencina, olja in motornih vozil. Do uvedbe nakaznic je bila prepovedana prodaja tega blaga.

Čez nekaj dni je prišlo v Gorje 6 žandarjev in 7 pripadnikov SA. Komandir orožniške postaje je postal in bil do 1. 11. 1941 Edvard Steiner. Med žandarji je bil v tem času tudi Tirolec Roman Profanter iz Bregenza, ki je bil za pobijanje partizanov odlikovan.

Dne 27. aprila je bila v Ljubljani ustanovljena OF, kar je vplivalo na naglejše organiziranje osvobodilnega gibanja.

Dne 5. maja je izšla nemška odredba, da morajo biti v osmih dneh vsi kažipoti in napisi napisani v nemščini. Ta dan so v Gorjah pobirali tudi radijske sprejemnike. V naslednjih dneh je bila v uradih uvedena nemščina, razglasi za javnost pa so bili lahko še dvojezični.

V maju so že krožili prvi »Slovenski poročevalci«, ki so jih zaupniki OF prinašali z Jesenic. Začela se je po okupatorjih predvidena germanizacija Gorenjske.

Dne 6. maja so nacisti v Gradcu zasnovali načrt, po katerem bi bilo preseljenih 260.000 Slovencev, kamor so všteli tudi Gorenjce. Na konferenci 4. junija v Zagrebu so dodali še 175.000 naših ljudi. V zvezi s tem so se v tem mesecu začeli zdravniški pregledi in ljudi so razdelili po kategorijah od 1 do 6.

Dne 24. maja je Kutschera odredil, naj se začne ustanavljati KVB-Kärntner Volksbund. V teh dneh so bila razpuščena tudi naslednja društva: Sokol, Katoliško telovadno društvo in Planinsko društvo, Delavsko kulturno društvo v Spodnjih Gorjah, RK, Delavska strokovna enota v Zg. Gorjah. Koče KD so zasedle carinske enote.

Od 14. junija do konca tega meseca so tiskali sprejemne pole za KVB, vpisovanje pa je potekalo po prisilnih in gangsterskih metodah. Tako so vpisali večino prebivalstva. Tega dne je tudi dinar izgubil svojo veljavo. Poslej je bila plačilno sredstvo okupacijska marka, ničvredni denar. Tik pred vojno, ko je državo zajela huda inflacija, je nemška marka veljala 11—13 din, okupacijska oblast pa je vzpostavila nasilni in umetni menjalni tečaj — 20.— din za marko. To je bil hud gospodarski udarec in ropanje dežele prek denarja, ki je bil le slabo tiskan papir.

Sredi junija je šel v ilegalo prvi gorjanski partizan — 47-letni Andrej Prešeren iz Grabna, znan revolucionar, povezan z jeseniškimi komunisti. Za njim in še nekaterimi komunisti z Jesenic in Lesc je SIP kmalu razposlal tiralico, prvo te vrste v gorenjskem kotu.

Konec julija je bil v Krnici zaradi divjega lova in neprijavljenega orožja aretiran Franc Soklič.

Konec junija je bila med komunisti, ki se niso mogli pravočasno umakniti v ilegalo, na Javorniku aretirana članica okrožnega komiteja KP za Jesenje, revolucionarka — Marija Žumrova iz Spodnjih Gorij. To je bil hud udarec za gibanje, kajti Žumrova je ostala v zaporih in taborišču, kjer je leta 1944 umrla.

Dne 2. julija so del izseljevalnega načrta začeli uresničevati tudi v Gorjah. Tega dne so namreč izselili učitelja Timeta Razingerja in Antona Dodiča, župnika Gabriela Petriča, trgovca Petra Sitarja z ženo Elizabeto in sinom Petrom, Jakoba Slivnika in Viktorja Polaka. Najprej so jih odpeljali v Šentvid pri Ljubljani, od tam pa v Srbijo. Prve aretacije v Gorjah pa so bile že 7. maja, ko so v Begunje odpeljali učiteljstvo in kaplana.

Dne 4. julija so morali župani obvestiti starše tistih mladincev, mlajših od 14 let, da se bo naslednji dan pričel v šolah šesttedenski redni pouk. Tega dne so prispeli tudi nemški učitelji in učiteljice. V Gorjah so poučevali štirje. Pouk je bil dopoldne, zvečer pa so bili šesttedenski tečaji nemškega jezika. Domačih moči niso smeli uporabljati.

Zadnje dni julija in 1. avgusta so odšli v partizane Andrej Žvan-Boris, poznejši narodni heroj, njegova brata Lojze in Janez Žvan, Adolf Repe-Tilen in Andrej Komar, vsi iz Sp. Gorij. Zveze osvobodilnega gibanja so se širile. V gibanje so se vključevali ne le člani in simpatizerji KP, temveč tudi drugi ljudje različnih nazorov. Tudi kmetje, drvarji in pastirji, ki so se mudili v gozdovih in po planinah. Selitve v začetku meseca so povzročile med prebivalstvom negotovost ter sprožile odpor proti okupatorju, kar so prvi partizani in organizatorji NOG uspešno pojasnjevali ljudem. Osnovna naloga je bila zbiranje orožja in hrane ter širjenje sicer redkega, toda nadvse pomembnega osvobodilnega tiska. Po napadu hitlerjevske Nemčije na Sovjetsko zvezo — 22. junija — so bile smernice glede oboroženega upora vse jasnejše. Pobudo za to je dajala KP.

Spričo vse številnejših sabotaž v okolici je načelnik civilne uprave Kutschera **dne 28. julija** odredil policijsko uro, ki je veljala od 22. do 4. ure zjutraj. V zvezi s tem so bili tudi večerni jezikovni tečaji in delovni dnevi prilagojeni temu času. Kdor se poslej v tem času na poziv ne bo takoj ustavil, bo ustreljen — tako je bilo rečeno v razglasu.

Dne 28. julija je bila na Mežaklji ustanovljena Jeseniška ali Cankarjeva četa, katere komandir je postal Polde Stražišar, komisar pa France Potočnik, oba komunista. Tej četi so se kmalu pridružili tudi gorjanski prvoborci.

Dne 29. julija je izšel naslednji zloglasni Kutscherov razglas, in sicer imenovanje »posebnega sodišča za sojenje komunističnih elementov«. S tem so okupatorji hoteli »uzakoniti« ubijanje upornikov in vseh naših ljudi, ki bi upornikom pomagali. Za predsednika je bil imenovan sodni svetnik dr. Kurt Messiner. Sodišče je začelo takoj delovati.

Dne 1. avgusta so Nemci prvič napadli Jeseniško četo, in sicer na Obranci, kjer sta padla prva dva gorenjska partizana: Ferdo Koren in Viktor Arzenšek. Ta spopad je odjeknil tudi v gorjanski okolici in bi se bil končal drugače, če ne bi bilo izdano taborišče. Potrebna je bila še večja previdnost in boj proti izdajalcem.

Prve dni avgusta je Jeseniška četa prišla na Pokljuko, kjer se ji je pridružila tudi gorjanska skupina. Nekaj dni so se zadrževali na Gačah nad Križi. V teh dneh je prišla zlasti do izraza pomoč Ivanke Mohoričeve s Poljšice in njenih najožjih sodelavcev ter Matevža Volfa iz Slamnikov. Takrat sta se pri Mohoričevi in na Pokljuki ustavila voditelj gorenjskega upora in član glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet — narodni heroj Stane Žagar in član vojnega komiteja Ivan Bertoncej. Obiskala sta Jeseniško četo. Tatoj potem je četa odšla na Jelovico, kjer je bil 5. avgusta ustanovljen Cankarjev bataljon. Tako bi tudi prvi gorjanski partizani sodelovali pri napadu in osvobodanju zapornikov v Begunjah, kar je bilo v načrtu, do česar pa ni prišlo.

Dne 8. avgusta sta na Kotliču, sedaj Partizanskem vrhu na Jelovici, v spopadu z močnejšimi nemškimi policijskimi silami padla prva gorjanska partizana Andrej Komar in Alojz Žvan. Razen njiju je padel tudi Jeseničan Pavle Koren.

Potem se je četa spet vrnila v bližino Jesenic, skupina Gorjancev, organizirana v svoj vod, pa se je zadrževala na Pokljuki. Oba prva boja sta na spisku nemških spopadov s partizani, zaradi katerih so udeleženci dobili v priznanje jurišne značke. To je hkrati tudi priznanje, sicer še maloštevilnim in neizkušnim ter slabo opremljenim partizanskim enotam, ki so z oboroženim nastopom čisto zmešale okupatorske in germanizatorske načrte. Komandir gorjanskega voda Cankarjeve čete je postal Andrej Žvan-Boris.

Dne 5. avgusta ponoči je Janez Ambrožič iz Zasipa, ki je padel poleti 1942 na Jelovici, še kot ilegalce, v elektrarni pri Zasipu razstrelil vodovodno cev. Zaradi tega elektrarna nekaj dni ni mogla obratovati. J. Ambrožič je padel avgusta 1942.

Dne 8. avgusta so se nemški oddelki pognali na Mežakljo, toda partizanov ni bilo tam. Ljudi, ki so jih dobili v rovtih, so odpeljali s seboj. To so bili predvsem prebivalci Laz. V Begunjah so jih zadržali deset dni. Antona Hudovernika, starega 46 let in Lovrenca Sokliča, starega 36 let s Spodnjih in Zgornjih Laz, ki sta tam drvarila in že imela zvezo s partizani, niso odgnali s seboj, temveč so ju le preiskali in pustili na planini. Ta dva sta videla, da je živina ostala brez oskrbe in sta se naslednji dan, **9. avgusta**, odpravila v dolino. Med potjo so Nemci iz zasede streljali nanju in ju ubili. Dogodek je močno odjeknil v okolici in še bolj povečal sovraštvo proti nasilnikom.

Zaradi izdajstev so trpeli tako partizani, kot aktivisti v dolini. Zato je bilo nujno, da partizani kaznujejo izdajalce in sodelavce okupatorjev. Tako je bil 25. avgusta zvečer kaznovan s smrtjo kovač Florjan Ulčar iz Spodnjih Gorij, ki je Nemcem izdal člane »Vzajemnosti« in neprestano vohunil v nemško korist. To dejanje so ljudje odobraval, skrbelo pa jih je, kaj bodo Nemci storili zaradi tega. Že naslednji dan so aretirali Jakoba Vodnjova in Alojza Prešerna iz Grabna, iskali pa so

tudi druge: Ambrožičeve, Kocjančičeve, itd., ki pa so se umaknili. Tako so se konec avgusta partizanom na Pokljuki priključili še prvoborci: Ivan Bassaneze, Anton Ambrožič iz Spodnjih Gorij in brata Janez in Stanko Kocjančič iz Zgornjih Gorij.

Zaradi kaznovanega Florjana Ulčarja so v Spodnjih Gorjah pod hribčkom Revovco blizu hiše ubitega nemčurja postavili pet kolov, **dne 28. avgusta** zjutraj pa ustrelili pet talcev, in sicer 38-letnega delavca Franca Sokliča iz Krnice, 32-letnega zidarskega mojstra Jožeta Repeta iz Sp. Gorij, 44-letnega vrtnarja Karla Repeta iz Sp. Gorij, 52-letnega delavca, ujetega partizana Ivana Zupana iz Nomnja in 47-letnega delavca Jožeta Pikona z Dobrave.

Pripeljali so jih iz begunjskih zaporov, kamor so jih zaprli zaradi sodelovanja s partizani, ali pa ker so bili njihovi sorodniki. Zupan je bil prvi ujeti partizan, ki so ga nad Nomnjem zgrabili zaradi izdaje. Ljudje so talce hodili ogledovat, kar je širilo grozo, hkrati pa do brezobzirnega okupatorja netilo in širilo smrtno sovraštvo.

V začetku septembra se je Cankarjeva četa na Pokljuki, kamor so prišle vse skupine, formirala na novo. Komandir gorjanskega voda je bil Andrej Žvan-Boris, politični delegat pa je postal Anton Ambrožič-Božo.

V septembru je v skalni votlini nad predorom v Vintgarju prebivala skupina Cankarjeve čete. Od tam so po prvem brezuspešnem poskusu, potem, ko so si ogledali okolico, minirali 8 metrov visok stolp visoke napetosti, ki je stal na bregu Save pri Lipcah blizu Dobrave. V bližini je stal še drugi, oba pa sta jeseniški tovarni dovajala električni tok iz centrale pod Zasipom. Za prvim so hoteli porušiti še drugega, kar se pa ni posrečilo. Kljub temu je bila to dotlej najuspešnejša sabotažna akcija. Po nemških cenitvah je bilo za 10.000 RM škode. Poleg Jožeta Finžgarja, Staneta Kersnika in Franca Konoblja-Slovenka sta sodelovala tudi Gorjanca Andrej Prešeren in Janez Žvan-Dravski.

Sredi septembra je Cankarjeva četa na Pokljuki izpeljala prvo večjo prehranjevalno akcijo. Dotlej so se največ hranili s tistim, kar so nabrali po dolini, predvsem pri sorodnikih in redkih zaupnikih. Tokrat so na planini Javornik v dogovoru s kmeti pobrali precejšnjo količino sira, namenjenega Nemcem. Kakih 30 težkih nahrbtnikov so ga odnesli in skrili v senik na Dolinarjevem rovtu. Ta akcija je med Nemci povzročila obilo jeze in partizani so pričakovali hajko.

Po akciji na sir je vod, ki je bil sestavljen v glavnem iz Jeseničanov, spet odšel na svoj teren, gorjanski vod pa je ostal na Pokljuki in s pripravljenostjo mino šel rušiti progo na Bohinjsko Belo. Toda — po večkratnem poskusu mina ni eksplodirala in dolga pot s Fajfarce je bila zaman.

Dne 18. septembra so Nemci zaradi sira res šli napadat partizane na Pokljuko, pri čemer je na poti proti Koprivniku blizu Zajčeve bajte, zasledovan tudi od psov, padel 50-letni Jože Finžgar s Koroške Bele, Adolf Repe-Tilen, ki je bil z njim, pa se je rešil.

Nemci, ki jim je pomagal takratni pastir Janez Čop in ki se je pretvarjal, da sodeluje s partizani, so hajkali naprej po Pokljuki. Zaradi telice, ki jo je partizanom daroval kmet Alojz Kobal iz Zg. Gorij, je Čop zvedel tudi za partizansko taborišče, ki je bilo blizu Lepih kopiš. Ne da bi si partizani, ki so bili celo njegovi znanci, mogli predstavljati kaj takega, jih je Čop izdal Nemcem, hkrati pa partizanom predlagal, da bo policiste pripeljal tako, da jih bodo lahko potolkli. Po dramatičnih dogodkih je nazadnje kot žrtev Čopovega izdajstva padel Andrej Prešeren, ki je medtem, ko so bili drugi v zasedi, stražil in čakal na zvezo blizu tabora. To je bilo **19. septembra**. Stane Kersnik-Jelovčan, ki se je zvečer neobveščen o tem vrnil s terena, je komaj ušel psu in Nemcem.

Konec oktobra se je Cankarjeva četa spet združila in skupno je prek Jelovice odšla k Mohorju nad Selško dolino ter se tam združila s četo »Ilije Gregoriča«, ki ji je poveljeval narodni heroj — Jakob Bernard z Bleda. Tisto jesen je sneg zapadel že 22. oktobra in je po hribih tudi obležal. To je negativno vplivalo na življenje in gibanje partizanov. Odtlej so tudi Gorjanci, ki so bili v sestavi Jeseniške čete, sodelovali v vseh akcijah, ki jih je opravljal Cankarjev bataljon. Akcije so bile: 11. novembra »nabava« moke v Žapužah, masti in mesa v Dupljah, 19. novembra vojaška akcija v Češnjici, 24. novembra zaplenba jopic v Savnikovi tovarni v Škofji Loki, 1. decembra kaznovanje osmih okupatorjevih sodelavcev, itd.

Konec novembra je bilo nazaj na področje Bohinja, Gorij, Pokljuke, Jesenic in Zgornje savske doline poslanih 12 pripadnikov Cankarjevega bataljona z nalogo, da pripravijo množično vstajo. To skupino sta vodila Stane Bokal in Polde Stražišar. Prvi je s svojo skupino ostal v Slamnikih, drugi je s tovariši odšel proti Jesenicam.

V sestavi Cankarjevega bataljona so ostali še štirje gorjanski borci.

Priprave za vstajo so se dejansko pričele že v Selški dolini, ko se je pri Kocjanu v Bukovščici sestalo pokrajinsko vodstvo osvobodilnega boja. Za predel Bohinja, Gorij ter okolice Bleda pa je bil sedež organizatorjev vstaje v Slamnikih. Od tam so Stane Bokal, Franc Benigar-Gabrin, Andrej Žvan-Boris, Franc Grilc-Brinar, Lojze Knaflič in Stanko Kocjančič-Marjan hodili na sestanke v gorjanske vasi, na Bled in Gorjuše ter v Koprivnik. Tako so pridobivali in pripravljali ljudi na upor.

Dne 10. decembra pa je bil pri Matevžu Volfu v Slamnikih sestanek organizatorjev vstaje, ki mu je prisostvoval tudi Tomaž Godec, voditelj bohinjskih borcev. Sestanek je vodil Stane Bokal. Domenili so se o načrtu vstaje in sestavili vodstvo. Po takojšnji mobilizaciji bi osvobodili Bohinj ter gorjansko okolico, kar bi bil sestavni del splošne vstaje na Gorenjskem. To bi bila akcija proti nemškim preseljevalnim načrtom. Na tem sestanku so ugotovili, da je vstaja ne le nujna, temveč da so tudi okoliščine za to ugodne. Sodeloval je tudi Stane Žagar ml., organizator SKOJ na Gorenjskem. Dejansko je bila ta dejavnost sestavni del napotil vrhovnega štaba in tovariša Tita, ki je vse partizanske enote,

zlasti v obmejnih krajih, pozival k povečani aktivnosti, da bi tako razbremenili pritisk na centralne sile v Srbiji in potem v Sandžaku, kjer so preživljali tako imenovano prvo veliko sovražnikovo ofenzivo. Iz tega je nastala I. proletarska brigada.

V dneh od 12. do 14. decembra so bile gorjanske vasi zelo živahne. Organizatorji vstaje so 12. decembra zvečer sklicali širši sestanek, ki je bil na Stovičju nad Poljšico. Zbralo se je nepričakovano veliko ljudi — kakih 200. Zbrane je nagovoril Stane Bokal, komandant vodstva vstaje za to področje, in jim razložil namen zborovanja, ki so ga sklicali v času skorajšnjega poraza nemških napadalcev v Sovjetski zvezi — tako je bilo rečeno tedaj — jim govoril o upiranju vsega sveta nemškemu nasilju in pozval navzoče, naj se pridružijo upornikom.

O tem so potem udeleženci živahno razpravljali ter se dogovorili, da se bodo naslednji večer zbrali v Belci.

Tako se je 13. decembra zvečer nad Slamniki spet zbralo kakih 150 mož in fantov, ki so prišli predvsem iz gorjanskih vasi. Izmed teh jih je nad dvanajst odšlo s partizani v Slamnike, drugi pa so se vrnili, ker ni bilo opreme in orožja. Večina se je 14. decembra — bila je nedelja zvečer — spet zbrala v Belci, nakar je več kot stoglava skupina upornikov, večinoma zaradi pomanjkanja orožja, opremljena z drvarskim orodjem, krenila proti Mrzlemu studencu. Orožje bi dobili med napadom in po njem v Nomnju itd. Mimogrede so na Mrzlem studencu priključili 30 voznikov z Gorjuš in Koprivnika, potem pa so se na Koprivniku združili z domačini. Tam je bilo končno zbranih kakih 350 upornikov, ki so proti jutru sestopili v Nomenj. To je bil zdaj Prešernov bataljon, ki ga je vodil Stane Bokal. Tiste dni so ti kraji doživeli prve mitinge in večina udeležencev je tedaj prvič prisluhnila partizanskim pesmim.

Spričo izdajstva, maloštevilnosti starih partizanov in nenadnega nemškega napada se je potem načrt o vstaji izjalovil, vendar je iz gorjanskih vasi pri tem sodelovalo nad sto ljudi, ki so se po neuspehu v Nomnju postopoma in večidel vrnili domov, nekaj pa jih je ostalo v partizanih. Ti so v najtežavnejših okoliščinah prebrodili zimo, večina tistih, ki so se vrnili domov, pa je postala žrtev gestapovskega nasilja.

Kljub slabostim je gorenjska decembrska vstaja, katere del je bila tudi vstaja nad Gorjami in v Bohinju, imela velik pomen: osvobodilno gibanje se je širilo, Nemci pa so sprevideli, da svojih načrtov, to je germanizacije, združene s preseljevanjem, ne bodo mogli uresničiti.

Posledica tega je tudi bila, da so se morali žandarji, bilo jih je 9, 16. decembra iz Zg. Gorij umakniti na Bled. Isto se je zgodilo tudi z drugimi manjšimi orožniškimi postajami. Žandarmerija v Zg. Gorjah je ostala zaprta do 15. januarja 1942.

Poleg nasilja: streljanja v Begunjah, požiganja in ubijanja v Nomnju in drugega, so zdaj Nemci tudi zlepa poskušali prevarati partizane, naj opustijo nadaljnji boj proti njim. Obljubili so jim milost in mirno, svobodno življenje.

Prav v dneh decembrske vstaje je prišel na Gorenjsko novi gaulajter dr. Friedrich Reiner, ki je zamenjal zloglasnega Kutschero. Toda to je bila samo menjava ljudi, kajti teror ni popustil.

Dne 16. decembra, takoj po vstaji, je bil na Bohinjski Beli ujet Lovro Kogoj-David iz Sp. Gorij in odpeljali so ga v Begunje. Pozneje so ga izpustili in vrnil se je k partizanom.

Dne 17. decembra je bil v Sp. Gorjah ubit izdajalec Janez Čop. Ubila ga je pomotoma nemška patrulja, ko je s pištolo v roki bežal pred partizani. Nemci so mislili, da imajo opraviti s partizanom in so ga ustrelili na cesti, po kateri je tekel proti njim. Dobil je kazen, ki si jo je poleg drugega zaslužil s smrtjo Jožeta Finžgarja in Andreja Prešerna. Istega dne je bila aretirana tudi Lenčkova Pavla, ki je partizanom na Laze nesla kruh. Odgnali so jo h Konavcu v Krnico.

Dne 24. decembra so Nemci v odgovor na udeležbo pri vstaji, navsezgodaj obkolili Spodnje Gorje in zbirali ljudi. Ženske in otroke so potem pustili domov, v Begunje pa so odpeljali 36 mož in fantov. Potem so dva ustrelili med talci, druge pa so odpeljali v zloglasna taborišča, kjer jih je nekaj umrlo. Isti dan so Nemci blokirali tudi Graben in aretirali večino moških. Aretirali so predvsem tiste, ki so sodelovali v decembrski vstaji. V teh dneh so tudi po drugih vaseh pobirali in vozili v Begunje udeležence decembrskega upora.

V tem času se je partizanska četa zadrževala na Zatrniku. Spričo prihoda Nemcev, ki so jo zasledovali — na delu je bil izdajalski gozdar Hanzlowsky — so po visokem snegu odgazili drugam in se nastanili v Švegljevi koči v Brjanci.

Tam je **ostalo še 24 borcev**, drugi novinci pa so se spričo sovražnikove propagande, hude zime in splošne negotovosti spet vrnili nazaj v dolino. Partizani so v teh dneh po dolini nabrali smuči in krplje, kajti brez njih niso mogli nikamor. Kljub visokemu snegu in hudemu mrazu so partizani od tam izpeljali več akcij. **Dne 30. decembra** so šli k posestniku Jakobu Janu-Marovtu v Podhom po hrano. Čeprav jih je Marovt nekaj poznal, je nemškim orožnikom izjavil, da ni poznal nobenega. Tako so mu naročili partizani. **Na Silvestrov večer** pa so partizani prišli celo na Bled, kjer so podrli nekaj drogov električne napeljave in porezali električne žice. Tudi streljali so, toda na nobeni strani ni bilo žrtev. Nemci so bili zaradi tega zbegani in vznemirjeni, to pa je bil tudi namen partizanov.

V tem, začetnem letu, je šlo v partizane 22 gorjanskih občanov.

Dne 3. januarja je spričo izdajstva partizansko četo v Brjanci napadla močna nemška enota več sto mož. Spopad je bil uspešen, kajti partizani so napadalce pričakovali na pripravljenih položajih. Ko pa so po krivdi izdajalca gozdarja Hanzlowskega nemški smučarji udarili četi v hrbet, se je le-ta komaj umaknila. Ranjen je bil partizan Avgust Pristov iz Mevkša, ki so ga Nemci ujeli, odpeljali v Begunje in ga tam po dvodnevem mučenju hudo ranjenega ustrelili. Ob tej priliki so Nemci požgali Švegljevo kočo, partizani pa so se umaknili v skalno votlino nad Slamnike. Od tam so čez hudo zasneženo Pokljuko krenili v planino Lipanco ter se naselili v kočah.

Dne 19. januarja so smučarski policijski oddelki napadli partizansko četo v Lipanci. Dramatičen boj v visokem snegu in mrazu — bilo je do —32 stopinj C — je trajal ves dan. Nemci so razglašali, da je padlo 12 partizanov, v resnici pa so izgubili življenje štirje: Alojz Knaflič z Bleda, Janko Jakopič iz Grabna, Stane Bokal-komisar in Franci Kravs, oba z Jesenic. Tudi to je bila velika vrzel, hkrati pa je bil to redek boj visoko v gorah in v neugodnih zimskih razmerah. V tistih dneh so partizani pokazali, kaj je človeška vzdržljivost, saj so jih poleg močnih nemških klešč ovirale tudi nevarne strmine, hud mraz in nenavadno visok sneg.

Po tem boju so se nekateri premrazeni borci zadrževali v Slamnikih pri Matičku in Volfu, v Zg. Gorjah pri Žnidarju, na Rečici pri Rozmanovih in drugje, potem pa so se spet zbrali na Gačah nad Križami, kjer se jim je pridružila tudi skupina borcev, ki je po dolgih in nevarnih dneh prigazila iz Dražgoš.

Isti dan je nemška patrolja nad Grabčami, pod Spodnjimi Lazami presenetila partizana in komunista Franca Dacarja iz Lesc. Da ne bi prišel Nemcem v roke, se je ustrelil sam.

Nemci so na vsak način hoteli zatreti narodnoosvobodilno gibanje. **V januarju in v naslednjih mesecih** so streljali talce v Begunjah in tudi drugje. K zastraševanju in nasilju sodi tudi izseljevanje.

Dne 13. marca so Nemci izselili sedem družin, ki so sodelovale s partizani ali so pri njih imele svojce. Iz Zg. Gorij je bila izseljena ena družina, iz Sp. Gorij tri in iz Zatrnika tri. Med temi 11-članska družina Simona Urevca-Anžka, katere otroci so bili večinoma še majhni.

To je bila prva skupina družin, preseljenih v Nemčijo, s seboj pa razen najnujnejšega niso smeli vzeti ničesar. Nemci so zaplenili večino njihovih dobrin. Selitev je hudo prizadela vso okolico.

Po hudem prezimovanju je bila **marca meseca** iz vseh skupin, ki so se zadrževale na Pokljuki, sestavljena nova partizanska četa, ki je vneto navezovala stike z dolino.

Konec aprila je partizanska skupina na Voklem uničila nemško orožniško patroljo, ki je prišla z Bohinjske Bele. Pri tem so dobili tudi nekaj orožja. Takoj potem se je četa preselila na Pokljuko, v bližino Figovca.

Prve dni junija je del te čete napadel orožniško patroljo iz Gorij, ki je prišla v dolino Radovne. Rešil se je samo en orožnik, in sicer tisti s psom. Oba napada sta bila izpeljana pod vodstvom Andreja Žvana-Borisa.

V maju in juniju je po gorjanskih vaseh četa mobilizirala več fantov. Nekaj se jih je vrnilo domov, oziroma poleti vdalo Nemcem.

V noči med 26. in 27. junijem se je gorjanska ali 3. četa I. bataljona Gorenjskega odreda udeležila rušenja mostov v Mostah pri Žirovnici. Prišla je s Pokljuke pod Stol, kjer so na plitvem kraju prekoračili Savo. Izpeljavo akcije so varovali z močno zasedo proti Jesenicam. To dejanje je bilo v zvezi s prihajanjem II. grupe odredov čez Gorenjsko in v zvezi s poskusnim osvobajanjem te pokrajine. Da bi preprečili premike nemških čet in hkrati pritegnili nekaj njihovih oddelkov, ki so bili v akciji zahodno od Kranja, se je vodstvo Gorenjskega odreda odločilo za požig teh mostov. Pri tem je prišlo do streljanja, vendar se je akcija posrečila brez žrtev. Tam so Nemci zato 1. julija ustrelili 29 talcev, med njimi tudi Antona Marolta, Kokolovega iz Zasipa.

V začetku julija so poključski partizani pod vodstvom Andreja Žvana-Borisa dobili nalogo, naj v zvezi s prihodom II. grupe odredov, ki pa spričo hudih bojov na Jelovici ni mogla priti na Pokljuko — pripravi večjo količino suhe hrane. S tem v zvezi so partizani šli na Poljšico in v Hudovernikovi trgovini pobrali moko in drugo hrano. Hkrati so hoteli napasti tudi orožniško patroljo, s katero pa niso prišli v stik. Tisti večer so sredi vasi prepevali tudi partizanske pesmi, česar ljudje kar niso mogli pozabiti. Slišati je bilo klicanje imen: Marjan, Božo, Ljubo, Mitja in prebivalci so mislili, da je prišla kakšna enota iz ljubljanske okolice. Toda bila so le ilegalna imena.

Spričo povečane dejavnosti je **5. julija** napadel močan nemški policijski oddelek partizane na Voklem. Partizani, ki so napadalce organizirano pričakovali, so se po grebenu močno branili. Po večkratnih napadih so se umaknili, ker je bil sovražnik močnejši. Takrat je bil ujet partizan Jurij Krničar, ki so ga čez nekaj dni ustrelili, padel pa je Oskar Pogačnik z Bleda.

Na povelje štaba I. grupe odredov je bil **14. julija** formiran II. bataljon G.O. Za komandanta je bil imenovan Ernest Seidler-Iztok, za komisarja pa Jože Krajc-Žakelj.

Eden najhujših trenutkov za prebivalce gorjanske občine je bil ponoči med **25. in 26. julijem**. Tisto noč so nemški policijski oddelki preiskali skoraj vse gorjanske vasi. Ljudi so v zgodnjih jutranjih urah nagnali iz hiš in potem so morali ves dan stati zastraženi na cestah. Tudi jesti niso smeli, dokler so trajale preiskave in dokler niso pobrali in izselili 44 družin. Nemci so domove izropali, izseljenci pa so smeli vzeti s seboj le najnujnejše. Može so odpeljali v Begunje, žene in otroke pa v Šentvid pri Ljubljani. Potem so vse skupaj odpeljali v Nemčijo. Izseljene družine so bile iz Sp. Gorij in Grabna, in Zg. Gorij, Poljšice in Mevkša, ena družina pa iz Grabča. Iz Šentvida sta se potem vrnila dve družini.

Na nekatere domačije izseljenih so Nemci začeli naseljevati svoje ljudi — Besarabce, po drugih hišah pa so se večinoma naselili svojci preseljenih. To so bile predvsem hiše blizu gozdov, ker so se priseljeni tujci bali partizanov. Ob tej priliki je Anton Rejec izza Mosta v Krnici, — ko je zagledal prihajajoče Nemce — skril pri sosedovi hiši nekaj streliva. Nemci so to strelivo našli in aretirali tri može, da bi jih ustrelili. Ko pa so ugotovili, kdo je skril strelivo, so ustrelili le Rejca. Nemški dokument z dne 27. 7. 1942 pravi, da je bila to velika očiščevalna akcija policije in vojske ter da so severozahodno od Bleda zaprli 180 ljudi, enega pa takoj ustrelili, ker je skril strelivo. To je povzročilo velik preplah, še bolj pa je poglobilo sovraštvo prebivalstva do okupatorja in njegovih pomagačev. To je bil pravzaprav nasilniški ukrep proti povečani aktivnosti partizanov, ki se je razvijala vse od pomladi in dosegla višek z združenimi akcijami I. in II. grupe odredov. Že 25. junija je poveljnik orožniškega okrožja moral ugotoviti:

»Značilno je bilo vedenje prebivalstva, ko so 16. junija naša letala na Gorenjskem odmetavala letake. Ljudje so se veselih obrazov vrgli na letake, ker so domnevali, da so končno prišli njihovi osvoboditelji ... Ko so letake prebrali, so povsili glave. Zdi se, da prebivalstvo tega svarila ni vzelo resno, temveč si to razlaga kot slabost Reicha ...

Bande se v zadnjem času očitno krepijo, in prav tako njihova dejavnost. Meseca junija so bande ubile 7 Nemcem naklonjenih Slovencev, 3 hudo ranile, 22 pa so jih ugrabile. Nadalje je bilo 20 plenitev živil, na Jesenicah pa so odvili železniške tirnice itd.

Okrepitev orožniških postaj s pripadniki vermanshafta se ni obnesla ...«

Da bi zlomili odporniško dejavnost, je v teh mesecih naraščalo število ustreljenih talcev. Zaradi partizanskih akcij so samo pri Hrušici in v Bistrici pri Naklem ubili 133 talcev. Boj je bil vse bolj srdit.

Kako je bilo od spomladi na Gorenjskem, priča tudi to, da so po partizanskih enotah v »Ljubljanski pokrajini« zbirali prostovoljce za Gorenjsko, maja in junija pa jih je res prišlo kakih 100. Nekaj teh fantov je sprejela partizanska enota na Pokljuki.

Dne 27. julija je general Rössener z Bleda razposlal navodila o ravnanju pri požiganju vasi. V njih med drugim pravi:

»Zadnje čase se je dogodilo, da so med drugim zažgali ne le živino, temveč tudi stroje, vejalnike, rezilnice, pluge, brane, novo opravo ali celo pravkar pokošeno seno in požeto žito.

Zaradi tega ukazujem, da je pri požiganju hiš treba ravnati po naslednjih navodilih: »... Potem govori o obkoljevanju, o tem, da je treba ljudi spoditi iz hiš, nekaj mož zadržati, druge pa odpeljati, govori tudi o reševanju in zavarovanju pred požarom različne hrane in drugega »ko moramo vendar varčevati z vsakim funtom žita«, itd.

Ta dokument dokazuje okupatorjevo surovost in govori o krivdi vseh, ki so taka divjaštva včasih počenjali še v hujši meri, kakor jim je bilo naročeno.

Med 8. in 10. avgustom je izdaja močno prizadela štab Gorenjskega odreda. Na Jezercih na Pokljuki so prišli v taborišče gorjanskih partizanov tovariši Polde Stražišar — komandant Gorenjskega odreda, France Potočnik — odredni intendant, komandant bataljona Ernest Seidler-Iztok in Ivan Bernard — četni komandir novo snujočega se bataljona.

Nemci so jih presenetili v taborišču. Pri tem sta padla Polde Stražišar in Ivan Bernard, France Potočnik pa je bil ranjen in ujet ter pozneje ustreljen. Pobeg pa se je posrečil samo Iztoku, ki je bil tudi ranjen.

V teh dneh je iz tega bataljona krenila tudi skupina partizanov, da bi na Aljažev stolp vrh Triglava izobesila našo zastavo. Ker so tedaj na Triglav prišli tudi Nemci, se to še ni moglo zgoditi.

Vse to se je zgodilo v času velike uničevalne akcije policije in vojske, kot v svojih poročilih z dne 12. 8. 1942 poroča nemški štab Jug. Nemci niso vedeli, da so obkoljevali del štaba gorenjskega odreda, temveč so mislili, da je to skupina pokljuških partizanov. V tem času so pokljuški partizani blizu Bohinjske Bele takoj po prihodu izvidniškega oklopnega vlaka razstrelili tirnice, o čemer govori isto poročilo štaba Jug.

Dan za dnem so kamioni odvažali s Pokljuke les na žage v dolini, ki so za nemške potrebe delale s polno paro. Zato so partizani na cesti, dober kilometer od Zatrnika, zažgali tri kamione, ki so odvažali les, spremljevalce pa spodili v dolino. To se je zgodilo **11. septembra** pod vodstvom Ernesta Seidlerja-Iztoka. Poleg njega je bilo še 18 borcev, med njimi Tilen, Janez in Stanko Kocjančič. Ob tej priliki je Iztok poučil 20 obiralcev gozdnih sadežev o osvobodilnem gibanju.

Naslednjo noč — **med 12. in 13. septembrom** — je skupina petih partizanov s Pokljuke pod vodstvom Janeza Kocjančiča pri Nomnju, vrgla s tira in uničila lokomotivo in pet tovornih vagonov.

Potem so kamioni poskušali s Pokljuke voziti les pod nemško stražo. Zato je skupina partizanov **1. decembra** požgala žago v Grabnu ob Radovni. Gasit so prišli gasilci iz Gorij in Bleda ter tudi vojaštvo in policija, a žaga je kljub temu pogorela. Tako je bilo ustavljeno njeno delo za rajh.

Dne 23. septembra zvečer je skupina partizanov med Blejsko Dobrovo in Jesenicami vrgla s tira oklopni vlak, ki je bil na poti, da bi zavaroval progo. Iztirila se je lokomotiva in en vagon, policist železniške zaščite pa je bil ranjen.

Ponoči **med 25. in 26. septembrom** so pokljuški partizani prišli v prehranjevalno in tobačno akcijo, kar so opravili v gostilni Kunstelj v Zg. Gorjah, v Hudovernikovi trgovini na Poljšici in v Cundričevi gostilni v Podhomu.

Dne 19. oktobra so na orožniški postaji v Sp. Gorjah pretepli žandarji 53-letnega Janeza Slamnika tako, da je podlegel poškodbam.

Dne 22. oktobra zvečer so nemški oddelki začeli akcijo proti poključskim partizanom na odseku Zg. Gorje, Zajama (k. 1008) Zg. Gorjuše, Mrzli studenec, Poključska cesta, Zg. Gorje.

Sodelujoče sile so bile sestavljene iz II. bataljona 19. policijskega polka s še dvema četama 4. polic. polka, II. in III. rezervne motorizirane orožniške čete Alpenland, težke čete Alpenland, policijske čete planinskih lovcev, oboroženih sil in orožništva. Sodelovali so tudi jurišni in oprezovalni oddelki, ki so hkrati pregledali gorska oporišča.

Akcija proti partizanom je bila velikopotezna, toda rodila ni nobenih uspehov.

Med 6. in 8. novembrom so partizani opravili več prehranjevalnih akcij, in sicer v Krnici, v Mevkšu in na Bohinjski Beli.

Dne 6. novembra sta v jutranjih urah šli v napad proti partizanom na Pokljuki policijska četa planinskih lovcev Alpenland ter 2. rezervna motorizirana orožniška četa Alpenland. Toda ti oddelki so našli le neko zapuščeno partizansko taborišče. To kaže na izdajstvo ali priznanje kakega ujetega partizana, tovariši pa so se medtem že umaknili.

V poročilu okrajnega orožniškega poveljnika Radovljica z **dne 26. novembra 1942**, je med drugim rečeno:

»... Splošna aktivnost banditov se je v tem mesecu razširila na področje orožniških postaj v Gorjah in v Bohinjski Bistrici. Zdi se, da je tudi OF znova začela razširjati svojo dejavnost, ker so akcije z letaki močno narasle. Napačno bi bilo misliti, da so vse te akcije izpeljali banditi.«

Povečana aktivnost partizanov in aktivistov na terenu je omogočila še bolj organizirano delo KP in OF. Iz bataljona so bili na teren poslani: Anton Ambrožič-Božo, Ivan Hribar-Gorjanc na blejsko in gorjansko področje, Ivo pa v Bohinj. S pomočjo sodelavcev so začeli povezovati aktiviste v celice KP in odbore OF. Večina najboljših aktivistov oz. članov odborov OF se je sčasoma včlanila v KP. V oktobru je bil ustanovljen rajonski komite KP za Gorje, Bled in Bohinj. Povezovati so začeli tudi mladino in ženske.

To aktivno dejavnost so okupatorji občutili takoj, kar so izrazili tudi v svojih poročilih.

V tem času se je okrepila tudi agitacija za odhod v partizane, kar je bil ukrep proti nemški mobilizaciji letnikov 1924—21 in drugih.

— **Med 18. in 20. decembrom** so s Fortune in Rečice partizani odnesli 3 prašiče.

— **Dne 20. decembra zvečer** so partizani streljali na okupatorjevo sodelavko Kornelijo Ažman.

— **Dne 24. decembra popoldne** je skupina poključskih partizanov pod vodstvom Ernesta Seidlerja-Iztoka, v Jeli pod Pokljuko, počakala skupino policistov in raztrgancev — »Gegenbande-Ludwig« — in jo napadla. V tem spopadu so padli: raztrganec Bradač, gostilničar z Bleda,

raztrganec in partizanski odpadnik Lovro Poklukar s Poljšice, na partizanski strani pa Jože Žvan-Tomo, najmlajši izmed Porovih fantov iz Spodnjih Gorij. Raztrganci in Nemci so še z mrtvim ravnali zelo surovo. To, da so partizani že več ur iskali raztrgance in oprezovali, kje se bodo pojavili, kaže, da so že tedaj v dolini posamezni zaupniki-obveščevalci precej dobro sodelovali.

Aktivisti so partizanom za praznike pripravili potice, ki bi jih morali dobiti prav ta večer, toda v prave roke so prišle konec decembra, razjedene od miši.

Tisto leto je minilo v znamenju hudega terorja okupatorja in njegovih pomočnikov. V tem letu so se vrstile najmočnejše ofenzive, največ je bilo ustreljenih talcev, največ ljudi je bilo aretiranih in mučenih in izseljenih največ družin. Okupator je na vsak način hotel streti osvobodilno gibanje na vseh področjih, toda iz tega so počasi rasle partizanske enote. Rane, ki jih je dobilo osvobodilno gibanje v najhujšem letu boja, so se pričele celiti. Prišel je čas snovanja novih organizacij OF in KP.

LETO 1943

V januarju je bil ustanovljen odbor OF za Grabče.

To leto se je začelo v **znamenju partizanske mobilizacije**. Pokazale so se tudi posledice zmage zaveznikov, posebno še zgodovinski uspeh Rdeče armade pri Stalingradu. Že v januarju in potem v februarju je iz gorjanskih vasi odšlo v partizane 16 do 20 fantov. To so bili prostovoljci, ker prisilna mobilizacija spričo okupatorjevega terorja še ni šla od rok. Tako je nemška mobilizacija postopoma in skozi vsakovrstne težave prehajala v krepitev partizanskih vrst. Pozneje so, da bi krili starše, ravnali tako, da so partizani odvedli fante »nasilno«, nakar so svojci mobiliziranega, s katerim so bili partizani že dogovorjeni, to sporočili orožnikom. V tem času je bila še vedno potrebna prostovoljnost, ker je bilo v primerih dezertacij preveč izdajstva in žrtev. Zato in zaradi raznih organizacijskih slabosti na partizanski strani je v začetku večina fantov odhajala v nemško vojsko. V tem času je II. bataljon G. O. narasel na 90 do 100 borcev. V poveljstvu bataljona so bili tedaj: Ernest Seidler-Iztok, komandant, Karel Kozar-Romi, komisar in Savo Šifrer-Kos kot namestnik komisarja.

Dne 7. februarja zvečer so partizani navidezno mobilizirali obveznika Jožeta Kobala v Zg. Gorjah. Ob tej priliki so partizani streljali tudi na nemško orožniško patruljo in na dva pripadnika vaške straže. Po medsebojnem obstreljevanju sta bila ranjena en orožnik in en vaški stražar.

Dne 8. februarja so nad Zgornje Gorje odšle enote policijske čete planinskih lovcev Alpenland in po Pokljuki stikale za partizani. V stik z njimi pa niso prišle.

Dele iste nemške enote so **13. februarja** blizu Bohinjske Bele napadli partizani, pri čemer je bil ranjen en nemški vojak.

Dne 22. februarja zvečer je bil na Lazah obstreljen in zajet terenski delavec Ivan Hribar-Gorjanc. V zvezi s tem sta bila na Lazah aretirana tudi Ludvik in Pavla Finžgar, nakar je sledilo še več aretacij. Nemci so odpeljali tudi Simona Zimo, Slavko Šronc, Ivanko Tramšek in Marico Kocjančič. Ta dogodek je močno pretresel razvijajoče se delo na terenu, nekaj ljudi pa je zaradi nevarnosti šlo v partizane. Aretacije so sledile tudi na Bledu.

Dne 26. februarja zvečer so partizani iztirili vlak med Jesenicami in Kočno. Vlak je vozil premog. Lokomotiva in štirje vagoni so bili zmečkani, strojevodja je bil mrtev, kurjač in vlakovodja pa ranjena. To noč je bila med Jesenicami in Bledom pretrgana tudi telefonska zveza.

Dne 27. februarja se je skupina II. bataljona, ki je imel taborišče nad Lazami, spopadla z nemško zasedo, ki jo je tam postavila četa policijskih planinskih lovcev Alpenland. Po medsebojnem obstreljevanju so se oboji umaknili, pri čemer je bil ranjen neki partizan.

Sredi marca je II. bataljon, ki se je izza Lazov preselil na kotanjasto Mežakljo — severno od ceste, ki drži v Ravne — obiskal štab Gorenjskega odreda. Ta obisk je zlasti na novince, ki so prihajali vsak dan, vplival tako ugodno, da so se morala, disciplina in organiziranost znatno izboljšale. Komunisti in skojevci so v bataljonu imeli velik vpliv in ugled, ker so bili vzor drugim.

Dne 19. marca so partizani pod vodstvom Andreja Žvana-Borisa ob Rečici blizu Grabna napadli nemški osebni avto. Ob tej priložnosti so padli: Pesch in Delago, član preseljevalne komisije za Gorenjsko in njegov adjutant ter Franc Anderle z Bleda. Partizani so dobili pištolo, 470 RM, nekaj živilskih nakaznic in spiske preseljenih družin. Šofer Franc Bijol ni bil niti opraskan in je tedaj odšel s partizani. V zvezi s tem so partizani pričakovali nemško zasledovanje, kar se je zgodilo še isti večer.

Bataljon se je zato z Mežaklje umaknil na Pokljuko. Ko je kolona prispela na cesto, so jo že napadli med smrečjem skriti policisti. Ob tej priložnosti je padel Matevž Mandeljč-Miha iz Krnice, Lovro Kogoj-David iz Sp. Gorij pa je bil ranjen; Nemci so ga ujeli in po hudem mučenju med talci ustrelili.

Dne 5. marca je ena izmed čet II. bataljona sodelovala v akciji, ko je šla na Poljšico na domačijo Jakoba Poklukarja, katerega družina je bila izseljena. Tja so potem pripeljali družino nekega besarabskega kmeta s številnimi otroki. Četa je pobrala razne pridelke in odgnala nekaj živine, Besarabcu, ki so mu nacisti obetali raj, pa so ukazali, da se mora takoj odseliti, kar je tudi storil. Akcijo je vodil domači sin Valentin-Lado.

Dne 8. marca je Andrej Žvan-Boris, ki je bil na okrevanju, vrgel v Matijevo hišo, kjer so prebivali priseljeni Besarabci, dve bombi. Tako je okupatorjeve vrtnjence za vselej izgnal od tam.

Dne 18. marca je patrulja II. bataljona ubila dva Nemca, nakar so se vsi priseljeni Besarabci izselili iz gorjanskih hiš.

Take in podobne partizanske akcije so povzročile, da so Besarabci, ki so jih pripeljali nacisti, naše kraje v aprilu 1943 prestrašeni zapustili.

Orožniški komandant za okraj Radovljico v poročilu **22. marca za čas od 24. februarja do 22. marca**, med drugim ugotavlja:

— V preteklem mesecu je bila banda na Pokljuki zelo aktivna. Tudi tista izpod Stola, čeprav šibkejša, se je pogosto pojavljala. Kot vidimo iz zadnjih akcij, banditi zdaj napadajo tudi nemške operativne enote. Njihovi napadi so, kot kaže, naperjeni tudi proti političnim voditeljem stranke (NSDAP) in njihovim formacijam. Tako so tudi v Gorjah 19. marca presenetili in napadli naš avtomobil ... Pričakujemo, da bodo te vrste napadi banditov pogostnejši, ker so bili doslej vedno uspešni ... Področje Gorij je zelo prikladno za banditske vdore in plenitve, ker je tam tudi sovražnikova terenska organizacija zelo delavna in trdno povezana. To potrjujejo izjave banditov samih in drugih ujetih ljudi. Spričo neprestanih banditskih vdorov v gorjanski okolici so tamkajšnji folksdojčerski priseljenci, ki so razkrojeno naseljeni po vsem področju te občine, zelo preplašeni. Komaj jih še zadržujemo, da ostanejo tam, kamor so bili priseljeni.

Do aprila je bilo poleg partijskih celic skoraj po vseh vaseh ustanovljenih 10 odborov OF, štirje odbori AFŽ in štirje mladinski aktivni. Naraslo je tudi število partizanov, ki so se v teh mesecih naglo množili. To obdobje je mejnik, ko širjenje osvobodilnega gibanja vse bolj iz zaupniških zvez s posamezniki prehaja na snovanje organiziranih in povezanih odborov OF in drugih organizacij.

V aprilu so Nemci ponovno selili družine partizanov. To pot so jih preselili 7, in sicer s Poljšice, iz Sp. Gorij, Grabča in Krnice.

Dne 20. aprila zjutraj se je za Zelenico vnel Knaflčov gozd. Nemška policija, ki je prišla na kraj požara, je hkrati naletela tudi na partizansko taborišče. Tisti dan je proti Blejski Dobravi odhajalo v prehranjevalno akcijo 20 partizanov. V tem spopadu so padli: Peter Pristov-Drago iz Mevkša, Franc Bijol z Bleda in mitraljezec Pik iz Dolenjske. Ranjeni pa so bili France Primožič iz Zasipa, Polde Pernuš z Bleda in še neki borec, doma iz Žirov.

V aprilu, maju in juniju so poključki partizani večkrat razdrli progo med Jesenicami in Sotesko in s tem v železniškem prometu povzročili večje in manjše zastoje.

V aprilu je bil ustanovljen Udarni vod, v katerem so bili predvsem mladi, preizkušeni borci z Bleda in Gorij. Njihove akcije so poživile borbeno dejavnost v podnožju Pokljuke. V začetku julija se je vod preosnoval v četo. Septembra 1943 je ta sicer majhna, toda borbeno enota odšla na Primorsko, takoj potem pa na Koroško, kjer je bila hude boje in širila osvobodilno gibanje.

V aprilu je II. bataljon — Poključki — doživel tri hajke, ki pa jih je preстал brez žrtev. V tem času je bil razkrinkan, ujet in kaznovan

tudi gestapovec Kovač z Bleda. Mobilizacija, oz. odhajanje fantov v partizane, je bilo vse večje, Nemci pa so po letnikih 1925, 24, 23, 22, 21 in 20 vpoklicali v vojsko še druge letnike.

V maju je odšlo in bilo mobiliziranih k partizanom 35 tovarišev. V tem času so partizani požgali več okupatorjevih oporišč in drugih objektov:

Dne 3. junija so požgali policijsko postojanko na Pokljuki, **10. junija** je pogorel Šport hotel, ker je kazalo, da se bodo tja naselili policisti, **12. junija** je bila požgana koča na Mrzlem studencu, **16. junija** pa je Udarni vod zažgal žago v Sp. Gorjah, ki jo je varovala težka strojnica in več reflektorjev. Žaga je bila v polnem pogonu. Medtem ko sta dva partizana, preoblečena v nemške uniforme, zažgala žago, so drugi z mitralješkim ognjem preprečevali gašenje.

V začetku junija je partizanska vojska na Gorenjskem narasla tako, da je Gorenjski odred imel že 9 bataljonov. Na Pokljuki in v okolici se je zadrževal II. ali Pokljuški bataljon.

Tako je bila poglobitna naloga — mobilizacija — opravljena v precejšnji meri, čeprav sprva ni stekla dovolj na široko. V tem času je bilo poleg mobilizacije poglobitno še naglo šolanje kadrov, ki jih je vse bolj primanjkovalo, ter prehajanje v vse večje in številnejše vojaške akcije.

V zvezi s tem porastom je konec junija oz. v začetku julija prišlo do reorganizacije vojske. Dne 12. julija je bila pod Ratitovcem ustanovljena Prešernova brigada, v katero je bil poklican tudi Pokljuški bataljon. Poslej so bili v odredu trije bataljoni, na Pokljuki in Mežakliji med Jesenicami in Jelovico pa je deloval minersko sabotažni vod »Triglav«.

Junija je bila nad Srednjo Radovno osnovana okrožna tehnika Jesenice.

Dne 3. julija so Nemci spričo izdajstva obkolili in presenetili partizansko četo in Udarni vod, ki sta taborila pod Lipanco. Nemški napad, ki ga je vodil poveljnik 7. čete 19. SS policijskega polka kapetan zaščitne policije Engelbrecht, je bil nagel in silovit. Partizanska četa, ki ji je poveljeval Jože Čufar-Skala in ki je štela 45 borcev, je bila hudo prizadeta. Padlo je 13 tovarišev in tovarišic, 22 pa je bilo ujetih. Naslednji dan se je zbralo preostalih deset. Med mrtvimi in ujetimi so bili Bohinjci, Gorjanci in Blejčani. Nekaj ujetih so ustrelili potem v Begunjah, nekaj pa že na Kranjski dolini. Med ujetimi partizani so tja prepeljali tudi tri ranjene policiste. Ujetnike so ustrelili in potem še mrtve vlačili po planini, svoje ranjence pa so spravili v dolino. Pri tem delu jim je moral pomagati tudi Jože Slivnik, Dornik iz Zg. Gorij. Med ujetimi in potem ubitimi v Begunjah je bil tudi prvoborec Alojz Černe-Edvard. Prav prejšnji dan je nekemu novincu za akcijo v Mojstrani posodil puško in tako je bil brez orožja, kar je poslabšalo že tako slabe okoliščine.

Med padlimi v Lipanci, kamor so se umikali napadeni, sta bila tudi Anton Žemva-Fortunski in prvoborec Ivan Volf-Družinski. Tudi ta je pri tem izpričal zadnje junaštvo, ki mu je preostalo: preden bi živ prišel v nemško ujetništvo, se je ustrelil sam.

Nemški dokumenti z dne 2. 8. 1943 (poveljnik redarstvene policije Alpenland generalmajor Brenner) omenjajo, da so (7. četa 19. SS polka) 3. 7. 1943 med akcijo na Pokljuki ubili 6, zajeli pa 16 banditov, kar se razlikuje od gornjih navedb.

Dne 2. avgusta je med boji, ki jih je na Žirovskem vrhu bila komaj ustanovljena Prešernova brigada, junaške smrti padel prejšnji komandant Pokljuškega bataljona — prvoborec Ernest Seidler-Iztok.

Dne 15. avgusta je minerski vod miniral progo med Jesenicami in Blejsko Dobravo. Čeprav je do eksplozije prišlo šele, ko je vlak odpeljal, je bil promet pretrgan za 8 ur.

Dne 28. avgusta je minerski vod »Triglav« izpeljal akcijo v kurilnici jeseniške železniške postaje. V kurilnico so pognali lokomotivo, ki se je na kretnici zvrnila v jamo. Druge 4 lokomotive, ki so bile v kurilnici za popravilo, niso mogle iz nje več dni.

V času nastajanja brigad, zlasti na Primorskem in tudi pozneje, je večina novincev s tega področja odhajala v enote IX. korpusa.

Dne 9. septembra je kapitulirala fašistična Italija, kar je bil pomemben uspeh zavezniških zmag in tudi za NOG važna vzpodbuda in prelomnica, kar je bilo čutiti tudi v gorjanskem kotu.

Jesen 1943 je obdobje naglega naraščanja odborov OF, ZSM, AFŽ, ki so jih vodili člani KP. V takratnem rajonu Gorje — Bled je bilo jeseni 36 članov KP, 31 kandidatov, 12 odborov OF, 4 odbori AFŽ in več vaških partijskih celic. To število je proti koncu leta stalno naraščalo. Konec oktobra je bilo n. pr. v rajonu 22 odborov ZSM, kjer so bili najboljši člani ZKM. V tem času je bilo 32, odborov SPŽZ pa je bilo tedaj 14.

Zaradi konspiracije so bile vasi razdeljene po številkah, oz. so jih krstili z različnimi drugimi imeni.

Sredi leta 1943 je bila ustanovljena tudi VOS, ki je pri zatiranju izdajalcev in organizatorjev bele garde ter ovaduhov dosegla take uspehe, da se te vrste sovražnikove enote niso mogle razviti.

Dne 28. septembra je minerski vod »Triglav« obstreljeval nemški avto, ki je z Bleda vozil proti Gorjam in Jesenicam.

Dne 11. oktobra je isti vod na Poljanah ubil vojaškega kurirja. Motor, na katerem se je vozil, so uničili, orožje in opremo pa zaplenili.

Isti dan je isti vod na Blejski Dobravi miniral blok in ga porušil. Tako se kretnice niso mogle premikati, kar je za nekaj dni otežilo promet. Tega dne je isti vod šel v zasedo proti Bledu. Ker na cesti ni bilo nobenega vozila, so poškodovali lokomotivo s poštnim vozom.

Dne 10. oktobra je isti vod na progi med Radovljico in Jesenicami vrgel s tira tovorni vlak. Razbitih je bilo 6 vagonov, več pa je bilo poškodovanih. S tem vlakom so se vozili tudi vojaki. Nekaj mrtvih in ranjenih so rešilni avtomobili odpeljali v bolnišnico. Promet je bil ustavljen za 36 ur.

Dne 21. oktobra je minerski vod »Triglav« miniral pri Bledu železniško progo. Zaradi slabega eksploziva sicer ni bilo večjega učinka, promet je bil pa kljub temu oviran.

Isti vod je **24. oktobra** napadel nemški avto, pri čemer je bil ubit en oficir, dva pa sta bila ranjena.

Dne 2. novembra se je minerski vod »Triglav« lotil drzne akcije. Miniral je parno centralo jeseniške železarne. S tem je bila v centrali uničena večina mehanizmov, delo je trpelo in stalo več dni, ranjeni pa so bili trije Nemci.

Isti vod je **6. novembra** zažgal in uničil železniško postajo na Blejski Dobravi.

Dne 13. novembra je med postajama Blejska Dobrava—Bled miniral progo ravno v času, ko je privozil potniški vlak. Raztrgana je bila tirnica, poškodovano je bilo nekaj pragov in službeni vagon. Promet je bil ustavljen za polovico dneva.

Med 11. in 13. novembrom je ofenziva, ki so jo Nemci naperili proti Triglavski in Goriški diviziji, zajela tudi Bohinj in Pokljuko. Tiste dni je prispelo na Pokljuko 32 kamionov vojske, ki je prečesala skoraj vse gozdove. Takrat je padlo več borcev, največ žrtev pa je bilo med partizanskimi kurirji.

Dne 16. novembra je štab Gorenjskega odreda ustanovil novo, IV. četo in ji odredil področje Jelovice in Pokljuke .

Za 29. november — na dan drugega zasedanja AVNOJ, je gorjanska mladina lepila lepake, na hribu Radoljci pa so izobesili jugoslovansko zastavo z zvezdo.

Dne 14. decembra je zaradi izdajstva v Lovčevem hotelu na Pokljuki na Goreljku prišlo do hudega spopada, ki se je po junaškem boju končal s pokolom. Tega dne je bil sredi snega napaden III. bataljon Prešernove brigade, ki je šele prišel z Jelovice in iz akcije v zgornji bohinjski dolini. Spričo utrujenosti in nezadostnega zavarovanja je bilo presenečenje, ki ga je enoti priredilo okoli 500 Nemcev, na strani napadalca. Kljub temu so se borci odločno postavili sovražniku po robu. Ko so Nemci z minometi zažgali obkoljeni hotel, je pod hudim ognjem enota večinoma podlegla. Padlo je 79 prešernovcev, vendar pa so ta napad tudi Nemci drago plačali. Po lastnih virih sodeč jih je padlo 74, med njimi celo trije oficirji. Ta spopad je v širokem vznožju Pokljuke močno odjeknil. V tem boju je v nekaj urah, med silovitim spopadanjem padlo 150 mož — na vsaki strani približno polovica. To se je zgodilo največ naenkrat v vseh štirih letih na Pokljuki in v okolici sploh.

Minerski vod »Triglav« je **15. decembra** miniral progo Jesenice—Bohinj. Ponoči je privozil vlak, napolnjen z vojsko. Mina je eksplodirala pod lokomotivo in jo poškodovala. Promet je bil pretrgan za štiri ure.

Dne 17. decembra je patrolja 3. MSC v Zg. Gorjah pri Emavsu kaznovala nekdanjega orožniškega narednika Mlakarja, ki je izdajal partizane in vneto sodeloval v nemških akcijah. Nosil je otroka, pod njim pa pištolo, pripravljeno na strel. Otrok ni bil niti opraskan. Akcija je v gorjanski okolici močno odjeknila.

Dne 25. decembra je minerski vod »Triglav« požgal Andrejevo naselje na Mežaklji, ker so tam Nemci hoteli vzpostaviti svoje oporišče. 30. decembra so partizani požgali še preostalih pet poslopij.

Leto 1943 se je torej začelo v znamenju nemškega poraza pri Stalingradu — zdaj Volgograd — ter v znamenju nadaljnjih uspehov drugih zaveznikov. Fašizem je dobil nadaljnji udarec avgusta oz. septembra, ko mu je odpadlo eno kolo — fašistična Italija.

Na drugi strani so partizanske enote naglo naraščale. Na Gorenjskem je bila ustanovljena Prešernova brigada, število partizanov pa je neprestano naraščalo.

S tem v zvezi je tudi oživelo potrebno politično delo v vojaških enotah, po terenu pa so naraščale partijske vrste in ustanovljeni so bili novi odbori OF, ZSM, SPZZ in drugi.

Razvijalo se je politično delo in znotraj tega nova, mlada ljudska oblast.

LETO 1944

To leto se je začelo z geslom: VSI V PARTIZANE — VSE ZA PARTIZANE! Na terenu je bilo — v rajonskem merilu — 13 odborov OF in približno enako število partijskih celic. To organizacijsko omrežje je bilo že resnična »država v državi«. Poleg zbiranja hrane in raznega materiala je že redno prihajala in krožila literatura, zbirali so članarino in druge denarne prispevke, propagirali mobilizacijo in prirejali redne sestanke, na katerih so se seznanjali s tekočimi dogodki, spoznavali marksizem-leninizem in si zadajali tekoče naloge. Da bi ta mehanizem pred očmi okupatorja mogel delovati čimbolj uspešno in s čim manjšimi žrtvami, so vasem nadeli izmišljena imena: Graben nad Poljanami je bil Soteska, Sp. Gorje — Sojna, Zg. Gorje Groza, Grabče Jela, Krnica Mraz, Laze Livno, Mevkuš in Višelnica Kot, Poljšica Tratnica, Podhom Pohovca, Zasip Grašca.

Vneti delavci in organizatorji so vedno zmogli potrebno iznajdljivost. V tem času so ti odbori zbirali že toliko denarnih sredstev, da so družine partizanov dobivale toliko denarne podpore, da je zadostovala vsaj za nabavo hrane. V začetku je marsikdo podpiral partizane iz

usmiljenja ali ljubezni do bližnjega. Iz časopisov, pogovorov in sestankov pa so ljudje zvedeli za pomen osvobodilnega gibanja in potem dajali denar iz zavesti, da podpirajo gibanje. V začetku tega leta so se v največji meri odpustniki iz nemške vojske začeli pridruževati partizanom.

Dne 4. januarja so partizani minerskega voda »Triglav« porušili železniško progo med Podhomom in Bledom.

Dne 9. januarja je minerski vod »odgnal« z Blejske Dobrave in Kočne štiri fante, ki so se pridružili partizanom.

Sredi dneva so **21. januarja** pripadniki minerskega voda »Triglav« zaminirali in porušili kretničarsko hišico na postaji Bled-Jezero.

Dne 21. januarja so bili »mobilizirani« v partizane štirje fantje iz Podhoma in Spodnjih Gorij.

Dne 22. januarja so partizani mobilizirali v gorjanskih vaseh 7 fantov, ki so bili na dopustu iz nemške vojske. Po že osvojeni in preizkušeni praksi so bili fantje večinoma dogovorjeni s partizani, »nasilna« mobilizacija je bila le kritje za njihove svojce, ki običajno niso vedeli za dogovore svojih sinov.

Dne 26. januarja je ista enota med Nomnjem in Bohinjsko Belo napadla posebni vlak Li 33000. Pri tem je bil ubit en član železniške nemške patrulje, eden pa ranjen.

Nemško poročilo, oz. seznam o partizanskih akcijah za mesec januar med drugim navaja:

»Banditi so poleg tega — mišljene so našteje akcije — po vsej Gorenjski zaplenili mnogo živine, razna oblačila, med drugim tudi uniforme, vsakovrstne potrebščine in velike količine živil. V raznih krajih Gorenjske so se hkrati pojavile številne in manjše banditske skupine.« Del tega velja za Pokljuko in njeno okolico.

Dne 5. februarja je v zloglasnem taborišču Ravensbrücku podlegla znana gorjanska revolucionarka Marija Žumer-Potočnikova.

Dne 7. februarja je bil na železniški postaji Bled-Jezero razstreljen prednji signal A, ki je stal v smeri Podhoma.

Dne 8. februarja je »Triglavski« minerski vod izpeljal naslednjo akcijo: Ob treh ponoči so blizu Blejske Dobrave na električni vod jeseniške železarne podrli drevo in tako poškodovali dva kraka stolpa. Hkrati so blizu Javornika minirali električni drog visoke napetosti.

Dne 9. februarja je isti vod blizu Dobrave miniral železni stolp visoke napetosti, prek katerega je speljan vod, ki iz elektrarne pri Zasiptu napaja jeseniško železarno. Vod sicer ni bil poškodovan, zato pa je bil prizadet stolp.

Dne 12. februarja zvečer je minerski vod »Triglav« porezal telefonske napeljave v Zgornjih Gorjah in pri orožniški postaji.

Dne 15. februarja proti večeru so poključki partizani na postaji Bled-Jezero napadli iz gozda skupino policistov iz 181. policijske čete, ki je tam razkladala orožje in municijo. Pri tem je bil en policist ranjen, kamion pa poškodovan.

Isti dan ponoči je minerski vod »Triglav« razstrelil železni stolp visoke napetosti med Zasipom in Dobravo.

Dne 18. februarja so poključki partizani blizu predora med Bohinjsko Belo in Bledom streljali na brzovlak. Nemško spremstvo je na ta napad takoj odgovorilo s streljanjem. Vlak je bil poškodovan na več krajih, ranjen pa je bil nemški orožnik Johann Hackel.

Dne 20. februarja so partizani vdrli v Podhomu v hišo št. 39, kjer je živel nemški naseljenec Johann Diepolt. Razbili so pohištvo in opravili prehranjevalno akcijo.

Na drugem mestu pa nemška poročila pravijo: 20. febr. zvečer so partizani zažgali tovarno škatel Diepolt.

Dne 19. februarja so partizani ubili v Zasipu nemškega priseljenca Pichlerja.

Dne 19. februarja so ob kurirski stezi v Radovni Nemci iz zasede ubili kurirja Franca Žnidarja, Biščovega iz Zg. Gorij. Padel je tik ob robu gozda.

Dne 23. februarja ponoči je vod »Triglav« na Mulejevi žagi na Rečici požgal skladišče desk; pri tem je prišlo do spopada, v katerem je sodeloval tudi nemški tank, ki je ščitil žago ter policijo. Kljub temu so bili ranjeni trije policisti. (Poročilo nemškega železniškega urada Kranj).

Naslednji večer je ista enota odpeljala z Blejske Dobrave 8 fantov, ki so se pridružili partizanom. Mobilizacija je bila ena izmed poglobitvenih nalog minerskega voda in čete.

V tem času so se vrstile **številne drobne in večje partizanske akcije**, zlasti pa mobilizacija. OF je zelo naraščala. Revolucionarna mladina jeseniškega okrožja, ki je zajemalo tudi gorjanske vasi, se je kosala v dvomesečnem vsenarodnem tekmovanju. Skupine Zveze komunistične mladine in Zveze slovenske mladine so skozi povečano dejavnost naglo naraščale. V tem času je bilo v okrožju osnovanih 47 novih grup ZKM in 87 odborov ZSM, izmed katerih pride znaten del tudi na rajon Gorje-Bled, ki je bil v okrožju med najboljšimi. Med drugim je mladina v tem času sodelovala pri številnih sabotajah, raztrosila na tisoče letakov, zbrala nekaj orožja, denarja, hrane itd., zlasti pa papirja in drugih potrebščin za partizanske tehnike. To tekmovanje je bilo končano **konec aprila**.

Dne 13. marca so partizanski minerci prišli s Pernikov na Laze k Bregantu in vzeli junico, gospodarju pa naročili, naj to sporoči Nemcem. Bregant je storil kakor mu je bilo naročeno, naslednji dan, **14. marca** dopoldne, pa so Nemci že prišli na Spodnje Laze. Partizani so hoteli prav to: pričakali so jih na položajih. Toda to pot Nemci niso prišli čez Grabče, temveč prek Mevkša. Zato partizanska zaseda ni imela takega uspeha kakor bi ga dosegla sicer. Padli so trije policisti, eden pa je bil ranjen, medtem ko partizani niso imeli žrtev. Nemci so z Bleda naglo dobili pomoč in pritisknili na Laze, ki so jih začeli preiskovati, partizani pa so se spričo maloštevilnosti raje umaknili.

Dne 7. aprila je 3. minerska četa s Pokljuke minirala rake, po katerih teče voda v jeseniško železarno. S tem je bila občutno ovirana proizvodnja v tovarni.

Istega dne so pripadniki iste čete minirali progo in signalne naprave na Blejski Dobravi, zaradi česar je bil tam nekaj časa ustavljen železniški promet.

Dne 10. aprila je tretja minerska četa spričo napovedane nemške hajke zažgala v Krnici most čez Radovno.

Dne 17. aprila je končno prejel zasluženo plačilo izdajalec Svoboda, ki se je dolgo skrival pred partizanskimi streli.

Dne 30. aprila je minerska četa priredila na Spodnjih Lazah miting. Na sporedu so bili govori, deklamacije in petje partizanskih pesmi. Po prijetni zabavi in pogovorih s prebivalci so partizani zjutraj ob štirih odšli v taborišče.

Mitingi so bili primerno in učinkovito propagandno sredstvo, saj so ljudem pomagali razumevati bistvo osvobodilnega boja.

Za 1. maj je mladina na žagi v Sp. Gorjah zažgala pet skladovnic desk, da je gorel velik kres.

Na Višelnici pa so za ta praznik razobesili 6 metrov dolgo partizansko zastavo. Nemci so mislili, da je podminirana, zato je visela vse dopoldne.

Dne 2. maja so partizanski minerci porušili električni vod Dobrava—Jesenice. Vod je bil razdejan v dolžini 60 metrov.

Dne 12. maja je patrolja 3. MSČ med postajama Javornik in Jesenice minirala železniško progo. Ko je privozil oklopni vlak, se je iztiril in zgrmel po nasipu. V oklopnjaku je nastala eksplozija, ki je prizadela nekaj pripadnikov sovražnikove posadke.

Dne 15. maja so minerci iz 3. MSČ minirali progo med Javornikom in Žirovnico. Transportni vlak, ki je privozil kmalu zatem, se je delno iztiril. Poškodovana je bila lokomotiva in trije vagoni, proga porušena v dolžini 4 metrov, promet pa je bil pretrgan za 12 ur. Tega dne je druga patrolja minercev minirala električni daljnovod visoke napetosti. Porušen je bil razbremenilni drog, s čimer je bilo poškodovanega več sto metrov daljnovoda. V jeseniški železarni je zaradi tega nekaj časa stalo več elektromotorjev.

Dne 14. maja je bila na Mosteh na Jelovici pokrajinska partijska konferenca, katere so se poleg članov CK KPS udeležili tudi člani jese-niškega in rajonskega partijskega vodstva. Politično delo na terenu se je poslej razmahnilo še hitreje in v večjo širino.

V zvezi z operacijami XXXI. divizije v gorenjskem kotu je Gradnikova ali III. SNOU brigada **dne 18. maja** med ofenzivnim pohodom porušila cesto Zgornje Gorje—Mrzli studenec, da bi si tako zavarovala pohod v Bohinj in napade proti Gorjam in Radovni. Med tem bojnim pohodom so gradnikovce napadle nemške enote in boj je trajal ves

dan. Po večkratnih spopadih je padlo kakih 25 nemških vojakov, medtem ko je Gradnikova brigada izgubila šest tovarišev, štirje pa so bili ranjeni. Brigada je kljub temu nadaljevala pohod proti Gorjam, medtem ko se je del brigade tolkel v Bohinju. Toda pokazalo se je, da bodo Nemci storili vse, samo da se brigada ne bi usidrala na Pokljuki in tako ogrožala obeh prog — Jesenice—Bohinjska Bistrica in Kranj—Jesenice—Beljak. V teh akcijah so sodelovale tudi poključke partizanske enote in terenski delavci.

V zvezi s tem je minerska skupina Gorenjskega odreda **dne 25. maja** med drugim minirala tudi železniško postajo na Javorniku.

Dne 26. in 27. maja so bataljoni Gradnikove brigade napadli električno centralo v Radovni ter orožniški postaji v Zgornjih in Spodnjih Gorjah. Njen tretji bataljon se je lotil nemške straže, ki je čuvala električno centralo v Sp. Radovni. Prišlo je do ostrega boja. Na koncu se je vdalo šest Nemcev, trije pa so padli.

Gradnikovci so zaplenili eno strojnico, 8 pušk, 5 pištol, precej municije in več drugega vojaškega materiala. Del Gradnikove brigade je napadel žandarmerijo v Spodnjih Gorjah, toda brez uspeha, ker je okolica ravna in nezaraščena. Zadovoljili so se z blokado, medtem ko so drugi napadli žandarmerijo v Zgornjih Gorjah.

Tudi tu se je nemška posadka upirala, naposled pa so gradnikovci le prodrli. Padlo je pet Nemcev, drugi pa so pobegnili. Postojanka, urejena v zadrugi, je bila porušena. Partizani so hkrati dobili tudi bogate zaloge živeža, ki je bil uskladiščen v postojanki. Ta dan so partizani med Jesenicami in Bohinjem večkrat minirali progo, pri čemer so sodelovali tudi poključki minerci iz 3. MSČ.

Gradnikova brigada je še nekaj časa ostala na Pokljuki in Mežaklji, potem pa se je vrnila na Primorsko.

V tem času je brigada, tako kot Prešernova, napadala in delovala še v Bohinju. Medtem se je večji del Prešernove brigade tolkel na Jelovici, uspešno je napadla postojanke v Ribnem in na Koritnem.

Tako je bila **konec maja** začasno osvobodjena Bohinjska dolina s Koprivnikom in Gorjušami ter vsa Pokljuka, Nemci pa so s temi močnimi partizanskimi sunki dobili hude udarce in občutili naraščajočo moč partizanskih enot.

V zvezi s tem je narasla tudi aktivnost na terenu. V tem času so partizani, n. pr. v Graben hodili že podnevi. Prav tako tudi v Krnico ali na Laze. Tudi Poljšica je bila vse bolj povezana s partizani, medtem ko so bili izdajalci le še redki, kolikor že niso bili onemogočeni in kaznovani. Zato je bilo gibanje partizanov vse lažje.

Pri operacijah, ki jih je na področju Pokljuke in Mežaklje opravila Gradnikova brigada je 3. MSČ, sestavljena iz domačih borcev, sodelovala tako disciplinirano, uspešno, požrtvovalno in zavzeto, da je od štaba brigade prejela tudi pohvalo, v zahvalo pa praktično nagrado — strojnico »breda«, puško in pištolo.

Dne 2. junija je bila 3. MSČ že spet na delu.

Nad cesto Jesenice—Spodnje Gorje—Bled je minirala železniški most. Most sicer ni bil čisto porušen, pač pa ga je eksplozija razrahljala tako, da je bil promet čezenj začasno ustavljen. Ista patrulja je tega dne na isti cesti med porušenim mostom in Poljanami posekala na cesto 20 dreves.

Dne 9. junija popoldne so borci vojske državne varnosti med postajama Dobrava—Kočna napadli nemško vojaško patruljo osmih mož. Dva sta padla, dva sta bila ranjena, drugi pa so pobegnili. Zaplenjena je bila ena strojnica in štiri puške.

Dne 11. junija je neki borec 3. MSČ miniral bencinsko črpalko na Bledu. Poleg črpalke, ki je bila čisto uničena, sta bili poškodovani tudi garaža in mehanična delavnica. To je povzročilo velik preplah.

Dne 14. junija so minerci 3. MSČ med Dobravo in Kočno spet minirali železniško progo. Iztirila se je lokomotiva, poškodovane pa je bilo 16 m proge.

16. junija zvečer, kmalu po invaziji zah. zaveznikov — 6. junija — je četa VDV priredila miting na Zgornjih Lazah. Vseбина te prireditve so bili govori, potem pa so sledile pesmi in še zabava s plesom. Ljudje so bili s partizani v vedno tesnejših stikih, k čemur so pripomogle tudi take prireditve.

Dne 19. junija so na Pernike, kjer so se velikokrat zadrževali partizani, spet prišli Nemci. Medtem sta prišla tudi dva partizana 3. MSČ. Streljala sta na nemško patruljo, pri čemer sta bila ranjena dva Nemca. V zvezi s tem so po preiskavah po hišah hoteli ustreliti dva domačina in neko ženo. Tedaj so tja pripeljali tudi ujetega partizana Janka Muleja z Javornika, ki so ga zajeli na poti k miniranju proge. Domačine je rešil tako, da je Nemcem zagotovil, da s temi ljudmi niso imeli nobenih zvez. Mulej je bil pozneje ustreljen, štiri domačine pa so za nekaj mesecev odgnali v begunjske zapore.

Dne 7. julija so ob Savi pod Lipcami minerci 3. MSČ minirali in porušili električni drog visoke napetosti.

Dne 12. julija so minerci 2. bataljona Prešernove brigade s pomočjo legalcev spravili v garderobo železniške postaje Jesenice 23 kg razstreliva (zakamuflirano v gajbici s petelinom), ki je eksplodiralo natanko opoldne. Poškodovana je bila postaja ter telefonske in telegrafske aparature.

Dne 23. julija so kot žrtve izdajstva padli pod Pokljuko, oz. v Radovni Jože Dežman, Meševčev iz Sebenj, član rajonskega odbora OF, Marija Jan iz Mevkša in Anton Kobal, tudi iz Mevkša. Tiste dni je nemška policija z domačimi raztrganci in belogardisti nasilno hotela »očistiti« del Pokljuke in Radovne ter pri tem požigala tudi koče.

Dne 27. julija sta med drugimi kosila in delala na Pokljuki tudi aktivista Valentin Hudovernik s Spodnjih Laz in Lovrenc Beznik iz Krnice. Nemci, ki so po izdajstvu Jožeta Poklukarja hajkali po Pokljuki, so prišli tudi na Repečnikov rovt, požgali tam kočo in aretirali

več ljudi. Druge so izpustili, Hudovernika in Beznika pa so zasliševali in mučili ter ju nazadnje, ko nista ničesar priznala, nad Zatrnikom ubili.

Prav tako so **konec julija** Nemci hajkali izdano partizansko taborišče, ki je bilo tedaj na Bratolovi peči pod Kamnikovim rovtom. Izdajalec je Nemce peljal daleč naokoli, da bi bilo presenečenje tem večje.

Na Kleku, na podhonski planini, sta pasla živino mlada pastirčka Stanko Beznik iz Krnice in Jože Janša iz Podhoma. Leta 1944 sta bila stara 14 let. Oba sta bila partizanska sodelavca, predvsem obveščevalca. Po izdaji so ju Nemci, belogardisti in vlasovci prvič pretepli že v začetku avgusta. Potem pa so prišli spet **25. avgusta**. Obkolili so planino in začeli streljati. Pastirji so začeli bežati. Janša je bil zadet v glavo, Beznik pa v trebuh in oba sta podlegla, prav tako pa tudi starejši pastir. Nemci so potem na Kleku zažgali šest koč, mrtva pastirčka pa so domači šele čez dva dni odnesli v dolino in ju tam pokopali.

Dne 6. avgusta je minerska patrulja 3. MSČ minirala železniško progo med postajama Žirovnica—Lesce. Iztirila se je lokomotiva tovornega vlaka.

Dne 29. avgusta je ista enota opravila sabotažo na cevovodu, ki je speljan k turbinam elektrarne v Zasipu. Cevovod so poškodovali z miniranjem.

Dne 29. avgusta so Nemci partizana Jožeta Kobala, ki ga je izdal Milan Tonejc, doma v Sp. Gorjah, kamor je prišel po opravkih, ujeli in odpeljali na orožniško postajo v Zg. Gorje. Tam so ga pretepli in zasliševali, zvečer pa so ga odpeljali na polje pod Sp. Gorje in ga ustrelili. Zaradi groženj je žena pokojnega Kobala s sinom zapustila dom v Sp. Gorjah, nakar so jo Nemci res iskali. Nje niso dobili, zato so v besu 29. septembra požgali njihovo hišo skupaj z imovino.

Izdajalec je potem dobil zaslužen plačilo.

Dne 7. septembra je bil pred Predjamskim gradom v sestavi IX. korpusa ustanovljen tudi Jeseniško-bohinjski odred, ki je kmalu osvobodil zgornjo bohinjsko dolino. Njegove enote so v sodelovanju z domačimi aktivisti in poključskimi partizani vse do konca vojne tudi v tej okolici opravljale številne akcije. V tem odredu je bilo tudi več borcev iz gorjanskih vasi.

Dne 3. septembra so belogardisti za Zatrnikom ranili in ujeli obveščevalca Ivka in ranjenega odpeljali v Begunje.

Dne 11. septembra so Nemci ubili na Poljanah 81-letnega starčka Jožeta Jana iz Sp. Gorij, ki je šel obiskat svojega sina — partizana. Ta mož je bil najstarejši Gorjanec, ki so ga ubile okupatorske krogle.

Dne 14. septembra zvečer so Nemci iz zasede brezobzirno ubili Tomaža Polca in Lovra Rozmana. To se je zgodilo pod Višelnico, ko sta se zaradi zamude vlaka z Jesenic vračala z dela, ne da bi imela kakršnekoli stike s partizani.

Okoli 11. septembra so Nemci s konji prišli po drva v Srednjo Radovno. Ko so se vračali, so jih napadli partizani, ubili dva konja, dva nemška vojaka iz enote Brandenburg pa sta bila zajeta. Naslednji dan je prišel kazenski oddelek, ki je miniral Pangrčevo hišo, dve v sosesčini pa je hotel požgati. Domačine, kolikor so jih še dobili, so zgnali na Frčkovo, kjer sta ležala ubita konja. Tam je nemški oficir zagrozil, da bodo v Srednji Radovni pobili vse prebivalce, če ne bodo vrnili njihovih vojakov. Vojakov ni bilo nazaj in **20. septembra** zarana so Nemci in belogardisti obkolili Srednjo Radovno. V gozdarski koči je bila partizanska mati s komaj nekaj dni starim otrokom, ki se ji je z nekaterimi tovariši posrečilo umakniti. Potem so uniformirani zločinci začeli streljati in požigati vse od kraja. Ljudje so klicali na pomoč, jokali, živina je mukala, vmes pa so pokali streli in po dolini se je začel valiti dim. Pri Klemenu in Pangrcu so požgali domačiji skupaj z ljudmi, drugod so ljudi metali v besneče plamene. Pri Rekarju so sedemčlansko družino pobili kar na posteljah. Najmlajši je bil star šele 7 mesecev. Pobili in požgali so vse, kar so dobili živega.

Tako je umrlo mučeniške smrti 24 domačinov, vse od dojenčkov do starcev. To je bil najgнусnejši zločin v tem kotu Gorenjske. Po opravljenem pokolu so se zločinci prepevaje vračali na Bled, s seboj pa so odgnali 45 glav živine in odpeljali večje količine naropanega blaga. Med domačini je zgorela tudi 15-letna Ivanka Čuden z Laz, ki je bila na obisku pri sorodnikih.

Naslednji dan so se Nemci še enkrat vrnili v Radovno in ob tej priliki ujeli, mučili in ubili še drvarja in graditelja partizanskih bunkerjev — Valentina Rihtaršiča.

Tisto jutro, t. j. 20. septembra, so Nemci tudi na Pernikih požigali senike in brskali po domačijah. Kmalu zatem so morali zapustiti domačije vsi trije kmetje s Pernikov. Nemci so to zagovarjali s trditvijo, da ne morejo odgovarjati za razne dogodke, ki lahko dolete tako oddaljene domačije. Žvan se je odselil v Grabče, Potočnik v Zgornje, Kunšič pa v Spodnje Gorje. S seboj so odnesli le najnujnejše.

Po radovniški tragediji, ki je bila tudi za partizansko organizacijsko omrežje hud udarec, se je okrožni komite KP za Jesenice preselil v Lemovce na Pokljuko, kjer je ostal do osvoboditve.

Tisto jesen je bil ubit tudi neki nemški vojak, ki so ga dobili Nemci v Sp. Gorjah pri hiši št. 59. Moške iz sosednjih hiš so pognali iz hiš in jih postavili k zidu, da bi jih postrelili. Do tega ni prišlo. Odgnali so jih na orožniško postajo in jih po dveh nočeh, polnih strahu in negotovosti, naslednji dan pustili domov.

V začetku septembra je bila v Radovni okrožna konferenca, ki se je poleg domačih aktivistov in partijskih delavcev udeležil tudi Bogdan Osolnik, sekretar oblastnega komiteja KP za Gorenjsko.

Dne 14. novembra je POOF za Gorenjsko sklical konferenco aktivistov jeseniškega okrožja, ki je bila pri Zlatorogu v Bohinju. Konferenco je vodil Bogdan Osolnik, poleg aktivistov, med njimi tudi aktivisti

iz Gorij, je na konferenci sodeloval tudi Miha Marinko. Analize stanja in odgovori o nadaljnjih smernicah, so kazale na boljše delo in jasnejše poglede na dogajanja.

Decembra 1944 je bil na Pokljuki sestanek novega okrajnega odbora OF in komiteja KP. Dotedanji odbor se je spet združil z bohinjskim. Tako je nastal okraj Gorje-Bled-Bohinj. Prejšnje konference, razvejeno delovanje na terenu in ta sestanek so še bolj utrdili poslovanje mlade ljudske oblasti, ki je v bojih nenehno rasla. Na tem sestanku so bili med drugim ustanovljeni naslednji odseki: — za šolstvo, za socialno skrbstvo in Rdeči križ, za zdravstvo, odsek, oz. komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih hlapcev, za dopisništvo, za administracijo in za finance. Na tem sestanku, ki se ga je udeležil tudi okrožni sekretar, je bilo tudi sklenjeno, da je treba izpeljati splošno mobilizacijo. Na podlagi tega so partizani po okoliških vaseh ponoči mobilizirali vse fante in može ali pa jim pošiljali pozive.

To so bile že tehtne priprave na prevzem oblasti ob koncu vojne, ki se je naglo bližal. To je bilo čutiti zlasti po 20. oktobru, ko je bil osvobojen Beograd in je bila končna zmaga in osvoboditev samo še vprašanje časa. Vendar pa je bilo na našem področju treba še dosti naporov in žrtev.

Leto 1944 je bilo leto bogate graditve nove ljudske oblasti ter obdobje, ko so bili mobilizirani številni fantje in možje. V tem letu so tudi naše vasi čutile udarno moč brigad, kot sta bili Prešernova in Gradnikova, sovražnik pa je moral vsepovsod opuščati svoje načrte. Dosleden je ostal samo še v surovosti in zločinih, kakor je bil radovniški, toda tudi to ni zadržalo in ustavilo osvobodilnega poleta ljudskih množic, ki so začele doumevati in uresničevati tisto, kar so prvi revolucionarji začeli in hoteli že v letu 1941.

Spričo odhoda moških v partizane je vse več dela na terenu padalo na rame žena in deklet ter na ramena najmlajše generacije, tudi pionirjev.

LETO 1945

Vojna se je bližala koncu. **Dne 14. februarja** so s Pokljuke prišli kurirji in obveščevalci. V Krnici so padli v zasedo vlasovcev in Nemcev. Tam je padel Janez Ambrožič-Izidor, komandir kurirske postaje in borec iz leta 1942, doma s Poljšice.

Dne 21. februarja so na Pernike spet prihrumeli belogardisti. Ob tej priložnosti so požgali še tiste domačije, ki jih niso požgali že poprej. Pogorele so Potočnikova, Žvanova in Kunšičeva hiša ter Bregantov hlev. To se je zgodilo, čeprav hiše niso bile obljudene.

Dne 26. in 27. februarja je bila na osvobojenem ozemlju v Cerknem konferenca SPZZ, na kateri so sodelovale tudi predstavnice našega

rajona. Ob tej priložnosti sta bili dve domači aktivistki tudi odlikovani. Spričo vse manjšega števila moških, ki so bili še doma, je delo še bolj prehajalo na ženske.

Dne 19. marca se je proti enotam IX. korpusa začela velika in zadnja sovražnikova ofenziva, ki je trajala do 4. aprila. V teh bojih po Primorskem in po raznih krajih Gorenjske je padlo tudi več borcev iz gorjanskih vasi, ki jih je bilo kakih 20, med njimi tudi narodni heroj Andrej Žvan-Boris, namestnik komandanta gorenjskega vojnega področja. Padel je 24. marca na Poreznu.

Ženske in mladina so v tem času zbrali zlasti veliko sanitetnega materiala, potrebnega za ranjence, in ga čez Jelovico pošiljale enotam IX. korpusa.

V času ofenzive na Primorskem je bilo na Pokljuki, kamor je bilo slišati streljanje topov iz te smeri, posvetovanje predstavnikov organizacij. Spričo naglega približevanja svobode je tekla beseda o prevzemanju in delovanju oblasti. Tega posvetovanja sta se udeležila tudi dva člana pokrajinskega odbora OF za Gorenjsko.

Dne 8. aprila je moštvo komande mesta Bled, ki je bila tedaj v Bohinju, podprto še z nekaterimi drugimi enotami, pod poveljstvom Ivana Fabjana-Nika napadlo žandarmerijsko postajo v Gorjah, ki je bila v župnišču. To je bila zelo močna utrdba. Z nekim policistom v postojanki so bili dogovorjeni glede sodelovanja. Kljub natančnim načrtom se je vnel spopad. Nekaj članov posadke je vzdignilo roke in se vdalo, drugi so se uprli. V župnišču je bilo tudi skladišče streliva in drugega materiala. Končno so partizani z jurišem od sobe do sobe zavzeli postojanko, ranjeni pa so bili Finžgar, Ignac Janša, Jože Kunšič in Žarko Šanca, ki ga je potem zdravil dr. Benedik pri Lipnikarju. Nekaj policistov je šele v jutranjih urah prišlo iz skrivališča, nakar so iskali pomoč. Postojanko, utrjeno z bunkerji, žico, minami in jarki, so partizani na koncu morali zažgati. Odpeljali so veliko plena. Uspešno končana akcija na to postojanko je med drugim omogočala varnejšo pot, ki so jo partizani imeli izpod Stola čez Gorje in Pokljuko v Bohinj.

V aprilu si Nemci niso upali več daleč iz svojih oporišč. Nekega aprilskega dne so prišli štirje nemški vojaki po les. Partizani so bili o tem obveščeni in so na Fortuni postavili zasedo. Na poziv so se trije vdali, četrtega pa, ki se ni hotel vdati, je zadela partizanska krogla. Sledila je nemška preiskava. Nemci so grozili, da bodo požgali vso vas, če ljudje ne bodo povedali, kje so tisti trije vojaki. Toda zvedeli niso ničesar. Spričo enotnosti prebivalstva preiskava ni rodila uspeha, pa tudi posledic ni bilo.

Dne 5. maja je komanda mesta Bled, ki je bila dotlej v zgornji bohinjski dolini v Podjelju, prišla na Hotunje.

Dne 6. in 7. maja so se nemške, vlasovske in druge tolpe v večjem številu zbrale na Bledu. Nameravali so se prebiti čez Gorje in Radovno, da bi se ognili Jesenicam, potem pa bi šli naprej na Koroško. Grozili so, da bodo požgali vse vasi. Pozneje se je glavnina obrnila proti Lescam. Tako je bila največja nevarnost, ki je grozila gorjanskim vasem tik pred osvoboditvijo, odvrnjena. Veselje po vseh vaseh je naraščalo od ure do ure.

Dne 7. in 8. maja, tik pred osvoboditvijo, so v Podhomu prestali veliko strahu. Nemška in vlasovska drhal se je z orožjem hotela prebiti proti Poljanam, kar pa se ji ni posrečilo. Vnel se je hud boj, ki je trajal dva dni. Takrat je bil vznemirjen ves gorjanski kot. Krogle so letele in žvižgale čez Spodnje in Zgornje Gorje in dosegale celo Zazbrenzo. Nemci so se usidrali onkraj podhomske postaje in železniškega podvoza ter uporabljali tudi protiletalsko topništvo, minomete in težke strojnice, medtem ko so partizani, ki jih je bilo v začetku malo, imeli le puške. Da so vzdržali, so jim pomagali položaji, ki so jih imeli na hribčku Radolci in na Gabrci. Prebivalci so se po nasvetu borcev poskrili po kletih. Spodnjegorjanci so se umaknili za Višelnico. Vsa prigovarjanja Nemcem, naj se vdajo, so bila zaman. Pri teh pogajanjih je posredoval Šanca. Šele ko so borci komande mesta Bled začeli streljati z Vršč z minometom na sovražnika, so se Nemci vdali. Mislili so, da so partizani dobili močna ojačenja in tudi hrane jim je začelo primanjkovati. Partizani so pri Dobravi zajeli nekaj desetih Nemcev; izmed domačinov je v tem spopadu padel Jože Pretnar iz Zasipa, ki se je šele tiste dni vrnil iz taborišča v Dachauu. Ta fant je bil goreč pevodja in priljubljen organizator, zato je bila to še posebno huda izguba.

Med tem spopadom bližnje hiše niso bile poškodovane, prizadelo je le nekaj oddaljenih.

To je bil zadnji spopad s sovražnikom v vaseh pod Triglavom, katerih najboljši sinovi so tako kot v vseh krajih Jugoslavije prijeli za orožje že leta 1941, ko je bil fašizem še gospodar Evrope.

Komanda mesta Bled je s svojimi enotami dne 9. maja slovesno vkorakala v Gorje, nato pa še na Bled. Prišla je s krvjo pridobljena svoboda in z njo bujna pomlad. Groza in smrt sta bili pregnani!

Ko so Nemci julija 1941 izselili domače učitelje in pripeljali svoje, nemške, se je pouk vršil v nemščini. Leta 1944 pa sta šola zasedli nemška vojska in policija; zato se je pouk nadaljeval na štirih krajih: v župnišču, v gasilskem domu, pri Kunstlju in Kaconu. Šolsko poslopje so Nemci močno poškodovali, uničili pa so tudi vse slovenske knjige ter učiteljsko, šolarsko in ubožno knjižnico.

Ob osvoboditvi je v šoli in povsod drugod spet stekla in odmevala sproščena slovenska beseda.

SELITVE LJUDI IZ GORJANSKIH VASI

Dne 2. julija 1941 izseljeni v Srbijo:

1. Dodič Anton, učitelj iz Zgornjih Gorij	Zgornje Gorje
2. Petrič Gabriel, župnik iz Zgornjih Gorij	Zgornje Gorje
3. Polak Viktor, delavec	Višelnica
4. Razinger Tine, učitelj iz Zgornjih Gorij	Zgornje Gorje
5. Sitar Peter, trgovec, in žena Elizabeta ter sin	Grabče
6. Slivnik Jakob, kmet	Zgornje Gorje

Dne 13. marca 1942 izseljeni v Nemčijo:

7. Frčej Jože in sestra Katarina	Zatrnik
8. Lah Stanko	Zatrnik
9. Kocjančič Jakob, žena Ivana, hčerki Marija in Pavla	Zgornje Gorje
10. Repe Martin in žena Ana	Spodnje Gorje
11. Repe Mihela, sin Miha, hčeri Gabriela in Saša	Spodnje Gorje
12. Urevc Simon, žena Antonija in devet otrok	Zatrnik
13. Žvan Janez	Spodnje Gorje

Dne 25.—26. julija 1942 izseljeni v Nemčijo:

14. Bassaneze Alojzija s sinom in hčerko	Spodnje Gorje
15. Bizjak Ivana	Spodnje Gorje
16. Černe Anton in žena Ivana z dvema hčerkama	Poljšica
17. Černe Franc, žena Pavla s hčerko	Krnica
18. Černe Ivana	Poljšica
19. Černe Janez in žena Marija s hčerko	Poljšica
20. Černe Lucija	Krnica
21. Čop Janez	Spodnje Gorje
22. Dežman Franc in žena Jera s petimi otroki	Spodnje Gorje
23. Dijak Frančiška	Zgornje Gorje
24. Dijak Janez z družino	Poljšica
25. Hribar Janez z družino	Grabče
26. Jakopič Janez in sestra Matilda	Spodnje Gorje

27. Jakopič Jože, žena Marija z otroki
28. Jakopič Jože in žena Marjana s hčerko
29. Jakopič Martin z družino
30. Kemperle Alojz, žena Cecilija s tremi otroki
31. Krničar Jože, žena Angela s tremi otroki
32. Krničar Martin, žena Ivana s štirimi otroki
33. Kukanja Lojzka z družino
34. Marinšek Anton, žena Ivana in dve hčerki
35. Mohorič Matevž
36. Pintar Janez, žena Marjeta in dve hčerki
37. Poklukar Jakob, žena Marija in trije sinovi
38. Prešeren Alojz z družino
39. Pretnar Franc
40. Pristov Ivana z dvema hčerkama
41. Pristov Marjeta, dva sinova
42. Rekelj Franc in žena
43. Repe Franc in žena Ivana s štirimi otroki
44. Repe Janez in žena Ana s štirimi otroki
45. Repe Jurij in žena Marjeta s tremi otroki
46. Repe Niko in žena Marija s sinom
47. Ulčar Dana s sinom
48. Ulčar Franc, žena Ivana in hčerka Marija
49. Ulčar Janez, dva sinova in hčerka
50. Urevc Janez, žena Frančiška s tremi otroki
51. Veber Andrej in žena
52. Veber Janko in žena Marija s hčerko
53. Volf Ivan, brez staršev, star štiri leta
54. Zupan Miha, žena Pavla z dvema sinovoma
55. Žumer Marija, starejša
56. Žvan Minka por. Kocjančič

Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Mevkuš
 Zgornje Gorje
 Spodnje Gorje
 Poljane
 Poljšica
 Spodnje Gorje
 Poljšica
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Poljane
 Mevkuš
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Zgornje Gorje
 Fortuna
 Mevkuš
 Poljane
 Spodnje Gorje
 Spodnje Gorje
 Zgornje Gorje
 Poljane
 Spodnje Gorje
 Zgornje Gorje

V mesecu juniju 1943 izseljeni v Nemčijo:

57. Ambrožič Marija s sinom
58. Ambrožič Jakob, žena Marjeta in sin Jože
59. Kocjančič Marija s hčerko
60. Mandeljc Matevž in žena Marija
61. Negro Franc in žena Marija
62. Pretnar Frančiška
63. Žemva Andrej in žena

Spodnje Gorje
 Poljšica
 Grabče
 Krnica
 Spodnje Gorje
 Poljšica
 Spodnje Gorje

Obvestilo

V noči od 25. na 26. avgusta je bil umorjen v svojem stanovanju
Uličar Florijan, kovač v Untergöriach-u.

V osveto tega zločina so bili danes zjutraj **ustreljeni** na licu mesta:

1. 38 letni Franc Sokliž,
ključavničar v Krnic, Obergöriach.

2. 42 letni Gottfried Repe,
vrtnar v Göriach-u.

3. 41 letni Karl Repe,
vrtnar v Göriach-u.

4. 52 letni Ivan Supan,
delavec v Neuming-u.

5. 47 letni Jožef Pikon,
tovarniški delavec v Göriach-u.

kateri so se dokazano udeležili komunističnih nasilnih dejanj.

Veldeš, dne 28. avgusta 1941.

Načelnik civilne uprave:
Kutschera

II. del

GORJANSKI PROLETARIAT MED OBEMA VOJNAMA

Konec prve svetovne vojne našim narodom ni prinesel tega, kar so dolga desetletja pričakovali. Vojaki, ki so velik del svojih moči pustili na frontah v Galiciji, na Doberdobu ali v soških gorah in drugje, so se vračali domov z vero, da bomo tudi mi deležni svobode, v imenu katere je bilo prelito toliko krvi. Prekipevajoče veselje in sonce prvih dni narodne osvoboditve je Slovencem kmalu zagrnil teman oblak. Prišla je skrb za meje na Koroškem, Primorskem in v Prekmurju. Boječ se revolucionarno razgibanih množic, je jugoslovanska buržoazija z vso silo preganjala tiste delavce, ki so zahtevali boljše življenjske pogoje in pravičnejšo ureditev nove domovine.

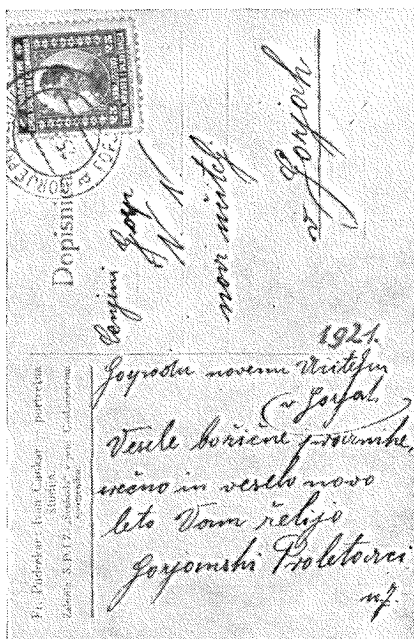
Zlasti oktobrska revolucija je spodbudila revolucionarne množice, da so zahtevale, da bi tudi v naši domovini namesto monarhije postavili sovjetsko, revolucionarno oblast, pri kateri bi imel glavno besedo delavec, delovni človek. To se je posebno stopnjevalo potem, ko so se iz ruskega ujetništva vračali vojaki, ki so prinašali s seboj misli in zametke oktobrske revolucije.

V tem nemirnem času je spregovoril tudi gorjanski proletariat, pripravljen, da bi razmere urejal po svoje. Pod vplivom revolucionarnih vrenj takoj po vojni so se med drugim lotili tudi trgovine Kunstelj, kjer so med vojno delili »aprovizacijo«. Razjarjena množica se je hotela maščevati za odtrgavanje hrane med vojno, gospodar pa se je pred njo skril. Zato so ljudje navalili na trgovino in jo spraznili, nato pa so se lotili še župnišča. Moral se je skriti tudi župnik, če se je hotel rešiti pred razjarjeno množico.

To vrenje sicer ni bilo organizirano v pravem pomenu besede, vendar so novi žandarji imeli dosti opravka, da so ljudi ukrotili. V poznejši preiskavi, ko bi oblast rada prišla voditelje, žandarji niso hoteli izdati udeležencev. Zgodilo se je, kot običajno, prav nasprotno: velikosrbski pritisk prek številnega orožništva je porajal vedno hujši odpor gorjanskega proletariata, ki je prikrito naraščal, vendar neprestano.

V takih okoliščinah in pod vplivom naprednega razrednega gibanja, ki se je širilo predvsem s proletarskih Jesenic, so se urejale tudi gorjanske množice. Z Jesenic je odmeval vpliv tihega boja med delavci in delodajalci in na različne načine, predvsem prek zaposlenih Gorjancev

v tovarni, v naše vasi. Spočetka spontano revolucionarno gibanje ni imelo dobro zasnovanega stalnega programa. Pri tem jih je takoj pričela motiti buržoazna klika, ki je naglo utrjevala svojo oblast. Nekdanji razočarani vojaki so svoje proteste v veliki meri izražali tudi v pretiranem pijančevanju, ki se ga je žal oprijemala tudi mladina.

Prva in zadnja stran čestitke Stanetu Žagarju, ki je leta 1921 učiteljeval v Gorjah

Komunistična partija si je prizadevala pomagati pri lajšanju življenja, ki je pod vodstvom beograjske čaršije za napredne ljudi postalo prava ječa, toda diktatorski režim jo je prepovedal že leta 1921. Poslej je bilo združevanje teže in iskali smo poti, kako in kaj storiti v takih okoliščinah. Precejšen del ljudi je potegnila za seboj klerikalna stranka, naprednejša mladina, ki pa je tedaj bila v manjšini, pa se ni hotela vključiti v njihove vrste. Čutila je potrebo po napredku in kulturnem izživljanju. Pri tem pa je bilo vse bolj ali manj spontno in razgibano življenje po vaseh se je le prerado sprevračalo v negativno smer. Najhuje pri tem je bilo veliko pijančevanje. Tako smo pod vplivom naprednih idej tudi mi, in med nami zelo ugleden Andrej Prešeren, začeli razmišljati, kako in kakšno organizacijo bi ustanovili, ki bi okoli sebe zbiral mladino, skrbela za njeno izobraževanje in zabavo, s čimer bi jo odtegovala vplivu gostiln in slabe družbe.

Tako je bilo v letih 1922—23. Na našo pobudo je bil takrat ustanovljen pripravljalni odbor in 25. marca 1923 je bil ustanovni občni zbor kulturno-prosvetnega društva »Svoboda« Spodnje Gorje, ki je bil sklican na Fortuni. Prišel je tudi napredni pisatelj in zastopnik sociali-

stične stranke Angelo Cerkvénik, z nasprotne strani pa se je udeležil zbora tudi takratni župan Jakob Jan iz Podhoma, ki je bil vodja in steber klerikalne stranke. Njegova želja je bila, da bi se novo društvo preimenovalo v katoliško bralno društvo, kakršno je obstajalo že v Zgornjih Gorjah. Vendar pa se mu to kljub precejšnjemu vplivu ni posrečilo. V »Svobodo« so se vključili predvsem ljudje že bolj ali manj naprednega, svobodnega mišljenja, ki so bili večinoma zaposleni v jeseniški tovarni.

Tako je pripravljalni odbor, v katerem smo bili Andrej Jakopič, Franc Kobal, Janko Urevc in jaz, opravil pomembno delo. Na osnovi smernic, ki jih je dal Angelo Cerkvénik, ter po vsestranskih dogovorih je bil končno izvoljen prvi odbor »Svobode« v Spodnjih Gorjah.

Vanj so prišli napredni tovariši: Andrej Prešeren kot tajnik, Andrej Pogačnik kot blagajnik, člani pa so bili Janko Urevc, Jože Smrke in Miha Dornik, mene pa so izvolili za predsednika.

Da bi v začetku imeli več opore in si pridobili izkušenj, smo tesno sodelovali zlasti s »Svobodami« na Jesenicah, Javorniku in Blejski Dobravi, v Zasipu pa je bilo na našo pobudo leta 1925 ustanovljeno pevsko društvo, ki je lepo napredovalo.

Osnovna naloga tega društva je bila izobraževanje članov. Od njih smo tudi zahtevali popolno treznost. To ni bilo lahko, vendar so se uspehi kmalu pokazali.

V zvezi s tem smo najprej začeli zbirati knjige za knjižnico. Leto za letom smo z lastnimi sredstvi kupovali najboljša literarna dela naprednih pisateljev, vmes pa tudi Marxove, Leninove in druge knjige. Za knjižnico smo našli prostore v hiši Andreja Prešerna v Grabnu. Uredili smo jo tako, da so bila dovoljena dela lahko dostopna, medtem ko je bila marksistična literatura v posebnem, skritem prostoru. To je bilo potrebno, ker so nas buržoazne oblasti, ki jim je bilo naše delo trn v peti, čedalje bolj preganjale. Knjižnica, s katero se je največ ukvarjal Andrej Prešeren, je imela v zadnjih letih pred vojno že 1200 knjig, ki pa jih je okupator povečini našel in uničil.

Že v prvem letu obstoja je društvo začelo prirejati strokovne tečaje. Dva taka tečaja sta trajala vse leto. Na seminarjih in predavanjih smo se redno zbirali vsako nedeljo, večkrat tudi med tednom. Od začetnega izobraževalnega dela je odbor vedno bolj usmerjal sestanke v politične razprave. Ker je bila žandarmerija vedno na preži, smo večkrat organizirali izlete v naravo, kjer smo bolj nemoteno razpravljali o političnem življenju doma in po svetu. Na podlagi takega aktivnega dela smo svojo revolucionarnost izražali tudi navzven. Iz zapisnikov sej je razvidno, da je članstvo že 17. junija 1923 zahtevalo, naj se društvo preimenuje v socialistično delavsko društvo »Svoboda«.

Istega leta na Silvestrovo je »Svoboda« organizirala v Vintgarju »Rdečo noč«. Vsi veselilni prostori so bili prevlečeni z rdečim blagom. Ob prihodu Novega leta so uprizorili skeč in vrstili so se revolucionarni govori. S tem smo hoteli javno pokazati, da pripadamo revolucio-

Leta 1929 aretirani komunisti in simpatizerji z Jesenic, Javornika in Gorij po izpustitvi iz ljubljanskih zaporov. V prvi vrsti z leve proti desni: Pavel Štravs, Jakob Vodnjov, Franc Kraševac, Andrej Prešeren, Franc Papler in Jože Gregorčič. V drugi vrsti od leve: Franc Franc, Polde Stražišar, Alfonz Oblak, Jernej Bregant, Franc Hlade in Franc Pavlič. V zadnji vrsti z leve Stanko Demšar, Andrej Pleš in Ivan Mavec.

narni partiji delavskega razreda. Tudi praznovanje 1. maja je bilo dokaj revolucionarno. Take in podobne manifestacije so se vrstile še naslednja leta, dostikrat skupno z Jeseničani in Javorčani. Medtem je leta 1924 prišlo do znanih spopadov z Orjuno (organizacija jugoslovanskih nacionalistov — beri fašistov), kar je odjeknilo tudi na Jesenicah, v Gorjah pa je bilo nekaj preteprov.

Da bi se v »Svobodo« včlanilo še več mladine, je društvo leta 1929 ustanovilo tamburaški zbor, leta 1930 pa še dramsko sekcijo. Tako je bila zajeta večina mladine iz Spodnjih Gorij, Grabna, Poljan in Vintgarja. Odtlej je bilo čutiti v delu društva vse večji vpliv članov KPJ. Na politične, strokovne in poljudno znanstvene razprave so prihajali tudi jeseniški komunisti Tone Čufar, Stane Bokal in učitelj Župančič. Večkrat sva pripravila kako predavanje tudi midva z Andrejem Prešernom. Čeprav še niso bili vsi tovariši člani KPJ, so kot njeni simpatizerji vodili društvo v naprednem duhu.

Društvo je s svojim neutrudnim delovanjem vplivalo tudi na množice. To pa ni ostalo prikrito policistom, ki so iskali priložnost, da bi tako delo zatrli. Prva jugoslovanska ustava, od diktature vsiljena leta 1926, je s svojo centralistično ureditvijo omogočila kralju in buržoaziji, da sta s terorjem dušila delavsko gibanje.

Da v buržoazni Jugoslaviji nikoli ne bodo urejena tri pomembna vprašanja: delavsko, kmečko in narodnostno, je bilo še bolj jasno po šestojanuarski diktaturi 1929. leta! Kralj je odpravil še tisto borno ustavo, kar je je bilo, izdal vrsto diktatorskih zakonov ter razpusil vse politične stranke in društva. Pod kaznijo je bilo vsem jugoslovanskim narodom prepovedano izpovedovanje narodne samostojnosti. Se bolj pa so preganjali komuniste in njihove simpatizerje. Aretirali so 13 jeseniških revolucionarjev, pri nas pa so tedaj zaprli Andreja Prešerna, Franca Pavliča, Jerneja Breganta in mene. Nekateri izmed nas so sodelovali pri telovadnem nastopu v Delavskem domu na Jesenicah, drugi pa so deklamirali revolucionarne pesmi. Ko smo se vrnili iz ljubljanskih zaporov, smo kljub prepovedi nadaljevali delo v društvu, le nekateri so se ustrašili terorja. Potem je leta 1935 pod vodstvom KPJ tudi v Sloveniji močno zaživela Ljudska fronta. Mnoga napredna društva so organizirala množični izlet v Celje. Gorjanski »Svobodaši« smo se pridružili jeseniškemu delavstvu. Izlet se je spremenil v veliko manifestacijo delavskega razreda. Buržoazija se je tedaj zavedala nevarnosti, ki ji je pretila, zato je bilo med drugim še istega leta razpuščeno tudi društvo »Svoboda« v Spodnjih Gorjah, njegovo premoženje pa zaplenjeno. Članstvo je bilo že toliko prežeto z marksistično miselnostjo, da smo kmalu ustanovili novo delavsko izobraževalno društvo »Vzajemnost«. Z ne-

Gorenjci med potjo na »orožne vaje«, internirani v Medjurečje pri Ivanjici v Srbiji januarja 1941 na beograjski železniški postaji. Na sliki so predvsem Jeseničani. Vmes v drugi vrsti z leve v desno sede: prvi Nace Kralj, peti Tomaž Godec, šesti Andrej Prešeren, deveti Polde Stražišar. V tretji vrsti z leve v desno tretji Edi Giorgioni, peti Valentin Vister, šesti Pavel Štravs, sedmi Tone Talar, trinajsti Viktor Stražišar, petnajsti Ludvik Benedičič. V desnem kotu ob stebru s stisnjeno pestjo pesnik Karel Destovnik-Kajuh. Vsi imenovani, razen enega, so padli.

Hiša Matevža Volfa, ki s hčerko stoji pred njo v Slamnkih nad Bohinjsko Belo. Tu so se pred vojno večkrat zbirali komunisti in njihovi sodelavci, pozneje pa je bila hiša trdna partizanska postojanka. V njej je bil tudi skrit bunker, kjer so se zdravili prvi partizanski ranjenci in bolniki.

zmanjšano odločnostjo smo nadaljevali začeto delo. Razkrinkavali smo pristaše protiljudskega režima in na volitvah enotno nastopali za delavske kandidate.

Kar nas je bilo v jeseniški železarni, smo leta 1935 sodelovali tudi v stavki. V martinarni, kjer sem delal, sem bil celo v strokovnem odboru skupaj z Avgustom Vistrom in Johanom Čelesnikom. Tam je delal tudi Skumavc iz Zabreznega.

Pri volitvah leta 1938 smo delali za listo združene opozicije. V ta namen smo zbrali 40 podpisov — predvsem na Poljanah in v Grabnu — ki so bili potrebni za vložitev liste. Nastopili smo skupno s predstavniki JNS (Jugoslovanske nacionalne stranke) in dobili smo nad 100 glasov. Pri dvetretjinskem sistemu sta lahko le dva prišla v občinski zbor. V občinskem zboru sva bila Vinko Jan iz vrst JNS in jaz z naše strani. Dobili smo okoli 40 % glasov, kar pri javnih volitvah ni bilo malo.

Po letu 1938 je sledil nagel vzpon nacizma in fašizma, ki sta se zavedala, da so prav komunistične partije in njihovi simpatizerji njuni najnevarnejši sovražniki. Jugoslovanski buržoazni vrhovi na čelu s kraljevsko rodbino so vse očitneje in tesneje sodelovali s sosednimi fašističnimi oblastniki ter doma omogočali delovanje pete kolone, hkrati pa večali teror nad naprednim gibanjem. Pod vodstvom KPJ pa se je zbirala prav tista skupina ljudi, ki so med drugim razkrinkavali bistvo fašizma in opozarjali na nevarnost, ki nam je pretila vsak dan bolj. Tudi naše društvo je tedaj svoje delovanje usmerilo v agitacijo proti fašizmu. Ljudstvo smo opozarjali na bližajočo se nevarnost in kazali

pot, ki je bila v tistih časih edino pravilna. Pozivali smo k narodno-obrambnemu delovanju in razkrinkavali petokolonaše in druge sovražnike ljudstva.

Ne glede na to pa se je fašistična nevarnost in z njo vojna naglo bližala, nasprotja so bila vse hujša.

Da policija ne bi večala že tako velikega nezadovoljstva ljudstva, so si namesto aretacij vplivnih levičarskih voditeljev izmislili klicanje »na orožne vaje«. Ne glede na starost so nas pozivali v vojsko in nas oblačili v uniforme. To se je začelo v začetku leta 1941, ko je Evropo že zajela druga svetovna vojna, ko je Hitler že gospodaril večjemu delu Evrope. Poleg jeseniških in drugih komunistov so vpoklicali, dejansko pa aretirali spet Andreja Prešerna, Franca Pavliča in mene. Tako smo se znašli daleč v Srbiji v koncentracijskem taborišču Medjurečje pri Ivanjici. Sicer v vojaških uniformah, dejansko pa obdani z ograjo in zastraženi z žandarji. Tam smo z drugimi tovariši iz Slovenije, Hrvaške in Srbije preživljali žalostne in usodne dneve od januarja do marca 1941.

Toda vladajoča gospoda se je hudo zmotila, ko je menila, da bo tako strla jedro borcev proti fašizmu in domačemu razpadajočemu kapitalizmu. Res so nas za nekaj mesecev odtrgali od ljudstva, toda prav te »orožne vaje« so veliko pripomogle, da smo se revolucionarji iz vse Jugoslavije med seboj vse bolj spoznavali, se organizirano vzgajali in utrjevali razredno zavest. Budno smo spremljali vse dogodke, ki so se naglo vrstili. Zato ni nič čudnega, če so se naši zaporji in taborišča spremenili v »komunistične univerze«, kakor smo jih imenovali.

In ko smo se pred razsulom vrnili, smo vedeli, kaj in kakšno je naše delo in kje nam je mesto. In tudi v Gorjah se je prav v tistih nemirnih dneh pokazalo, kakšno vlogo sta imeli »Svoboda« in »Vzajemnost«, katerih vpliv je segal tudi do Podhoma, Zasipa, Zgornjih Gorij, Poljšice in drugih bižnjih vasi. »Vzajemnost«, pod vplivom in vodstvom Komunistične partije, je bila prava kovačnica kadrov, ki so se pripravljali na končni spopad z zatiralci. »Svoboda« in »Vzajemnost« sta bili edini društvi na tem področju, ki sta organizirano delovali v naprednem duhu, kar so prav njuni člani izpričali ob razpadu stare Jugoslavije, oziroma takoj po okupaciji naše države.

Ljudstvo sta prevzela strah in negotovost. Med drugim je bilo razočarano nad vodstvom države, ki je v letalih z zlatom pobegnilo na zahod, ali pa se je priključilo fašističnemu okupatorjevemu aparatu doma. Ljudstvo je ostalo samo.

Toda Komunistična partija ni priznala razkosanja, kapitulacije in okupacije. Organizirano se je uprla nasilju in pozvala članstvo in vse rodoljube k uporji, k oboroženi vstaji. Tako so bili tudi gorenjski komunisti in njihovi simpatizerji pripravljeni na te dogodke. Že 20. aprila so se revolucionarji z Jesenic, Gorij, Bohinja in Bleda zbrali pri Matevžu Volfu v Slaninikih, kamor je prišel tudi Andrej Perešeren. Proučevali so razmere in možnosti za priprave na oborožen boj. Bivši španski borec in komunist Franc Potočnik iz Bohinja je med drugim pojasnil smisel in bistvo ter taktiko gverilskega bojevanja, nakar so ugotovili, da je taka taktika edino možna v boju proti številčno in tehnično močnejšemu sovražniku.

Skupina v začetku leta 1941 interniranih tovarišev v Medjurečju pri Ivanjici, preoblečenih v uniforme bivše jugoslovanske vojske. Med njimi prvi v drugi vrsti na levi sedi Jaka Rabič, v zadnji vrsti tretji z leve stoji Andrej Prešeren, peti pa je Tomaž Godec. Orožne vaje so tovariši izkoristili za politično izgrajevanje.

Kmalu potem je gestapo aretiriral več jeseniških in drugih komunistov ter naprednih ljudi, druge pa so začeli izseljevati. Okupator je takoj pokazal bistvo svojih naklepov in značaja. Slovenijo so hoteli sprazniti, organizatorji upora pa so zbirali orožje, širili uporniški tisk in pripravljali ljudi na vstajo.

Člani »Vzajemnosti« so se odločno in v velikem številu odzvali pozivu KPJ na upor. Že leta 1941 se jih je temu pozivu odzvalo 14, in sicer Andrej Prešeren, Andrej, Janez, Alojz in Jože Žvan, Marija Žumer, Adolf Repe, Andrej Komar, Ivan Bassaneze, Lovro Kogoj, Anton in Franc Ambrožič, Vinko Repe in Jakob Žumer. Kot simpatizerji društva pa so se pridružili partizanom še Janez Volf, Franc Dijak in Ernest Seidler, medtem ko je 13 članov društva ostalo na terenu, kjer so tudi takoj začeli podpirati NOG.

Vsi borci, ki so se priključili partizanom iz vrst »Vzajemnosti«, so postali člani KP. V gozdovih so se bolj kot pred vojno povezali s člani jeseniške in drugih »Svobod«. Tako je bila prav politična vzgoja osnova enotnega delovanja in bojov v naslednjih štirih letih NOB, zlasti pa v začetku, ko je bil Cankarjev bataljon v pretežni večini sestavljen iz prejšnjih »svobodašev« — članov KP. Spričo takega odziva in vključevanja v prve vrste borcev za svobodo, je tudi smrt močno posegla med nekdanje člane »Svobode« oziroma »Vzajemnosti«. V NOB je dalo življenje 11 tovarišev in tovarišic, ki so tudi s smrtjo dokazali, kako so cenili svobodo svoje domovine.

ŽIVLJENJE MARIJE ŽUMROVE JE BILO REVOLUCIJA

Gorjanske vasi so raztresene po slikovitih obronkih Pokljuke in Mežaklje, razpete med železarske Jesenice ter turistični Bled in prijazno bohinjsko dolino. V žilavem boju za lepše in človeka vrednejše življenje so dale vrsto ljudi, ki so se, prekaljeni v trdotah vojn in pomanjkanja, nesebično žrtvovali za revolucijo. Tak velik človek, pomemben ne le za Gorje, temveč za vse predvojno revolucionarno gibanje, je bila nedvomno Marija Žumer, po domače Žgajnarjeva Minca iz Spodnjih Gorij. Rodila se je na prelomu dveh stoletij 2. avgusta 1900.

Njena družina, ki je premogla le skromno hišico, je bila številna, zato je morala Minca oditi z doma za zaslužkom že s štirinajstim letom. To je bil hkrati začetek njenega šolanja, kajti skozi vse to ni šla z zaprtimi očmi ali praznim srcem. Že z dvajsetimi leti je našla pot med revolucionarje, ljudi, ki so vedeli, kaj hočejo. Bila so viharna leta po prvi svetovni vojni, ko je jugoslovansko delavstvo v razrednem boju napravilo prve korake. Minca je naglo rasla in zrasla v revolucionarko, ki je na vsakem koraku, vsak dan našla priložnost in čas za študij marksizma in vsega naprednega, kar ji je bilo dostopno. Njena nadarjenost, ki je spričo pomanjkanja ni mogla razvijati v šolah in ki sta se ji pridružili še trdna volja in požrtvovalnost, ji je omogočila, da je spoznala najgloblje vzroke gibanja človeške družbe in posebej še razmere pri nas. Gorje so ji postale premajhne: delovala je tudi drugje, še vedno pa se je — včasih tudi proti svoji volji — vračala domov. Doma je srečavala sodelavce, kakor so bili Andrej Prešeren ali Jakob Vodnjov in drugi. To delovanje se je seve razvijalo v strogi ilegali, kajti kraljevski režimi mlade, nenasitne in brezobzirne jugoslovanske buržoazije so bili smrtni sovražniki naprednega gibanja in takih ljudi, kakor je bila, takrat že zrela komunistka, tudi Marija.

Leta 1928 jo je partijsko vodstvo poslalo v Sovjetsko zvezo. Pot tja je bila združena z velikimi napori in nevarnostmi, kajti potovati je morala ilegalno. In še preden je odpotovala v Sovjetsko zvezo, prvo, toda mlado in zaostalo deželo socializma, je bila Minca že odločna in neupogljiva revolucionarka.

Takrat je kazalo, da bo tudi ona, ki se je vse dotlej morala odre-kati sreči materinstvu in urejenemu življenju, vendarle našla košček živ-

ljenjske sreče. Med revolucionarnimi tovariši je srečala sebi enakega človeka, tovariša Carja, ki je postal njen mož. Sanjarila je o tem, da bo tudi ona imela družino in otroke. Toda — sanje se ji niso mogle izpolniti. V času diktature — v tridesetih letih — ji je policija zverinsko ubila moža, ilegalnega partijskega delavca.

Revolucija je terjala tudi take vrste žrtve... Minca je ostala v Sovjetski zvezi osem let. Vrnila se je — spet ilegalno — leta 1936. Življenje v Sovjetski zvezi jo je prekalilo, vrnila se je resnejša, bolj razgledana ne le zato, ker je toliko let živela v Sovjetski zvezi, temveč tudi spričo dela in znanja, ki si ga je pridobila v deželi nastajajočega socializma. Pri študiju je ne le poglobila teorijo, temveč je, živeč v težavnih razmerah mlade sovjetske države, tudi sama okušala, kako težko je graditi novo družbo na starih temeljih in splošni nerazvitosti. Zato se je vrnila mnogo bolj zrela, obogatena z znanjem in prakso. Revolucija je v njej doživljala novo obdobje. Sodelovala je pri prvi partijski celici v Spodnjih Gorjah. Delo je bilo ilegalno, vendar jo je policija spet izsledila in zaprla: ko je marca 1937 prišla iz Ljubljane, jo je na postaji v Podhumu zgrabil policijski agent. Odpeljali so jo na ljubljansko policijo, kjer je bila že dobro znana, od tam pa so jo prepeljali celo v centralne zapore, v zloglasno Glavnjačo, o kateri je pozneje napisala, da »je bila prava srednjeveška mučilnica«. Tam je tudi doživela mučenje, katerega posledice je čutila vse življenje. Zato je bila telesno premalo odporna, da bi kljubovala strahotam poznejšega trpljenja. V Glavnjači so jo mučili 70 dni. Hoteli so izsiliti iz nje priznanje, da je bila v zvezi z drugimi komunisti itd. — toda Minca ni priznala ničesar. Zato je niso mogli obsoditi in končno so jo izpustili. Vendar to ni bila prava svoboda: morala se je vrniti domov v gorjansko občino, kjer je bila dejansko konfinirana. Strogo ji je bilo prepovedano zapustiti gorjansko občino in javljati se je morala oblastem. Kljub temu pa ji tudi tu niso dali miru: neprestano je imela preiskave in nadzirali so jo, če je doma. Tako je ostala brez sredstev za življenje, v breme ostareli materi, ki je — vdova po delavcu — prejemala mesečno le 60 dinarjev, pa še to od Bratovske skladnice, in pa kot pokojnino. Pletla je nogavice in jopice, pri čemer je zaslužila kak dinar, kajti nikjer se ni smela ne mogla zaposliti.

Življenje je bilo več ko trdo. Ljudje tedaj še niso mogli prav razumeti, zakaj vse to, poleg tega pa je bil oblastni aparat, ki je služil bogatašem, tako trd, da so bili ljudje v veliki meri v boju za vsakdanji kruh tudi ustraховani. Zdaj, ko imamo že zdavnej izoblikovane pojme o široki revoluciji, ki smo jih praktično uporabili v zadnji vojni, le stežka razumemo tiste čase in revolucionarje, ki so morali toliko pretrpeti, žrtvovati, se odpovedati in životariti več ko skromno, v neprestani nevarnosti pred zapori, kakor je pretrpela in žrtvovala prav Minca. Iskala je delo, pa ga ni dobila. Kdo, ki bi ji ga lahko dal, si je hotel ali upal sprejeti v službo takega človeka, ki mu je bila policija neprestano za petami? Da, zdaj, ko vsak otrok ve, da je v NOB sodelovalo skoraj vse, kar je bilo količkaj zavednega, se zelo težko vživimo v razmere, v kakršnih je rasla in zrasla revolucionarka Minca. In prav to in taki ljudje so polagali temelje poznejši množičnosti narodnoosvobodilnega gibanja, ki ga je sprožila okupacija.

Marija Žumer-Potočni-
kova

Toda Minca ni popustila. Njena revolucionarna moč je bila neusahljiva. V tistem času je delala vse, samo da bi se skromno preživela, in naskrivaj je vzdrževala zvezo s komunisti in naprednimi ljudmi. Takrat je napisala tudi znano brošuro »Sedemdeset dni v Glavnjači«. To je bila obtožba krvavih režimov kralja Aleksandra, obtožba nasilja in teme. Že pisanje o tem in potem tiskanje je bilo sila drzna in tvegana stvar. Zaradi teh obtožb je oblast to brošuro, brž ko je bilo mogoče, zaplenila. Večina izvodov pa je le ostala med ljudmi in komunisti so jih brali ljudem na sestankih, da so čudoma spoznavali, kaj se godi v zloglasni Glavnjači, kakšen je teror jugoslovanskih oblasti. Brošura je izšla junija 1937 na 16 straneh. Opisani policijski sistem v kraljevini Jugoslaviji po svoji brutalnosti ni dosti zaostajal za terorjem v fašističnih državah.

Zato preberimo kratek odlomek iz brošurice:

»...Ko se je Tiljak končno prepričal, da mu kljub tolikokratnemu zasliševanju ničesar ne priznam, mi je pri zadnjem zaslišanju po že zna-

nem sistemu opsoval mater in sestro ter kot razdražen tiger skočil vame, me zgrabil za lase in me vrtel sem ter tja, z drugo roko pa me tolkel po glavi. Tedaj se je oglasil drug policijski uradnik: Ker noče priznati, jo bomo zasliševali ponoči...

Res so me potem odgnali v celico, kjer sem lahko premišljevala o tem, da ima izraz »noč« v Glavnjači čisto svoj pomen. Že prvi večer, ko sem prišla v skupno celico, sem opazila, da jetnice zvečer postajajo nemirne. Ponoči so prisluškovale krikom ljudi, ki so jih zasliševali. Na tako strašno, zahrbtno noč moram čakati tudi jaz. Vsa drhteča in onemogla sem legla na svoje staro mesto na tleh. Že toliko dni nisem jedla skoraj nič in že toliko časa traja to prekleto »psihično mučenje«, s katerim ubijejo človeka telesno in duševno. Lakote ne čutim več. Žge me in neprestano bi pila. Nocoj nočem spati, ker hočem biti pripravljena, ko pridejo pome. Skušam si predstavljati, kaj bom občutila, ko bom visela obešena za noge, in ko me bodo tolkli po podplatih. Mislim tudi, kako je, če letiš iz četrtega nadstropja na cesto. A vendar! Kaj so proti temu bolečine tistih, ki so jih tako strahovito vlekli za spolovila...!

Noč je minila, ne da bi me bili poklicali. Morebiti pa me odvedejo prihodnjo noč?

Minilo je še več noči, ne da bi me poklicali. Zakaj me spet trpinčijo s tem strašnim, morečim odlašanjem? Naj me rajši tepejo, naj me vržejo skozi okno, vseeno, samo da se konča! Tako se pogrezam v nekakšne polsanje, komaj še razlikujem, kdaj je dan in kdaj noč. Ničesar ne čutim več. Samo škripanje vrat me vrača za trenutek v resničnost. Vselej me prešine misel: Zdaj!

Sanje in resničnost, vsevprek mi bega in se mi meša po glavi. Bledejo se mi čudne podobe in postave s spačenimi obrazi in vse krvave. Nekdo leži na mrliški nosilnici nepremično, lice mu je grdo skrivljeno, kakor da hoče bruhniti v smeh. Nekje prav blizu pa kakor da čutim groznega Tiljaka...

In nenadoma se predstave spremene. Zdi se mi, da vidim očeta, kakršnega sem videla, ko je umiral. Imel je globoko udrte prsi, ker je bil brez pljuč. Pljuča mu je požrla tovarna. Slišim ga govoriti z zadušnim, votlim glasom:

Od devetega leta sem delal, dosti sem delal. Spočiti se moram, tako sem truden, nikoli v življenju nisem počival...

Po ušesih mi brnijo besede, ki jih je mrko gledajoč delavec izgovoril s težkim glasom ob očetovem odprtem grobu:

Edini kraj, kjer je delavcu dovoljen počitek, je grob.

V grlu me začne daviti kakor takrat. Nekaj moram napraviti, a sama ne vem kaj. Ven moram! Začne me dušiti, kakor da se je name zrušila vsa Glavnjača. Kričati hočem, pa ne morem. Zakaj me drže tukaj? Hočem v prostost! V nemoči stiskam pesti, dokler me spet ne obvladajo polsanje s svojimi spačenimi, krvavimi prikaznimi.

Po več takih nočeh so me vendar nekoč pozno zvečer odvedli k šefu odseka politične policije. Ta me je najprej nahrulil, da sem lopov, da sem pokvarjena od glave do peta. Dodal je še več podobnega in mi zapretil, da me bo vrgel skozi okno iz četrtega nadstropja. Njemu

70 dni v**MARIJA ŽUMER****»GLAVNJAČI«****LJUBLJANA 1937****OPIS OSEBNIH DOŽIVETIJ**

Na dan 22. avgusta 1936 sem se zjutraj vračala z Jesenic, kjer sem bila pri svojem stričku, domov v Spodnje Gorje. Prav nič nisem slutila, kaj vse me čaka ta dan in da me sploh ne bo domov.

Komaj sem stopila v Podhoma iz vlaka, že stopi k meni neznan moški, se predstavi kot policijski agent in mi napove, da sem aretirana. Sprva kar nisem mogla razumeti. Zakaj, saj nisem vendar nič zakrivila? Toda ne da bi mi kaj razjasnil, me je odvedel agent na Bled na policijo. Tudi tam mi niso pojasnili ničesar in dovolili mi niso niti tega, da bi smela k svoji materi, ali da bi si vzela malo perila in obleke. Zvečer so me spravili na vlak in v Ljubljano, tam pa v policijske zapore. Pozneje sem zvedela, da sem imela še ta dan doma hišno preiskavo, torej v moji odsotnosti.

Tudi v Ljubljani mi spočetka niso povedali, zakaj so me aretirali. Tolažila sem se z mislijo, da me morajo pač vsak čas izpustiti, saj se nisem zavedala nobene krivde. Vendar sem ostala na policiji mesec dni, nato so me izročili ljubljanskemu okrožnemu sodišču, kjer sem prišla v preiskovalni zapor. Šele tam sem bolj natančno zvedela, da so me ljudje, ki jih nisem nikoli poznala, ovadili kot »komunistko«. Po sto in štirih dneh natančne preiskave se je sodišče prepričalo, da me nima za kaj postaviti pod obtožbo in me izpustilo 7. januarja 1937 iz preiskovalnega zapora. »Vendar zopet prosti« samo ta misel je bila v meni. Toda na Sodišča so me odpeljali — s policijskim avtomobilom nazaj na policijo. Spet sem bila v majhni, smradljivi in umazani luknji v hiši na Bleiweisovi cesti, kjer je bilo že toliko žensk, da smo se gnetle, kakor sardine v škatlji.

Vse ne moremo sedeti, sicer pa mi ne bo težko stati, saj me morajo izpustiti itak vsak čas. Tako sem si govorila.

Toda noč je že in še vedno sem tu. Ogledujem se, kam bi legla. Pa sprevidim, da ni mogoče. Edina »prična« za dva človeka zavzema polovico te luknje. Na njej ležijo že tri ženske. Druge spe na golih tleh, sedé ali ležé, zvite v klopčič, kakor pač morejo. Da bi legla na popljuvana in blatna tla, pa mi ne gre. Hoditi gor in dol, tudi ni mogoče. Če napravim le korak, moram stopiti na človeka. Noči pa ni kraja. Zato sem vsela, da me ogovori

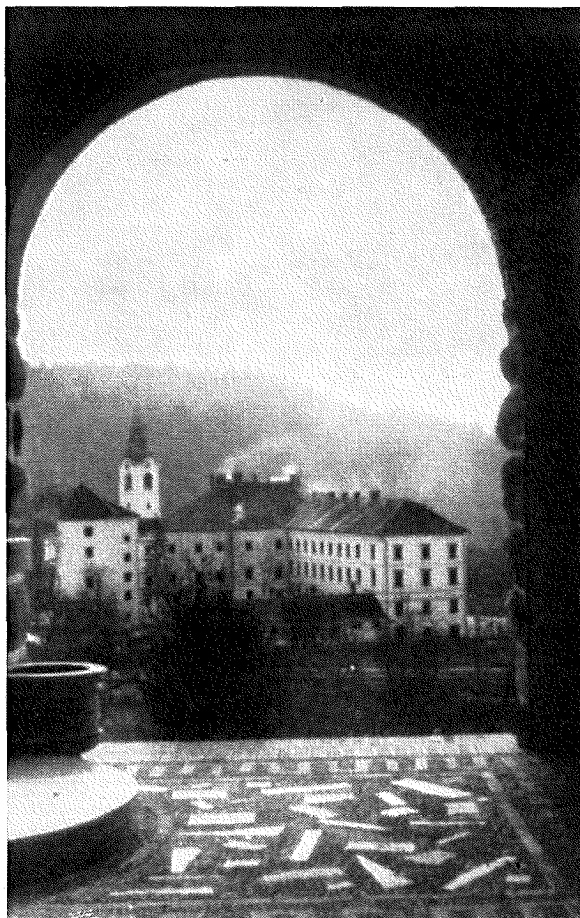
Junija 1937 je izšla brošura Marije Žumrove z naslovom »70 dni v Glavnjači«

namreč zaradi tega nihče ne bo storil ničesar. Potem me je začel tolči s pestmi in me butati ob steno.

Če prideš živa od tu, se boš še dolgo spominjala Vujkovića, mi je zatrjeval, ko mi je v ledvice zadal dobro namerjen udarec. Takrat mu tega nisem verjela, a njegova prerokba se je izpolnila. Bolečine mi do danes še vedno niso izginile ...«

Že nekaj teh vrstic nam pove, kaj je morala prestajati in kakšen človek je bila Minca. Ob tem svojevrstnem opisu tedanjih razmer in družbe moramo tudi zapisati, da je ta njena brošurica tudi otipljiv izraz njenega vsestranskega talenta. Kdo ve, kaj vse bi še napisala, če bi še živela in bi še kdaj prišla za pero? Mar se njene vrstice ne berejo, kakor grozljiv roman spretnega pisca? Toda — pri razkrinkavanju na pol fašistične Jugoslavije to ni bil njen cilj.

Poslej je bilo njeno življenje še bolj ogroženo. Iskala je delo, a nihče je ni hotel sprejeti v službo. Končno se ji je posrečilo urediti

Grad v Begunjah je postal zloglasna gestapovska jetnišnica in mučilnica slovenskih rodoljubov. Žumrova je bila med prvimi zaporniki, ki so jih tam potem mučili in ubijali vsa štiri leta okupacije.

stvar tako, da se je leta 1939 preselila na Jesenice. Kot sposobna in prekaljena revolucionarka je postala članica okrožnega komiteja partije, v letih 1939 in 1940 pa je bila njegova sekretarka. Tako so se utrjevale njene vezi z gorjanskim delavstvom, ki ga je bilo vse več v tovarni, poleg tega pa z znanimi in padlimi revolucionarji, kakor so bili Stane Žagar, Slavko Federle, Polde Stražišar, Jože Gregorčič ali pa Vencelj Perko.

Takrat se je iz Španije vrnil proletarski borec Franc Potočnik, doma iz Bohinja. S tem tovarišem se je leta 1940 poročila v upanju, da bi si končno vendarle zgradila svoje ognjišče. Toda — tudi zdaj ji sreča ni bila naklonjena. Razmere so bile vse bolj zapletene, poleg tega pa ju je neprestano nadlegovala policija.

In takrat so se nad Evropo že zgrinjali temni oblaki druge svetovne vojne, ki jo je tako brezobzirno zanetil fašizem.

Takoj po okupaciji je s tovariši v okrožnem komiteju partije delovala pri pripravljanju oboroženega upora, toda bila je med prvimi, ki

so jo zgrabili gestapovci. Ujeli so jo spomladi 1941 na Javorniku in jo odpeljali v Begunje. Čez dva meseca so jo odpeljali v zloglasno taborišče Ravensbrück. Po strašnem mučenju in trpljenju je začela Minca fizično slabeti. Zbolela je tudi na srcu. Medtem je bil avgusta 1942 ranjen in ujet ter pozneje ubit tudi njen mož Potočnik. Gestapovski zdravniki so začeli z ljudmi-interniranci, ki so bili že dolgo samo številke, delati tudi zločinske poskuse. Lotili so se tudi Mince. Zanimalo jih je, koliko zdrži njeno oslABLJENO in utrujeno srce. Potem ko so na njej opravili zločinski poskus, se ni več zbudila... Umrla je 5. februarja 1944, v času, ko je njeno delo že rodilo prve sadove...

Tako je ugasnila Minca, ki je vse svoje življenje posvetila revoluciji. Ko je bila v Glavnjači, ji gotovo ni prišlo na misel, da jo bo smrt doletela še v hujši »gnojni jami človeške družbe« — kakor je v svoji brošurici imenovala Glavnjačo.

Tako je delo in ime Marije Žumrove v zgodovino naprednega in revolucionarnega gibanja v Gorjah vklesano s črkami, ki jih ne more izbrisati nobena roka. Minca je eden najsvetlejših primerov doslednega in neizprosnega boja za lepšo prihodnost delovnega človeka, kar jih poznajo gorjanske vasi. O tem pričajo tudi nova imena takih mlajših Gorjancev, ki so nadaljevali njeno delo tam, kjer so ji ga ustavili z nasilno smrtjo, takih njenih naslednikov, ki so se ji pridružili tudi v smrti!

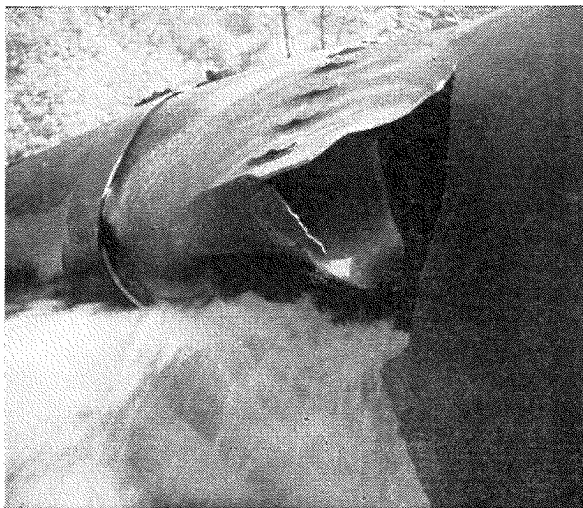
MED GORJAMI, DRAŽGOŠAMI IN POKLJUKO

Ko so aprila 1941 vdrli v našo deželo Nemci, so bili mnogi ljudje radovedni, kaj bodo novega prinesli in kakšna bo njihova oblast. Ni bilo treba dolgo čakati na njihove ukrepe, ki so jim sledili novi in novi. Najprej so opravili splošen popis prebivalstva; z njim so hoteli ugotoviti raso posameznikov, njihovo politično pripadnost, izobrazbo itd. Seveda tega dela ne bi mogli opraviti uspešno, če jim ne bi pomagali izdajalci in nemški podrepniki, ki so rade volje sodelovali pri tem delu. V Gorjah je to nalogo opravljal takratni občinski tajnik Razinger.

V šole so uvedli pouk v nemškem jeziku. Poučevale so nemške učiteljice. Skratka, vse je iznenada postalo nemško, saj tudi v javnih prostorih skoraj ni bilo slišati slovenske besede. Dne 7. maja 1941 so Nemci odpeljali inteligenco in voditelje tedanjih strank: to so bili učitelji, duhovniki in drugi. Potem so jih selili v Srbijo. V začetku julija 1941 so hoteli aretirati člane in simpatizerje Komunistične partije. Pri tem pa so imeli le malo uspeha. Domači petokolonaši so prijavili nemškemu oblastem kot najbolj nevarne nasprotnike fašizma vse člane kulturnega društva »Svoboda« v Spodnjih Gorjah, češ da so vsi komunisti. Društvo je svoje člane res vzgajalo v naprednem duhu, v socialistični miselnosti. Osnovna naloga društva je bila že ob ustanovitvi vzgajati člane politično in strokovno, napraviti iz njih prave revolucionarje in voditelje delavskega razreda, tako da bi bili v pravem času pripravljeni za končni boj proti kapitalističnemu razredu. Društvo je organiziralo tudi knjigovodski tečaj, ki se ga je udeležilo kakih trideset članov, potem enoletni strokovni tečaj, več predavanj s skioptičnimi slikami, v zimskem času pa večerna predavanja in razne študijske sestanke z branjem naprednih knjig. Druga naloga društva je bila prosvetna dejavnost. Nekateri člani so se ukvarjali z dramskim delom, drugi z godbo, petjem itd. Društvo je bilo tesno povezano z jeseniško »Svobodo«, saj nobena prireditev na katerikoli strani ni minila, da je ne bi obiskalo vsaj nekaj članov drugega društva. Spričo tega sodelovanja so bili uspehi še mnogo večji.

Da je društvo doseglo svoj namen, dokazuje tudi to, da so bili njegovi člani med prvimi borci, ki so se vključili v oborožen boj proti okupatorju. Že avgusta 1941 sta v boju z močnejšim sovražnikom na Jelovici v junaškem spopadu padla tovariša Alojz Žvan in Andrej

V noči med 4. in 5. avgustom 1941 je Janez Ambrožič iz Zasipa v povezavi z Jeseniško partizansko četo miniral tlačni cevovod elektrarne pod Zasipom. To je okupatorje hudo presenetilo.

Komar. Deset članov je bilo prvoborcev, nekaj je bilo aretiranih, drugi pa so se vključili v aktivno delo na terenu. Leta 1941 je iz Zgornjih in Spodnjih Gorij ter okoliških vasi odšlo v partizane dvaindvajset borcev, izmed katerih jih živi še osem. Na Gorenjskem je le malo krajev, kjer bi imeli glede na število prebivalstva toliko borcev iz leta 1941.

* * *

Spočetka so se partizani največ zadrževali na Pokljuki. V začetku avgusta 1941 je vojni komite Jeseniško-Cankarjevo četo poslal na Jelovico. Ko je šla čez Pokljuko, so se vanjo vključili tudi gorjanski partizani. Po boju na Partizanskem vrhu na Jelovici se je četa spet vrnila na Pokljuko. Čez nekaj dni je vod Jeseničanov odšel nazaj pod Stol, drugi, v katerem so bili Gorjanci in nekaj Jeseničanov, pa je ostal na Pokljuki. Četa je najprej sklenila obračunati z nekaterimi narodnimi izdajalci, ki so se udinjali nemškemu okupatorju in mu pomagali pri njegovem zločinskem delu. Okupatorju so pomagali pri prvih hajkah na Pokljuki in Mežaklji in tako začeli odkrit boj proti borcem za svobodo in proti tistim, ki so z njimi simpatizirali ter jim pomagali. Širili so lažnivo in podlo propagando, izdajali svojce partizanov ter vse tiste, ki so borcem pomagali. Njihovo nevarno delo je sprožilo val aretacij. Zato je komanda čete izdala ukaz, da je treba obračunati z najbolj zagrizenimi izdajalci, kot sta bila Florjan Ulčar in Svoboda iz Spodnjih Gorij.

Nato je bilo 25. avgusta opravljena smrtna kazen nad Ulčarjem, medtem ko Svobode takrat to še ni doletelo.

Gestapo se je takoj zavzel za izdajalce. Že ponoči sta bila aretirana Jakob Vodnjov in Alojz Prešeren. Odpeljali so ju v Begunje. Drugi dan so iskali tudi mene, pa sem bil na to že pripravljen: že dober mesec dni nisem spal doma. Večinoma sem se zadrževal na Pokljuki. Tisti dan pa sem komaj odnesel pete, še nahrbtnika nisem utegnil vzeti s seboj.

Anton Ambrožič-Božo, eden prvih medvojnih organizatorjev OF in KP v gorjansko-blejski okolici

Tretji dan po likvidaciji Ulčarja sta se od doma umaknili tudi moja žena in sosedra Mara Repe. Vsi trije smo se javili v Pokljuški vod. Istega dne sta prišla tudi brata Kocjančič iz Zgornjih Gorij. Tako se je prva partizanska gorjanska enota spet okrepila z novimi borci.

Gestapovci so se za ubitega izdajalca Ulčarja maščevali tako, da so iz Begunj pripeljali pet talcev, ki so jih pod Revovco privezali h kolom in ustrelili. Te žrtve nemške podivjanosti so bile med prvimi na Gorenjskem. Okupatorji so jih ustrelili zato, da bi zastrašili prebivalce, svojim sodelavcem in domačim izdajalcem pa vlili poguma. Ogromna večina ljudi je onemela ob tako zverinskem početju okupatorja.

Kljub okupatorjevemu divjanju so se partizanske enote postopoma večale, iz dneva v dan pa je bilo na terenu tudi več aktivistov. Za partizane so zbirali hrano, obutev in obleko.

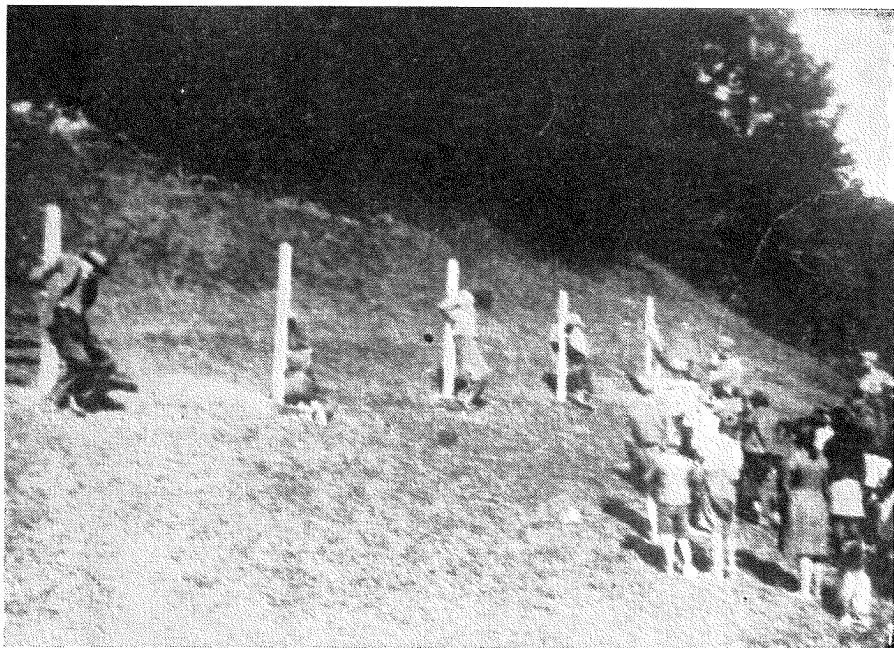
V začetku septembra 1941 je bilo borcem Cankarjeve čete, ki smo bili razdeljeni po manjših skupinah, naročeno, naj pridejo na Pokljuko. Takrat je bila četa sestavljena na novo. Vanjo smo se vključili vsi gorjanski borci, ki smo imeli svoj vod. Komandir voda je bil Andrej Žvan-Boris, jaz pa sem bil vodni delegat. Ker je zelo primanjkovalo hrane in se je dolina zaradi dogodkov v Spodnjih Gorjah bala, se je vodstvo odločilo za akcijo na bohinjski sir, ki je bil uskladiščen na planini Javornik. To je bila prva taka akcija. Dotlej so nas v glavnem podpirali posamezniki, kar pa ni zadostovalo. Kmetje so nas obvestili, da bodo čez nekaj dni gnali krave v dolino in vozili tudi sir, ki ga morajo oddati Nemcem. Sporazumeli smo se s kmeti in sredi sep-

tembra 1941 krenili v akcijo. Bilo nas je nad trideset. Vsak je v nahrbtnik stlačil velik hleb sira, ki smo ga seveda plačali. Prinesli smo ga na Pokljuko in ga zakopali na Dolinarjevem rovtu v senik. Tako smo prišli do odličnega sira, ki je bil namenjen Nemcem.

Četi je bilo naročeno, naj čimprej izpelje tudi kako vojaško akcijo. Domnevali smo, da se Nemci jeze, ker smo jim odnesli sir in da bodo začeli hajko, kajti ta akcija je bila prva te vrste in dvignila je mnogo prahu. Zato je četno poveljstvo odločilo, naj gre prvi vod, v katerem so bili Jeseničani, na jeseniško področje, drugi vod, v katerem smo bili mi, Gorjanci, pa naj ostane na Pokljuki. Ker se je četa razdelila po vodih, naj bi akcijo opravil en vod. Nastalo je vprašanje, kateri. Poveljstvo čete je določilo naš vod. To je bilo prvi dan po akciji na sir.

Proti večeru tistega dne so Jeseničani odšli na svoje področje, mi pa smo se pripravljali na akcijo. S Fajfarce smo krenili na Bohinjsko Belo. Z nami sta bila tudi Jože Finžgar in Perko Vencelj. S seboj smo vzeli pripravljeno mino. Položili smo jo pod železniško tirnico na Bohinjski Beli, med čuvajnico in predorom. V zrak bi zletel tovorni vlak, s katerim so Nemci prevažali vojaški material. Težko smo ga čakali in ugibali, kako se bo izteklo. Dotlej nismo imeli še nobenih izkušenj.

Končno je vlak prisopihal. Napeto smo čakali, kako bo lokomotiva zletela v zrak, pa je mirno vozila čez mino in odpeljala naprej. Razočaranje je bilo veliko. Slišal sem nekoga — mislim, da je bil Boris —

Ustreljeni talci v Spodnjih Gorjah dne 28. avgusta 1941 so bili: Franc Soklič, Jože Repe, Karel Repe, Ivan Zupan in Jože Pikon.

Narodni heroj Stane Žagar, član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, je v začetku avgusta 1941 prišel tudi na Pokljuko in Mežakljo. S tovariši se je zadržal v Jeseniški četi, kamor je sodila tudi skupina prvih gorjanskih partizanov.

ki je dejal: »Kaj, hudiča, pa je to?« Bili smo prepričani, da je delo pravilno opravljeno. Po kratkem posvetu smo sklenili položiti mino še enkrat, in sicer pod prag. Storili smo tako in spet čakali na prihod naslednjega tovornega vlaka. Progo smo medtem zastražili na obeh straneh za primer, če bi prišla nemška patrulja. Nato smo se hitro umaknili. Ni bilo treba dolgo čakati: vlak se je že bližal. Prepričani smo bili, da nam drugič ne bo spodletelo. Toda spet razočaranje: tudi to pot smo se zaman trudili. Vlak je odpeljal naprej. Sklepali smo, da mora biti mina poškodovana. Mar smo res prišli tako daleč zastonj? Vrnili smo se ponjo, nato pa prek Slamnikov, razočarani in potrti, ker se nam akcija ni posrečila, odšli na Pokljuko. Toda mina je bila v redu, le namestili je nismo pravilno. Pač prvi koraki. Vso noč smo hodili in proti jutru smo prispeli v naše oddaljeno taborišče. Pot je bila naporna, hodili smo večinoma po goščavi in grmovju. Stezá smo se raje izogibali.

Z našo nedavno akcijo na sir smo hoteli potem seznaniti še druge prizadete kmete, da se ne bi jezili na nas. Sklenili smo pojasniti jim pomen našega boja in tudi potrebo po hrani. Za to delo sta se prija-

vila tovariša Jože Finžgar in Dolfi Repe-Tilen. Zgodaj zjutraj sta odšla po stezi mimo Repečnekovega rovtu in skozi Majene. Bil je deževen dan in gosta megla je zastirala razgled. Nemci so takoj po akciji na planino Javornik poslali patruljo kakih dvajset mož, ki naj bi ugotovila, kam je izginil sir. Zvedeli so, da so ga odnesli partizani. Zahtevali so domače vodnike, ki bi jih vodili po Pokljuki do nas. Med domačini pa ni bilo izdajalcev. Šli so sicer z njimi, ker so morali, toda vodili so jih zelo previdno in povsod tam, kjer so vedeli, da partizanov ni. Nemška patrulja je prvi dan po akciji že hodila okrog planine. Še so ostali in prenočili v Sport hotelu. Drugi dan so krenili proti Mrzlemu studencu in naprej po cesti skozi Majene, tam, koder prideš k Zajčevi bajti. Ob cesti je raslo na obeh straneh mlado smrečje, visoko kake tri metre. Poleg tega sta tam še ovinek in hribček, tako da še ob jasnem dnevu vidiš kvečjemu trideset metrov daleč. In prav tam sta se srečala s patruljo Repe in Finžgar, namenjena h kmetom na Koprivnik. Na kakih dvajset metrov razdalje sta se presenečeno spogledala z Nemci. Ker sta bila oborožena samo s pištolami, se z njimi nista mogla spopasti. Nemci so bili dobro oboroženi, s seboj pa so imeli tudi pse. Vzkliknili so: »Halt — stoj!« Partizana sta skočila vsak na svojo stran. Repe se je pognal na desno, proti Kranjski dolini. Tam je bil teren zaraščen s hosto in štorovjem. Fant pa je bil mlad in gibčen, zato je tekel hitro. Tako se je izognil nevarnosti. Policisti so spustili pse za njim in začeli besno streljati. Finžgar je skočil na levo od bajte, kjer po dolini drži pot in je zemljišče golo. Vrh tega je bil že starejši možakar in ni mogel naglo teči. Nemci so se s psi pognali za njim. Že po nekaj sto metrih ga je zadela krogla. Obležal je mrtev.

Patrulja je nato krenila proti Repečnekovemu rovtu. Tam je pastirjeval Janez Čop iz Spodnjih Gorij. Zglasili so se pri njem in ga spraševali, če kaj ve o banditih. Ker sta bila v tej patrulji vodnika domačina, gozdar Krišpin Ogris in cestni delavec Martin Por, ki so ju Nemci primorali, da sta šla z njimi, Čop ni povedal, kje so partizani, čeprav je vedel za naš tabor. Tisti dan po akciji s sirom smo izmenjali taborišče. Popoldne so se krave pasle blizu našega taborišča in zraven je bil Čop. Ker smo se poznali že iz otroških let, sva z Borisom šla k njemu. Povedal nama je, da so Frčjevi iz Gorij sporočili, naj partizanom pove, da lahko s planine vzamemo njihovo telico in jo zakoljemo, če nam manjka hrane. Veseli smo bili tega sporočila, ker takrat nismo imeli drugega kot sir. In tudi vzpodbujala nas je zavest, da ljudje mislijo na nas. Sporazumeli smo se, da bomo telico odgnali takoj. Čop nam jo je celo pomagal ujeti in odgnati v taborišče. Zato je tudi vedel, kje se mudimo. Ni bilo prav, da smo mu pokazali naše bivališče, toda — bil je naš dober znanec in pripravljen pomagati, sodelovati. Razen njega nihče drug ni vedel za naš bivač.

Zvečer istega dne pa je Čop sam šel na Goreljek in policistom povedal, da ve, kje so banditi in da je pripravljen peljati jih tja. Povedal jim je tudi, da nas je le deset in da smo slabo oboroženi.

Dogovorili so se, da bodo zjutraj ob sedmih krenili iz Kranjske doline za Lesom po stezi proti Meji dolini in naprej v naš bivač, ki

Jože Finžgar, predvojni komunist in borec z Javornika, padel 18. septembra blizu Zajčeve bajte na Pokljuki, kjer je tudi njegov grob.

smo ga postavili malo stran od Lepih Kopiš proti Kupcu. Toda — to smo zvedeli pozneje.

Še isti večer, malo pozneje, ko se je Čop že vrnil z Goreljka, sva z Borisom prišla k njemu na planino, da bi zvedela, če kaj ve o sovražniku. Bili smo prepričani, da se gotovo kaj oglasiijo pri njem, ko hodijo skozi Majene. To je ugotovil Adolf Repe, ko se je po srečanju z Nemci vrnil v tabor. Čop nam je potrdil, da so bili Nemci pri njem in da jih bo naslednji dan pripeljal v naš bivač.

Z Borisom sva se spogledala in pomislila, če je pri zdravi pameti. Toda zatrjeval je: »Pripeljal jih bom, vi pa jih počakajte v zasedi in jih pobijte. Tako boste prišli do orožja.«

Povedal je tudi, da jih bo le kakih sedemnajst in da jih bomo zlahka premagali. Po kratkem posvetovanju sva sprejela njegov nenadni in drzni predlog, da bo pripeljal Nemce po dogovorjeni stezi. Povedala sva, da jih bomo res nekje počakali, nič pa o tem, kje.

Čop je bil prepričan, da nas bodo Nemci z lahkoto pobili. To so mu tudi zagotovili, ni pa znano, za kakšno ceno so se dogovorili.

Naslednji dan jih je prišlo nad dvajset. Po dogovoru s Čopom so Nemci brž zahtevali pomoč, ki je čez noč prispela na Goreljek. Tako jih naslednji dan ni bilo sedemnajst, temveč kakih tristo. Oboroženi so bili povečini z avtomatskim orožjem. Imeli so tudi tromblone in pse.

Ko se je zdanilo, smo se takoj pripravili na akcijo. S sebj smo vzeli orožje in strelivo. Ostalo opremo smo v okolici bivaka poskrili po luknjah in skalnih razpokah. Pričakovali smo, da bo prišlo več Nemcev, kot je rekel Čop. Toda če bo tako kot je pravil, bo vse v redu, smo mislili. Zapeljevalo in mikalo nas je orožje, ki nam ga je tako primanjkovalo. Izbrali smo hribovit teren, da bi se lahko tudi umaknili. Za vsak primer smo postavili zasedo najmanj petdeset metrov od steze, vendar tako, da smo jo še videli. V zasedi nas je bilo sedem, ker smo prejšnji dan izgubili Finžgarja, Kersnik pa je odšel na zvezo, na Staro Pokljuko v bližino Figovca in bi se moral kmalu vrniti. Zato se je s Prešernom, s katerim sta tudi skupaj spala, dogovoril, da ga bo počakal ob poti z Lepih Kopiš proti Meji dolini, da nas ne bo iskal.

Čop je bil v Kranjski dolini že pred osmo uro in je čakal Nemce, ker so bili dogovorjeni, da se bodo sestali tam. Ko so se mu približali, jim je takoj povedal o našem dogovoru. Nemci so se nato razvili v strelsko vrsto in krenili v napad po nekaj sto metrov obakraj steze. Oficirji so previdno, korak za korakom, hodili po stezi, da njihovih korakov ni bilo slišati. Za enourno pot so potrebovali sedem ur, tako da smo bili že prepričani, da jih ne bo. Menili smo že, da nas je Čop potegnil. Že smo hoteli oditi, ko nas je Stanko Kocjančič posvaril, naj molčimo. Slišal je poklanje suhljadi. Napeto smo gledali tja, od koder je bilo zdaj že bolj slišati šum. Razmešчени smo bili na grebenu: pred nami se je širila dolina, toda videli smo le kakih trideset metrov daleč. Boljši pregled pa smo imeli nad stezo. Ozrl sem se in zagledal policista, ki se nam je počasi bližal. Sledili so mu drugi. Naštel sem jih petnajst. To so bili predvsem oficirji. Tudi oni so nas opazili.

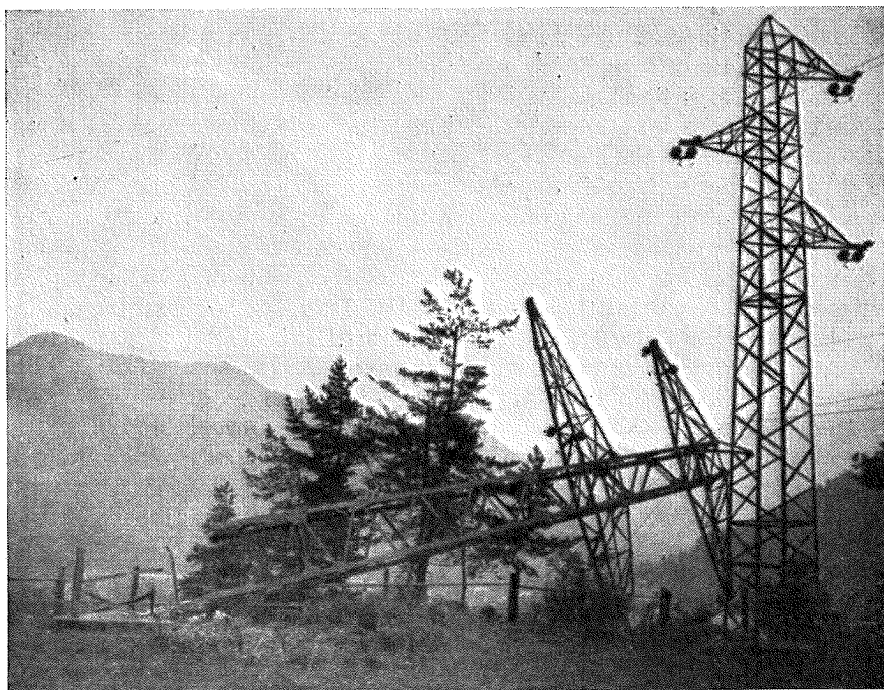
In spet sem zaslišal hrustanje suhljadi. Hitro sem pogledal kvišku. V naslednjem trenutku sem zagledal policiste tudi nad stezo. Hodili so zelo počasi, potihno in v strelski vrsti. V rokah so držali puške, mitraljeze in brzostrelke, pripravljene na strel. Ugotovili smo, da smo natanko sredi bojne črte, dolge nekaj sto metrov. Konca nismo utegnili videti. Spogledali smo se in sporazumeli, da z našo zasedo ne bo nič. Spustiti se v boj s takšnim številom sovražnikov in v takih okoliščinah bi bil pravi samomor.

Hitro smo se znašli. Umaknili smo se v dolino za seboj. Ta nas je rešila. Ko so Nemci videli, da smo se obrnili in pripravili za umik, so udarili po nas iz vsega orožja. Krogle so žvižgale in padale kot toča, vmes pa so lajali psi. Rešili smo se le zato, ker smo za umik izbrali pravo smer. Sovražnik pa je neusmiljeno streljal na slepo, ne da bi vedel, kje smo. Za nami so izgubili vsako sled. Krenili smo proti Meji dolini in tekli kar se je dalo. Na Klek, do koder bi potrebovali celo

uro, smo prišli dvakrat prej kot običajno. Še preden so trčili ob nas, so Nemci naleteli na čakajočega Prešerna. Policisti so hodili drugače, kot nam je govoril izdajalec Čop — in tako so mu nenadoma prišli za hrbet. Tam, kjer je čakal, sedeč na štoru, ga je doletela smrt. Bržčas so ga napadli psi in ga zadrževali tako dolgo, da so ga policisti ubili. Tako smo spet izgubili dobrega in zvestega tovariša, znanega in starega revolucionarja Andreja Prešerna, Remarjevega Andreca, ki je bil star 47 let. Tam smo ga potem tudi pokopali.

Ko smo se na Kleku ustavili in oddahnili, smo šele spoznali, kako podlo in zahrbtno past nam je nastavljal pastir Čop. Najbrž je bil pričnan, da nas bodo pobili do zadnjega. Toda načrt se mu ni posrečil.

Ko so spoznali, da nam ne morejo do živega, so se Nemci napotili v naš tabor, kamor jih je peljal Čop. Dobili so vso našo skrito opremo in jo pobrali. Čakali so nas še potem, ker so mislili, da se bomo zvečer vrnili. Bili pa smo toliko previdni, da se nismo vrnili, temveč smo se utaborili precej daleč od tega taborišča. Ko pa se je zmračilo, se je s Stare Pokljuke, kjer je zaman ves dan čakal na aktiviste, Kersnik končno vrnil tja. Čutil je, da nas ni, vendar mu še na misel ni prišlo, kaj se je zgodilo tisti dan. Tudi pokanja ni mogel slišati, ker je bilo predaleč; v taborišče je prišel zelo previdno. Zločinci v policijskih

Septembra 1941 je skupina Cankarjeve čete minirala pri Lipcah blizu Blejske Dobrave stolp visoke napetosti, s čimer so bili prizadeti pogoni jeseniške železarne.

uniformah so bili poskriti in so tiho čakali, kdaj se bo kdo približal — morda pa celo mi vsi — da bi ga zgrabili in potolkli. Kersnik vsega tega ni vedel, zato se jim je približeval nič hudega sluteč.

Taborišče je bilo razdeljeno v dva dela: v enem smo imeli kuhinjo, v drugem pa smo spali. Morda je bila Kersnikova sreča prav v tem. Mračilo se je že in ko je opazil, da nas ni v taborišču, je najprej pomislil na puško in municijo, ker jo je bil spravil na prehodu malo pod vrhom, kjer je stala precej velika skala. Sklonil se je in pobral orožje — na zvezo je šel le s pištolo — ko je začutil, da je nekdo prišel za njim. Potem je zaslišal rahel žvižg, začetni napev iz pesmi »Kovači smo«. To mu je bilo sumljivo in stisnil se je za skalo. Ta žvižg je bil takrat znamenje, po katerem smo se klicali in spoznavali. To je vedel tudi izdajalec.

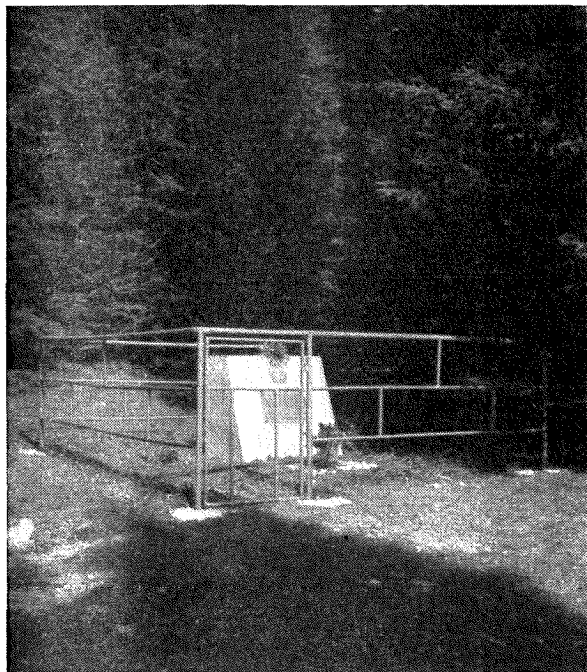
Tedaj so po gozdu proti taborišču prihiteli v strelski vrsti policisti, ki v temi za skalo čepečega Kersnika niso videli. Ko so šli mimo njega, se je tiho izmuznil nazaj, ne da bi ga kdo opazil. Pač pa se je za njim pognal policijski pes, kar je začutil in opazil, ko je bil že blizu njega. Ležeč za hodom je dvakrat ustrelil s pištolo proti njemu in ga zadel. Pes je obležal nekaj metrov od njega. Tedaj je Kersnik spet skočil in stekel naprej ter se tako rešil. Našel pa nas je šele naslednji dan.

Nemci so takoj začeli veliko hajko, mi pa smo se ji izognili tako, da smo se umaknili v dolino k zanesljivim ljudem.

Konec oktobra smo od vojnega komiteja za Gorenjsko prejeli ukaz, da se morata oba voda spet združiti in se v najkrajšem času javiti na Mohorju, kjer sta se mudila druga četa in štab Cankarjevega bataljona. Tam je bil tudi Stane Žagar. V začetku novembra smo prispeli na Mohor, ko je že zapadel prvi sneg. Tisto leto je zapadel že 22. oktobra in po hribih tudi obležal. Obe četi sta se združili v bataljon, ki je štel kakih 70 borcev. Takoj po združitvi je šel v akcije, čeprav so nas mučile nevšečnosti. Prvič smo šli v zimo brez streh in izdajali so nas sledovi. Prvo pomembno akcijo smo izpeljali, ko smo se 11. oktobra založili s hrano. Opravil jo je ves bataljon. V taborišču so ostali samo stražarji. Šli smo v Žapuže v Resmanov mlin in se v Žapuže odpeljali po moko. Šoferju smo zabičali, da »kraje« pred jutrom ne sme prijaviti. Ker je tudi Resman imel tovorni avto, smo vzeli tudi njega in oba kamiona zvrhoma natovorili z moko.

Polovica borcev je blizu Bistrice krenila k nekemu mesarju, ki je imel velike zaloge salam in masti. Okrog trideset mož je nabralo polne nahrbtnike mesnih izdelkov. Dogovorili smo se, da se po akciji snidemo na polju pri Naklem.

Ko sta kamiona prispela iz Žapuž, smo hitro zlezli nanju in se pokrili s plahto, ker je deževalo. Ko smo se vozili skozi Kranj, smo, skriti po plahto, pripravili orožje, pa ni bilo potrebno. Po tej akciji smo imeli dovolj moke, masti in mesa. Lahko smo kuhali dobre žgance in polento. Avtomobila so naši zapeljali nekam h Kranju na progo in ju zažgali. Ta akcija je naletela na širok odmev. Morala je bila na višku. Odtlej smo se deset dni zapored za akcije vrstili vsako drugo noč.

Jože Finžgar počiva sredi zelenih poključskih gozdov, ki niso bili vselej zadosti varna zaščita pred sovražniki.

Pomembne so bile tudi akcije, ko smo v bližnji in daljni okolici za 1. december s smrtjo kaznovali osem izdajalcev, okupatorjevih sodelavcev. To je Nemce spet sila razkačilo. Tiste dni je zapadel tudi nov sneg. Pričakovali smo, da nas Nemci ne bodo pustili pri miru. In res so prišli za nami. Njihov prvi napad na Mohorju pa smo odbili. Nemci so imeli enega mrtvega in nekaj ranjenih. Zaplenili smo tudi puško in mavzerico. Na naši strani ni bilo nobene žrtve in ne ranjenih. Takoj potem smo se ponoči umaknili iz tistega kraja in se v Selški dolini spet srečali z Nemci. Pognali smo jih v beg. Naslednji dan zjutraj smo se prebili na drugo stran, proti Poljanski dolini. Nemci so nam sledili, pa nas niso našli. Prek Stirpnika smo prišli v Rovte pod Mladim vrhom.

Po nekaj dneh smo končno prenočevali v hlevu nekega kmeta. Bilo nas je kakih sedemdeset. Dne 12. decembra zjutraj, ko se je začelo daniti, sem pogledal skozi linico na koncu hleva. Precej daleč na cesti, ki drži na Blegaš, sem opazil dolgo črno kačo, ki se je vijugala po zasneženi pokrajini. Čez noč je namreč zapadlo snega do kolena. Blizu mene je ležal komandant Gregorčič. Takoj sem mu povedal, da Nemci najbrž že korakajo proti nam. Planil je kvišku in sam pogledal skozi linico. Takoj je sklical zbor. Hitro je bilo treba ukrepati in se čimprej umakniti ali pa sprejeti boj.

Stali smo okrog Gregorčiča, a za premišljevanje ni bilo časa. Zgrabili smo za orožje, si oprtali nahrbtnike in stekli navkreber proti cesti, po kateri je iz doline prihajal sovražnik. Nad cesto je bilo grmovje in

Narodni heroj Jože Gregorčič-Gorenc, prvi komandir Jeseniške čete, potem pa Cankarjevega bataljona in do svoje smrti 9. sept. 1942 komandant gorenjskih partizanov.

smrečje. Tam smo se porazdelili in počakali na policiste, ki so že ves teden stikali za nami. Odločili smo se za boj. Ko so se nam Nemci približali, smo udarili po njih. Vnel se je srdit boj. V dvanajstih minutah jih je od 52 policistov padlo 46. V tem spopadu smo zaplenili 38 pušk in tri mitraljeze, tri brzostrelke, 6 pištol in precej streliva. Bataljon se je dobro oborožil, vsak peti borec je imel avtomatsko orožje. To je bil dotlej največji partizanski uspeh na Slovenskem. Glavno poveljstvo nas je odlikovalo s slovensko partizansko zastavo. Poslej se nas Nemci niso upali lotiti kar tako. Dobrih deset dni so proti nam pripravljali srdit napad in najprej so zbrali nekaj sto mož.

Medtem smo tudi v Poljanski dolini sprožili množično vstajo in v dneh od 24. do 28. decembra so divjali tam hudi boji. V januarju pa so sledile znane Dražgoše, kjer je trajal boj tri dni. Sredi zime se je bataljon razdelil v tri skupine. Vsaka je krenila na svoje območje. Jeseniška četa se je prek močno zasnežene Jelovice vračala na Pokljuko. Pot je bila težavna. Snega je bilo tudi do dveh metrov. Vrh tega se je na Jelovici mudila močna skupina Nemcev na smučeh. Imeli smo srečo, da nismo naleteli nanje. Nemci so spotoma požigali planinske senike in koč.

Konec novembra so iz Cankarjevega bataljona poslali šest tovarišev na Pokljuko, šest pa na Jesenice, da bi tudi tam pripravili mobilizacijo in vstajo. O tem pa je govor na drugem mestu. Važno je le to, da se nam je pridružilo spet več novih borcev.

Po dražgoški bitki naj bi se Jeseniška četa vrnila na Pokljuko. Spričo nemških zased na Mrzlem studencu ta četa ni dosegla Lipance, da bi se združila z Bokalovimi in Borisovimi, temveč je bila prisiljena k umiku. Razdelila se je v desetine, da bi po skupinah laže in hitreje hodila po visokem snegu. Jeseniški del čete je krenil proti Jesenicam, gorenjski del pa je ostal na Pokljuki. Medtem je prišlo do znanega srditega spopada v Lipanci.

Meseca marca 1942, po hudem prezimovanju, smo spet vse skupine združili in tako sestavili novo četo Gorjancev, ki je šla takoj v akcije in z dolino navezala tesne stike. Pri tem je razvijala široko agitacijo za vključevanje v partizane. Kmalu so se začeli javljati novi borci in tudi revolucionarni duh med ljudmi se je zelo utrdil. Med drugim je naša četa uničila žandarmerijsko patroljo ter obračunala z narodnimi izdajalci.

Spomladi smo uničili več nemških patrolj, ki so nas zasledovale. Poleti je bil ustanovljen Pokljuški bataljon, ki je deloval tudi na območju Bohinja. Njegove uspešne akcije proti sovražniku so podžigale borbenega duha tudi med ljudmi na terenu. Večina starih borcev je bila politično vse bolj razgledana, zato so navezovali stike z ljudmi in jim pojasnjevali pomen NOB. Dotok prostovoljcev je naraščal.

Spomenik padlim borcem
na Obranci vrh Mežaklje.

Člani okrožnega komiteja KP Jesenice za Jeljem na Pokljuki decembra 1944. Z leve na desno: Pangeršič-Jelko, Minka Mencinger-Veljka, Anton Ambrožič-Božo, sekretar Aleš Jelenc z ženo Bredo in Vida Gantar. — Fotografiral France Perovšek.

Končno je bil oktobra 1942 ustanovljen rajonski partijski komite. Obsegal je območje Gorij, Bleda in Bohinja. Štab bataljona je zato tri tovariše razrešil vojaških dolžnosti in jih poslal na politično delo na teren. Eden je bil določen za Bohinj, dva pa za Gorje — Bled, za območje, ki ga zajemata zdaj krajevna urada Gorje in Bled. Ti tovariši so imeli nalogo po vaseh organizirati odbore OF, partijske organizacije, odbore AFŽ in mladino. Med njimi sem bil tudi jaz.

Osvobodilno gibanje je bilo treba razširiti in vključiti vanj čimveč ljudi. V začetku so ti odbori imeli bolj ozko delovno področje. To je bilo potrebno zaradi konspiracije. Leto 1942 je bilo izredno hudo, ker je okupator partizanstvo in NOG zatiral na vse načine. Oba terenca sva bila domačina. Meseca februarja 1943 pa so Nemci enega ujeli in odpeljali v Begunje. Tako sem trenutno ostal sam. Na mojo glavo so celo razpisali nagrado, toda tudi to je bilo zaman. Ljudje našega kraja so bili že tesno povezani z osvobodilnim gibanjem.

Do aprila 1943 je bilo v gorjanski občini ustanovljenih deset odborov OF, štirje odbori AFŽ in štirje mladinski aktivni. V tem mesecu je prišlo na politično delo iz vojaških enot še nekaj borcev. Junija 1943 je bil organiziran rajonski komite za Gorje-Bled. Štel je sedem članov, ki so bili vsi iz našega kraja. Vsak je odgovarjal za svoje območje.

Vsakega deset dni smo se zbirali na seje in poročali o svojem delu na terenu. Če kdo ni izpolnil zaupanih mu nalog, je moral vzroke podrobno utemeljiti.

Ob koncu oktobra 1943 je sekretar gorjanskega rajonskega komiteja postal član jeseniškega okrožnega partijskega vodstva. V tem času so v sleherni vasi naše občine delovali odbori AFŽ, OF, mladinski aktivni, odbori narodne zaščite ter gospodarske komisije. Bilo je devetnajst odborov OF, trinajst AFŽ, petnajst odborov LMS, osem gospodarskih komisij, vrh tega pa je delovalo šest partijskih organizacij.

V tem času je bil na območju jeseniškega okrožja najboljši komite Gorje-Bled, ki je za svojo dejavnost prejel tudi priznanje oblastnega komiteja. V dokaz naj bo primer, da ob koncu leta 1943 skoraj ni bilo hiše, ki ne bi aktivno sodelovala z NOG. Ljudje so prihajali na zveze, nosili hrano, perilo, obutev itd. Opravljena je bila tudi mobilizacija fantov, ki bi morali služiti v nemški vojski. Do spomladi leta 1944 je bil med partizani velik del za boj sposobnih moških in tudi ženske. Prizadevali smo si, da Nemci proti družinam in svojcem partizanov ne bi izvajali maščevalnih ukrepov. Iz naše občine so že takrat kakih štiri-deset družin odpeljali v nemška taborišča, razen tega pa so mnogo ljudi aretirali in odpeljali v zapore in koncentracijska taborišča. Skoraj noben interniranec pa ni klonil pred sovražnikom in tako so svojim sodelavcem in organizaciji prihranili veliko trpljenja.

Gorjanski človek je tudi v tem izpričal svojo upornost in odpor-nost in tak je ostal do konca vojne.

Z NEIZPROSNIM SOVRAŽNIKOM — NEIZPROSEN BOJ

Ivanki Mohoričevi ni bilo nič prenaporno

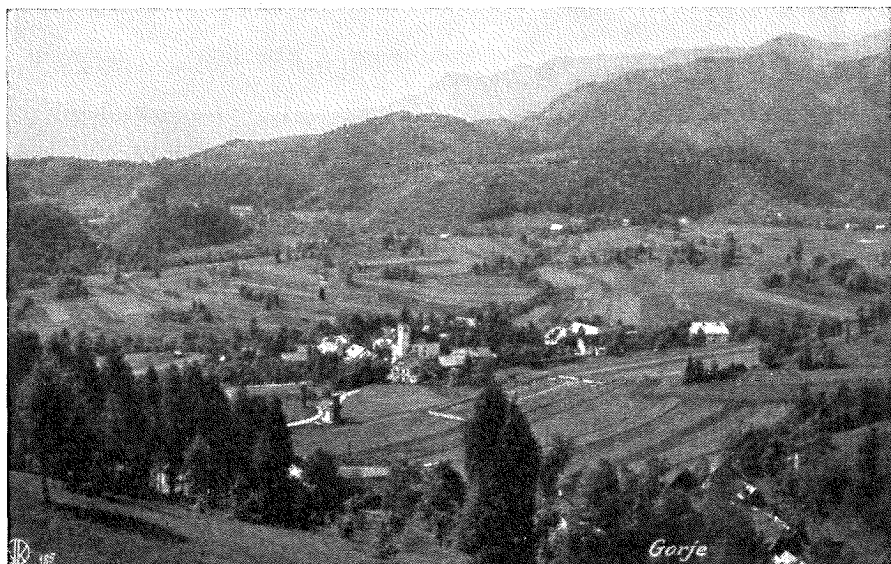
V vasi Poljšica — Zabošt pri Gorjah je ob zlomu stare Jugoslavije živela tovarišica Ivana Mohorič, ki se je s hvaležnostjo spominjamo vsi partizani in aktivisti iz gorjanskih vasi, z Rečice pri Bledu, prav tako pa tudi z Jesenic, Slovenskega Javornika in z Bleda, predvsem pa iz Gorij.

Rojena je bila v Kamni gorici pri Radovljici v delavski družini Globočnik, ki je imela osem otrok. V Gorje sta z možem Matevžem prišla leta 1935. Ker je že v Kamni gorici in Kropi kovala žeblje za gojzerice, se je po naselitvi v Gorjah, v letih krize v zimskem času zaposlila pri komunistični družini kovača Matevža Jana na Rečici. Tam je nekaj zim še nadalje kovala žeblje, medtem ko se je njen mož preživljal z mizarstvom, če je bilo v tej stroki kaj dela.

Ivana Mohorič in njen mož sta iz Kamne gorice, ki je v bližini Srednje Dobrave, prinesla s seboj tudi komunistične ideje, kar je bilo razumljivo. Tam je živel in deloval znani politični delavec — komunist — narodni heroj Stane Žagar, in Ivanka je bila pridna učenka.

Tako sta se Mohoričeva po prihodu v Gorje kot organizirana komunistka pridružila razžirjevalcem revolucionarne miselnosti, katere glavna pobornika v gorjanski okolici sta bila znana predvojna komunistka Marija Žumer in Andrej Prešeren, oba iz Spodnjih Gorij.

Ivana in Matevž Mohorič sta v svoji okolici začela pridobivati nove pristaše med delavskim in tudi kmečkim prebivalstvom. Kmalu sta se povezala tudi z našo družino, kajti oče Jakob je bil znan naprednjak. Mohoričeva sta med drugim kot propagandni material s pridom uporabljala tudi brošuro Marije Žumrove »70 dni v Glavnjači«. V svoji hišici, ki je stala na robu gozda, sta Mohoričeva razmnoževala in potem raznašala komunistične letake. Vse potrebno sta dobivala od Marije Žumrove. Mohoričeva je zbiralala tudi prispevke za »Rdečo pomoč«. Pri njej in njenem možu so se poleg Žumrove in njenega moža — španskega borca Franca Potočnika z Jesenic, že pred vojno zbiralali tudi drugi komunisti, med njimi tovariši Tone Talar, Polde Stražišar, Vencelj Perko — vsi z Jesenic oziroma Slovenskega Javornika, Jože Jan z Rečice pri Bledu, prihajali pa so tudi tovariši iz Kroke in Kamne gorice, Bohinja in od drugod.

Gorje z Zaboštom in obronki Pokljuke. Tik ob gozdovih je prebivala in delala Ivanka Mohorič-Olga, ki jo je požrl nenasitni nacistični Auschwitz.

Teren za delo v Osvobodilni fronti, ki je bila ustanovljena takoj po okupaciji, je bil tako pripravljen tudi v našem kraju. Mohoričeva in njen mož sta z drugimi komunisti takoj bolj poživila delo. V glavnem je šlo za zbiranje orožja in municije ter raznašanje komunistične literature.

Na sestanek k Mohoriču so Žumrova, Mohoričeva in njuna moža kmalu po okupaciji povabili tudi mene. Zadnja leta pred okupacijo ja začela k nam zahajati tudi Žumrova, medtem ko smo z Mohoričevo in njenim možem imeli že stalne stike. Naša družina je bila z drugimi vred določena za pregnanstvo v Srbijo, vendar Nemci načrta niso uresničili, ker očeta ni bilo doma in ker je bil to zadnji transport za Srbijo. Že takrat sva z bratom Janezom skrivala pri prijateljih obleko, da bi zbežala v gozd, če bi bilo potrebno. O tem smo razpravljali z Mohoričevo in njenim možem. Razpravljali smo tudi o pridobivanju simpatizerjev za OF, o delovanju petokolonašev itd.

Kakor hitro so se meseca julija 1941 pojavili v gozdovih prvi partizani, kot so bili Andrej Prešeren, Andrej Komar, Bassaneze iz Spodnjih Gorij, že omenjeni španski borec Franc Potočnik, Jože Gregorčič, Franc Benigar in Tone Talar ter še več drugih z Jesenic, Jože Finžgar in Stane Kersnik z Blejske Dobrave, 1. avgusta pa bratje Janez, Andrej in Lojze Žvan ter Dolfi Repe — vsi iz Spodnjih Gorij, se je naše delo še bolj razmahnilo. Za partizane smo začeli zbirati še hrano in druge potrebščine. Vse to smo nosili v gozdove — na Poljane nad Jesenicami in na Pokljuko. Tjakaj smo hodili tudi na zveze.

Dne 28. avgusta 1941 so Nemci v Spodnjih Gorjah v odgovor na kaznovanje nemškega sodelavca F. Ulčarja ustrelili pet talcev, ki so

jih pripeljali iz Begunj. Že naslednji dan so Nemci prišli aretirat mene in brata Janeza. O nevarnosti pa so naju vaščani obvestili že prej, tako da sva se Nemcem še lahko umaknila in odšla v partizane. Takrat je šel v partizane tudi Anton Ambrožič iz Spodnjih Gorij. Zvezo s Cankarjevo četo nam je priskrbela Ivana Mohoričeva, s katero je bila četa stalno v stikih, pa najsi je bila na Pokljuki ali Mežaklji.

Pri Mohoričevi je bila tudi javka Poključke, Jeseniške in Celovške čete. Tudi Stane Žagar in Ivan Bertonec sta bila že konec julija in v začetku avgusta 1941 v Mohoričevi hiši. Takrat sta kot člana vojnega komiteja za Gorenjsko in Jesenice šla k četi na Mežakljo.

Ivana Mohoričeva je pomagala tudi pri organizaciji vstaje v gorjanski okolici decembra 1941. Sodelovala je predvsem pri pridobivanju novih borcev.

Po dražgoški bitki se je iz Dražgoš na Pokljuko vrnilo nekaj tovarišev iz Gorij, ki so se utaborili kake pol ure od Mohoričevega doma. Tem tovarišem smo se konec januarja in v začetku februarja pridružili tudi skoraj vsi, ki smo 19. januarja 1942 preživeli spopad v Lipanci. Tam smo bili februarja in marca precej odvisni od pomoči tovarišice Mohoričeve, ker si spričo stalnega patroljiranja in nemških hajk ter spričo zasledovanja domačih izdajalcev v hudi zimi in meter visokem snegu sami nismo mogli priskrbeti hrane in drugih potrebščin. Večina nas je v Lipanci dobila hude ozeblin, kar nas je nekaj časa pri delu hudo oviralo.

Mohoričeva je s pomočjo svojcev, partizanov in nekaterih aktivistov med delavci in kmeti po Gorjah in Rečici organizirala zbiranje hrane in drugih potrebščin. Število aktivistov je vedno nihalo — enkrat jih je bilo več, drugič manj — kakršno je bilo pač nemško nasilje in delovanje izdajalcev. Simpatizerjev OF pa je bilo takoj od začetka mnogo.

Kljub orožniškim preiskavam je Mohoričeva uspešno delovala do julija 1942, ko so jo Nemci po izdajstvu aretirali in z mnogimi drugimi gorjanskimi aktivisti in svojci partizanov odpeljali v Begunje. Tam je skoraj štiri mesece prenašala najstrašnejše mučenje. Od tam so jo poslali v Auschwitz, od koder se ni več vrnila. Skupaj z njo so ostali v Auschwitzu aktivisti: Marija Volf in Francka Krničar — obe iz Zgoranj Gorij ter Kukanja, pek iz Spodnjih Gorij. Vse so Nemci aretirali hkrati z njo.

Ivana Mohorič je bila najbolj vneta in delavna aktivistka v gorjanski in blejski okolici. Za zmago OF nad okupatorjem in za zmago partije sploh je žrtvovala vse svoje sile in naposled tudi življenje.

Pokazali smo jim, da nas ni konec

Aprila 1942 je Poključka četa taborila na Voklem blizu Zatrnika na Pokljuki. V hudi zimi 1941-1942 se nismo lotevali večjih akcij, zato so Nemci sklepali, da je partizanstva na Pokljuki najbrž že konec. Bržčas zato je konec aprila 1942 prišla nemška orožniška patrolja z Bohinjske Bele precej pogumno in brezskrbno, nič hudega sluteč, prav mimo našega taborišča na Voklem.

Naš stražar jo je pravočasno opazil in nas obvestil o tem. Takoj smo sklenili postaviti zasedo in začeli smo iskati primeren kraj. Opazili smo tudi, da Nemci fotografirajo kraje, pa tudi drug drugega. Počakali smo, da so se nam približali, nato pa smo začeli streljati nanje. Po kratkem boju smo jih pobili.

Zaradi varnosti smo se z Voklega umaknili na Pokljuko in se naselili blizu Figovčeve domačije. Kmalu je stražar spet opazil nemško patroljo, ki se je pomikala po dolini Radovne. Orožniki so šli po cesti proti Srednji Radovni. Spet smo se odločili za zasedo, ki smo jo napravili ob cesti, blizu Novakovega mostu med Spodnjo in Srednjo Radovno, toda — morali smo zelo hiteti, če nismo hoteli biti prepozni, zato nismo dolgo čakali. Patrolja se je iz orožniške postojanke v Zgornjih Gorjah že vračala, in sicer naravnost proti nam. Po kratkem spopadu smo razen enega Nemca, ki nam je ušel, pobili vse. Mi nismo imeli žrtev. Med mrtvimi je bil tudi nekdanji jugoslovanski orožnik Prijatelj, ki se je takoj po nemški zasedbi pridružil Nemcem. Bil je eden izmed zelo nevarnih sovražnikovih sodelavcev, ker je dobro poznal ljudi in razmere v Gorjah ter okolici. To patroljo smo uničili prve dni junija 1942.

Napada na patroljo na Voklem smo se udeležili Andrej Žvan-Boris, Jurij Krničar, Ernest Seidler-Iztok, Dolfi Repe-Tilen in jaz.

Pri napadu na orožniško patroljo v Radovni smo sodelovali narodni heroj Andrej Žvan-Boris, njegov brat Jože-Tomo, Jurij Krničar, Franc Ambrožič-Beton in jaz.

Z uničenjem obeh patrolj je naša četa dobila dobro orožje. Nemci so spoznali, da so se z računi o uničenju partizanstva v teh krajih

Gorjanska planina v Kranjski dolini, kraj pogostih partizanskih križarjenj

ušteli. Zato so začeli hajkati po Pokljuki. Pri tem je sodelovalo tudi po več tisoč Nemcev hkrati. Kljub temu nas niso mogli zatreti. Zato so junija in julija istega leta začeli zapirati in izseljevati svojce partizanov.

Boj proti ovaduhom in izdajalcem

Kmalu po okupaciji se je pokazalo, da bodo Nemci, predvsem gestapo, v boju proti naraščajočemu osvobodilnemu gibanju tudi v naših krajih uporabljali vohune in ljudi, ki so bili pripravljeni sodelovati z njimi pri zatiranju partizanstva. O kakem belogardizmu v začetku ni bilo niti sledu in tudi ne potrebe. Nemci je niso čutili. Preveč so bili močni in z nikomer niso hoteli deliti oblasti. Zato so začeli delati poskuse s prvimi raztrganci, kakršen je bil na primer Trojčev Joža z Mlinega, znan malopridnež. Nemci so ga uporabili za vohunjenje po vaseh in tudi na Pokljuko je zašel. Toda — kmalu je končal svojo pot: še to, prvo leto vstaje, se nekega dne ni več vrnil iz gozdov.

Prav tako se je z gestapom spajdašil Janez Čop — Micnekov, ki je na Pokljuki kot pastir v lažnem sodelovanju s partizani zakrivil smrt Andreja Prešerna in Jožeta Finžgarja, kar se je zgodilo že septembra 1941. Kaznovan je bil decembra istega leta, toda golo naključje je hotelo, da ga je ubila nemška krogla, ko je s pištolo v roki bežal pred sodniki in pribežal pred nemško patruljo.

Podobno plačilo je dobil tudi Ivan Černe iz Gorij, ki se je lotil podobnega dela.

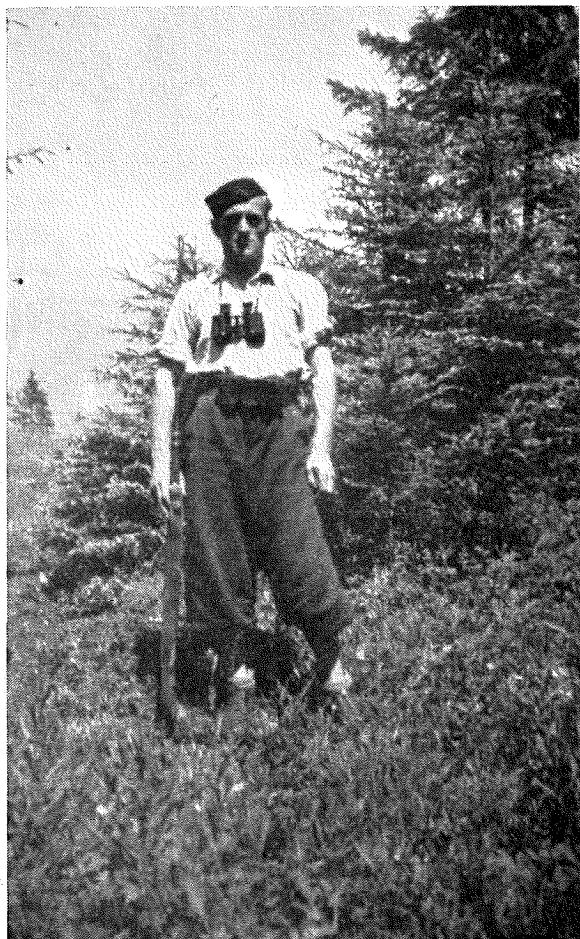
Na Bledu, kjer je bil sedež gestapa, se je sčasoma znašlo več takih ljudi, ki so jih gestapovci uporabljali kot pomožno policijo in organizirali v tako imenovane »Gegenbande«. Imenovali smo jih raztrgance, ki so se pred ljudmi hinavsko hlinili in izdajali za partizane. Taki so bili na Bledu na primer Jurčkov Filip, Urbanček, Pepe in Cene Poklukar, čevljar Blažič, gostilničar Bradač, natakar Gogala, Franc Kos z Mulejeve žage, Lovro Poklukar s Poljšice in še nekaj drugih.

Boj se je nadaljeval in še zlasti zaradi bližine Bleda zaostril. Nemci pa teh ljudi niso plačevali zastonj.

Do prvega večjega spopada z njimi je prišlo 24. decembra 1942 v Jeli pod Pokljuko. Nemci in z njimi ti »pomožni policisti« so se tisti dan s hajke vračali proti Gorjam oziroma Bledu. Vod Pokljuške čete jih je počakal v zasedi. V tem spopadu je padlo nekaj Nemcev ter dva »pomožna policista«, raztrganca Lovro Poklukar s Poljšice in gostilničar Bradač z Bleda. V tej hajki je sodelovalo še več drugih blejskih raztrgancev, medtem ko je na partizanski strani padel najmlajši izmed Porovih bratov Jože Žvan-Tomo.

To je nekakšen začetek sodelovanja Nemcev z raztrganci v tej okolici. Poslej so delali z roko v roki in nas zasledovali in preganjali.

Spričo neprestanega naraščanja enot, postavljanja važnih kurirskih komunikacij na terenu in povezave z enotami na levem bregu Save in

Stanko Kocjančič-Marjan,
prvoborec in komandir
VOS za gorjansko-blejsko
področje.

na Koroškem ter čedalje uspešnejšega delovanja in razvoja osvobodilnega boja so bile v pozni jeseni 1943 ustanovljene skupine in načelstvo Varnostne obveščevalne službe. Te skupine so imele nalogo s svojimi ukrepi varovati dejavnost gibanja in naših aktivistov in boriti se proti vsem, ki so hoteli ovirati in razbijati razvoj narodnoosvobodilnega boja.

V tem obdobju so skupine VOS opravile precej važnih akcij. Sežgale so okrog deset tisoč kubikov rezanega lesa, onesposobile žago na Rečici pri Bledu in tirnice na progi, podirale telefonske in daljnovodne drogeve, napadale nemške patrulje na železniški postaji Bled-Jezero in v bližini postajališča Podhom, zažgale most v Krnici pri Gorjah in napadle brzovlak med Bledom in Bohinjsko Belo. Razen tega so za kazen zaplenile lastnikom tudi nekaj živil.

Delovanje naših enot in VOS je spričo vojaških in političnih uspehov postajalo okupatorju vse hujši trn v peti. Ker je hotel razbiti in uničiti

enote na Pokljuki in drugje, je ob sodelovanju z raztrganci in belogardisti poskušal razpresti svojo obveščevalno mrežo. V ta namen so Nemci v marcu 1944 sklicali sestanek na Bledu, ki sta se ga udeležila tudi predvojni radovljjski advokat dr. Šmajd in propagandist bele garde iz Ljubljane Maks Jan, doma iz Mevkša. Za sestanek je zvedel naš obveščevalec. O napadu na udeležence sestanka tedaj, ko bi se vračali z Bleda skozi Betin, smo sicer razpravljali, vendar zaradi slabega terena, nezanesljivih podatkov in ker je bilo premalo časa, tega nismo tvegali.

Zdaj ni šlo samo za raztrgance. To so bili dejanski začetki organiziranja nevarne bele garde. Na tem sestanku so ti organizatorji dobili navodila za nadaljnje delo. To je bilo čutiti v njihovi povečani aktivnosti. V izdajalski posel so vključevali razne protiljudske tipe, nekateri pa so se v to mrežo zapletli zgolj v lovu za materialnimi koristmi. Čeprav jih ni bilo dosti, so NOB povzročili razmeroma precej škode. Na Jaršah pri Bledu je bila tedaj sestavljena skupina belogardistov, pomešana z raztrganci, ki je zavzeto nadzirala okoliško področje. Nemci so nameravali z belogardisti okrepiti svojo žandarmerijsko postajo v Gorjah, toda budnost VOS in naših enot je njihove načrte pravočasno prekrizala.

Skupine VOS so kmalu po tem sestanku likvidirale organizatorja belo-plave garde v gorjansko-blejski okolici Janeza Jana, obrtnika z Višelnice in Antona Zupana, premožnega kmeta iz Zasipa pri Bledu ter več njunih pomagačev.

Janez Jan je ob hitlerjevskem napadu na staro Jugoslavijo v aprilu 1941 prišel v nemško ujetništvo. Konec leta 1942 ali v začetku 1943 se je iz ujetništva vrnil v Gorje. Čeprav je bil pred vojno z nami v dobrih odnosih in je kazalo, da je tudi on napreden, po vrnitvi iz Nemčije ni iskal nobene zveze z znanci, ki so bili že partizani.

V marcu 1944 so naši obveščevalci sporočili, da Jan hodi precej po terenu, da veliko potuje in da ima dosti nemškega denarja. Vse to je med ljudmi zbuvalo nezaupanje. Zato smo ga poklicali na zvezo na Laze pri Gorjah. Tja so se napotili trije tovariši, da bi ugotovili, kako je z njim. Ker je bil z enim izmed njih pred vojno prijatelj, se je z njim sestal najprej sam, medtem ko sta tovariša ostala v bližini. Med pogovorom je Jan začel pripovedovati, da je obveščen, da partizanstvo že razpada. Zelo se je pritoževal tudi čez brata Franca in Antona Ambrožiča iz Spodnjih Gorij, partizana iz leta 1941. Dejal je, da ju zelo sovraži, ker da ta dva najbolj vsiljujeta mobilizacijo in da bi ju zato najraje ustrelil. Nadalje je pripovedoval, da zaradi mobilizacije nekateri ljudje ne bodo več hoteli pomagati partizanom. Potem je tovariša začel spraševati o raznih ljudeh, o katerih je domneval, da so partizanski aktivisti. Ker je ta pogovor jasno pokazal, kakšen človek je Jan, je tovariš njegovim domnevam glede partizanskih aktivistov, ki jih je imenoval, pritrdil. S tem si je še povečal njegovo zaupanje. Tedaj mu je Jan zaupal, da ima z blejskim gestapom stalne stike in tudi to, da gre večkrat v Ljubljano k Maksu Janu. Povedal mu je tudi,

Park hotel na Bledu, ki so ga gestapovci spremenili v svoj sedež. Od tod in iz drugih blejskih hotelov so potekale nevarne policijske zamisli in akcije, ki naj bi uničile partizane v gozdovih in njihove sodelavce po vaseh.

da je že dan po dramatičnih dogodkih v Lipanci poleti 1943 od blejskega gestapa zvedel, koliko partizanov je padlo v tistem spopadu. Po daljši debati, ko je bilo že dovolj dokazov o njegovem sodelovanju z okupatorjem, se je tovariš pod neko pretvezo odstranil, da je lahko odšel po spremljevalca. Ko so se vrnili, je postal Jan nemiren. Potem je tovariš pred njim ponovil nekaj njegovih izjav in ga hudo razburjenega hkrati pomiril, da se teh tovarišev ni treba bati. Zdaj so morali priti z barvo na dan. Rekli so mu, da mora z njimi na zaslišanje, da bo pojasnil, kako je z njegovimi izjavami. Iz njegovega obnašanja pa so spoznali, da že misli na beg. V tej pozni nočni uri bi se mu bržčas tudi posrečil. Zato so ga opozorili, naj bo čimbolj miren. Tedaj pa se je nenadoma zakadil vanje. Končno je sprevidel, da se je s svojimi izjavami izdal in obsodil sam. Za svoje izdajalsko delo je dobil zasluženo plačilo.

Pozneje se je pokazalo, da je hodil tudi z raztrganci in da so ga z njimi videli na Brezjah, kjer so imeli svojo postojanko.

Z Antonom Zupanom, Španom iz Zasipa pri Bledu, pa je bilo takole:

Jeseni 1942 je neka naša enota šla k njemu po živila. Vzeli so mu tri prašiče. To naj bi mu bilo v opomin, ker je rovaril proti OF. Zupan je to takoj sporočil blejskemu gestapu. Tja se mu je tako mudilo —

peljal se je s kolesom — da so policisti še utegnili partizanom postaviti zasedo nekje na poti, ko bi se po opravljeni akciji vračali iz vasi. Zaseda je bila pripravljena na Vrščah pri Vintgarju in le odločitvi, da so se zaradi varnosti obrnili v drugo smer, in sicer proti soteski Vintgar, so se morali partizani zahvaliti, da jih niso presenetili Nemci. Misleč, da so partizani, so Nemci tedaj ustrelili Šimna Repeta, Frjančevega iz Spodnjih Gorij. Po naključju je prišel mimo zasede in tako postal žrtev tega belogardističnega privrženca; podrobnosti o tem so zvedeli ljudje pozneje.

Leta 1944 je Poključka četa opravljala mobilizacijo tudi po Zasipu. Med drugim je bil mobiliziran tudi kmet Anton Zupan. O tem je bila VOS takoj obveščena in poučena tudi, da je Zupan eden izmed organizatorjev bele garde. Zato so se varnostniki hoteli prepričati, kako je z njim. Zupan je vzel s seboj žganje in ko je bil precej pijan, so navezali z njim pogovor. Vprašali so ga, kaj misli o osvobodilnem boju. Dejal je, da s tem »kolektivnim življenjem« ne bo nič, ker da ljudstvo ni za to. Potem je prosil, če bi ga pustili v dolino, ker bi tam več koristil pri gospodarski komisiji. Ko so ga vprašali, kako bi se izgovoril Nemcem v tem primeru, je odvrnil, da ga to ne skrbi, ker sta z glavnim gestapovcem dobra znanca. V primeru, če bi Angleži iz letal metali uniforme, pa je navzočim v pijanosti svetoval, naj bi se kar preoblekli v take uniforme. S tem je dovolj jasno povedal, kaj misli in kaj je. Pri preiskavi njegove hiše so dobili belogardistično uniformo s poročniškimi našitki. Tak kakor je bil, premožen, nadut, častihlepen in sebičen, bi bil nevaren organizator bratomornega klanja. Tako pa je iz težko razumljive naivnosti — ali morda po nalogu — sam prišel po kazni.

Gestapo se je zaradi uspehov VOS in neuspehov bele garde odločil za novo taktiko. V naše vrste je pričel vtihotapljati svoje vohune s posebno nalogo: uničiti načelstvo VOS in njene skupine, zakaj te so mu bila največja ovira. Neizprosno so tolkle in uničevale legla izdajalcev. V načelstvu skupin VOS smo bili tedaj Lado Kersnik z Blejske Dobrave kot načelnik, Valentin Slivnik-Lado s Poljšice kot obveščevalec in jaz kot komandir skupin VOS.

Spomladi leta 1944 se je gestapu posrečilo vtihotapiti v partizanske vrste Jožeta Poklukarja s Poljšice, brata padlega raztrganca Lovra. Njegova naloga je bila pripraviti uničenje načelstva VOS in še rajonskega komiteja v takratnem jeseniškem okrožju oziroma rajonu Gorje — Bled. Člani rajonskega komiteja so bili Janez Žvan-Dravski, Vinko Repe-Triglavski, brata Franc Ambrožič-Beton in Anton Ambrožič-Božo. Kakor se je pokazalo pozneje, sta bila med drugimi sodelavca Jožeta Poklukarja tudi delavec Anton Trojar s Spodnjih Laz, predvsem pa njegova žena. Anton Trojar je pod pretvezo, da hodi na Bled k zdravniku, nosil podatke na blejski gestapo. Ker je Poklukar dobro poznal teren in življenje med partizani, je prek svojih zvez, Trojarja in drugih, lahko redno obveščal Nemce in belogardiste o premikih naših enot in o kurirskih poteh. Zato je po zasedah padlo več partizanskih kurirjev

Stanko Kocjančič-Marjan
in Tine Slivnik-Lado, bor-
ca, terenska delavca ter
člana VOS in VDV nad
Blejsko Dobravo.

in članov gospodarske komisije ter bilo napadenih več naših enot. Prav posebno so Nemci in belogardisti preganjali skupine in obveščevalce VOS. Sklepali smo, da za vsem tem tiči izdajstvo. Stvar je bilo treba čimprej urediti. Zato smo nujno morali odkriti izdajalske niti in jih odločno pretrgati. Skupine VOS Gorje — Bled in njihovi obveščevalci, legalni in ilegalni, so z vso vsmo pričeli iskati vzroke pogostnih žrtev. Nalogo smo uspešno izpolnili z aretacijo Jožeta Poklukarja, Antona Trojarja in njegove žene. Aretirali smo jih takole:

Aktivisti in obveščevalci so VOS obveščali, da Poklukar zelo pogosto hodi okrog in da se druži s sumljivimi ljudmi. Po planinah je za lonček mleka plačeval 20 do 50 mark. Vedno je imel dosti cigaret, kar je bilo za tedanje razmere zelo sumljivo. Čudno je bilo tudi to, da je bil z menoj vedno prijazen in da je pogosto iskal mojo družbo. Večkrat mi je dal cigarete, nekoč pa mi je celo predlagal, naj bi skupaj šla na

žganje in klobase, kar bi dobila v neki dolini. Spričo vsega tega smo sklenili, da bo treba od naših aktivistov in obveščevalcev po planinah in v dolini v zvezi z njimi zbrati čimveč podatkov.

Prav tedaj je Triglavska četa na podlagi sporočil našega aktivista z Bleda aretirala Antona Trojarja in njegovo ženo. Šele zasliševanje Trojarja je pripomoglo, da smo dokončno razkrinkali izdajalsko delo Jožeta Poklukarja, ki smo ga takoj aretirali.

Zadevo je bilo treba razčistiti do kraja. Aretirane smo natančno zaslišali. Ugotovili smo, da je bila njihova glavna naloga uničiti predvsem komandirja skupin VOS. To sem bil jaz. In zame, živega ali mrtvega, bi vsak izdajalec dobil dva tisoč RM, za vsakega padlega partizana pa je gestapo nagradil izdajalce še posebej. Anton Trojar je brez pritiska povedal vse, kar smo domnevali že prej. Izjavil je, da je bilo v tej skupini dvanajst okupatorjevih plačancev. Ugotovili smo, da je bilo nekaj teh že aretiranih, nekaj pa jih je pobegnilo. Delali so po navodilih gestapa, Trojar in njegova žena pa sta navodila dobivala tudi od Poklukarja. Izjavil je, da je imel že naročeno žganje in klobase za Poklukarja, ki naj bi me opijanil, potem pa zvezal in živega izročil gestapu. Priznal je tudi, da ga je k sodelovanju z Nemci oziroma izdajalci zapeljal njegov svak. S tem naj bi zaslužil denar za izplačilo dote sestram. Žena Antona Trojarja je hodila pod pretvezo, da gre v gozd po drva. Tako je po Pernikih zasledovala partizane in njihova bivališča, dohod k njim pa je označevala s smrekovimi vejicami. Z možem in po drugih zvezah sta z Jožetom Poklukarjem izdajala gestapu kurirske poti in naša taborišča. Trojarjeva žena je vse to vztrajno zanikala in šele pri soočenju je z vzklikom »Oh, zdaj je pa konec!« priznala svojo krivdo in se onesvestila. Vse to, kakor tudi svoje sodelovanje z Nemci, je spričo neizpodbitnih dokazov priznal tudi Jože Poklukar.

Šele po teh priznanjih nam je postalo jasno, zakaj so naši kurirji padali v zasede, zakaj je bilo pobitih nekaj članov gospodarske komisije in zakaj so bile razbite razne javke in zveze ter razni organi NOV, predvsem obveščevalce na Pokljuki in Mežaklji pa so Nemci stalno zasledovali in preganjali.

Žrtve te izdajalske skupine so bili Julka Eržen-Ambrožič iz Spodnjih Gorij, Janez Jakopič z Laz, Janez Robič s Poljšice, Marija Jan iz Mevkša, Anton Kobal, prav tako iz Mevkša, Jože Dežman, Meševčev iz Sebenj pri Zasipu, Žvanov Stanko iz Grabna pri Gorjah in Rekelj-Špik z Blejske Dobrave. Razen njih jih je padlo še nekaj, vseh pa nisem poznal.

Izdajalci Jože Poklukar, Anton Trojar in njegova žena so bili po temeljitnem zasliševanju in dokazih obsojeni na smrt.

Aretacija Antona Trojarja, njegove žene in Jožeta Poklukarja je na blejskem gestapu sprožila kaj hitro reakcijo. Nemci in domači izdajalci — belogardisti so takoj organizirali hajko v smeri Pokljuka—Velika raven—Klečica. Sklepali so, da smo na tem terenu. V prvi hajki je bil na poti na planino Klek ranjen v nogo borec Triglavske čete Vinko Robič, ki je pozneje padel. Šele ko je ustrelil nemškega policijskega

psa, se je lahko umaknil in rešil pred približno dvesto Nemci in raztrganci. V tej hajki je bil na Kleku ujet tudi borec Triglavske čete Kokolov Cene z Bleda.

Kot dober poznavalec pokljuških gozdov je Nemce vodil tudi dolgoletni gozdar na Mrzlem studencu, izdajalec Hanzlowsky. Vodil jih je že meseca januarja 1942 na Brjanco, ki je v bližini Zatrnika, in nato v Lipanco. Tudi on je vse do konca vojne prikrito stikal za partizani, ko pa so mu tla postala prevroča, je pred zasluženno kaznijo pobegnil na Korosko.

Čez nekaj dni je blejski gestapo še enkrat poskušal rešiti svoje plačance in ponovno je uprizoril večjo hajko, da bi prečistil teren v smeri Klek—Meja dolina. Na uničevalni poti po pokljuških planinah so razjarjeni Nemci, belogardisti in raztrganci iz Jarš pri Bledu zaradi neuspeha požgali kočo in stajo na Kleku ter stanove in kočo na Podhomski planini. Tam sta bila na begu ustreljena pastirja-mladinca, naša mlada obveščevalca Jožko Janša iz Podhoma in Stanko Beznik iz Krnice, ki sta v šolskih počitnicah pomagala pasti živino. Z nami sta bila v stalni zvezi. Svoji mladi življenji sta žrtvovala zaradi izdajstva okupatorjevih plačancev. Nemci so požgali tudi kočo na Repečnekovem rovtu. Po izdaji Jožeta Poklukarja so tam aretirali naša aktivista Valentina Hudovernika s Spodnjih Laz in Lovrenca Beznika iz Krnice pri Gorjah, ju odpeljali proti Zatrniku na Pokljuki in ju tam blizu ustrelili.

Vendar pa je tako okupator izgubil osnovne pozicije: njegova vohunska mreža je bila raztrgana. Njegovi preostali plačanci so se po tem deloma potuhnil, deloma se jim je posrečilo pobegniti čez mejo, nekaj pa jih je po vojni prišlo v roke našim sodiščem.

Izdajstvo si v tem okolišu po dogodkih v poletju leta 1944 ni več opomoglo, vsaj ne v znatnejši meri, medtem ko se je narodnoosvobodilni boj širil in plamenel do končne osvoboditve.

Nevarnosti so bile različne

Spomladi leta 1943 je 2. bataljon Gorenjskega odreda zaradi neprestanih hajk pogosto menjal svoje bivališče; selil se je s Pokljuke na Mežakljo in narobe. Od tod se je loteval raznih akcij. Med temi je bil najbolj pomemben napad na člane komisije za izseljevanje zavednih Slovencev.

To se je zgodilo takole:

Že dalj časa smo ob cestah postavljali zasede, posebno ob cesti, ki drži čez Poljane na Jesenice. Dne 19. III. 1943 je nekaj borcev pod vodstvom narodnega heroja Andreja Žvana-Borisa ponovno šlo v zasedo. Odpravili so se k cesti na Poljane — v bližino mostu čez potok Rečica. Med njimi, bilo jih je sedem, je bil tudi Luka, ki je bil kot partizan zajet v Udenborštu in je že okusil strahote begunjskih zaporov, od koder se mu je posrečilo zbežati. Žal je kasneje padel. Čakali so, da bi iz zasede napadli kako nemško patruljo ali avto. To pot niso čakali zaman. Mimo je privozil osebni avto z dvema Nemcema v uniformi in z enim civilistom, Anderlom z Bleda. Užgali so po avtomobilu, ljudi

v njem potolkli, avto pa zažgali. Pravi čudež je bil, da šofer, ki se je rešil, ni bil niti opraskan. Iz avtomobila so odnesli tudi kovček in aktovko. V njih je bilo veliko nemškega denarja, še važnejši pa so bili spiski o izselitvi večjega števila partizanskih družin in družin aktivistov, doma iz tega dela Gorenjske. Kasneje smo zvedeli, da je bila glavna ubita osebnost v tem avtu Nemec, član preseljevalne komisije za Gorenjsko, drugi pa njegov adjutant. Prav tisto jutro sta se peljala z Bleda v Celovec h gaulajterju poročat o svojem delu v zvezi s preseljevanjem. S seboj sta nesla za selitev potrebno gradivo — sezname in dokumente s fotografijami za selitev določenih Slovencev.

Šofer, Franc Bijol z Bleda, se je živ in zdrav pridružil partizanom, kjer je kmalu potem — junija — padel.

Po tej akciji smo vsi pričakovali hajko. Sklenili smo, da se še ta večer premaknemo z Mežaklje na Pokljuko. Ko smo vsi težko oprtani na Trati hoteli prečkati cesto, ki drži v Ravne, so nas, poskriti v smrečju, nenadoma napadli Nemci. V tem spopadu je padel mitraljezec Matevž Mandeljč-Miha iz Krnice, borec Lovro Kogoj-David iz Spodnjih Gorij pa je bil ujet in po hudem mučenju v Begunjah so ga v Nomnju ustrelili. Nemci so potem hajkali po Mežaklji ves teden. Kljub temu, da so ob cesti v Radovno imeli postavljene močne zasede, se nam je že prvo noč posrečilo neopaženo prebiti se na Pokljuko. Utaborili smo se na Stari Pokljuki.

Med veliko nemško ofenzivo julija 1942. Skupina Nemcev na Poglajenovem rovtu na Pokljuki.

Takoj drugi dan sta se na Koroškem padli Janko Rus-Duro in vodnik Jože Robič-Egon odpravljala iz taborišča na zvezo s šoferjem Kóvačem z Bleda, ki je bil doma na Posavcu, ter z nekom s Poljšice, ki bo z njim. Kot sekretarju četne partijske celice sta mi povedala, da gresta na pogovor v zvezi s pripravami na novo akcijo, s katero bi bataljon zaplenil Nemcem več orožja. Dobili bi ga v Park hotelu na Bledu, kjer je bil sedež gestapa. Zaplenjeno orožje bi potem Kóvač pripeljal k nam na Pokljuko. Zamisel je bila Kóvačeva. Dobro smo ga poznali še iz stare Jugoslavije, svojo pravo barvo pa je pokazal ob prihodu okupatorja. Vozil se je z avtom, okrašenim s Hitlerjevo zastavo, in delal propagando za Nemce. Ker je bilo domenjeno, da bo Kóvač prišel skupaj s spremljevalcem, ki je imel v partizanih brata, je bila zadeva zanesljivejša in zanj na vsak način vredna tveganja. Čeprav je bila akcija še tako vabljljiva, kajti orožje je bilo vedno naša rana, Kóvaču nismo mogli zaupati. Še po odhodu tovarišev sem o tej zadevi temeljito premišljeval in vedno bolj se mi je zdela nevarna. Zato sem sklical partijski sestanek, ki so se ga udeležili tudi člani iz druge čete. Na sestanku s Kóvačem, ki je silil za nami, smo bili pred nekaj tedni nad Taborom že mi trije: komandant Iztok, Egon in jaz. Že tedaj se je Kóvač pokazal nevarnega. Za protiuslugo, ko bi nam priskrbel orožje, je hotel, da mu za kritje pred gestapom pokažemo vsaj kako prazno taborišče. »Si ga videl, mačka,« sem rekel tedaj. In o vsem tem sem ponovno razmišljal.

Vtem sta v bataljon prišla komandant in komisar Gorenjskega odreda tovariša Franc Biček-Bruno in Evgen Matejka-Franc. Povedali smo, za kaj gre. Razmišljala sta. Vse bolj je bilo to početje sumljivo in sklenili smo, naj gre v morebitno pomoč za Đurom in Evgenom takoj pet tovarišev pod vodstvom Ludvika Bema-Slavca. Ti naj bi obkolili kraj sestanka — to je bilo nad Pasico, nedaleč od blejske postaje. Če bodo zadosti zgoda, naj Kóvača takoj aretirajo.

Ti tovariši pa kljub naglici Đura in Egona niso mogli več dohiteti, da bi jima pojasnili novo povelje štaba. Dobili so ju že v pogovoru s Kóvačem in njegovim spremljevalcem. To je bilo presenečenje. Ko so Kóvača in spremljevalca vprašali, če imata orožje, sta odgovorila, da ga nimata. Vendar so ju takoj preiskali in pri njima našli pištole. Kóvač je imel pištolo tudi na prvem sestanku, a jo je med pogovarjanjem z nami moral oddati in tudi ni tajil, da jo ima. To je zdaj potrdilo naša sumničenja. Tovariši so že imeli ukaz za Kóvačevo aretacijo, ker pa je imel orožje tudi spremljevalec, so aretirali oba. Prignali so ju na Pokljuko, kjer sta ju zasliševala tudi tovariša Pemc in Biček. Kóvača so vprašali, kako bi se izgovoril pri gestapu, če bi ga spustili nazaj na Bled. Odgovoril je, naj bi mu dali s seboj najslabšega partizana, da bi z njim pri gestapu pridobil zaupanje. Čudna naivnost! Nadaljnje zaslišanje je pokazalo, kakšen človek je bil. Priznal je, da je bil zaradi ozeblin kot nemški vojak premeščen z ruske fronte na Gorenjsko, na Bled, kjer bi zaradi poznavanja ljudi več koristil gestapu pri zasledovanju partizanov in aktivistov. Dokazov je bilo dovolj, zato je dobil, kar je zaslužil. Njegovemu zapeljanemu spremljevalcu pa je bilo odpu-

ščeno, čeprav je tudi on imel pištolo. Ostal je pri nas, vendar vseh težav z njim še ni bilo konec. Poglavitno je bilo, da smo odkrili Kóvača, ki nam je malone povzročil občutne žrtve.

Pozneje smo izvedeli iz zanesljivih virov, da so le nekaj minut zatem, ko so naši fantje aretirali in odgnali vohuna Kóvača in njegovega spremljevalca, kraj sestanka že obkoljevali Nemci. Bili so le nekaj sto metrov daleč, ko so jim naši s tem posegom temeljito prekrizali načrte.

Tako niso dobili v roke nobenega. Ne Iztoka, komandanta 2. bataljona, za katerega jim je šlo največ in je Kóvač hotel, naj pride na zvezo, ne Đura ne Egona. Bili pa niso daleč od cilja.

Mi smo si končno oddahnili, kajti odstranjen je bil nevaren gestapovski pomočnik, ki nas je zapeljeval in mamil z orožjem. Čeprav smo vedeli, s kakšnim človekom imamo opraviti, smo se v tem primeru vendarle dali malce speljati na led.

Toda — šlo je za orožje, ki je bila naša slaba točka, in prav na ta led bi se bili kmalu dali speljati.

ČUVARJI SLOVENSКИH DOMOV

Prva noč v ilegali

Leta 1941 sem stanoval pri sestri Mariji, poročeni Volf, v Zgornjih Gorjah. Neko popoldne sem opazil, da sta sestra in mož zelo vznemirjena. Posebno mož Janez ni imel obstanke. Venomer je hodil iz hiše in se vračal. Vprašal sem sestro, kaj se je zgodilo. Zaupala mi je, da se sosedov sin Stanko Kocjančič, partizan, mudi v vasi, pa ga je nekdo izdal. Kmet Jurjevec ga je skrtil v seno na hlevu, Janez pa da mu naskrivaj nosi hrano. Nemci so obkolili vas in natančno pregledovali hiše in hleve.

Preplah je zajel Gorje. Prišel je Janez z obvestilom: ne spati doma, kajti nevarnost je, da bodo Nemci jemali talce. Tako sem vzel nekaj odej in se izmuznil iz vasi. Ker nisem videl nikogar, sem šel na poljšiški pašnik in si izbral ležišče pod košato smreko. Toda s spanjem ni bilo nič. Ko se je končno le pričelo daniti, sem se vrnil v vas. Spotoma sem videl, da od vseh strani prihajajo neprespani možje in fantje. Nemci so še dva dni stikali po vasi. Z železnimi drogovi so pretikali seno po hlevih, toda partizana Kocjančiča niso našli. Preselil se je bil v hlev pod pód, Jurjevec in Janez Volf pa sta skrbela zanj in mu omogočila vrnitev v partizane. Mi pa smo še dvakrat prenočevali zunaj vasi.

Dnevi pred in med decembrsko vstajo 1941.

Dne 12. decembra 1941 popoldan me je obiskal tovariš Franc Ambrožič iz Spodnjih Gorij. »Prišel je čas oboroženega boja z okupatorjem«, mi je dejal. »Zvečer ob osmih bo sestanek v Stovičju, tam se bomo pomenili, pridi zanesljivo«. Obljubil sem mu, da pridem.

Nestrpno sem pričakoval noči. Ko je v vaškem zvoniku odbila ura sedem, sem se odpravil na pot. Ko sem šel mimo zaselka Zabošt, sem naletel na večjo skupino ljudi, v kateri so bili Marija Mohorič in njen mož, Valentin Srna, Alojz Černe, Volf, Lipovec in drugi. Skupaj smo nadaljevali pot. Mimogrede smo opazili že več sledov v snegu in ko smo prispeli na dogovorjeni kraj, je bilo tam zbranih že več ljudi. Prihajali so še in še. Zbralo se nas je kakih dvesto, večinoma iz gorjanskih vasi, nekaj jih je bilo tudi z Bleda in z Blejske Dobrave. Kmalu so prišli

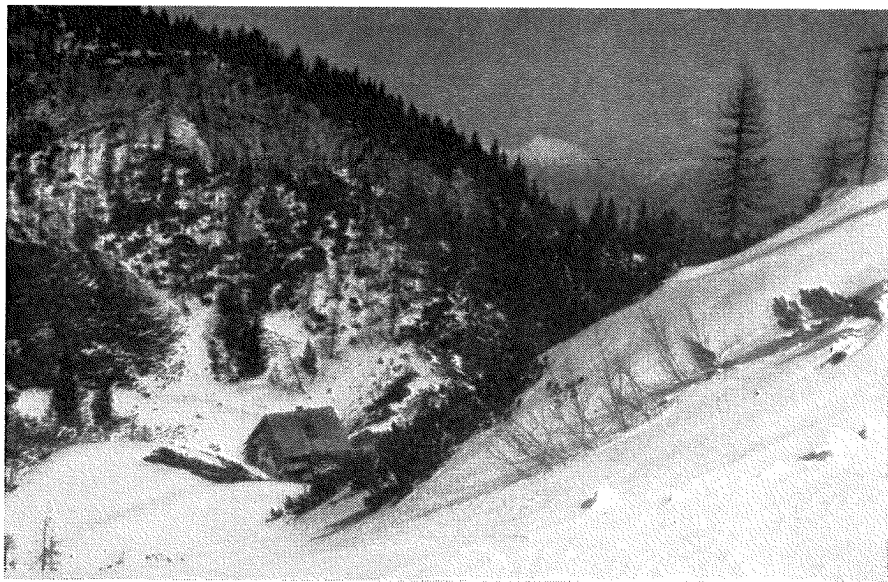

Prvoborec Franc Dijak-Štefan, partizanski intendant in komisar s Poljšice.

iz gozda prvi partizani. Bilo jih je pet, med njimi Stane Bokal, ki je začel sestanek oziroma zborovanje. Govoril nam je o skorajšnjem porazu fašistične vojske v Rusiji, o uporuh vsega sveta proti nemškemu okupatorju, in nas pozval, naj se tudi mi pridružimo partizanom. Po govoru so ljudje po skupinah razpravljali o položaju.

Dogovorili smo se, da se bomo prihodnji večer ponovno zbrali na sestanku v Belci nad Bohinjsko Belo. Medtem naj bi skupina partizanov, ki se je mudila na Slamnkih, pripravila načrt za organizacijo partizanske čete. Tako smo naslednji večer spet prišli na sestanek, s katerega je nad dvajset tovarišev odšlo s partizani, drugi pa smo se vrnili domov po opremo in orožje ter se naslednji dan zbrali pod Pokljuko. Tisti večer, 14. decembra 1941, se nas je zbralo nad osemdeset mož in fantov. Odrinili smo prek Mrzlega studenca na Koprivnik in se udeležili bohinjske vstaje.

Tisto nedeljo, preden smo odrinili med upornike, sva z Janezom Volfom z Gorij odšla na Višelnico, kjer sva zvedela, da bova tam nekje dobila dve puški. Pot ni bila zaman in vračala sva se oborožena. Zdaj so naju napadli uporniki kar s koli, ker so od daleč in v temi mislili, da se bliža nemška patrolja. Še dobro, da so naju kmalu spoznali.

Lipanca, prizorišče spopada januarja 1942. V tej okolici so se v dneh hajk in ofenziv zadrževali partizani večkrat (Foto: Darko Hribar).

Mimogrede smo na Pokljuki hoteli obiskati tudi izdajalskega gozdarja Hanzlowskega, da bi mu odvzeli orožje. Toda mož, ki nam je bil sicer tedaj že sumljiv, ne pa še razkrinkan, se je raje dobro skril. Nismo ga dobili.

Morali smo pohiteti, kajti v Nomnju smo morali biti še pred prvim jutranjim vlakom, v ušesih pa so nam še odmevale Bokalove vzpodbujajoče besede, ki nam jih je govoril v Belci. Tudi prve parti-zanske pesmi so nam zveneale v ušesih, ko smo gazili debelo snežno odejo. Razdeljeni na čete in vode smo prišli na Koprivnik. Komandir naše čete je bil Andrej Žvan-Boris. Na Koprivniku je bilo vse na nogah. Z gostilne je visela velika slovenska zastava, potem pa smo imeli kratek miting. Zbralo se nas je kakih 350 in oboroženi smo bili z različnim orodjem. Največ je bilo videti sekir, žag in cepinov, le nekaj jih je nosilo na ramah različne puške. Nekaj pa jih je prišlo brez vsega, ker so upali, da se bodo oborožili med napadom ali po njem.

Po živahnem vrvežu in vojaškem razvrščanju smo dobili naslednje naloge:

— Prvi vod, ki je bil najbolj oborožen, pojde v zasedo proti Bohinjski Bistrici. Drugi vod, tudi vsaj razmeroma dobro oborožen, naj bi šel v zasedo proti Soteski, tretji vod, oborožen s puškami in pištolami, pa bi napadel železniško postajo v Nomnju, oziroma postajno stražo in ustavil jutranji vlak, ki prispe iz Bistrice. Četrti vod, sestavljen iz mož s sekirami in žagami, bi na cesto in progo med Nomnjem in Sotesko

Zasnežene strmine triglavskega pogorja z Draškim vrhom, Toščem, Vernerjem in Triglavom v ozadju. Po takem terenu in zimi se je prebijala partizanska četa januarja 1942 med bojem v Lipanci in po njem (Foto: Darko Hribar).

podiral drevje, ki naj bi rabilo za zapreke, drugi pa naj bi na zbornem mestu nad Nomnjem počakali, da se bo zdanilo in da bo ta začetna akcija pri kraju.

Dogovorili smo se, da bo izostali vlak, ki naj bi tisto jutro prispel na Jesenice, znamenje o uspešnem začetku vstaje. Takrat bi poprijeli tudi Bohinjci, ki so že čakali, da očistijo svojo dolino nemških žandarjev, okupatorske oblasti in vsega, kar je bilo nemškega.

Zato smo se 15. decembra po tretji uri zjutraj radovedno in naglo spuščali v Nomenj, ki je bil tisto noč izredno živahen. Med hišami smo dobili občutek, da gre vse tako, kakor je bilo zamišljeno, pripravljeno in domenjeno. Onstran Nomnja proti Bledu so kmalu zapele žage in zahreščale prve smreke, ki so zapirale pot v Bohinj.

Vendar se je naenkrat vse skupaj zataknilo: nenadoma sta iz Bi-strice pridrvela dva nemška oklopna avtomobila, nakar je začelo pokati. Naša zaseda je začela streljati, Nemci pa so s silovitejšim ognjem pognali vse nas nazaj v strmine nad Nomnjem. To je prišlo prena-glo, in čeprav nas je bilo precej, oklopnikom nismo mogli biti kos. Poleg tega smo bili še čisto mlada, neizkušena vojska ravnokar zbranih upornikov.

In potem, ko je iz Bohinja prispel vlak, smo bili mi že nad vasjo. Vlak je odpeljal naprej proti Jesenicam in to je bil dokaz, da se je vstaja izjalovila.

Tega je bil spet kriv izdajalec. Bil je koprivniški kovač Avgust Dijak. Zato je bil nemški poseg tako nagel in temeljit. Presenečenje je bilo tokrat na njihovi strani.

Vendar pa je vse to pustilo znatne sledove in rodilo svojevrstne sadove, kajti Nemci so bili poslej zaradi tega vznemirjeni in kljub zimi ter nemškemu terorju so se naše vrste spet pomnožile.

V zasneženi Brjanci

Po izjalovljeni decembrski vstaji smo se umaknili na Gorjuše, od tod pa čez zasneženo Pokljuko spet nazaj na Zatrnik. Iz doline smo dobili sporočilo, da bodo Nemci selili prebivalstvo. Neko jutro je prišla vest, da se Gorjam bližajo nemški kamioni. Naša četa je nameravala preprečiti selitev, ki je pretila Gorjam.

Toda zgodilo se je nekaj drugega. Partizanska patrolja je na poizvedovanju, kaj je na tem, v neki hiši naletela na nemškega sodelavca in izdajalca Janeza Čopa. Ta nam je prizadel že veliko težav, že poleti pa sta postala žrtvi njegovega izdajstva Jože Finžgar in Andrej Prešeren. Čop je ob tem nepričakovanem srečanju pobegnil s pištolo v roki. Naključje je nanese, da je pritekel pred nemško patroljo in ker je imel v rokah orožje, ga je pomotoma počila, misleč da je partizan.

V naslednjih dneh so od nekod prišle v četo alarmantne vesti. Četa je bila še vedno močna in po neuspehu v Bohinju ter spričo vse hujše zime ne posebno dobro razpoložena. Takrat so ljudje govorili, da prideta kar dve nemški diviziji, ki bosta uničili partizanstvo enkrat za vselej.

Nekdanji nazadnjaški voditelji v dolini so pozivali upornike na razne načine, naj se vrnejo domov, hkrati pa obljubljali, da bodo osebno jamčili zanje pri Nemcih, da se nikomur ne bo nič zgodilo.

Starejši in nekateri novi partizani smo pripovedovali ljudem, kakšni so okupatorji in da so to samo razne obljube; vendar pa je del upornikov tem obljubam nasedel in se spričo trenutno neugodnih okoliščin vrnil v dolino.

Zdaj nas je ostalo še 24, toda trdno odločenih, da bomo nadaljevali boj, pa naj se zgodi karkoli.

Četa se je utorila v gostilni na Zatrniku. Zjutraj sva z Edvardom-Alojzom Černetom odšla na obhod terena. Ustavila sva se na primerni razgledni točki. Bilo je še mračno, zato sva opazila dolgo kolono luči na cesti, ki drži od Radovljice proti Bledu in Gorjam. Takoj sva se vrnila in četi sporočila, kaj sva videla. Bila sva prepričana, da gredo Nemci na hajko proti nam, pa nama niso hoteli verjeti. Na oglede je odšla nova patrolja. Ta pa se je že spopadla z Nemci, ki so se medtem že približali Zatrniku. Eden izmed naših je bil ranjen, takoj zatem pa smo se začeli umikati s ceste. Preveč je bilo snega in Nemcev, da bi mogli tvegati spopad z njimi. Umaknili smo se v hosto, neki pastir pa je za nami skrbno zabrisal gaz. Tako so Nemci udarili v prazno.

Odgazili smo čez hribovje in se po naporni hoji na planini Brjanci ustavili v Švegljevi koči na Brjanci. Od tam smo izpeljali več akcij. Na Silvestrovo smo šli na Bled, porezali električne žice in požagali nekaj drogov. Tako so bili Nemci za Novo leto v temi. Ko smo se vračali, so nam naši ljudje napolnili nahrbtnike s kolači in drugimi dobrotami. Spotoma smo tudi nekaterim sumljivim ljudem izročili svarilna pisma. S tem smo spet, vsaj po naših močeh, okrepili vero v naš boj.

Poveljstvo čete je računalo s tem, da nas bodo Nemci prej ali slej spet napadli. Zato smo taborišče v Brjanci obdali z zakloni in prehodi v snegu. Dne 3. januarja so nas pri delu zmotili stražarji. Povedali so, da se bliža nemška kolona. Takoj smo se pripravili na spopad in pričakali smo jih na položajih nad kočo. Kmalu smo jih zagledali, kako se nam v gosjem redu po stezi bližajo. Komandir Andrej Žvan-Boris je ukazal, da ne smemo takoj streljati, temveč naj počakamo, da se bodo približali še bolj. Opazovali smo jih, kako so se previdno bližali in pri tem ogledovali vsak grm. Bili so že sto metrov pod nami. Ob seniku, ki je stal spodaj, se jih je nekaj zbralo v gručo. Takrat je spregovorilo naše orožje. Boris je sam prijel zbrojevko in kosil po njih, ob njem pa so bili Bokal in vsi drugi. Potem smo jih z jurišem pognali nazaj. Tako smo odbili prvi napad. Nemci so se razporedili vnovič. Koliko jih je bilo, ni mogoče reči, in tudi v nemških dokumentih ni o tem nobenih podatkov, toda moralo jih je biti najmanj desetkrat več kakor nas. Zdaj so začeli napadati in lesti proti nam v obliki podkve. Streljali so z vsem orožjem. Krogle so nam žvižgale okoli glav in zadevale drevje nad nami, da so po nas padale drobne vejice.

Naenkrat so za našimi hrbti prasknile rakete. Komandir je v trenutku spoznal, kaj se godi, zato je ukazal takojšen umik. V hrbet nam je udarila skupina smučarjev-policistov. Zdaj smo se naglo umikali,

s seboj pa smo nesli ranjenega tovariša Avgusta Pristova, ki so ga potem Nemci ujeli ter v Begunjah mučili in ustrelili. Bil je zadnji trenutek za umik, kajti komaj smo še ujeli majhno vrzel, kjer smo prišli skozi. Nemci bi kmalu sklenili obroč...

Umik je bil sila težaven. Gazili smo visok sneg, ki je segal do pasu in še više ter lezli v nasprotni breg. Drug za drugim smo se zgubljali med zasneženim drevjem. Z naslednjega kopastega hriba smo opazovali Nemce, kako so jurišali proti našim izpraznjenim položajem.

Potem so zažgali tudi kočo, mi pa smo spet iskali primeren kraj, kjer bi našli zimsko prebivališče.

V Brjanci smo se tolkli dve uri in četa bi vzdržala do noči, če se spet ne bi vmešal gozdar in izdajalec Hanzlowsky. Kot gozdar je zelo dobro poznal teren in je smučarski oddelek pripeljal nam za hrbet. To je bilo nekaj podobnega, kot se je z delom Cankarjevega bataljona zgodilo na Mošenjski planini deset dni kasneje.

Nemci so imeli več ranjenih, toda tega niso razglasali. Mi smo potlej iskali novo taborišče. Izgubili smo tudi nekaj opreme in skromno zalogo hrane, ki smo si jo pripravili v Brjanci.

Na mrzlih strminah Lipance

Po boju v Brjanci smo se na smučeh in s krpljami, ki smo jih nabrali v dolini, po lastnem preudarku in ugibanju odpravili na planino Lipanco. Tam bi počakali večjo skupino dobro oboroženih partizanov, ki so prihajali iz bitke v Dražgošah. Tako povečana četa naj bi nadaljevala vojaške akcije na območju blejske kotline.

Nastanili smo se v planšarskih kočah na Lipanci. Dokler smo še imeli hrano, ki smo jo prinesli s seboj, je kljub silnemu snegu in mrazu še nekako šlo. Zapadlo je nad dva metra snega in mraz, ki je pritiskal v nočnih urah, je prodiral do kosti. Na straži smo se menjavali vsake pol ure, kljub temu pa je več fantov ozeblo. Ko nam je začelo primanjkovati hrane, sva z Edvardom uredila stvar tako, da so nam njegovi fantje, ki so prišli spravljat les s Pokljuke, dovažali krompir in nekaj drugih malenkosti. Drugi, predvsem pa Andrej Žvan in Benigar, so hodili na lov na gamse, ki pa je bil seveda zaman. Čez nekaj dni sta prišla iz Dražgoš dva kurirja, Oskar z Bleda in Kraus z Jesenic, s sporočilom, naj še počakamo, ker da prihaja k nam skupina dvajsetih partizanov z mitraljezi. Drugi dan smo zaslišali brnenje letala in kmalu zagledali »štorkljo«, ki se je spuščala od Lipanskega vrha in nekajkrat zakrožila nad planino. Domnevali smo, da smo izdani. Zato smo še okrepili straže in patrolje.

Dne 19. januarja 1942 sta se s smučmi spustila v patroljo Andrej Žvan-Boris in Stanko Kocjančič-Marjan. Bilo je lepo zimsko jutro z visoko meglo v dolini. Megleno morje je segalo skoraj do planine, nad njo pa je vzhajalo sonce, da so se snežni kristali na belih vrhovih kar lesketali v soncu. Tovariša sta se izgubila v megli in se v dobri uri vrnila s sporočilom, da se nam Nemci približujejo v strelcih. Na srečo sta opazila zaostalega Nemca, preden sta s smučmi pridrsela v dolino.

Skupina borcev Pokljuškega bataljona pred odhodom na Bistrico v Rožu, slikani pod Stolom maja 1943. Prvi z leve Adolf Repe-Tilen, spodaj prva, ki klečita, pa sta Ivan Veber-Nace in Milan Urh-Marko. Druge je zaradi starega posnetka težko prepoznati.

Takoj je bilo treba zavzeti položaje in se odločiti za desni ali levi greben nad planino. Oba sta bila sicer primerna za obrambo, vendar se je vodstvo čete odločilo, da bomo zasedli položaje na levem grebenu, ker je bil od tam lažji umik čez Rudno polje na bohinjsko stran. Tako smo prodirali po globokem snegu in zasedli položaje v pričakovanju nemškega napada. Da bi imel boljši razgled, se je komisar Stane Bokal s šestimi tovariši povzpел proti grebenu Lipanskega vrha, drugi pa smo zasedli položaje in opazovali planinske grebene nad Rudnim poljem. Zagledali smo trope gamsov, ki so se pomikali proti nam, in ko so nas začutili, so se spustili v skalnate police nad dolino Krme. Še nekaj mučnih trenutkov negotovosti in tišine in začelo se je. Nemci so se približali našim položajem v belih haljah, zato so udarili prvi. Po kratkem spopadu so prišli Nemci tudi s pokljuške strani in zasedli položaje že na planini.

Napad z dveh strani nas je prisilil k umiku. Pustili smo smuči in krplje ter se drug za drugim umikali pod skalnatimi grebeni Lipanskega vrha, da bi se čez snežne plazove prebili proti Debeli peči in Kleku. Toda Nemci so silovito streljali na nas z lahkimi in težkimi mitraljezi in nato še z minometi. Prisilili so nas, da smo se spustili v boj, kajti nadaljnji umik prek gladkega plazu bi pomenil zanesljivo smrt. Poiskali smo položaje pod skalami Lipanskega vrha, kakor se je pač kdo v naglici znašel. Nekateri so zlezli za skalo, drugi so si napravili prsobrane

iz snega. Beton je svojo ženo Kati pokril v snežni gazi s snegom. Samo trem tovarišem, ki so prispeli prvi, se je posrečilo doseči skalnati greben.

Tovariš Benigar-Gabrin je skoraj z vrha s puško odbijal Nemce, ki so nas napadli iz smeri Rudnega polja. Tovariša Boris in Marjan sta se z mitraljezom ugnezdila sredi grebena. Mitraljez je bil zamrznjen, zato sta pokurila vse gorljive reči, kar sta jih imela pri sebi, samo da bi ga usposobila za boj. Z mitralješkim ognjem sta preprečila, da nas Nemci niso obkolili. Tudi drugi smo užigali po sovražniku. Žal pa nam je kmalu zmanjkalo streliva, zamrznile pa so nam tudi puške. Čas se je vlekel v neskončnost. Imeli smo občutek, da se je sonce ustavilo, da ne bomo nikdar dočakali sončnega zahoda. Nemci so prodirali proti vrhu in jodlali, ko so metali bombe z vrha čez skale. Počasi so prodirali tudi po naši sledi pod skale. Tovariš Edvard, ki je bil zadnji v koloni, jih je izza svojega zaklona zagledal prvi. Pomeril je vanje, toda puška je bila zamrznjena. Prepričan je bil, da ga bodo ujeli, snel je nož s puške in si ga zabodel v prsi. Videl je še, kako so Nemci odpenjali ročne bombe, nato se je onesvestil. Nemci so pričakovali, da bodo še naleteli na odpor, zato so ustavili prodiranje in nas ponovno zasuli z ročnimi bombami. Bombe pa nam v visokem snegu kljub temu, da so nekatere padale le dober meter od naših položajev, niso mogle škodovati.

Počasi se je le pričelo mračiti. Pritisnil je hud mraz, živo srebro je zdrsnilo na -30°C . Nemci so ustavili napad. Postavili so le močne zasede in gorske grebene nad planino razsvetljevali s številnimi raketami. Prepričani so bili, da nas ni veliko živih, če pa je kdo še ostal živ, bo ponoči moral zmrzniti. V mraku smo se začeli zbirati. Presenečeni smo ugotovili, da smo iz naše skupine vsi, da manjka le Edvard. Začeli smo ga iskati in ga našli nezvestnega. Za silo smo ga obvezali in spravili k zavesti, nato pa smo krenili prek zasnežene Debele peči na Klek. Umik z ranjenim Edvardom in Betonovo ženo, ki so ji zmrznile noge, je bil zelo težaven. Hoja po poti, ki bi jo poleti prehodili v dveh urah, je trajala skoraj deset ur.

Zdaj, ko Edvard ni bil ne mrtev, ne zdrav, je rekel: »Devet medvedov« — to je bila njegova najhujša kletev —, »prej sem mislil, da sem se premalo, zvečer, ko ste me dobili, pa se mi je zdelo, da sem se preveč!« O tem je potem pripovedoval še velikokrat.

Medtem pa je bil Bokal s svojo skupino boj na vrhu. Pri njem so bili Franc Smrekar-Brinar, Franc Kravs, Oskar Pogačnik, Janko Jakopič, Lojze Knaflič in Vinko Repe-Triglavski.

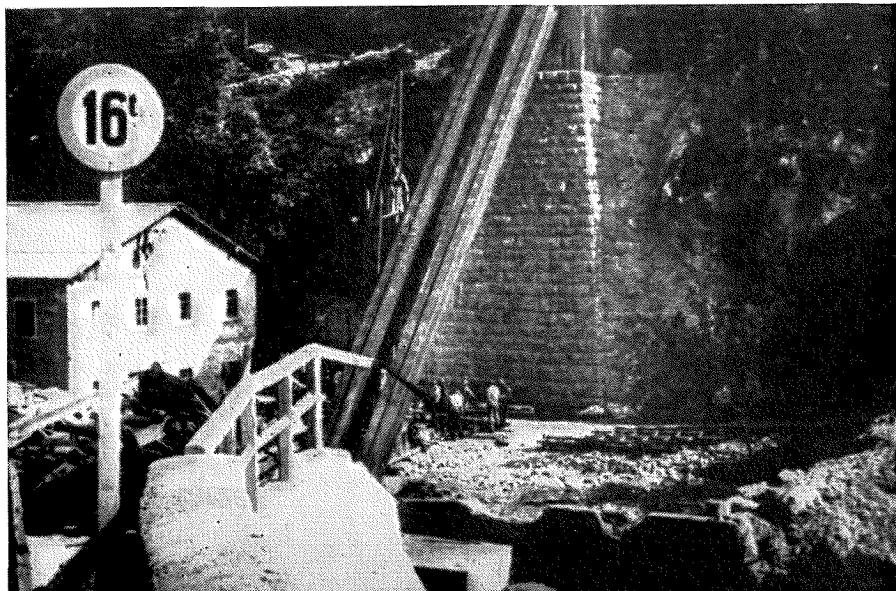
Naša skupina se je drugi dan prebila naprej proti Stari Pokljuki. Ustavili smo se v partizanski koči blizu vasi. Proti večeru sva s tovarišem Benigarjem šla po hrano. Oglasila sva se pri kmetu Figovcu. Domači so bili presenečeni, ko so naju zagledali. Nemci so razširili vest, da so v Lipanci pobili vse do zadnjega. Ko pa sva jim povedala, koliko nas je, da imamo dva ranjenca in da smo brez hrane, so nama naložili toliko, da sva komaj nesla. S tem smo si opomogli in naslednji dan smo ranjenega Edvarda in ozeblo Kati oddali na zdravljenje v dolino. Partizanka Kati je tako hudo ozebla v noge, da smo ji morali čevlje in

nogavice po koščkih zrezati z njih. Na zdravljenje se je zatekla kar domov, nekdo pa jo je izdal. Nemci so jo zaprli in poslali v koncentracijsko taborišče. Edvard pa je dobil zatočišče pri Žnidarju, po domače pri Biscu v Zgornjih Gorjah. Tam so toliko časa skrbeli zanj, da se je pozdravil, nakar je spet prišel v četo. Andrej Žvan in Stane Kocjančič sta potem vsa prezeblja prigazila na Rečico in se teden dni zadrževala pri Rozmanovih. Z Volfom sva se oglasila tudi v Slamnikih pri Blažu in se tam srečala z Oskarjem in Triglavskim, malo kasneje pa smo se končno le združili s tovariši, ki so prišli iz dražgoške bitke in se pripravljali na nove boje in akcije.

Ti nagli in siloviti nemški napadi so bili posledica preplaha, ki je zajel okupatorja spričo množičnega decembrskega upora. Zdaj so nas na vsak način hoteli uničiti. To pa se jim ni posrečilo, čeprav so nam prizadejali občutne žrtve in težave. Tako smo bili dejanski zmagovalci končno le mi.

Čuvarji slovenskih domov

Gorjanska četa je po spopadu v Lipanci, januarja 1942, prezimovala v Križih, dobre pol ure hoda iz Gorij. Bivake smo si uredili v kočah in senikih. Spričo visokega snega in hudega mraza četa ni opravljala več akcij, pač pa smo vsak večer v troje odhajali v vasi in utrjevali organizacijo OF ter zveze med prebivalci.

V noči med 26. in 27. junijem 1942 je I. bataljon I. grupe odredov zažgal in uničil cestni in z lesom podprti železniški most v Mostah pri Zirovnici. To dejanje je bilo povezano s prihodom II. grupe odredov na Gorenjsko, pri čemer je sodelovala tudi Gorjanska ali tretja četa tega bataljona.

Tako smo spomladi 1942 odšli z Iztokom in Gorjancem v Zgornje Gorje. Po kratkem pogovoru s terenci smo potrkali tudi pri kmetu Dorniku. Mož nas je sprejel z veseljem, brez strahu, čeprav stoji njegova domačija tik ob glavni cesti. Opraviti je imel v hlevu, zato smo se tudi mi zadrževali pri njem. Ob krepkem prigrizku nam je stekla beseda. Govorili smo o položaju v svetu ter o razvoju in prihodnosti narodnoosvobodilnega boja. Bili smo enotnega mnenja, da so Nemci nameravali preseliti vse slovenske družine. Odhajanje ljudi v partizane in naš odpor pa sta jim načrte prekrižala. Tako so se morali omejiti na preselitev posameznih družin borcev, aktivistov in njihovih sorodnikov. Prehitro nam je potekel čas, danilo se je že. Ob odhodu nam je Dornik še dejal:

»Ostanite zdravi in trdni, vi ste čuvarji slovenskih domov. Zato vas bomo vselej podpirali.«

Ko je čez nekaj mesecev gnal živino v planino, nam je poslal sporočilo: »Govedo lahko vzamete kadarkoli boste v stiski!«

Taka je bila narodna zavest večine gorjanskega prebivalstva, ki pa jo je Dornik kot razgledan mož znal izraziti tudi z dejanji in besedami.

Spopad na Voklem

V začetku junija 1942 se je naša enota preselila s Stare Pokljuke na gozdnate grebene na Voklem. Večkrat smo se selili, toda vsakikrat je bilo taborišče kmalu izdano. Zato je poveljstvo sklenilo obvestiti vse drvarje, naj zapuste Pokljuko. Prav tako je bilo sklenjeno prepovedati pašo govedi po planinah oziroma obvestiti pastirje, naj živino odženejo v dolino. Naše patrulje, ki so odšle na planine, so ugotovile, da se pod krinko drvarjev in paše na planini skrivajo vohljači in izdajajo premikanje naših enot.

Na Grajsko planino je odšel s patruljo tudi Oskar Pogačnik. Tam je naletel na neko dekle in jo ostrigel, ker se je preveč družila z Nemci. Pričakovali smo, da bodo ti ukrepi sprožili reakcijo Nemcev. Neko nedeljo zjutraj je komandir privolil, da se trije tovariši sestanejo s terenci. Jurij Krničar je imel zvezo z bratom na Križih, tovariša Tilen in Gorjanc pa s terenci iz Gorij na Zatrniku. Brž po njihovem odhodu je stražar opazil skupine ljudi, ki so se premikale po cesti Belca—Rčitno—Voklo. Ogledali smo si jih z daljnogledom. Na srečo je bilo Nemcem izdano le naše prejšnje taborišče na nasprotnem hribu in tako so sistematično obkoljevali tisti hrib.

Čudno se nam je zdelo, da naših tovarišev ni in tudi nismo slišali nobenega strela. Šele po nekaj dneh smo zvedeli, da so tovariša Krničarja Nemci spustili skozi vse zasede in ga šele na Križih ujeli živega. Čez nekaj časa pa sta se vrnila Gorjanc in Tilen. Povedala sta, da sta se že tako približala Nemcem, da bi ju lahko prijeli skoraj z rokami.

V zadnjem trenutku sta odskočila, toda Nemci niso streljali za njima. Najbrž jim je bilo ukazano, naj ne streljajo prej, dokler ne obkolijo taborišča. Vendar sta z umikom vsaj približno odkrila naše položaje. In ko Nemci v starem taborišču niso naleteli na odpor, so

krenili proti Voklemu. Zasedli smo vzhodni greben, kjer so bili ugodni položaji za obrambo. V prepričanju, da bodo Nemci prodirali po gozdni poti proti Voklemu, kamor sta se umaknila tovariša Tilen in Gorjanc, je poveljstvo poslalo dvajset mož v zasedo na to pot, drugi pa smo čakali na položajih po grebenih.

Poveljstvo je sklepalo pravilno. V kratkem času je naša zaseda že z orožjem udarila po prodirajočih Nemcih. Če ne bi nekdo naših zakašljaj, bi bil uspeh dosti večji. Toda nemški pritisk je bil tako močan, da je našo zasedo vrغل s položajev in se je pričela umikati nazaj do vznožja grebena na bataljonske položaje. Ko so borci iz zasede prispeli do vznožja grebena, smo mi že udarili po Nemcih in s tem krili umik tovarišev. Med njimi je bil tudi Oskar Pogačnik. Med umikanjem je bil ranjen in ko ni mogel več naprej, se je stisnil za neko skalo. Od tam je streljal na prodirajoče Nemce, dokler mu ni zmanjkalo nabojev. Ko so se mu Nemci že malodane približali, je vrغل še zadnjo bombo. Vtem ga je zadel nemški rafal.

Nemci, ki so bili v veliki premoči, so nas napadli z vso silo. Hkrati so nas začeli tudi obkoljevati. Toda ogenj iz naših pušk in mitraljezov jim je že v začetku preprečil ta načrt in jih odbil nazaj. Boj je trajal že dobro uro. Tedaj je naš stražar na južni strani opazil dolgo kolono Nemcev, ki so iz Bohinjske Bele prek Slamnikov prihajali za naš hrbet.

Osebję in ranjenci bolnišnice Gorenjskega odreda s sanitetnim referentom dr. Edvardom Poharjem — srednji v drugi vrsti z znamenito palico — pod Ratitovcem poleti 1943. Prvi z leve stoji Franc Dijak-Štefan, tretji Miha Tolar-Zoro, predzadnji pa Pavel Tolar. Prvi na desni sedi Karel Kozar-Romi, prejšnji komisar Pokljuškega bataljona.

Grozila je nevarnost, da nas popolnoma obkolijo, kajti Nemcev, ki so nam skušali pasti za hrbet, je bilo nad petsto. Pripravljali smo se na umik, ker nam je primanjkovalo tudi streliva. Drug za drugim smo odšli v taborišče po opremo in se nato začeli umikati proti Rečiški planini. To je bil eden izmed najboljše organiziranih bojev: imeli smo le enega mrtvega, medtem ko so Nemci imeli več mrtvih in ranjenih.

Peka kruha

Poleti 1942 je bil na Pokljuki ustanovljen II. bataljon Gorenjskega odreda. Neki dan, prav ko smo taborili nad Dornikovo planino v Peraljih, je prišel kurir Gorenjskega odreda. Čez nekaj časa me je poklical komandant Boris in prebral pismo, v katerem je štab odreda naročal komandi Prešernovega bataljona, naj v enem tednu pripravi za 200 ljudi za tri dni suhe hrane.

Težko je bilo to uresničiti. Na sestanku štaba bataljona sem se spomnil na vas Zatrnik, kjer smo po prihodu iz Bohinja, decembra 1941, jedli dober kmečki kruh. Predlagal sem, da bi ponoči zastražili vse dohode v vas in v vseh štirih hišah pekli kruh. Moj predlog je bil sprejet.

Toda kje dobiti toliko moke, je bilo drugo vprašanje. Spomnil sem se na brezposelnost leta 1935, ko ni bilo moke pa smo delali tri dni v tednu za kilo koruzne moke na uro. Delil nam jo je Hudovernik na Poljšici. Kaj ko bi šli sedaj enkrat k njemu po belo moko? Tudi s tem predlogom so se vsi strinjali.

V akcijo je tisti večer šla vsa enota. V trgovino je šla le prva četa, druga četa pa je šla v zasedo na cesto Spodnje Gorje—Rečica, ker smo zvedeli, da nemška patrulja, ki bi jo ob tej priložnosti napadli, vsak večer odhaja v Zgornje Gorje. Tako bi hkrati izpeljali vojaško akcijo. Toda kot nalašč nemške patrulje tisti večer ni bilo.

Ko smo prišli pred trgovino na Poljšici, smo najprej hoteli priti do ključev. Toda trgovca ni bilo nikjer. Pregovorili smo njegovo ženo, da nam je odprla vrata. Medtem ko smo polnili nahrbtnike z moko, je prišel neki vaščan povedat, da se je trgovec skril v hiši. Začeli smo ga iskati in ga po dolgem iskanju našli na podstrešju za dimnikom. Sumljivo se nam je zdelo, zakaj se je tako prestrašil. Vendar smo mu pustili le pismo opozorilo in dobro založeni s hrano odšli v tabor.

Naslednji dan smo že popoldne krenili proti Zatrniku. Postavili smo močne zasede na ceste in se v mraku pripravljali na peko kruha. Za vsako hišo so bili določeni štirje borci z desetimi kilami moke. Zamesili in zakurili smo v pečeh, da je bilo veselje. Skrbelo nas je, kakšen neki bo kruh, ko ga nihče izmed nas ni še nikoli pekel. V treh hišah se nam je peka še nekako posrečila. Ženske nam v prvem strahu niso pomagale, ko pa so se umirile in uvidele, kako nerodno se lotevamo peke, so le priskočile na pomoč in z združenimi močmi smo spekli kruh.

Najslabše je bilo pri Adamovcu. Tam je bil vodja »Božo«, ki pa je bil brez ženske pomoči. Ko smo zjutraj pregledali kruh, smo ugotovili, da so hlebi pretanki in slabo pečeni.

Nalogo smo izpolnili. Poleg kruha smo priskrbeli še mesnih izdelkov, sira in še nekaj jestvin. Čakali smo nekaj dni; hrana bi se skoraj pokvarila, toda II. grupe odredov, ki bi morala priti na Pokljuko, ni bilo.

Na Jelovici se je zapletla v hude boje z Nemci in je morala spremeniti smer pohoda.

Namesto II. grupe odredov pa smo po nekaj dneh dočakali več tisoč Nemcev, ki so nas hajkali po Pokljuki tri dni. Tako je prišla pripravljena hrana v teh dneh presneto prav tudi Stražišarjevemu bataljonu.

Izgon Besarabcev

Poleti 1942 so Nemci iz gorjanske občine izselili mnogo družin. Kmalu potem pa so v izpraznjene domove pričeli naseljevati Besarabce, kmete iz tuje dežele, ki so verjeli Hitlerju in niso imeli pojma o naših razmerah. Stab bataljona na Pokljuki je sklenil nemški načrt preprečiti: najprej je treba pregnati že naseljene ljudi oziroma jih preplašiti tako, da se tudi drugi ne bodo upali naseljevati. V dve hiši sta se že vselili besarabski družini, in sicer v hišo Žvanovih v Spodnjih Gorjah in Pretnarjevo domačijo na Poljšici. Andrej Žvan-Boris je sam sodeloval v akciji v Spodnjih Gorjah. Neki večer je vrgel v Matijevo hišo dve bombi, jo delno porušil in s tem priseljence pregnal iz nje.

Pri izgonu Besarabčeve družine na Poljšici — to je bilo marca 1943, pa je sodelovala vsa naša četa. Vodil nas je domači sin Tine — partizan Lado. Naš načrt je bil, da bi vso družino še isti večer s patroljo pognali proti Bledu in jim zagrozili z ustrelitvijo, če bi se še kdaj hoteli vrniti; hišo smo nameravali izprazniti, hrano in živino pa odpeljati s seboj. Postavili smo zasede in se približali hiši. Potrkali smo. Na klic, kdo je, smo jih prevarali z vzklikom v nemščini: »Polizei«. Mož nam je takoj odprl. Ko pa nas je zagledal, je prebledel kot zid. Malo je manjkalo, da se ni onesvestil od strahu. Imel je majhne otroke. Mislim, da jih je bilo kar šest. Strahoma so se obešali nanj in na ženo in nas prosili, da jim prizanesemo. Dopovedali smo jim, da smo partizani in da nedolžnih ljudi ne pobijamo. Po kratkem posvetu smo sklenili, naj to noč še ostanejo v hiši in da lahko obdržijo tudi nekaj hrane. Zabičali pa smo jim, da morajo zapustiti hišo v dveh dneh in oditi, od koder so prišli. Tako so tudi storili.

Tako smo Nemcem že v začetku preprečili, da bi v prazne domove naseljevali svoje ljudi. Obenem je bil to tudi opomin, naj prenehajo z zločinskim preseljevanjem našega prebivalstva. Po končani akciji smo se zbrali sredi vasi v Poljšici. Zapeli smo več partizanskih pesmi. Partizanska pesem pa je zbudila v ljudeh samozavest in vero v našo zmago. Vsepovsod so se odpirala okna. Kasneje smo zvedeli, da so nas slišali celo Nemci v Zgornjih Gorjah pa se nas niso upali napasti.

PRISEGA OB KOLIH

Bil je najstrašnejši dan

Dne 26. avgusta 1941 zjutraj smo zvedeli, da je bil ustreljen izdajalec Florjan Ulčar iz Spodnjih Gorij. Ob tej novici smo obnemeli sluteč, kaj se bo zgodilo. Najbrž bodo streljali talce, kakor štiri dni prej v Ljubnem.

Ker doma nisem imela obstanka, sem odšla popoldne v Spodnje Gorje na posvet k sodelavcem Negrovim. Strah, koga bodo izbrali za talca, nas je težil kakor mora. O tem, da jih bodo streljali, nismo več dvomili.

Blizu Negrove hiše je bilo nekaj neoplettega korenja in šla sem jim pomagat. Nismo še dolgo plele, ko so prišli takratni župan Vinko Jan in dva gestapovca. Blizu nas so si ogledovali prostor, kjer bi postavili

Na tem kraju so bili 28. avgusta 1941 ustreljeni prvi talci.

kole za streljanje talcev. Spogledale smo se in še danes vidim mrtvaško blede obraze svojih sodelavk. Vstale smo in odšle na Negrov dom. Ne morem se spomniti, kaj smo pravzaprav govorile. Vem, da smo bile zelo prestrašene. V zemljo so na tistem kraju zabili pet obtesanih kolov med pet mladih jablan in hrušk. Vsa okolica je v velikem strahu pričakovala, kdaj se bo zgodilo najhujše. Tisto noč nisem zatisnila očesa.

Dne 28. avgusta 1941 zjutraj so zabrnili avtomobili z Bleda proti Gorjam. Peljali so talce in vojake. Ljudje so se poskrili ali pa so zbežali iz hiš. Avtomobil se je ustavil pri koritu, od koder so šli talci z vojaki peš na morišče. Med vaščani je bilo le nekaj moških, ki so hoteli videti, koga so pripeljali. Vsak talec je imel pravico pred smrtjo spregovoriti še nekaj besed ali kaj sporočiti svojcem in bližnjim.

Na morišče so prignali pet talcev v najlepših moških letih. Bili so tako izčrpani in pretepeni, da so bili podobni sedemdesetletnim starcem. Ob osmih zjutraj so jih privezali h kolom. Ko je počil prvi strel, sem bila še doma. Vrglo me je iz hiše in tekla sem vso pot naravnost tja, kjer je pokalo. Spotoma sem slišala strel za strelom. Ko sem pritekla na morišče, so bili vsi talci že v zadnjih zdihljajih ležali so na tleh. Nemci so bili še zbrani na morišču. Prvi hip mi je zmanjkalo moči, tako da sem padla na obraz. Ne spominjam se več, koliko časa je trajalo, vem samo to, da mi je potem, ko sem si opomogla od groze, neki Nemec vrgel pred noge okrvavljene rute, s katerimi so talcem zavezali oči.

Ko sem vstala, je stopil predme Nemec visoke postave. Rekel je v nemškem jeziku: »Le pogledjte, komuniste«. Zamahnila sem z rokami in mu odgovorila v slovenščini: »Na svoji zemlji so, pa čeprav so komunisti!«

Bila sem prepričana, da bo ustrelil še mene. Bilo mi je tudi vseeno, kaj sem govorila. Besede so mi takrat kar same silile iz ust.

Še danes imam robec, s katerim sem takrat svojemu polbratu brisala obraz, ves oblit z znojnimi kapljami. Iz ust in grla mu je rahlo polzela kri. Takrat sem ob mrtvih prisegla, da se bom, kolikor bo v mojih močeh, maščevala za ta zločin.

Ko so Nemci odšli, so ljudje vreli na morišče od vseh strani. Prihajali so od daleč in blizu, z Jesenic in Bleda, z Dobrave in še celo iz Bohinja. Bil je lep sončen dan in talci so viseli ves dan na kolih. Ljudje so jih smeli odvezati in pokopati šele zvečer. Pokopali so jih ob obzidju cerkvice v Spodnjih Gorjah. Pozneje so jih prenesli na skupno partizansko pokopališče v Zgornjih Gorjah. Pozneje so Nemci aretirali tudi mene in skoraj leto dni sem bila zaprta v Begunjah, kjer sem videla in prestala veliko gorja in mučenja. Vendar pa je bila smrt prvih talcev, ustrelenih v Gorjah, najstrašnejši dogodek v mojem življenju.

Talci so bili:

Franc Soklič iz Krnice, ki je bil še fant;

Jože Pikon z Dobrave, ki je zapustil ženo;

Janez Zupan iz Nomnja, ki je tudi zapustil ženo;

Jožef Repe iz Sp. Gorij ter

Karel Repe tudi iz Spodnjih Gorij, ki sta imela po tri otroke. Karlova dva sinova sta bila stara osem in deset, hčerka pa šest let. Dečka sta takoj po ustrelitvi prišla na morišče. Strta in bleda sta strmela v mrtvega očeta pred seboj, kot da ne moreta doumeti, kaj se je pravzaprav zgodilo. Oče Jakob Kocjančič je enega izmed njih vzdignil, da je objel mrtvega očeta. Tudi Jože Repe je zapustil tri majhne otroke in ženo. Zbežali so pod vas in tam trepetali od groze. Nekdo mi je povedal, da želijo, naj pridem k njim.

Nikoli ne bom pozabila tistega prizora: žena je v obupu vila roke, otroci pa so se je oklepali v grozi in strahu. Mati in oče ustreljenega sta pobegnili nekam proti Bledu. Nemci bi še tisti dan vse izselili, če bi jih našli doma, kajti drugi sin Adolf je bil že v partizanih. To so storili pozneje, marca 1942. Izselili so ju v Straubing. Oba, oče in mati Jožefa, sta umrla, ker sta bila v obeh vojnah hudo prizadeta. Jožetova žena pa se je po ustrelitvi moža z otroki vred umaknila na svoj dom na Jamnik pod Kropo, po domače k Pavletu. Izselili pa so jo tudi od tam.

Tudi Pavletova hiša je sprejela prve partizane v tistih krajih. Ko pa sem 3. marca 1943 prišla v Begunje, sem tam že našla vso Pavletovo družino, očeta, mater in hčerko Milko. Z materjo sva spali skupaj v postelji, zato mi je lahko vse povedala. Njihovo hišo so požgali že leta 1942. Pozneje so požgali tudi ves Jamnik. Zdaj je Jamnik obnovljen, le

Aktivistki Slavka Šronc in Ivanka Kocjančič-Tramškova.

Pavletova hiša je še vedno v razvalinah. Oče se je sicer vrnil iz Dachaua izčrpan in onemogel, mati in hčerka pa se iz Auschwitza nista vrnila. Mihela, žena Jožeta Repeta, se je z otroki vrnila iz Straubinga.

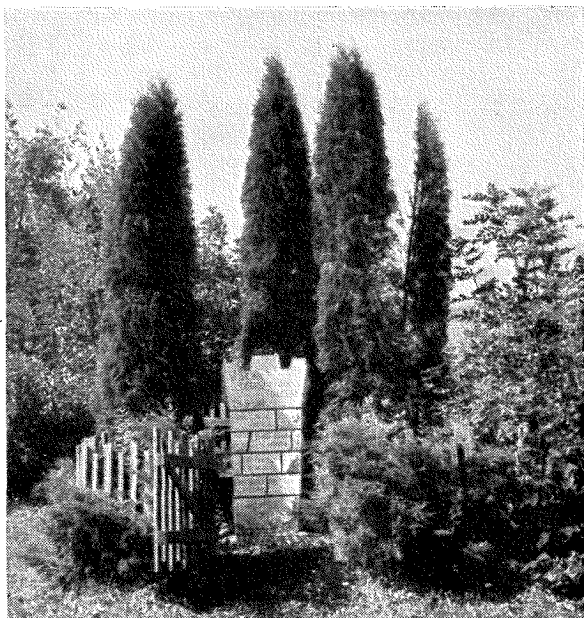
Talec Jože Repe je bil zidarski mojster. Zato žena Mihela ni mogla dobiti pokojnine. S tremi otroki se je morala po vojni sama preživljati. Le en otrok je prejemal skromno štipendijo. Sedaj so že vsi pri kruhu — Jožetovi in Karlovi otroci. To je zdrav, klen rod, vreden očetov, ki so padli za njihovo lepšo bodočnost.

»Ali je volna spredena?«

Na pomlad 1942 mi je bila nepričakovano zaupana naloga, naj čakam na železniški postaji v Podhomu pri popoldanskem vlaku, ki prispe z Jesenic. Pričakala naj bi nekega moškega — neznanca iz Bohinja, delavca iz jeseniške železarne, ki mi bo kar skozi okno vlaka izročil paket z literaturo.

Na postajo sem prišla dovolj zgodaj. Vlak je prispel in se ustavil. Nekoliko vznemirjena sem iskala okno, na katerem naj bi se pojavil moški s paketom. Hitro sem ga našla. Začula sem dogovorjen stavek: »Ali je volna spredena?« To je zadostovalo. V naslednjem hipu je bil zavitek že v mojih rokah, vlak pa je odsopihal naprej.

Morala sem skozi Spodnje Gorje, kjer je bila žandarmerijska postaja. V isti hiši je imel trgovino in mesarijo takratni župan Alojz Ambrožič. Zaradi varnosti sem vzela s seboj živilske nakaznice in dva cekarja. V enega sem v trgovini stlačila hrano in meso, ki sem ga kupila na nakaznice v mesariji. Župana sem prosila, če smem za nekaj časa spraviti prtljago pri njem, češ da imam še druge opravke. Župan je prijazno

Spomenik padlim talcem v
Spodnjih Gorjah.

privolil in prevzel cekar v varstvo. Vse to sem delala, da bi odvrnila od sebe morebitni sum, ki bi ga lahko povzročila s paketom.

Ko sem se s paketom vračala skozi Podhom, sem se oglasila pri Jožetu Dežmanu in ga prosila, naj mi da nekaj jabolk. Dobila sem jih. Naložila sem jih vrh paketa, ki je tičal v cekarju.

Potem sem pri mesarju vzela meso ter drugi cekar in se hotela napotiti proti domu. Tedaj pa so se pred menoj nenadoma pojavili zelenci, ko da so zrasli iz tal. Bila je nemška patrulja, ki je krenila po isti poti kakor jaz. Začeli so me ogovarjati in spraševati, če težko nosim, ker sem imela obloženi obe roki. Nazadnje so mi ponudili celo pomoč. Cekar z literaturo sem mirno izročila dvema zelencema, ki sta me potem prijazno pospremila prav do doma. Moja »volna« je tako imela varno zaščito. Spotoma sem jim ponudila tudi jabolka.

Ko sva zvečer z Ivanko Kocjančič-Tramškovo nesli paket na zvezo, sem fantom povedala, kako so Nemci nosili literaturo. Smejali so se in rekli, da je škoda, ker je niso prinesli prav do njih.

BOJ NAD ZAMRZNJENIMI PREPADI

Prvi dnevi leta 1942. V tem letu je bil januar izredno mrzel in bogat s snegom. Taborili smo v Lipanci in stanovali po pastirskih kočah, stoječih nad 1600 m visoko. Nemara bi težko našli še višjo planino. To je čudovito slikovit svet in vzpon tja gori ni lahak. Zato smo se po dva metra debelem snegu le stežka prebili do koč. Če ne bi imeli smuči in krpelj, ki smo jih nedavno nabrali po dolini, ne bi bilo nič iz tega. Koče so komaj gledale iz snega, z drvni pa so bile dobro založene. Zato smo nekaj dni imeli mir, ki nam je bil potreben najmanj tako kakor hrana. Nedavni spopad v Brjanci in debela snežna odeja sta nas utrudila, hkrati pa dokazovala, da bodo Nemci najbrž poskušali vse, samo da bi nas izsledili. Vendar pa so bile te tople in skrite koče tako prijeten dom, da smo se kmalu navzeli občutka varnosti. Visoke, strme in zaledenele stene nad nami in okoli nas so samo še poudarjale mogočnost narave, o kateri smo mislili, da je to pot na naši strani. Oživljali smo in se po malem lotevali vojaškega dela, predvsem pa političnih razprav. Tega je največ znal Stane Bokal, naš komisar. Bil je izobražen, široko razgledan komunist, ki ga je vzgojila jeseniška tovarna in boji v njej. Radi smo ga poslušali in se od njega učili, kajti v teh časih nam je bilo njegovo pripovedovanje kakor blagodejen dež po dolgi suši ali še drugače: njegovo znanje je prehajalo v nas kakor svež in močan izvir studenca, ki napaja žejno okolico. Sicer pa so bili med nami še nekateri, ki so svoje izkušnje prenašali na začetnike, novince, željne znanja. Vmes se je znal pošaliti naš Edvard-Lojze Černe, star poključki furman s Poljšice. Ostal je z nami, čeprav je svoj odhod v partizane pred pičlim mesecem komentiral takole:

»Živini sem položil malo več in ji dopovedoval: Na, tu imate za tri dni, potem pa pride svoboda!«

Takrat je bilo namreč precej govora o tem, da bo vojne v nekaj mesecih konec. In čeprav ni bilo tako, je sicer verni in malce svojevrstni Edvard ostal zvesto z nami. Iz dotedanjih izkušenj smo začeli spoznavati, da vojne ne more biti konec tako hitro, kot smo mislili. Zlasti lepo pa nam je bilo tiste večere, ko je okoli koč zavijal oster zimski veter, mi pa smo posedli okoli ognja in prepevali prve partizanske pesmi, ki smo se jih navdušeno učili, pesmi pa so nas navduševale. V tej zimski

Planina Lipanca pozimi, 1633 metrov visoko z blejsko kočo, kjer so se januarja 1942 zadrževali partizani. Na teh bregovih so jih Nemci napadli 19. januarja 1942 (Foto: Darko Hribar)

samoti in tako visoko so zveneale tako čudovito, da je človeka vsega prevzelo. Vmes smo obujali spomine na vse dotedanje dogodke in boje ter se pripravljali na nove. Bilo nas je le 24 z eno zbrojevko, vendar smo se iz dneva v dan počutili močnejše.

Ko sta kmalu prilezla do nas še kurirja Oskar in Kravs s poročili, da se nam bo v nekaj dneh priključila močna skupina, ki prihaja iz Dražgoš, smo bili še boljše volje. Sicer je mraz še vedno naraščal, toda vsak nov borec je pomenil povečano upanje. Nestrpno smo pričakovali tovariše, ki jih je vodil že znani Biček, kajti poleg okrepiteve bi zvedeli tudi veliko novega.

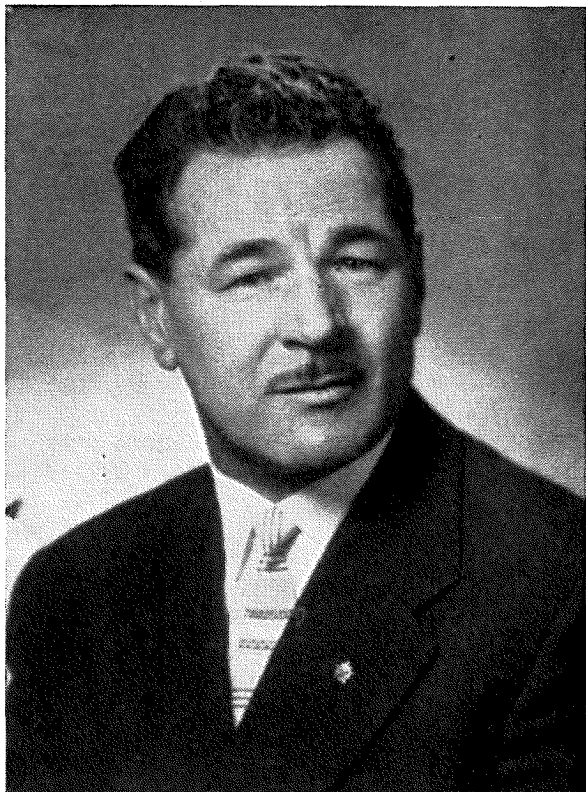
Noči so bile jasne in vsak dan je pritiskal hujši mraz. Straža na robu nad kočo se je zato menjavala vsake pol ure. Kdo bi mogel zdržati dlje, saj je bilo dobrih 30 stopinj C pod ničlo! Pili smo sok in jedli krompirjevo juho, vendar nas to ni preveč motilo. Vedeli smo, da to ne more trajati večno.

Čez nekaj dni, ravno ko se je kadilo iz koče, je letela čez nas »štorklja« — nemški izvidnik! Nekajkrat je zakrožila nad skalami in izginila proti Bledu. Kako za vruga so mogli pomisliti na Lipanco? Začeli smo ugibati, če smo izdani. Ali in kako naj bi bilo Nemcem znano, kje se zadržujemo? Je ponovno potreben premik ali ne? Je izvidnik opazil dim in sledi okoli koč?

Toda — premaknili se nismo. Komisar Bokal je bil tako prepričljiv in komandir Boris tako neustrašen, da smo ostali. »Če bodo prišli, smo mi na boljšem! Spomnite se Brjance! Nagnali jih bomo!« nas je navduševal Bokal.

Stric

Vinko Repe-Triglavski, prvoborec ter poznejši terenski delavec.

Boris je tolmačil stvar po svoje: »Če je zima za nas, je tudi za Nemce. Če so strmine za nas, so tudi za napadalce!« Vendar pa smo postali previdnejši in kljub ostremu severu, ki ni nehal briti in nositi suhega pršiča, smo poostrili varnostne ukrepe.

Naslednji dan smo dobili nenaden in svojevrsten obisk, ki nas je močno presenetil. Do nas so namreč prigazili trije fantje, ki so bili čisto v redu, toda takoj so povedali, da so jih Nemci potegnili iz zaporov — zaprti so bili zaradi udeležbe v decembrski vstaji — in jih nagnali na Pokljuko, da bi nam povedali, kar so želeli gestapovci.

»Pojdite raje od tod, ker Nemci vedo, kje ste. Poslušajte nas, sicer vas bodo napadli in potolkli!«

Tako in podobno so nam prigovarjali, mi pa smo se čudili taki nemški taktiki in nehote že pogledovali okoli sebe, če za temi tremi kje spodaj že niso pripravljeni Nemci.

Povsem jasno je bilo, da zdaj Nemci res vedo za naše taborišče, sicer ne bi prejšnji dan videli letala in tudi ti trije fantje nas ne bi našli. Prav nič nismo dvomili, da so fante poslali Nemci, zato smo hoteli poizvedeti, od kod in kako so zvedeli, kje se mudimo.

O tem pa nam fantje niso mogli povedati ničesar. Po naročilu gestapovcev so nam hoteli še prigovarjati, naj opustimo vsak odpor, češ

da Nemci vse vedo, in sicer zelo veliko in natanko. Zato je nastalo vprašanje, kakšno igro so začeli Nemci in kaj naj bi mi storili s temi fanti? Vedeli smo, da niso slabi, da so celo naši ljudje (pozneje so vsi padli kot partizani), vendar se ni zgodilo drugega, kot da jih je poveljstvo nagnalo nazaj v dolino. Morda so Nemci želeli kaj hujšega, morebiti celo to, da jih ne bi izpustili nikoli več, toda kaj takega nismo storili. Za vsakega izmed njih so imeli celo vrsto talcev in tako bi Nemci ubili dve muhi na en udarec: napadli bi nas tako ali tako, če bi se pa komu izmed njih kaj zgodilo, bi v dolini, zlasti pri svojcih, ki so bili naši ljudje, zanetili sovraštvo proti nam. Tako so se ti fantje vrnili, nam pa je bilo povsem jasno, da je nevarnost napada blizu, morda že čisto blizu!

Kaj zdaj? Bi se premaknili ali ne? Ali nam to kaže, ali je res potrebno? Očitno in po partizanskih pravilih bi bilo!

Posvet o tem je bil buren, toda nazadnje smo sklenili, da ne pojdemo nikamor, da ostanemo v Lipanci, ki ima za obrambo pripravo lego. Torej ostanemo, tudi če takoj pridejo Nemci!

In res smo ostali!

Naslednji dan, 19. januar, je bil zelo lep zimski dan. Vendar lep samo v gorah, kajti spodaj, po dolinah, so se vlačile lene in skrivnostne megle, hribovje pa se je lesketalo v jutranjem soncu. Vsepovsod je vladal mir in svet je bil tako lep, kot si ga lahko želi človek. Vendar pa se nismo dali premotiti.

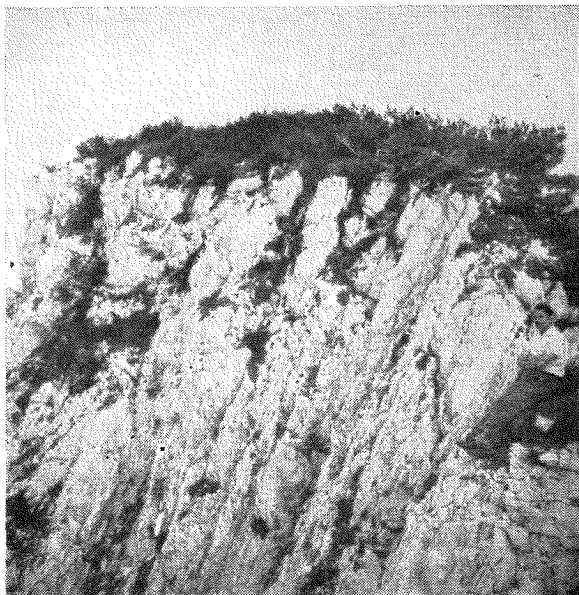
Če smo že ostali tu, je treba računati na karkoli. Zato smo vstali zelo zgodaj, tako da sta dve patrulji že za dne odšli na ogledovanje. To pa je bilo otežkočeno, kajti megleno morje je segalo skoraj do koč. Patrulja, v kateri sta bila komandir Boris-Andrej Žvan in Marjan-Stanko Kocjančič, se je kmalu vsa upehana vrnila. Smuči, na katerih sta se spustila proti Pokljuki, so jima omogočile, da sta se kmalu vrnila. Na poseki, ki se je držala gozda, sta že naletela na Nemce, ki so pritiskali navzgor, oblečeni v bele halje. Vendar je bilo srečanje tako neposredno, da bi kmalu trčili drug v drugega. Nemci so bili prisiljeni udariti po naši patrulji. Od sten in v sneg so odjeknili prvi streli, ki so jih pri koči komaj še zaznali. Toda — zadostovalo je; patrulja je upravičila svoje napore in namene, izzvala je napadalce, da so se hote ali nehotе izdali in bili tako ob poglavitno: ob presenečenje, in sicer kljub temu, da jih je bilo veliko.

Boris in Marjan sta naglo prišla nazaj in povedala, kaj sta videla. Kaj zdaj? Kakšna bo obramba?

Nemcev je bilo veliko več kot nas, bili so tudi na smučeh, dobro oboroženi in imeli so možnost, da naglo dobijo okrepitev. Sprejeti pozicijski boj bi bilo nesmiselno. Tudi visok sneg in hud mraz sta bila na strani boljše opremljenega napadalca. Vsi smo bili že pripravljeni na odhod in vsak je v rokah stiskal mrzlo orožje. Odločiti pa se je bilo treba hitro. Mnenja so bila deljena: eni so hoteli, naj bi zasedli levi, drugi pa desni greben nad nami.

Enotni smo bili le v tem, da se je iz koč, ki so stale v nekakem kotlu in neugodne za obrambo, takoj treba umakniti. Nazadnje smo menili, da je za nas ugodnejši levi greben. Vodstvo čete je tako odločilo

Lipanski vrh s severne strani, kamor se je januarja 1942 umaknilo sedem borcev s Stanetom Bokalom na čelu. Edini preživeli iz te skupine Vinko Repe-Triglavski na kraju dramatičnih zimskih dogodkov leta 1942.

zaradi umika, ki bi bil lažji proti Rudnemu polju in naprej proti bohinjski dolini, če bi bilo potrebno.

Z vso opremo smo odrinili navkreber in se na grebenu porazdelili po visokem snegu. Pričakovali smo, da bo zaropotalo vsak hip, vendar ni bilo Nemcev videti še nikjer. Tajinstveni mir nas je vznemirjal še precej dolgo.

Zdaj se je Stane Bokal odločil, da bi nas nekaj šlo naprej proti grebenu za Razor, medtem ko bi drugi še ostali na prvotnih položajih. V skupini, ki je potem šla za njim, sem bil poleg Franca Smrekarja-Brinarja, Lojzeta Knafliča, Franceta Kravsca, Janka Jakopiča in Oskarja Pogačnika tudi jaz. Odrinili smo naprej proti grebenu, da bi tako bolje obvladali okolico in imeli boljši razgled. Še vedno ni pokalo in Nemcev ni bilo čutiti nikjer. Previdno smo se že vzpeli na vrh, a še vedno je bilo vse tiho. Nikjer nobenega napadalca. So morda opustili zasledovanje? Toda Nemci tega niso naredili! Kaj pa, če so jim strmine vendarle prehude? Še mi, ki smo jih bili vajeni, smo jih zmagovali le z veliko težavo.

Na vrhu smo se malo oddahnili; na našo skupino ni nihče streljal. Tudi na grebenu, kjer so čepeli drugi tovariši, ni bilo slišati ničesar. Sklenili smo prečkati strmino proti drugi strani. Zagrizli smo se v sneg in smučali prek prvega nagiba, da bi potem čez dolino šli na drugo, primernejšo stran.

Tedaj je zaropotalo! Presenetili so nas prav takrat, ko smo vsi bili že, vseh sedem, na pobočju. Pokalo je z nasprotnega brega, tako da je bila med nami in Nemci globoka dolina, razdalja pa ne velika. Pokanje in žvižganje krogel, ki so tipale za nami, smo slišali, tistih, ki so streljali, pa še vedno nismo videli.

Kakor pokošeni smo se zaprašili v sneg in se vkopali vanj, kot da bi nas res lahko zaščitil. Nemci so bili oblečeni belo, zato jih nismo videli. Sčasoma smo le ugotovili, kje so, toda le površno, kajti pokalo je neprestano. Zelenci so nas na smučeh prehiteli glede višine in zdaj smo vedeli, da so nas nameravali obkoliti. Pomagala jim je ne le megla, temveč tudi bele obleke.

Medtem smo začeli po malem užigati nazaj — veliko zaradi hudega mraza nismo mogli. Tu je bil med prvimi ranjen komisar Stane Bokal. Kroglja ga je zadela v prsi. Lojze Knaflič, ki je bil dober smučar in obrnjen tja, je odsmučal proti Kleku ter se nam izgubil izpred oči, Janko Jakopič pa se je pognal, tudi na smučeh, nekam naravnost naprej. Ko je prišel na rob grebena, je med pokanjem izginil v snegu. Mislili smo, da se je skril. Tako nas je bilo le še pet skupaj in še to eden ranjen. Ranjeni Bokal pa ni tožil, temveč je vedel, da moramo čimprej s tega neugodnega kraja. Med streljanjem smo se začeli pomikati proti Lipanskemu vrhu, smuči pa smo odvezali in jih nosili. Sem in tja smo tudi mi, kolikor so pač dopuščale okoliščine, streljali nazaj. Okoli nas je zamolklo pokalo in krogle so orale po snegu tako, da so se majhni beli kupčki pršiča dvigali na gosto kamorkoli je kdo stopil. Le počasi smo zmagovali razdaljo, do vrha prisiljeni, da tvegamo to prebijanje, sicer nihče ne bi ostal živ. Na tisti strani smo bili kakor nalašč izpostavljene tarče. Pravo čudo je bilo, da med tem kopanjem po snegu ni bil nihče več zadet. Kako na gosto so streljali na nas, dokazuje tudi to, da so bile smučarske palice, ki sem jih nosil v eni roki, naenkrat za peđenj krajše. Odstrigla mi jih je dobro merjena krogla ali celo rafal. Mene pa ni zadelo.

Končno smo prišli na vrh, ne da bi medtem nehalo pokati. Ozirali smo se drug na drugega, da bi videli, če smo še vsi živi, in čudili smo se, da razen Bokala nihče ni bil niti ranjen.

Upehani, utrujeni in premraženi smo se takoj začeli vkopavati v sneg v upanju, da Nemcev ne bo za nami. Poleg opreme in pušk so nam bile zdaj smuči in palice v napoto, kajti vse to je bilo treba nositi s seboj na vrh. Najhuje pa nas je skrbel oster mraz, ki je grizel do kosti. Tu gori smo se še bolj čudili, kako se je moglo zgoditi, da Nemci niso pobili vseh. Zdaj smo dokončno pogrešili Jakopiča in Knafliča, kajti računali smo, da se bosta zdaj spet pridružila skupini, ki se je držala tesno skupaj. Medtem je pokalo tudi na drugem grebenu in vmes smo dobro razločili našo zbrojevko, ki jo je nosil komandir Boris. Njeno drdranje je bilo ob rafalih šarcev tako počasno, da se ni bilo mogoče zmotiti. Vendar se je oglašala le poredkoma, kajti primanjkovalo je municije in tudi njej je mraz zapiral cev.

Na tej višini je bilo tako, kot bi se že skoraj dotikali neba, in pod nami so bile na vseh straneh grozljive stene in prepadi. Zlasti na drugo stran proti Krmi. Pritiskal je strupen mraz in tudi orožje je zamrzovalo tako, da nas v premraženih rokah ni rado ubogalo. Sapa iz naših ust je sproti zmrzovala pod nosom in hladila že tako premražene obraze. Tu, z vrha, se nikamor nismo premaknili v upanju, da Nemci tako visoko morda le ne bodo silili. Dan se je že začel nagibati v pō-

Pogled z Lipanskega vrha
v dolino Krme, kamor
sta januarja 1942 strmo-
glavila Stane Bokal in
Franc Kravs.

poldne. Toda ni trajalo dolgo, ko so se tik pod nami spet pokazale bele postave in nas zasule s krogli. Nemci so prišli za nami. Kaj in kako je bilo z drugimi, nismo vedeli, toda zavedali smo se, da jim tudi ni prijetno. Pri tem smo morali misliti še na ranjenega Bokala, ki je čutil, kako mu po prsih polzi tenak curek krvi. Če bi bilo količkaj mogoče in da ni pritiskal tako hud mraz, bi ga hitro kdo obvezal, tako pa je ranjenec moral zdržati brez pomoči.

Ko je spet začelo pokati, se je tudi Bokal skupno z nami začel upirati z orožjem. Ni kazalo drugače, kot da na silo oživimo na pol zmrznjene prste in da vsak strelja proti Nemcem, kolikor bo mogel. Naše puške so začele v mrazu odpovedovati in tudi mi smo bili kar trdi od mraza. Nekaj nabojev smo še imeli, toda dolgo ne bi mogli vzdržati. Vmes so Nemci tolkli tudi z minometi in vse bolj stiskali obroč proti vrhu. Okrog nas je bilo samo zamrznjeno, zasneženo in strmo skalovje, ki bi bilo tudi za izkušenega in dobro opremljenega zimskega alpinista celo v mirnih časih trd oreh. Naš odpor je začel popuščati, le nekaj nagona je še tlelo v nas.

Toda — kam se umakniti, ko s tega grebena v dolino Krme segajo samo divji in odsekani ter zamrznjeni prepadi? Kam, ko je za našimi hrbti prežala kamenita in mrzla smrt, pred nami — levo in desno, pa so nam grozile poželjive nemške cevi, ki so kar naprej trosile rafale in nam pele predsmrtno pesem! Tam se ne bo mogoče prebiti, kajti ognjeni zid je bil pregost. Kam torej? Če ne drugam, pa v skale! Še čakati na grebenu, bi pomenilo čakati na smrt. Domenjeni smo bili,

da ne smejo nikogar dobiti živega, toda — ali smo že poizkusili vse, preden bi zadnje nabojе porabili zase?

Torej — nekam v skale, samo če bo šlo in če bo to zmozel tudi ranjeni Bokal. Menda sem prav jaz potem, ko sem se splazil malo v stran, opazil nekakšno skalno polico, po kateri bi se nam morda posrečilo splezati v skalovje, kjer bi nas Nemci stežka dobili. Vrnil sem se nazaj in hitro smo bili domenjeni za umik.

»Ustrelimo še nekajkrat, potem pa med skale! Kar bo pa bo!« Poiskusili smo ustreliti vsak še nekajkrat, kar se vsem ni posrečilo, potem pa smo se po ledenem grebenu kar moč neopazno začeli pomikati proti polici, ki je bila naše upanje. Tam gori smo pustili tudi nahrbtnike in smuči, potem pa smo drug za drugim polzeli med skalne gredi. Tako smo se nekako splazili pod mogočno previsno skalo natanko tam, kjer je bil vrh.

Ta premik je zmozel tudi Bokal, čeravno je že lezel v dve gubi in čeprav so mu moči že očitno pešale. Če bi to plezarijo poskušal sedaj, v kopnem in v miru, bi si stokrat premislil, kajti prepad je grozil, da nas bo vsak hip pogoltnil. Drug ob drugem smo občepeli na nekakšni zamrznjeni skalni polici, pod katero je zijal grozljiv prepad, vrtoglava jama, ki ji nismo videli dna. Nad nami pa se je bočil previs, ki nas je za silo skrival očem z vrha, kajti od tam se je previs lomil dvakrat.

Čepeli smo tam, molčali in se vdajali mešanim mislim. Zdaj najtemnejšim, potem spet upanje vzbujačim. Ko bi vsaj ta prekleti mraz ne grizel tako neusmiljeno! Nehote sem pomislil, da tako mrzle zime ni bilo že najmanj dvajset let.

Vsak se je zavijal v obleko, kolikor se je dalo in čakal, da se zgodi, kar se ima še zgoditi. Od tam naprej je držala pot samo še v smrt, v tako med prepadi ali pa, če bi nas zadele krogle. Čepeli smo drug ob drugem. Kapo sem si potisnil globoko na ušesa, ovratnik pa zavihal, se zategnil in kar moč skrčil ter dihal vase, da bi ohranil vsaj še tisto malo toplote, kar je je bilo v meni. Tako so storili tudi drugi.

Najbolj nas je skrbelo, kaj bo z Bokalom, zato sem včasih pogledal k njemu. Vdano je čepel tam blizu in od trenutka do trenutka so mu očitvidno pešale moči. Premikati se nismo mogli niti smeli, kajti Nemci niso bili daleč. Slišali smo jih, da so še nekaj časa potem, ko smo se umaknili z vrha, streljali tja gor, iz česar smo sklepali, da še niso vedeli, kam smo se umaknili. Morda so jih zmotile naše smuči in druga oprema, ki smo jo pustili na vrhu. Morda? Zato pa smo čutili, da se mora naša negotovost kmalu spremeniti v odločilen konec. Tako ali tako!

Kakšen?

In kako pomagati ranjencu, ko niti vsak izmed nas ni mogel več trdno stati na nogah? Poleg tega se je bližal mrak in z njim je naraščal mraz, ki nam je že tako omrtvičil telesa.

Misli so nam postajale že meglene in malo je še manjkalo, pa bi nam bilo že vseeno. Vendar je bilo v nas še vedno toliko življenja, da nismo pozabili na Jakopiča in Knafliča, ki sta bila že kdo ve kje.

Spominska plošča tovarišem v Lipanci, ki so padli v tej okolici 19. januarja 1942 in sicer: Stane Bokal, Janko Jakopič, Franc Kravs in Alojz Knaflič.

In kje so drugi — z Borisom, Gabrinom ali Edvardom in Betonovo ženo, ki je bila edina ženska med nami? Nas bodo tokrat res razbili ali večinoma celo pobili? Kakšna je bila igra gestapovcev s fanti, ki so jih poslali nas plašiti, pregovarjati in opozarjati? To je pomenilo, da hočejo imeti mir pred nami, da se nas boje in da bi nam mogoče dali kdo ve kaj vse, če bi opustili začeti boj. Kaj bi nam dali, je bilo na dlani.

Zato smo se še naprej vsi premraženi tresli na polici in premagovali ledeno in železno smrt, ki bi bila hkrati tudi mrtvaška pesem uporu.

Dokler bo ostal le en sam izmed nas, tudi dolina ne bo obupala in ne bo vedno tako mračna in preplašena, kakor po teh uporniških decembrskih dneh, ko je upor zadel na močne ovire, ko je moral iskati novih moči, sape in poti, po katerih bo spomladi kakor ptič spet poletel nad tem lepim koščkom zemlje. In prišli bodo še tisti iz Dražgoš...

Ranjenec je včasih zamolklo zastokal, toda le toliko, da smo vedeli, da še živi, tožil pa ni.

Potem je nekdo dihnil, ali pa smo si to samo mislili: »Če bodo prišli na vrh in pogledali čez previs, nas lahko posnamejo z enim samim rafalom, ne da bi se mogli premakniti. Požrli nas bodo prepadi!«

Potem je streljanje utihnilo.

Nemci so prišli na vrh. To smo kmalu slišali in videli. Njihovi glasovi so nam spet malo ogreli že zamrznjeno kri, kajti slišali smo

jih robantiti: »Was ist los mit den Banditen? Kruzifiks! Sie sind wie die Gamse in die Felsen verschwunden!«

— Kaj za vraga je s temi banditi? V skalah so izginili kakor gamsi! — Zdaj bodo pogledali za našimi sledovi in prišli bodo za nami! Ali pa se bo kak drznež spustil nad previs in nas opazil, kako nebolgljeno, kot premrli vrabčki, čepimo na polici.

Morda pa bodo od kod prismočali tovariši in že storili kaj, da bodo od nas odvrnili pozornost nase in preganjalce potegnili za seboj.

Vseh se je že oprijemala vrtoglavica in vsak hip se je moralo nekaj zgoditi. Naše oči so se obračale navzgor v bojazni, da se bo pokazala bela postava. In če se bo, kdo jo bo sklatil od tam, ko je bilo naše orožje zdaj zamrznjeno in roke trde od mraza, da jih nismo čutili?

Spet je začelo pokati. Vrh je bil v nemških rokah!

Morda se je pokazal Jakopič ali Knaflič ali pa še kdo drug, da so užgali po njem? Toda — strelji so se usmerjali prek nas v dolino, vmes pa smo slišali nemško vpitje. Iz tega smo sklepali, da smo po mnenju

Prevoz padlega Janka Jakopiča, ki je s tovariši v Lipanci padel 19. januarja 1942. Jakopiča so prepeljali s Pokljuke 18. julija 1942. Nemci pregledujejo opremo in dokumente skupine, ki je vozila padlega Janka. Na sliki so poleg nemške gorske policije Jankov bratranec Zvonko Jakopič, Jankova sestra Marica-Kocjančičeva in voznik Ignac Janša. Prizor je posnel nemški reporter Wiesenbach, kot še številne druge, ki so nemškega izvora. Kmalu potem — 26. julija — so Jakopičeve izselili v Nemčijo.

napadalcev najbrž že vsi nekje v prepadih, in potem so med skalami začele eksplodirati ročne bombe. Razločno smo videli, da so jih metali natanko čez nas v prepace, da bi nas tam nekje pokončali njihovi drobci. Nekaj se jih je razletelo tudi blizu nas, ranjen pa ni bil nihče. Vsak hip smo pričakovali, da bodo na nas začeli streljati od blizu, da so nas morda že opazili in da je naša smrt samo še vprašanje časa. Toda — namesto krogel so prek nas začele frčati naše smuči in oprema. Vsaka smučka, vsak nahrbtnik posebej, je izginjal v globino in se odbijal od hrapavih sten. Zdaj, tudi če bi se rešili, nismo imeli nič več drugega kakor to, kar smo nosili na sebi. Za vsak del opreme nam je bilo hudo, kakor bi tam doli izginjali mi sami. Toda ne čisto tako: če se rešimo, se bomo s hojo ogreli in morda celo rešili kak del opreme. Poglavitno, kar so hoteli Nemci, smo imeli še vedno — življenje!

Kmalu potem pa se je nad nami vse umirilo. Ugotovili smo in še bolj upali, da so se Nemci umaknili nazaj v dolino. To je bilo najbrž res, kajti na Rjavini so se prikazovale temne sence, ki so napovedovale skorajšnjo temo. Bokal je tam slonel bled kot smrt in vsi premraženi smo ugibali, če je na vrhu nad nami ostala še kakšna zaseda. Najbolj so zmrzovale roke in noge, zato se čas ni hotel premakniti nikamor. V upanju, da bi pomagal sebi in drugim, je Kravs nervozno začel ugi-bati, kje bi se dalo najhitreje priti s te police, ki nas je dotlej reševala in varovala, ki pa je hkrati postajala tudi naša kletka. Stene so bile zamrznjene, mi trdi, oslabei in premraženi, Bokal pa na pol mrtev in snežno bel. Kravsove oči so nekaj časa begale po žlebovih in stebrih nad nami. Potem je fant naenkrat vstal, se pretegnil in začel plezati po nekem rebrastem stebri, ki se mu je zdel najprimernejši. Začudeno smo opazovali njegovo plezanje, za kakršno bi potreboval primerno opremo, dosti vaj in novih moči. Zato se mi je zdelo, da je bilo to njegovo početje le plod oslabelih živcev.

Ko je bil nekaj metrov nad nami, naenkrat ni mogel več nikamor. Kako tudi! Začel se je tresti in skušal je spremeniti smer. Toda — zdaj ni mogel ne naprej ne nazaj. Obvisel je v steni kakor kaplja na drevesu, ki bo prej ali slej spolzela ali odpadla. Prosil je:

»Ne morem več! Rešite me!« Nova skrb. Kako ga rešiti? S kom, ko smo se še sami težko premikali! Kravs pa je še tožil in prosil za pomoč, da mu je celo oslabei Bokal pomirjajoče prigovarjal:

»Pomiri se! Potrpi! Te bodo že rešili!« Fant je bil prilepljen na steber in mi trije smo se tedaj skušali rešiti s police prav tam, kjer smo prišli v steno. Drugod tudi ni bilo možno. Naši otrdeli udje so bili neposlušni in premraženi, razen tega pa smo pričakovali, da nas morda pri izhodu iz stene ali pa potem na vrhu čakajo nemške cevi.

Lezli smo po centimetrih in se priplazili ven. O Nemcih nobenega sledu več! Kopali smo se proti vrhu — in prišli tudi nanj. Tudi tam je bilo že vse mirno. Zdaj smo morali misliti na reševanje ranjenega Bokala, ki pa ga ne bi mogli izvleči brez primerne vrvi, in pa na Kravs, ki je visel v steni. Ustrašili smo se ob misli, da je medtem morda ta ali oni že zgrmel v prepad.

Plezanje nas je razgibalo in ogrelo toliko, da smo mogli vsaj hoditi. Ko smo se povzpeli na vrh, se je že močno temnilo. Zdaj smo najprej hoteli rešiti Kravsca. Toda — spet kako?

Našli smo izhod: Brinar je bil med nami najlažji. Odpeli smo pasove in jih zvezali ter speli skupaj, potem pa sva z Oskarjem spustila Brinarja čez previs in tako je dosegel nekakšno sedlo. Od tam je že lahko pomolil pasove Kravsu, ki je bil še v steni.

»Primi«, mu je velel Smrekar in Kravs se je takoj oprijel odrešilnega pasu. Počasi smo ga vlekli proti vrhu. Toda — Kravs je bil že močno oslabil in z eno samo, pa še to premraženo roko ni vzdržal teže. Naenkrat je kriknil, se prijel skale, popustil pas in omagal. Tema je bila že takšna, da smo samo še slišali, kako se je njegovo telo nekajkrat odbilo od sten in izginilo v breznu...

Zdaj smo potrti, brez vsega hoteli reševati še Bokala, ki je potrpežljivo čakal na našo pomoč. Z roko si je tiščal prestreljene prsi in samo močna volja ga je toliko časa še držala pri življenju in moči, da ni zdrsnil v prepad že prej. Vsak srčni utrip mu je odvzel nekaj kapljic krvi, sile v njem so pojemale, tik pod njim pa ga je vase vlekel prepad in temna globina, ki ga bo rešila trpljenja in mu dala večni mir. In preden smo mogli storiti karkoli, je tudi Bokalovo veliko, močno, a že čisto oslabelelo telo, s tako dobrim srcem in tako bogato, dobrohotno in odločno dušo, zdrsnilo s police in izginilo v globeli Krme. Tam so spomladi oba s Kravsom našli lovci. Ugasnil je velik revolucionar in mož, ki nas je v teh kratkih in mrzlih tednih naučil veliko življenjskih resnic, predvsem pa bojevanja proti vsemu nasilnemu in krivičnemu.

Toda tudi mi trije smo bili zdaj tako oslabei, da bi najprej potrebovali toplo hišo, čaj in varno ležišče. A vsega tega ni bilo. Bile so le zamrznjene in zasnežene stene in bregovi, pritiskal je strupen mraz, bila je razjedajoča negotovost in mrzla telesa ter preveč prazni želodci v njih. Naša oslabelelost je bila tolikšna, da si nismo mogli dovoliti niti posebne sentimentalnosti, ki smo jo čutili spričo nesrečnih tovarišev. Saj je bilo treba samo malo in tudi mi bi se vsak hip lahko pomirjeni za vedno znašli nekje spodaj pod stenami. Zato smo z vso preostalo silo oživili naše misli, naša otopela in utrujena čutila in se začeli spuščati proti Pokljuki. Naši udje so bili že zmrznjeni, tega manj, drugega bolj, da smo se ustavili in začeli razmišljati, kam bi se obrnili. A če človek lahko misli, vsaj ve, da je še živ! V strupenem mrazu in negotovosti je bila to drzna ugotovitev. Če že ne drzna, zanimiva prav gotovo!

Torej — kam?

Vsak je predlagal svoje. Jaz sem predlagal:

»V Radovni imam brata. Pojdimo tja!«

Toda takoj sem opazil, da tovarišema ta smer ne diši. Oskar je nekaj mencial, potem pa predlagal:

»Kaj bi silili v to luknjo. Vem za nekaj boljšega. Pojdimo v Slamenike k Matevžu Volfu. Mož ima skrit bunker in tudi bliže dolini bomo!«

Oskar je za Matevžev bunker vedel zato, ker je tam čakal na zvezo z nami, ko je prišel z Jelovice, in tudi proti Bledu ga je vleкло.

Brinar, ki je bil bolj molčeč in mu je ta smer tudi bolj prijala, je po kratkem premisleku pritrnil:

»Ne bi bilo napak. Pa pojdemo, kakor predlaga Oskar!«

Tudi jaz se nisem upiral, saj je bila Radovna res odročna in daleč. In tako smo jo mahnili v zasneženo Pokljuko...

Najprej smo hoteli priti do ceste, ki je bila prav gotovo zvožena, hkrati pa nevarna. Vendar smo morali hoditi tako, da bi bila možnost srečanja z Nemci čim manjša. Naša čuječnost je sicer popuščala, toda lačni, premraženi in tako brez vsega smo bili še bolj previdni. Gazili smo in gazili, se izmenjavali spredaj za gaz in se izogibali nevarnim krajem. Noč je bila dolga in kar ni je hotelo biti konec. Cesta bi morala biti že zdavnaj za nami, toda ni in ni je bilo. Hodili smo vso noč in šele ko se je začelo svitati, smo le nekako prišli na cesto. Ugotovili smo, da smo krožili sem in tja in tako trošili še tiste pičle moči, kar smo jih imeli in prinesli z lipanških čeri. Tako smo šele zjutraj prečkali cesto in si zadali nadaljnji cilj: Goreljek! To je bil že drugi dan, ko nismo nič jedli, poleg tega pa nas je utrujala hoja in boj z mrazom in snegom. Spet smo ga gazili do pasu in se ozirali naokoli, da nas ne bi kje zalotili Nemci. Spotoma nam je prišlo na misel, da bomo kje naleteli na druge tovariše, predvsem pa na Jakopiča in Knafliča, ki sta se med streljanjem v lipanški strmini ločila od naše skupine.

Toda — Pokljuka je bila mirna in nikjer nismo naleteli na kaj živega. Izčrpanost je bila vedno hujša, Goreljka pa ni in ni bilo. Kot bi se preselil nekam na Jelovico ali še delj, tako se nam je zdelo. Saj vendar ni daleč od ceste! Toda naša zmogljivost je bila komaj še omembe vredna. Premikali smo se kakor na pol mrtvi in minil je ves dan, preden smo končno le priganili do planine. Zdaj se nismo več obotavljali. Naši želodci so morali dobiti nekaj toplega, pa naj bi bilo karkoli.

Nasilno smo vdrli v neko kočo, zakurili na ognjišču in ker ni bilo drugega, nalomili nekaj smrekovih vejic. Iz njih smo si skuhal čaj, kakršen je v partizanih prišel na vrsto vedno takrat, ko ni bilo drugega.

Ko smo čakali na toplo vodo, smo se počasi začeli ogrevati. Pokazalo se je, da je bil izmed vseh treh najbolj ozebel Brinar. Med segrevanjem so ga začele noge hudo boleti. In ko je hotel sezuti čevlje, ni šlo. Pomagala sva mu z Oskarjem in z največjim naporom se nama je posrečilo sezuti mu čevlje. Noge so mu bile rdeče, premražene. A najina moč je bila tudi tako pičla, da sva komaj zmogla ta napor.

Smrekov čaj nas je malce ogrel in opomogli smo si toliko, da smo krenili ponoči naprej. Nadaljnja postaja naj bi bila kakšna koprivniška hiša.

Zdaj smo tvegali veliko, da smo hodili kar po poti. Vedeli in čutili smo, da smo izčrpani, vendar ne tako, da bi čisto pozabili na varnost.

Če bi nas kdo opazoval, bi rekel, da se opotekajo po poti trije pijanci. Hoteli smo hoditi previdno, kajti pot je pot. Spredaj je nekaj časa hodil Brinar in se včasih ves onemogel ustavil ter šepnil:

»Ali jih vidita? Nemci! Nazaj!« Pognali smo se s poti in opazovali ter čakali, kdaj bo zaropotalo. Toda nič se ni zgodilo. V strahu smo hoteli ugotoviti, kaj nas je ustavilo, kaj je videl Brinar, ko smo ugotovili, da so blizu poti stale le pod težo upognjene smreke.

Kljub temu smo se obrnili v drugo smer in gazili sneg na celo. To nam je še bolj črpalo moči, kajti v vsaki stopinji je ostalo nekaj življenja in toplote. A tudi ta sprememba nas ni pomirila. Naenkrat se je Brinar spet ustavil in vznemirjeno zašepetal:

»Luči! Vidita luči! Tam spredaj!«

Pogledala sva — in res smo zagledali pred seboj luči. Počakali smo, se čez čas spet pomaknili naprej, toda tam, kjer naj bi bile dozdevne luči, ni bilo ničesar. Bile so halucinacije. Spomnili smo se, da smo nekoč že slišali in brali o fata morgani. To pa nas ni prav nič pomirilo.

Bolj ko smo iskali nove smeri, bolj smo se čutili obkoljene, ogrožene in zasledovane. Kaj takega nisem doživljal še nikoli prej niti pozneje.

Spet nas je ustavil glas enega izmed nas:

»Stojta! Lezita, obkoljujejo nas!«

Okoli nas je bilo vedno več luči, videli smo več tisoč Nemcev, a vselej se je pokazalo, da je to le plod naše domišljije, mraza, izčrpanosti, silne utrujenosti.

Končno se mi je zdelo, da sem bil izmed vseh treh telesno še najbolj odporen, kajti spoznal sem, da razen nas v bližini ni nikogar. Tudi sile me še niso čisto zapustile in v meni se je sprostila nekakšna rezerva, ki se je nabirala v telesu dolga leta. Končno ni bilo čudno: Brinar je bil poprej dolga leta čevljar, Oskar pa šofer, jaz pa se glede odpornosti nisem mogel preveč pritoževati. Zato sem končno presegal:

»To ne pelje nikamor! Iz tega labirinta moramo priti čimprej!«

Zbral sem vse moči in razsodnost, stopil naprej — in poslej nismo več videli nobenega obroča in nobenih luči.

Prepričan sem bil, da gremo proti Koprivniku, čeravno je skoraj vsa Pokljuka enaka, in smreka podobna smreki, zlasti pozimi. Preveč sem zaupal sam sebi, kajti nazadnje smo prišli ven pri kantini na Mrzlem studentu! Naj hudič vzame vse skupaj! Spet smo bili skoraj tam, kakor prejšnji dan! Toda, dejstva so trdovratna. Ta neuspeh in nehoteno vračanje nam je sicer jemalo še več moči, kakor je bilo v resnici, vendar smo se s tem hočeš nočeš morali sprijazniti. Če že ne drugega, smo vsaj vedeli, kje smo! Zato smo hoteli ugotoviti, kako je v okolici in se morda tam kje okrepčati. Zdaj smo res zagledali luči. Prave luči! Bil je Mrzli studenec. Previdno smo se bližali hiši.

»Nemci!« smo šepnili skoraj vsi hkrati, ko smo tam blizu zagledali stražo. »Nazaj!«

In tako je bil tudi ta napor brezuspešen.

Vendar pa se zdaj nismo dolgo obotavljali: krenili smo proti Koprivniku in tokrat ga nismo zgrešili in tudi nihče nas ni zaustavljajal.

Čutili smo, da so naše moči pri kraju in prav zato smo bili še tako prisebni, da smo potrkali pri prvi primerni hiši, čeprav nismo vedeli, če je kje nemška zaseda ali če so njeni stanovalci naši simpatizerji. Imeli smo srečo in po dveh dneh zmrzovanja, naporov, lakote in negotovosti smo končno le dobili nekaj za pod zob. Gospodar nam je, še ne preveč v strahu, dal nekaj kruha in lonec črne kave. Drugega ni imel pri roki.

Kmalu smo krenili naprej, sicer še vedno oslabei, toda vsaj z majhno zalogo novih moči v želodcih. Mraz nas je še vedno hudo pestil, toda prav zaradi tega je bilo treba čimprej priti na varnejši kraj. Prek Gorjuš smo — ponovno na koncu s silami — priganili na Belško planino. Vdrli smo v neko koč, zakurili, iskali po bajti kaj užitnega, pa ni bilo ničesar, in tako smo se morali zadovoljiti le s toploto, ki se je širila z ognjišča. Zdaj Oskar ni imel več potrpljenja in obstanka: dogovoril se je z nama, da se zvečer dobimo v skalni votlini nad Slamniki, sam pa je odšel naprej proti Slamnikom. Imel je srečo in je pri skali naletel na Matevža Volfa, ki se je tam ukvarjal z lesom samo zato, da bi pomagal komu izmed nas. Vedel je, da bo pomoč v teh dneh sila potrebna. Oskar je odgazil naprej k Matičku nad Volfovo hišo, še prej pa se je z Matevžem dogovoril, da se bomo zvečer oglasili pri njem.

Tako je bila zveza s svetom končno spet vzpostavljena, čeravno še zelo skromno in nezanesljivo. Zvečer smo se sešli pri luknji in šli najprej k Matičku. Brinar zdaj ni mogel več naprej in je ostal skrit kar tam. V tej hiši je bil tudi ob pet zmrznjenih prstov na nogi in zdravil se je kakih šest mesecev. Tisti čas je uporabil za študij in učil se je tako temeljito, da je znal Marxa skoraj na pamet. Padel je leta 1944 nekje na Jelovici. Midva z Oskarjem pa sva odgazila k Volfu, ki naju je najprej pošteno nahranil, skrivala pa sva se v spretno zgrajenem bunkerju v hiši. Sicer pa je bilo, drugače ni šlo, v njem temno, zato zatočišče kljub varnosti ni bilo prijazno. Oskar je ostal tam do spomladi, nakar je spet prišel v četo, toda ves živčen in čisto drugačen, kakršnega smo poznali poprej. Večmesečna tema in samota sta storili svoje. Nemara je bila tudi njegova smrt julija istega leta na Voklem v veliki meri posledica njegovega zdravljenja v tistem skrivališču.

Kmalu potem, ko sva prišla k Volfu midva z Oskarjem, sta se oglasila še dva lipanška soborca, in sicer Janez Volf-Družinski, ki je bil gospodarjev sorodnik, in Franc Dijak-Štefan. Veseli smo bili tega srečanja in se tako pomenili o vsem, kar smo preživeli zadnje dni. Tako sva tudi zvedela, kako je bilo z njihovo skupino in da tudi z njimi ni ne Knafliča ne Jakopiča. O teh dveh smo nekaj več zvedeli šele pozneje. Knaflič je naslednje jutro, potem, ko smo mi že odgazili med poključke gozdove, prismočal na lipanško planino, bržčas prepričan,

da bo tam našel koga izmed nas. Bil je dober smučar, zato se je še bolj zanesel na svoje noge. Pridrsel pa je natanko med Nemce, ki so se še mudili na planini — kako prav je bilo, da smo se je na daleč izognili — in ga pokosili z rafali. To dokazuje, da se je ves prejšnji dan in vso noč sam skrival nekje blizu Kleka, vendar brez koristi. Njegove kosti so našli šele spomladi. Tudi Jakopiča ni bilo več med živimi. Ostal je tam, kjer je izginil. Njegove ostanke so odkrili šele, ko je skopnel sneg. Padli so štirje, Brinar in Oskar pa sta bila najbolj nesrečna. Družinski in Štefan sta se kmalu vrnila v četo, ki se je zadrževala v svislih na Križih, jaz pa sem se vrnil čez 14 dni, ko sem prišel toliko k sebi, da sem to lahko tvegat.

Matevž Volf je takrat in še pozneje veliko storil za nas in bil pri tem zelo previden. Zato se je tudi obdržal.

Izmed sedmih, ki smo z Bokalom januarja 1942 tičali na zamrz-njenih lipanških stenah, sem nazadnje ostal živ samo jaz.

MED JESENICAMI IN GORJAMI

Prva srečanja in spoznanja

Veliko Gorjancev se je že takrat vozilo v jeseniško železarno in nazaj. Kadar ni vlaka, je podhomska postaja videti tako majhna in pohlevna, da človek ne bi verjel, kakšen vrvež nastane tam ob urah, ko delavci vstopajo v vagone ali izstopajo iz njih. Zato so nastale v aprilu 1941, ko so nas zasedli Italijani in Nemci, v prometu velike težave, kajti nekateri mostovi so bili ob razpadu porušeni. Zato smo bili radovedni, kako se bo življenje odtlej razvijalo, ko bodo odhajali na Jesenice v glavnem s kolesi.

V kotlarni, oziroma mehanični delavnici, kjer sem bil takrat zaposlen kot mlad delavec, sta med drugimi delala tudi dva gorjanska prvoborca: razgledani in vplivni mož Andrej Prešeren in Stanko Kocjančič ter nekaj drugih. Že v maju, ko še nikogar ni bilo v gozdovih, smo tam dobili prve Slovenske poročevalce. »KO PREČITAŠ, DAJ NAPREJ!« je bilo napisano na vsakem.

In Slovenski poročevalec je šel iz rok v roke, da je prišel nazaj oguljen, zamazan od delavskih rok, očitno velikokrat prebran. Ko si ga prebral, so ti oči kar zažarele. Razumljivo je, da si dajal to ilegalno, pod smrtno kaznijo prepovedano glasilo OF samo tistim ljudem, ki si jim zaupal. Sicer se tedaj nismo še preveč bali, kajti pravega strahu še nismo poznali. Nacistični red še ni pokazal svojega zločinskega obraza. Zato se je krog simpatizerjev partije v tistih dneh v primerjavi s predvojnimi časi naglo in močno razširil. Ta ciklostirani listič, ki smo si ga izmenjevali v tovarni, je bil tiste dni skoraj edina oprijemljiva bilka, ki je vzbujala upanje; bil je plamenček, ki je dokazoval, da deluje nekje sila, ki vzbuja občutek povezanosti in tolaži ter vzpodbuja ljudi, naj ne klonijo, pa naj bodo žrtve še tako velike. Nekje je bila roka, so bile misli, je bila glava, ki je vse dobro premislila in pripravila. Nekje je bilo vodstvo, ki je imelo pred seboj jasno načrtano pot neizprosnega boja z okupatorjem. Hitlerjeva moč pa je bila takrat ogromna; pod njo je ječala vsa Evropa. To je pomenilo, da smo se začeli upirati najbrezobzirnejšemu sovražniku človeštva, kar jih pozna zgodovina.

Še junij je bil, ko je izginil od doma in iz tovarne Andrej Prešeren, ki se je z Jeseničani mudil v glavnem na Poljanah. Zveze z njimi pa ni

Jesenice z železarno, kjer je bilo in je vedno več zaposlenih ljudi tudi iz gorjanskih vasi. Od tod so poti revolucionarjev držale na vse strani, tudi v Gorje, med vojno pa na Mežakljo, Pokljuko, na Jelovico, pod Stol.

smo pretrgali. Nasprotno: začeli smo se sestajati in govorili smo samo o oboroženem uporu, o zbiranju orožja, o širjenju propagande, o tem, da bo Nemčija kmalu napadla Sovjetsko zvezo in tedaj je bo konec v dveh, treh mesecih.

To smo hoteli verjeti, ker smo to vroče želeli.

Vendar nas je skrbelo, predvsem še nepoučene in pa ljudi, ki so že okusili težo in dolgotrajnost prve vojne. Zato so ljudje po vaseh uգibali in govorili to in ono.

»Le kam nas bo to pripeljalo? Nemci so močni!«

Prvi gošarji pa so sami in prek nas dopovedovali ljudem in jih prepričevali: »Saj Nemci niso tako močni, kakor se kažejo. Ko se bodo spopadli z Rdečo armado, si bodo kaj kmalu polomili zobe.«

Ta peščica zavzetih organizatorjev je bila s temi trditvami podobna komarju, ki se zaganja v krokodila. Sicer je pa res — kar ni nič čudnega — da velik del prebivalstva Nemcev ni gledal preveč po strani. Vse je bilo še neznano, nejasno, Nemci pa so obljubljali mnogo. Uveljavili so se različni vplivi od prej, kajti večina ljudi ni mogla takoj doumeti, da so bili takrat že pripravljeni načrti za ponemčenje naših krajev. To je pomenilo preseliti večino Štajercev in Gorenjcev daleč z domače zemlje.

Dne 6. maja 1941 so namreč Nemci v Gradcu sestavili načrt, po katerem naj bi preselili 260.000 Slovencev, ki so jim 4. junija na konferenci v Zagrebu dodali še 175.000 naših ljudi.

Ivan Jan-Srečko

O vsem tem, sicer ne tako natanko, kakor je znano sedaj, je pisal tudi uporniški tisk. Izseljevanje je bilo moč ustaviti samo z oboroženim uporom.

Kdo iz naše in starejše generacije se ne spominja sramotnega in ponižujočega, še bolj pa vznemirljivega merjenja glav, določanja »rase« ter zloglasnih števil 4 do 6? Vsi ti ljudje bi morali biti razseljeni do konca oktobra 1941. Vendar je bilo v začetku močno čutiti, da so naši očetje in dedje nekdanj služili in »frentali« po Avstriji in Nemčiji, da so bili avstrijski vojaki, da so se tam naučili tudi delati in govoriti. Zato so ljudje, vneti za mir in delo, podzvestno računali na nemško kulturo, na nemško delavnost, natančnost in razne obljube. V dneh razsula je vladala čudna psihoza:

»Če že moramo priti pod tujca, je pač bolje, da pridemo pod Nemca!«

Res, protifašistično delovanje pred vojno je bilo živahno, vsakodnevno, toda če človek ne čuti potrebe po »politiki« ali pa mu okoliščine tega niti ne dopuščajo, pač ne more čez noč vedeti, kako nasilen red je fašizem ne le pri nas in v drugih okupiranih deželah, temveč tudi v deželi Hitlerja in njegovih pomagačev.

Dozorevanje se je šele začinjalo.

K temu pa so pripomogli Nemci sami: odstranjevali so naše napise, ponemčevali šole, zapirali komuniste — če so bili dosegljivi — in se lotevali tudi drugih ljudi.

Zato sem se v tistih dneh čutil ponosnega, ko smo kar v nahrbtnikih po glavni cesti na Poljane prinašali hrano prvim ilegalcem. Spočetka so si jo od ust pritrgovali največ delavci, da je bilo videti, kakor da bi prinašal malice za delavce.

Takrat nam je Polde Stražišar v navzočnosti Andreja Prešerna in Toneta Talarja na Poljanah naročal:

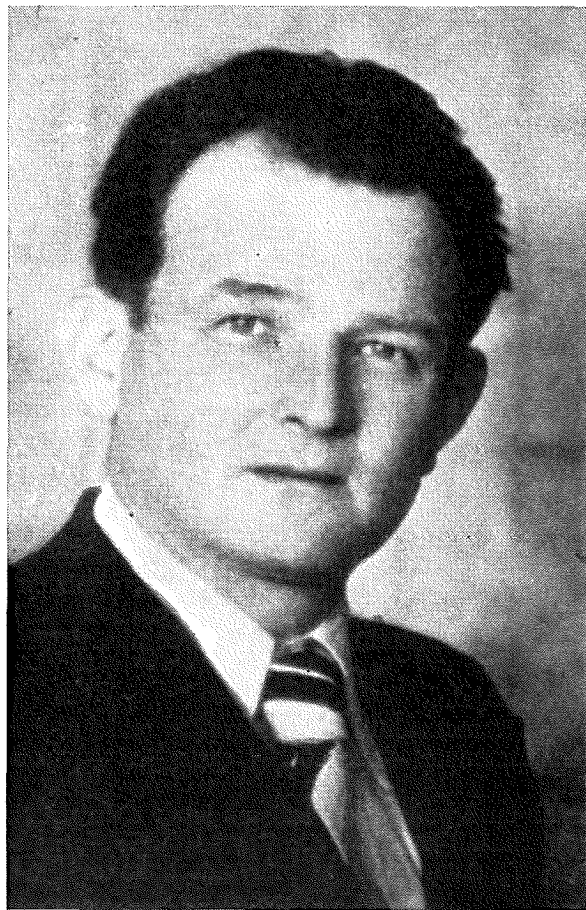
»Najvažnejše je zbiranje orožja. Kjerkoli ga dobite, bo dragocenejše kakor vse drugo. Vsak naboj, vsaka stara puška, vsaka bomba... Po hrano pa bo treba stopiti tudi h kmetom. Delavci si od hrane, ki jo dobivajo na nakaznice, res ne bodo mogli pritrgovati. Tako bomo tudi kmečke ljudi pritegnili k boju!«

Polde je govoril tudi o »danem trenutku«, kakor je ponavljal vedno, kar je pomenilo: udariti in kmalu prevzeti oblast. To je bilo šele sredi junija 1941.

Le kaj bi se zgodilo, če bi čez nekaj mesecev res morali prevzeti oblast?

Toda takrat je bilo tako in zrelost je rasla vzporedno z dogodki, z udarci, uspehi in neuspehi.

Če je tako govoril Polde, če je to poudarjal Andrej, je bilo to tudi treba storiti. Vsak začetek je težaven, tako so nas hrabrili.

Polde Stražišar, eden izmed jeseniških organizatorjev vstaje ter poznejši komandir Jeseniške čete in komandant Gorenjskega odreda.

Pri tem delu sva se največkrat srečala s Stankom Kocjančičem. Med prvimi in največ kruha je dajala Vikica Ravnik iz Grada, na Rečici pa Ivanka Trnka — Rusova iz hotela Triglav. Radi so dajali tudi nekateri v Zasipu. Jaz sem se v začetku obračal na Terseglava, Kladvove, kjer je bil pokojni Janez sploh najbolj agilen, potem pa sem stopil tudi k Pičl-novemu Mihui.

Z Rečice so po svojih zvezah pomagali in že v začetku sodelovali s Pokljuko Rozmanovi, Golčevi in posebno Martin Humer, pozneje pa še mnogo drugih. Partizansko zaledje se je razraščalo. Ne bi hotel ponavljati že znanih dejstev, da v teh začetnih dneh ni bilo lahko pridobivati ljudi za nekaj tako tveganega kakor je upor; raje bi spregovoril kratko o občutkih, ki sem jih imel, ko sem obiskoval razne ljudi. Z vso mladostno vnemo sem občudoval starejše tovariše, ki so si že upali v gozdove. Prehod iz normalnega življenja v partizansko, negotovo in več kot tvegano, se mi je zdel pomemben. Za kaj takega je bilo treba mnogo požrtvovalnosti, zavesti in tudi poguma. Zato mi ni bilo težko veliko časa posvetiti nabiranju hrane, denarja in drugih stvari, kar so mi naročali, čeprav sem se s tem izpostavljal večji nevarnosti, kakor sem sploh mislil. Zato sem takrat, in pozneje tudi drugi, legalno — v upanju, da nas morda ne bo doletelo najhujše, da te nekje še vedno nad glavo čaka streha in postelja, naredil marsikaj, da bi to trdo prebijanje odložil za pozneje. To odkrito priznam. Če bi bilo vse enostavno, lahkotno in kratkotrajno, partizanstvo ne bi bilo tako pomembno kakor je bilo. Ljudje smo različni, v nečem pa enaki: nihče rad ne trpi ali celo umrje brez koristi. Sicer je eden v tem večji junak, drugi manjši in srednji, toda tudi pozneje sem videl bežati celo največje junake, take, ki sem njihovo hrabrost občudoval. Hrabrost je dragocen dar narave, zato smo jo vedno, zlasti v partizanih, visoko cenili. In če je bila hrabrost združena še z zavestjo delavca, furmana, kmeta ali golcarja, so zrasli iz njih partizani, ki so po pravici uživali med ljudstvom ugled in spoštovanje.

In ko so Nemci 22. junija napadli Sovjetsko zvezo, so tovariši na Poljanah oživali. Bili so prepričani, da je to začetek konca, ki bo za nas zmagovit in ki bo sledil najkasneje v treh mesecih, prav gotovo pa pred zimo. Jaz, zelenec, sem poslušal te stare, izkušene revolucionarje in kar požiral njihove besede, napovedi in utemeljevanja, potem pa sem vse to pripovedoval svojim zncem in prijateljem. Če so bili o tem prepričani tudi sami, ne vem, vem pa, da nam je bilo to v veliko spodbudo.

Toda bradata glava Andreja Prešerna, ki je prej izdajala prikupnega in prekaljenega intelektualca, kakor tovarniškega »drejarja«, je večkrat preudarno zmajala, in že nas je opozarjal:

«Počasi, počasi! Boj bo zagrizen in ne tako hitro končan! Saj se spopadata dva sistema!«

Andrej pa zato ni bil nič manj ognjevit glede oboroženega upora, le izkušnost je govorila iz njega. Lahko bi mi bil oče, zato sem ugibal, kako premaguje nevšečnosti, ki se jim v partizanih ni bilo mogoče izogniti.

Kmalu pa so se napovedi začele uresničevati: Nemci so s 1. julijem začeli preseljevati predvsem vplivne ljudi in izobražence, da bi tako povsem zbegali že tako vznemirjeno prebivalstvo.

Mnenja o »kulturnih« Nemcih so naglo plahnela in tako smo se začeli tesneje zbliževati. Zdaj je bilo važno, da si bil Slovenec. Če si bil komunist, si bil v očeh ljudi samo še večji domoljub!

In tako sta nas začela združevati humanost in enotnost. Celotno ljudje, ki so še nedavno spricho podlega hujskanja imeli komuniste za malopridneže, so jih začeli varovati, hraniti, obveščevati in skrivati. Celotno življenje so tvegali zanje, kajti čutili so, da so se s tem uprli nameravanemu uničenju vseh.

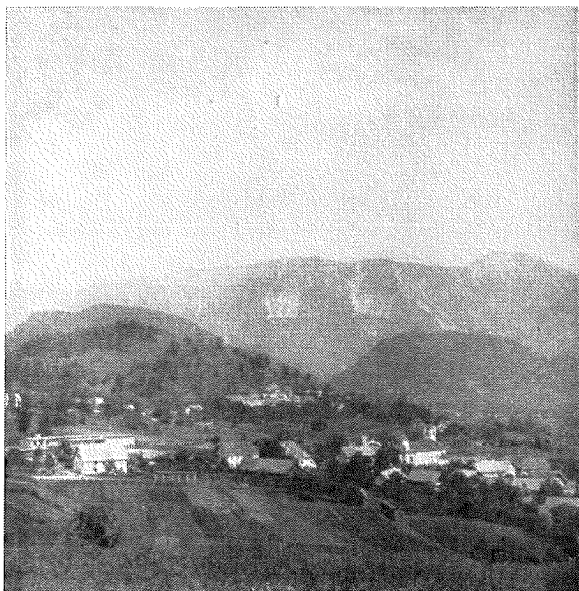
Poslej besedi »upor« in »komunist« nista več delali ljudem posebnih preglavic. To še ni pomenilo, da smo množično odšli v gozdove, toda začutili smo, da imamo istega smrtnega sovražnika in da moramo biti zato zavezniki.

Nuja je storila svoje: pot, po kateri bo treba hoditi poslej, je bila vse jasnejša — in ena sama. Ali pa ona druga, umazana, izdajalska.

»Skladišče« ob tepki

Ob cesti proti Spodnjim Gorjam, takoj ko prideš skozi kratek predor pod železniško progo, na ostrih ovinkih raste več tepk. Ena med njimi je bila takrat še tako mlada, da si jo lahko objel z dlanmi obeh rok. Zdaj je že debelo drevo.

In tam, pri tej tepki, sva se od maja 1941 do odhoda v gozdove nekajkrat sešla s Porovim Lojzom, Alojzom Žvanom. Začelo se je skromno. Najprej sva se pogovarjala o novostih, o orožju in propagandi, potem

Del gorjanskih vasi, ki so bile tudi med vojno tesno vezane z železarskimi Jelenicami in Bledom.

pa sva ob mladi hruški zagrebla majhno škatlo. Škatla nama je poslej rabila za »skladišče«. Ne prej ne pozneje tiste skrite škatle ne bi imenoval tako, toda spricho poti, ki smo jo komaj začeli zaznavati, je bilo to ime povsem upravičeno.

Do tega je prišlo po golem naključju, kajti za vsako malenkost se ni bilo mogoče sestati. To ne bi bilo ne pametno ne nevarno. Nekega majskega dne sem iz tovarne prinesel dva ali tri izvode »Slovenskega poročevalca«. Dogovorjenega sestanka z Lojzom ni bilo mogoče dočakati in tako je »skladišče« prišlo zelo prav. Lojz, ki je kmalu prišel pogledat, če je kaj v škatli, jo je takoj izpraznil. Če pa sva se tam sestala, sva posedela ob tepki in se »mirno« pogovarjala o vsem mogočem, kot da se naju ves svet prav nič ne tiče.

Pozneje so prišli v tisto škatlo poleg papirjev tudi deli orožja. Nekega dne sem našel v njej pet nabojev za puško. Pet nabojev! Zavil sem jih v cunjico kot nežnega otroka in jih oddal Talarju na Poljanah. Pet nabojev takrat ni bilo malo, saj so prve puške šele kapljale skupaj. In potem sem jih čutil v žepu, kakor bi bili kosi razbeljenega železa. Posebno še, ker so se mi zdeli važni, skrivnostni, hkrati pa strašni. Dotlej namreč še nisem streljal s pravim orožjem in, priznam, nikoli nisem čutil do orožja posebnega veselja. Bilo mi je zoprno. Zato sem toliko bolj občudoval te ljudi, ki so se zadovoljno igrali z njim in ga hoteli vsak hip tudi uporabiti. To so bili naboji, zbrani in zdaj skriti v škatli zato, da bi spretna partizanska roka nekega dne počila predrznega Nemca ali podlega izdajalca.

Nekega dne sem spet tako čepel pri tepki in kot bi se igral sem odprl škatlo. Pod rokami sem tedaj začutil nekaj okroglega, hrapavega, trdega in težkega. Bilo je železno. Naglo sem se ozrl na vse strani. Nikogar ni bilo blizu.

V škatli je ležala nasekana bomba. Ročna bomba. Še vedno vsa rjasta in po kanalih se je je držala še prst. Od vznemirjenosti so mi zadrhale roke. Kaj če pritisnem kam tako, da bo počilo? Lojzu se je moralo neznansko muditi, da je pustil bombo kar tako, umazano. Spet sem se ozrl, pa ni bilo nikjer žive duše. Stisnil sem jo v žep in se odpravil proti domu. Desno hlačnico mi je tako vleklo navzdol, da sem z njo brisal prah po cesti. Bombo sem zakopal v drvarnici. Dolgo pa nisem vzdržal. Soseda Franceta, ki sem ga pred leti občudoval kot dobrega vojaka, sem vprašal, kako se streže taki reči. Rjaste res nisem hotel izročiti nikomur. Taka ne sme priti v partizanske roke. Zato sem jo očistil, namazal z oljem in spet zbrisal, da je bila videti, razen nekaj luknjic, kakor nova.

Tudi ta je potem šla na Poljane. Bila je še redka, zato so jo bili toliko bolj veseli.

Še nekajkrat sva tako »napolnila« najino skladišče, dokler ni prišel konec julija.

Nekega vročega dne pa mi je redkobesedni, toda vedno nasmejani Lojz rekel:

»Zdaj nama to ne bo več potrebno. Treba bo iti! Kaj pa ti!?« Brez podrobnega pojasnila mi je bilo jasno, kam bo treba iti. In Lojz je to povedal tako preprosto, brez strahu, kakor da odhaja na prijeten izlet.

Kdo ga ne bi občudoval? Tedaj še ni pokalo po okolici, vendar je bilo ozračje tako, da o tem, če bo pokalo ali ne, ni bilo treba dvomiti. In ob misli na to me je stisnilo pri srcu.

Lojz pa je komaj čakal na to. Šel je in me spet obzirno pri-
ganjal: »Tudi ti boš kmalu moral! Molči o vsem!«

Lojz je odšel brez posebnega poslavljanja.

Niti štirinajst dni ni minilo, ko sem prav od njegovega brata Andreja zvedel, da je Lojz na Jelovici padel. Andreju se je glas tresel, kljub temu pa kar nisem mogel verjeti, da je to res. Tako mlad, neugnan in žilav, kakor je bil, pa naj bi že padel! Zdaj smo se jasneje zavedali, da bo ta spopad krvav. Nekakšna tesnoba me je prevzemala vedno bolj, ko sem srečaval uniformirane zelenice, ki so hodili po naših cestah tako predrzno, da bi se morali mi čutiti pohlevne podnajemnike.

Ime partizan je poslej vzbujalo še večje spoštovanje, hkrati pa smo se vsi v dolini zavedali, da bo boj trd in neizprosni. Strah in negotovost nam nista bila neznana. Šlo je le za njuno premaganje.

Z grabljami k Johani

Johana je bila Ivana Mohorič-Olga, ki je živela za Poljšico, tik pod gmajno. Sicer govore o njej tudi drugi, vendar naj bo zapisano še tole.

Johana prvih stikov s partizani ni navezala zaradi bližine gozdov, čeravno je res, da ji je njihova bližina olajševala delo. Bila je revolucionarka že pred vojno. Kakšna je bila, pa vem natančneje še zato, ker je pri nas — imeli smo kovačijo — kmalu po svojem prihodu iz Kamne gorice, nekaj let pred vojno, začela izdelovati znane kroparske »jeger-negle«. Svoje revolucionarno prepričanje je pokazala takoj. Johana je bila tudi drzna in pri njej, ki ji je pomagal tudi mož, je bila nekakšna prva postaja za zvezo med vasmí, med zaupniki v dolini in partizani na Pokljuki.

Takrat so bili prvi dnevi avgusta, kmalu potem, ko se je izgubil tudi Porov Lojz. Dne 1. avgusta je prvič pokalo po Poljanah, kar smo zvedeli takoj. Tudi za prva dva padla partizana smo zvedeli. Lagal bi, če ne bi priznal, da je dolino zajel preplah. Ljudje so se zdaj še bolj zapirali vase. Bali smo se negotovosti, partizanske sile pa so bile še tako šibke, da so ljudje zmajevali z glavami — češ to je samomor! Nemci jih bodo pobili in polovili! Upirati se je brezupno!

Tako je bilo razpoloženje potem, ko so ljudje zvedeli, kaj se je zgodilo na Poljanah. Partizani pa niso mislili tako.

Nemci so na ves glas — pomagali so jim tudi domači priskledniki, ki se jih je bilo treba bati — oznanjali:

»Teh nekaj banditov bomo v kratkem uničili! Ljudje, ne nasedajte jim!«

Po tem prvem spopadu so partizani izginili. Kam, nismo zvedeli. In prav takrat, v tistem napetem poletnem ozračju, bilo je 2. ali 3. avgusta, me je Johana poiskala kar doma. Prišla je z vprašujočim pogledom, kot bi že vnaprej hotela uganiti, če lahko tvega ali ne.

Spominsko obeležje v čast
padlih jeseniških borcev
na Mežaklji.

Toda, če je kaj začela, je tudi izpeljala do konca. Gledal sem jo, kakor da je partizan, kajti znano je bilo, da ima Johana z njimi tesne stike. Zato sem se takoj razveselil:

»To je spet znak življenja! To bo bržčas zveza! Partizani so se gotovo ustavili pri njej.«

Na samem sva bila in Johana ni čakala:

»Kratka bom, ker se mudi... Takole je: čimprej bi moral zbrati nekaj hrane! Ne čimprej, takoj! Bo šlo?«

Toda to zanj ni bilo vprašanje, to je bila naloga in dolžnost, in tako jo je sporočila tudi meni. Če sem bil z njimi v zvezi, sem bil dolžan nekaj storiti, tudi če je bilo nevarno. Saj v tem je bila vsa zadeva: nevarno je bilo!

O tej nevarnosti sem razmišljal tudi jaz, kajti po prvem navdušenju v pripravih na vstajo in ko še ni pokalo in še nihče ni padel, je skoraj vsak stopil kak korak nazaj. Postali smo resnejši ali drugače rečeno: strah pred nasiljem je dobil večjo veljavo. Sram me je bilo pred samim seboj, da sem — čeprav le na kratko in v mislih — nekaj časa okleval. Če ne bi bilo potrebe in če mi Johana ne bi zaupala, prav gotovo ne bi prišla. To ni bilo izrečeno, toda to je odmevalo iz vsake njene redke besede, vsakega pogleda, vsake kretnje. Kako bi jo mogel razočarati? Zdaj, ko so bili od aprila dalje najhujši časi, je bilo treba iti tja, kjer je bila znana zveza. Pomislil sem na nekatere nevarne sosede, kar je vedela tudi Johana, in se nekako boječe oziral na vse strani. Uganila je, kaj mi roji po glavi, zato me je pokarala:

»Vem, kako je s sosedi! Kaj pa jaz? Misliš, da nisem tvegala, ko sem prišla sem? ... Vem, da boš!«

Potem sem jo tiho vprašal, kajti mučila me je bolj radovednost kakor strah:

»So tam? So se oglasili pri tebi?«

Toda Johana je bila skoraj huda in ob tem vprašanju tudi nezaupljiva: »Ne vprašuj preveč. To ni zdravo!«

Taka je bila: drzna in odločna, odgovarjala pa je brez ovinkov. V primerjavi z njo sem bil zelen in boječ, pravi učenček! Vendar sem jo čudno pogledal, kot bi hotel reči: Če bom tvegala in zbral hrano, naj vsaj vem, za koga bo. Toda — to bi lahko vedel brez besedičenja.

Da bi me pomirila, je vendarle rekla:

»Dosti je, če veš, da že dva dni niso jedli in da ne morejo do hrane. Zdaj pa brž povej, reci!«

Če je kar podnevi morala priti s Poljšice prav sem, je bilo že hudo. Lahko sem si mislil, da sovražnik po streljanju na Poljanah poti na Pokljuko in Mežakljo strože nadzoruje kakor doslej. V mladostni domišljiji sem si lahko predstavljal, da je za vsakim grmom Nemec.

Toda — če je tvegala ona, zakaj ne bi še jaz! Njena navzočnost mi je pomagala premagati strah, da sem obljubil:

»Poskusil bom! A koliko praviš: vsaj dva nahrbtnika?«

»Še to ne bo veliko ... Zdaj pa me poslušaj: poišči si še koga, toda res zanesljivega pomočnika, in oprtajta si hrano tako, kakor da gresta v rovte. Zdaj je čas košnje. Za vsak primer vzemita in vrzita čez rame kako orodje!«

»Ta misel ni napačna«, sem se ji olajšano nasmehnil ob spoznanju, da je o tem že vse premislila in me tako lepo poučila. »Kam in kdaj pa naj prideva?«

»Prinesita hrano v grmovje nad našo hišo. Saj ti je znano. Tam jo zložita, ne da bi se oglasila pri meni. Tistemu, ki pojde s teboj, pa niti besede o meni! In če se le kaj zgodi, »gresta v rovte«! Pričakujem vaju popoldne!«

Naglo je odšla, kajti oči nekaterih sosedov so bile preveč zvedave. In ne le to: tja so zahajali celo policisti!

Po njenem odhodu mi je rojilo po glavi več misli: Kdo mi bo pomagal? Kje dobiti toliko izdatne hrane in tako naglo? Kaj če me že zdaj kdo zasleduje? In za vse to je bilo le štiri, pet ur časa! Dolgo pa nisem ugiбал. Kar bo, pa bo! Še enkrat sem si ponovil načrt, sedel na kolo in začel zbirati hrano. Najbolj so me spet podprli pri peku Ravniku in v hotelu Triglav, kjer je bila Ivanka zelo radodarna. Še nekaj sem nabral pri dveh drugih hišah, drugo pa sem dobil in dodal kar od domačega, kajti pozimi smo še klali. Res je bilo vsega za dva dobra nahrbtnika. Zdaj sem premišljeval, koga naj bi naprosil za pomoč. A kaj bi izbiral: saj sem imel dobre in zanesljive prijatelje. Obžaloval sem, da si že prej nismo bolj zaupali. Kako naj bi ljudje sami od sebe vedeli, kaj bi bilo treba storiti? To velja za take, ki so bili pripravljeni

sodelovati, pa niso imeli priložnosti, za tiste pa, ki smo jih vabili in nagovarjali k temu, pa so se otepavali, je stvar drugačna. Človek dostikrat ne potrka na prava vrata. A tudi to je človeško. Tone Justin s postaje je bil takoj za to.

In potem je šlo natanko tako, kot je predlagala Johana ... Z grabljami čez rame sva se vzpenjala v obronke Pokljuke. Kar po poti. Za vsakim ovinkom sva pričakovala Nemce, ko pa jih nikjer ni bilo, sva se pomirila. Bil je lep, sončen dan in hlad med Pečmi nama je prijal ... Prijatelj je bil redkobeseden, zato ni vpraševal, kam greva in kdo je to naročil. Razumel je, za kaj gre.

Malo nad Johanino hišo sva vse lepo zložila, toda čutila sva, da naju nekdo opazuje. Že ko sva se vračala, sva opazila krepkega partizana. Bil je znanec Matija Žumer-Žgajnarjev iz Spodnjih Gorij, brat zaslužne sestre Mince in brata Jakoba-Mitje, tudi prvoborca. Kratko je pripovedoval o lakoti, ki je tistikrat prvič zares pokazala zobe. Četa je bila na poti na Jelovico ...

Matija je med talci padel že naslednje leto.

Ko je Johana spet prišla, je samo rekla:

»Kdor hitro da, dvakrat da! Pojedli so kot bi trenil z očesom!«

Imelo me je, da bi jo vprašal, kam so odšli; in ojunačil sem se: »Kje so zdaj?«

Spet sem ga polomil, kajti Johana me je zavrnila:

»Navadi se že in ne sprašuj. Če bo pokalo, boš že slišal. Priden pa si vendarle bil!«

Pohvala me je prijetno presenetila, čez nekaj dni pa je na Jelovici res pokalo. Slišali sicer nismo, padel pa je Porov Lojz, hkrati z njim pa še drugi Gorjanec Andrej Komar ter Jeseničan Pavle Koren.

Talci v Spodnjih Gorjah — pomembna prelomnica

Mesec avgust je bil dolg in napet. Dotlej sta padla že dva gorjanska partizana, dva jeseniška pa na Poljanah. Tudi prve skupine naših ljudi so Nemci preselili v Srbijo, nekaj ljudi pa je čemelo v Begunjah. Poleg tega so se po stenah in opažih rdečili veliki plakati, ki so na vsak način hoteli prestrašiti prebivalce in ki so oznanjali, da je ta pokrajina tudi nemška, ki so uvajali policijsko uro in grozili z ustrelitvijo.

Ne gre, da bi tajili, kako nas je to potro in tudi zastrašilo, in tudi ne, da so somišljeniki in okupatorjevi priskledniki močno dvignili glave. Vzvišeno in domišljavo so grozili vsakomur, ki je ali bi rad pomagal partizanom. Zato se je tudi v Gorjah moralo nekaj zgoditi. Če sem prej rekel, da so bile domala vse gorjanske vasi za vstajo, je to tudi res. Res pa je bilo tudi, da so tisti redki izprienci, ki so se ogrevali za nacionalsocializem, za nasilniški »novi red«, za katerega so bili tudi pripravljeni marsikaj žrtvovati, zastrupljali in strašili svojo okolico tako, da je ob nemškem nasilju prvi uporniški korak v dolini začel hrometi.

Zato je bilo na vsak način treba izdajalce in okupatorjeve sodelavce kaznovati, čistiti iz ljudskih vrst.

To se je zgodilo 26. avgusta 1941, ko se je bliskovito širila vest, da so partizani prejšnji večer ubili okupatorjevega navdušenega pristaša kovača Florjana Ulčarja.

Prevzelo nas je navdušenje in hkrati nemir. Le kaj se bo zgodilo zaradi tega? Bodo Nemci molče prebavili ta opomin? Če bi ga, marsikdo celo ne bi verjel, da je bil kaznovani res okupatorjev sodelavec! To bi bilo za gibanje nerodna reč. Sicer je bilo znano, kakšen človek je bil, saj izdajstva ni niti skrival, vendar je vse ljudi mučilo vprašanje, kaj bo poslej?

Še prejšnji dan sva se s Stankom Kocjančičem, ki je tudi prišel na Poljane, srečala na zvezi z Gabrinom-Francem Benigarjem, s katerim smo sodelovali že v tovarni. Takrat je bil Stanko na pol že v partizanih. Zaupal mi je:

»Kaže, da bo treba odriniti!«

Tiste dni z bratom ni več spal doma, ko pa je padel Florjan, se je skrival še bolj. In tako vsi, ki so že sodelovali z osvobodilnim gibanjem. Obetalo se je zasledovanje...

In pokazalo se je, da to ni bilo zaman. Nemci so se pognali na lov za tistimi, ki so bili v gorjanski občini sumljivi. Vendar je obveščevalna mreža, sicer še rahla in neorganizirana, poskrbela, da so v tistih dneh ušli nemškim zankam brata Kocjančič in potem Ambrožič ter Ivan Bassaneze. Priključili so se partizanom na Pokljuki.

Dva dni po ustrelitvi odpadnika Florjana se je pokazalo, kaj so zasnovali Nemci. Blizu hiše ubitega so postavili pet kolov in ob njih ustrelili pet talcev; tri iz gorjanskih vasi, enega z Dobrave in enega iz Nomnja.

To je znano in kdo so bili, je omenjeno drugod, zato bi raje skušal oživiti občutke tistih dni in čas, ki je dokončno nakazal, da bo boj krvav.

Tistikrat se nisem mogel premagati, da ne bi šel pogledat zločina, ki se je zgodil samo zato, ker smo svojo zemljo hoteli ohraniti svojemu rodu.

Hribček, na katerem so stali koli in ob katerih so visele sključene postave ustreljenih znancev, je bil prijazen in tudi vas pod njim je kazala prikupno lice. Sončen dan je bil. Toda — tega dne nihče ni opazil sonca, ki je mirno lilo svoje žarke na zemljo. In tudi če bi moglo, bi prav gotovo potemnelo. Tako pa je sušilo prelite kaplje krvi prvih talcev in solze njihovih svojcev ter vseh, ki so jih prišli gledat.

Okoli teh kolov je bilo še nekaj ur po zločinu čutiti dim smodnika.

Vanje, v sključene postave ubitih, pa so se upirale začudene, svetle in solzne oči domačinov. Mladih, starih, otrok, moških in žensk. Šele zdaj je bilo, kot bi vsi ti hipoma spregledali »novi red«, ki naj bi v teh krajih za vselej zatrl slovenski jezik. Nemci v zelenih uniformah in grozo vzbujajočih trdih škornjih so z veseljem razkazovali sad svojega

dela, kot bi hoteli reči: »Le glejte jih! Dobro si jih oglejte, bandite! Tako se bo zgodilo vsakomur, ki bo samo prst skušal vzdigniti proti tretjemu rajhu!«

In mi smo jih gledali, in gledali so jih tudi presenečeni otroci: nemo, s spoštovanjem, občudujoče, kot bi se jim hoteli zahvaliti:

»Vi ste nam plačali spoznanje, kakšni časi so prišli!«

In nismo jih gledali zato, ker so tako želeli Nemci...

Potem sta bila dva pogreba: z godbo, venci in nemškimi govori ter kljukastimi križi so pokopali izdajalca, ob majhni cerkvici pa so potihlo zagreblji pet talcev...

Na njihovi zadnji poti jih ni smel spremljati nihče, zato pa je bila z njimi vsa okolica in tisoče src je utripalo namesto njihovih. Močnejše kot kdajkoli.

Kako ne; vsa okolica se je čutila, kot bi Nemci streljali vanjo!

Preplah je potem sicer šel med nami in dolino je prevzemala groza. Toda to je bilo le kot bi ljudem zastal dih zato, da bi premislili vse to, kot bi nabirali moči, da bi po teh kolih šli v nov zalet!

Nemški uspeh glede zastraševanja je bil le navidezen in začasen. Saj so se izpolnjevala vsa napovedovanja organizatorjev upora, ki je bil na začetku sicer sila boleč, kajti okupator se je končno tudi tu pokazal takega, kakršen je bil v resnici.

Preplah se je spremenil v prelomnico upora. Nemci so pokazali ranljivost, pokazali, da morajo za pomirjanje dežele uporabljati najbolj surove metode.

Tako so igro dejansko že začeli izgubljati.

Saj vendar ni mogoče trditi, da je trajno močan tisti, ki mora nasprotnika dušiti v krvi. Še manj pa, da se je prišel tujec na naša tla zavzemati za nekakšen red in pravico, kakor so trdili Nemci na vsa usta.

O decembrski vstaji

O tem je bilo že precej napisanega. Ker pa sem tudi sam sodeloval pri tem in takrat spet občudoval Gorjance in odpornost nekaterih, naj napišem še nekaj besed.

To je bilo veliko, drzno zasnovano dejanje, širok poskus zimske vstaje, ki je terjala veliko naporov, tveganj in žrtev. Ne bo mi težko priznati raznih slabosti, ki so jih prinesli tisti zimski dnevi, zlasti ne zato, ker bo morda tudi s tem mlajšim rodovom po svoje osvetljen še en dogodek, ki kakor svojevrsten mejnik stoji na poti trdega boja za pravičen mir. Ne gre za opravičevanje slabosti, temveč za prikaz veličine tega boja ki je tako kot vsak, poznal plime in oseke, kar velja tudi za vsakega izmed nas posebej.

Zima je že sama po sebi nekaj, na kar se moramo že v miru dobro pripraviti. Kaj je bila potem šele med vojno! In kaj šele prva za partizane, ki so spočetka nekaj časa mislili, da bo do zime konec vojne.

Mrzli studenec, križišče
poključskih poti in kraj
pogostnih partizanskih obi-
skov.

Zato je bila skrb za tiste, ki so bili že v gozdovih, tako velika, da človek ni mogel niti pomisliti, kako jo bodo prebili. Zima pa je prišla in Nemci so bili še vedno močni. Zdaj so jo celo izkoristili za zaveznika. In ne majhnega.

Vendar se je zgodilo tako, da smo sredi decembra hodili okoli ljudi, o katerih smo mislili, da utegnejo imeti kako orožje, da bi se z njim udeležili vstaje, zlasti še zato, ker smo računali, da načrt, po katerem bi osvobodili bohinjsko dolino in okolico Gorij, na drugi strani pa gornjesavsko dolino, ne more spodleteti.

Pa je prišlo vmes izdajstvo, ki je sprožilo in potisnilo v ospredje več drugih dejstev, ki niso bila v korist upor, in povzročilo, da je vstaja razmeroma naglo začela pojemati in da je kljub večjim uspehom kot smo mislili tedaj, ostala v glavnem le poskus. Tiste decembrske dni sem zbral pet pušk, da sem se čudil, kakšno vero imajo ljudje v boj in kako si vsi želimo konec vojne. Prav zaradi tega, zaradi dopovedovanja, da bomo s to akcijo osvobodili ves naš kot in da bo poslej mir, se je tisto nedeljo zvečer — 14. decembra 1941 — v Bali blizu blejske železniške postaje zbralo kakih 150 ljudi. Sprva smo se nezaupljivo gledali, kajti nihče si ni mogel dobro predstavljati, kako se bo steklo vse to. Zbirati smo se začeli natanko ob šestih, in sneg je bil še skoraj svež. Zdaj smo videli, da je bil npr. Franc Rozman z Rečice zelo delaven pri tem, da je prišel tudi Martin Humer, največ pa jih je bilo iz Podhoma, Zasipa in nekaterih gorjanskih vasi. Iz teh vasi blizu železnice je prišlo tudi mnogo takih, o katerih ne bi nikoli mislili, da se bodo

oglasili. Orožja pa nismo imeli mnogo. Tam nas je sprejel Stanko Kocjančič-Marjan, edini, ki je bil dotlej partizan. Pogovorili smo se le o najnujnejšem; tisti, ki so bili bolj ali manj samo radovedni, kaj se dogaja in ki niso bili tudi primerno oblečeni za pot, so se vrnili domov, ko da so se vrnili s sestanka. Izdajstev pa zaradi tega pozneje ni bilo, čeravno smo se tega zborovanja, če ga lahko tako imenujem, udeležili ljudje najrazličnejših nazorov.

Morda nekaj manj kakor sto nas je potem krenilo po zasneženi kolovozni poti proti Križam. Upehani in večinoma opremljeni z različnim orodjem smo se potem ustavili med Križami in Belco ob poti tik pred velikim ovinkom, od koder je lepo videti vojašnice na Bohinjski Beli.

Tam smo se združili še s številnimi drugimi uporniki, ki so prišli iz gorjanskih vasi. In ker je bilo tedaj samo nekaj starih partizanov, ki so bili gonilna sila in ki so med nami uživali popolno zaupanje, še več pa občudovanja, jih je treba imenovati posamezno. Pozneje, ko se je NOV že utrdila, posamezniki niso več pomenili toliko. Pozdravili so nas Stane Bokal in Franc Benigar-Gabrin z Jesenic, Andrej Žvan iz Spodnjih Gorij, Lojze Knaflič z Bleda, Stanko Kocjančič-Marjan iz Gorij, Franc Smrekar-Brinar iz Ribnega, šele pozneje v Nomnju pa smo srečali Tomaža Godca in Stanka Žagarja mlajšega.

Tam, v snegu, smo imeli prvi miting in takrat sem prvič slišal ubrane pesmi, kakor »Nabrusimo kose«, »Kovači smo« in še nekaj drugih. Ker med nami ni bilo dosti starih partizanov, ki bi znali te pesmi, je manjkalo glasov, vendar pa so nas potem zelo prevzele. Morda nikoli pozneje tako kot tedaj nisem občutil in razumel, kakšno poslanstvo opravljajo med ljudmi. Dobro se spominjam, kako se je potem na veliko skalo povzpel Stane Bokal, ki nam je razložil, za kaj gre, nas navduševal in našo skupino, v kateri nas je bilo 150, razglasil za »Prešernov bataljon«. Bokal je bil postaven možak, oblečen v bel plašč ter ves prepan s jermeni. Zato je že njegova zunanost vzbujala zaupanje in krepila pogum.

Tudi od tam se jih je spet nekaj vrnilo, kajti Bokal je nazadnje rekel:

»...Kdor pa tega ne bo zmogel, je bolje, da se vrne domov. Ne silimo nikogar.«

Odrinili smo čez Pokljuko in imel sem občutek, da je bil vodnik skupine, kjer sem bil tudi jaz, Lojze Knaflič. On se je namreč največ ukvarjal z nami. Spočetka smo bili živahni in zgovorni, ko pa se je pot vlekla in je bil sneg vedno višji, je beseda zamrla.

Na Mrzlem studencu smo v kočah našli kakih 30 koprivniških in gorjuških furmanov, ki so se nam pridružili. Z nami so šli s sanmi.

Takrat sem bil že hudo utrujen. Nahrbtnik in puška, s katero me je oborožil nekdanji orožnik Grkman, k čemur ga je pripravila njegova hčerka Mara, vse me je težilo. Nenavajena ramena niso hotela preveč ubogati. Od slabosti se mi je kar meglilo pred očmi. Ljudje so to opazili in tako sem se nekaj časa peljal na saneh nekega koprivniškega furmana. Takrat sem spet občudoval odpornost teh ljudi. Gorjanci in Bohinjci so gazili sneg, kot bi bil to njihov poklic. Nevajen novinec je vedno neroden.

Na Koprivniku se nas je zbralo nad 300. Kazalo je, da je velika udeležba že preraščala organizatorje. Na hiši, kjer je bila menda tudi gostilna, je visela velika slovenska zastava. Bila je prava gneča, ljudi z orožjem pa je bilo malo. Ta vrvež in kratek počitek me je spet malo poživil.

Zdaj so nekateri začeli že priganjati, kajti ura je bila že blizu treh zjutraj, morali pa smo ustaviti prvi delavski vlak, namenjen na Jesenice. Kmalu smo se začeli spuščati navzdol; o občutkih med tem sestopanjem bi veljalo pisati posebej, še bolj pa o tem, kako smo se počutili v Nomnju, kjer je bilo skoraj v vsaki hiši razsvetljeno kako okno. Kdor bi nas opazoval le površno, bi mislil, da gre velika skupina drvarjev v velik gozd, ki mora pasti v enem dnevu, kajti večina je bila opremljena le s sekirami, žagami in cepini. Le kakih trideset je imelo puške. Zaradi priprav in vlaka je bilo treba pohiteti. V Nomnju nas je prevzel občutek, da nas dolina komaj čaka, kajti vse je kazalo, da je tudi tu organizacija na višku. Ljudje so prihajali iz hiš. Hiteli smo skozi zasneženo, sicer tiho, toda tisto noč izredno živahno vas. Sredi nje je stal fant visoke postave, ogrnjen s temno pelerino in s širokokrajnim klobukom na glavi. Gledal in štel je mimoidoče in še posebej ogledoval tiste, ki smo nosili puške. Bil je Žagarjev Stanko, znanec že izpred vojne, učiteljev sin z Dobrave in takrat vodja gorenjske mladine. Toda — za daljši pogovor ni bilo časa.

Od nekod izmed hiš je prišel brkat hrust in nas priganjal:

»Hitreje, hitreje! Vlak bo kmalu tu!«

Kar nas je bilo z orožjem, smo se uklonili njegovim poveljem. Zbral nas je na vzhodnem koncu vasi, na vrtu hiše, od katere stoje le še zidovi. Vmes smo slišali zven žag in udarce sekir ter trušč padajočih smrek, ki so jih podirali čez cesto.

Ta brkač je bil naš komandir Tomaž Godec, komunista in znan smučar iz Bohinjske Bistrice. Od njega smo tudi zvedeli za ves načrt, ki je zajel ves Bohinj, Gorje in gornjesavsko dolino.

Tam nas je bilo s puškami kakih 30. Drugi so bili v zasedi proti Bistrici ter določeni za napad na postajo. Urejevali smo se in šteli in ker je bilo vse to zame nekaj novega in sila vznemirljivega, sem si zapomnil vse natanko. Le koliko nas bo, ko se združimo še z drugimi bohinjskimi uporniki, ki so že pripravljeni čakali po vseh vaseh!

Takrat se je na zahodni strani vasi in potem sredi nje zabliskalo in kmalu je počilo.

Prvi strel je sprožil Marjan-Stanko Kocjančič, ki je tudi sam presečen ugotovil, da so se iz Bohinja pripeljali Nemci. Sicer jih ni bilo veliko, toda imeli so tudi strojnice in na njihovi strani je bilo še drugo orožje: presenečenje! In še tretje: bili so izurjeni vojaki!

In zdaj se je začelo tisto, kar se mi zdi važno povedati. Pokazala se je naša neizkušenosť, to, da smo bili novinci, posebno pa še, da je bilo med tako veliko skupino samo pet, šest starih partizanov, ki so vedeli, da zadene le redka krogla. Če bo šlo tako, kot smo pričakovali, starih borcev ne bi bilo zadosti niti za četna poveljstva.

Nihče ni vedel, kdaj so se Nemci priplazili v Bohinj. Če bi bili mi preizkušena partizanska enota, bi se bili spopadli z njimi in najbrž bi jih bili premagali. Tako pa smo se precej zmedeno začeli umikati v zasnježeno strmino, k čemur so nas priganjali nemški rafali. Nemci so udarili prenašlo. Tudi mi smo po malem streljali. Zato pa je z nemške strani pokalo toliko gosteje. Dobro se spominjam, kako so nas Godec, Knaflič in Boris pomirjevali in zadrževali:

»Le počasi, saj ne zadene vsaka kropla!«

Ker smo bili novinci in je ta ognjeni krst prišel iznenada, so nam dobro dele te besede. Dotlej še nisem streljal...

Težko smo gazili sneg po hudi strmini. Še nismo bili visoko, ko je zažvižgala lokomotiva. Vlak se je nemoteno ustavil na nomenjski postaji in odpeljal proti Jesenicam.

Znano je, zakaj tudi Bohinjci niso udarili, in tako je vstaja krenila v novo smer.

Razdeljeni smo bili v več skupin, razhajati smo se začeli na razne strani. Nemci so planili po nomenjskih hišah, a tudi gorjanske vasi so pozneje občutile tak izid vstaje.

Samo po sebi je razumljivo, da zima ni ugodna za novačenje. Iz poznejših izkušenj vemo, da novinec, ki ni bil ne telesno ne politično in duševno dosti pripravljen na spopade, ni mogel biti takoj dober borec. Kolikokrat pozneje smo doživeli, da je proti novincem zaropotalo že prvi dan partizanjenja. Toda — ker so bili pomešani med številnejše starejše, pokanja že vajene borce, so ostali in se sčasoma privadili. V decembrski vstaji je bilo drugače: še preden smo se prav uredili, je začelo pokati, da nam je kar sapo zaprlo; med množico novincev je bilo le nekaj preizkušenih borcev. Zato sta zima in še velika nemška vojaška moč pripomogli k našemu porazu, zlasti še, ker so si Nemci pomagali z izdajstvom koprivniškega kovača.

V zvezi s tem primerjajmo delovanje Cankarjevega bataljona v tistem času v Poljanski dolini. Imel je kakih 70 starih, prekaljenih borcev, med njimi celo nekaj udeležencev državljanske vojne v Španiji. V njem so bili tudi štirje Gorjanci: Ernest Seidler-Iztok, Adolf Repe-Tilen, Janez Žvan-Dravski in Anton Ambrožič-Božo. Tudi tam se je naglo razširila množična vstaja in konec decembra so morali Nemci poslati v boj tja številne policijske enote, ki so hotele uničiti Cankarjev bataljon, oziroma razbiti začeto vstajo, v kateri je na razmeroma majhnem prostoru sodelovalo nad 400 mož in fantov.

Boji cankarjevcev so bili uspešni, toda spričo zime, takojšnjih nemških napadov in hudih naporov so se tudi tamkajšnji uporniki začeli vračati v dolino. V Dražgošah je bilo v začetku januarja še kakih 200 ljudi. Vstaja se je le s težavo in počasi širila in si utirala pot z razmeroma majhnim številom starih borcev, kar je bilo v primeru Gorij in Bohinja in sploh jeseniške okolice še bolj občutno.

Kljub temu in kljub poznejšim represalijam pa so bile posledice tega poskusa — v širšem smislu — ugodne. Ugodne namreč zato, ker je vstaja zadela okupatorja v najobčutljivejši živec in ker Nemci niso bili pripravljeni na kaj takega.

Naj citiramo samo nekaj odlomkov iz znanih nemških ukazov, ki se nanašajo na vstajo in na gorjanske vasi:

OROŽNIŠKO OKROŽJE RADOVLJICA

št. 1039

VSEM OROŽNIŠKIM POSTAJAM OROŽNIŠKEGA OKROŽJA RADOVLJICA

Radovljica, 17. 12. 1941

1. Glede na sedanje neugodne varnostne razmere začasno opuščamo vse najbolj ogrožene orožniške postaje, ki naj se zberejo takole:
 - a) Orožniški postaji iz Kranjske gore in Dovjega na Jesenicah.
 - b) Orožniška postaja iz Zgornjih Gorij na Bledu.
 - c) Orožniški postaji Bohinjska Bela in Srednja vas v Bohinjski Bistrici itd.
2. Vsi svojci orožnikov, tudi tisti, ki so se pravkar priselili semkaj, morajo nemudoma zapustiti južno Koroško.
-
5. Vsi orožniki, tudi okrožni in drugi orožniški komandirji, morajo prenočevati na orožniški postaji.

Komandant orožniškega okrožja

Podpisan: Wigisser

Polkovnik Handl s štabom na Bledu pa v svojem opozorilu z dne 22. decembra 1941 pravi celo:

»V zadnjem tednu se je začelo na tukajšnjem ozemlju dobro organizirano, bliskovito uporniško gibanje...«

To je laskavo priznanje zlasti organizatorjem vstaje in tistim, ki so sredi zime vzdržali v poključkih gozdovih in se pridružili borcem izza poletja. In taki so bili Ivan Volf-Družinski, Alojz Černe-Edvard, Janko Jakopič, Avgust in Peter Pristov, Jože Žvan-Tomo, Franc Dijak-Štefan, Vinko Repe-Triglavski, Jakob Žumer-Mitja, Franc Ambrožič-Beton, Martin Humer-Soča, Franc Šmid-Ljubo in še nekateri.

Bolj kot kdajkoli je bilo v tistem decembru očitno, da so bili prvoborci kvas upora. Zdaj se je pokazalo, da ga je bilo premalo. Kako vse drugače bi bilo, če bi... Toda, rekli smo, da vse nastaja počasi.

Gibanje v decembru pa je hotelo zajeti preveč naenkrat.

ZMAGA VOLJE IN ŽRTEV

Postali smo del upora

Ko so Nemci vdrlí v Jugoslavijo, sva se s prijateljico Slavko Šronc mudili na Jesenicah. Že takrat sem slutila, da ti ljudje ne bodo naši prijatelji. Meseca junija, torej med prvimi, se je umaknil v gozdove Andrej Prešeren, s katerim sta med drugimi imeli zveze tudi prijateljica Slavka Šronc in poštarica Jožica.

Julija je šel v partizane tudi Slavkin brat Dolfe, za njim pa še brata Kocjančič in Ambrožič. V začetku avgusta je bila prva večja hajka na Pokljuki. Takrat so bili ljudje ravno po rovtih. Nemci so vse zajeli ter jih odpeljali na zasliševanje v Begunje. V tem času je iskal zveze s poključskimi partizani pokojni Jeseničan Slavko Sekardi. Ker je bilo ravno po hajki in še ni bila vzpostavljena zveza, je Slavka zvečer pripe-ljala Sekardija k nam in me prosila, če bi bil nekaj dni lahko skrit pri nas v senu. Tako sem takrat začela sodelovati s partizani. Prav tako tudi moja 65-letna mama in 13-letna sestra Marica. Očeta nismo imeli.

Z Marico sva mu napravili skrito ležišče in ga hranili. Pri nas je bil dva dni. Medtem mu je Slavka dobila zvezo, da je odšel na Pokljuko. Tako sem takrat dobila stik tudi z Ivano Mohorič in s poštarico Jožico. Mohoričeva je stanovala blizu gozda. K njej so prihajali partizani in ona nam je dajala razne naloge. V trgovini sem imela možnost pridobivati nove aktiviste in seznanjati ljudi s pomenom boja.

S Slavko sva zbirali hrano in obleko. Nekoč sva dobili nalogo, naj izkopljeva blizu gozda puško. Na orožje se nisva dosti razumeli, zato je bilo treba dosti truda, da sva jo razdrli. To je bilo na pomlad 1942. Njene dele sva skrili pod plašč in jo mahnili skozi Grabče. Močno nama je utripalo srce, ko sva na mostu zagledali žandarje. Niso naju opazili ali ustavljali, zato sva puško srečno oddali v prave roke.

V času decembrske vstaje leta 1941 so me dvakrat poslali na Jese-nice, da sem prek znanih zvez — železničarjev dobila obvestila o gibanju sovražnika. Leta 1942 pa mi je Ivan Hribar-Gorjanc prinesel radioaparát in me naučil, kako ga lahko razderem in spet sestavim. Naročeno mi je bilo, naj vsak večer ob določeni uri poslušam poročila. Novice s fronte in druge važne vesti sem zapisovala na listek in ga spravljala

Družabno srečanje gorjanskih jamarjev na Kočevniku poleti 1941. V sredini sedi vodja jamarjev in navdušen planinec ter aktivist iz leta 1941 Simon Zima, ki je bil leta 1943 ustreljen med talci. Ob njem sedi Ivanka Tramšek. V prvi vrsti z basom v rokah je pozneje padli borec Anton Kobal, v isti vrsti na desni je njegov tudi padli brat Ciril, harmoniko pa ima Martin Potočnik, ki se je zlasti udeleževal pri delu in gradnji partizanskih bunkerjev v Radovni. Tudi vsi drugi gorjanski jamarji so sodelovali na razne načine v NOG.

na dogovorjeni kraj. Večkrat so prišli poslušat poročila tudi partizani — Ivan Hribar-Gorjanc, Ernest Seidler-Iztok in Tilen — Dolfe Repe. Od nas so odnašali tudi hrano, ki so nam jo dajali zanesljivi ljudje. V začetku leta 1942 smo dobili že prve »Poročevalce« in razno partizansko literaturo ter letake. Teh je največ znosila in ponoči raztrosila po vaseh sestra Marica. Na Bled jih je nosila pod sedežem na kolesu. Tam je imela Ivana Mohorič še več zvez. Pekarija Ravnik je partizane neutrudljivo zalagala s kruhom, gospodinja Vilki Ravnik pa je veliko pomagala tudi z obleko. Z aretacijo Mohoričeve so partizani veliko izgubili. Izdana in aretirana je bila že poleti leta 1942. Po njeni aretaciji sva s Slavko dobili od partizanov še več nalog. Poiskali sva stike z aktivisti, s katerimi je prej delala Mohoričeva. Decembra leta 1942 je Majda Kokalj z Bleda pripeljala tri zapornike iz Begunj, ki jim je omogočila beg, ko so prišli delat na Bled. Nahrnili smo jih in za silo oblekli. Ponoči sem jih odvedla na Pokljuko. Vedela sem za Figovčevo domačijo in za samotarja Mitrija, partizanskega očka. Hodili smo po stranskih poteh. Bilo je precej snega, tako da smo hodili le počasi.

Ob koncu leta 1942 je bil v naši vasi ustanovljen prvi odbor OF za Grabče. V njem smo bili Slavka Šronc, sosed Simon Zima, Jože Čufar in jaz. Odgovarjala sem za propagando, Slavka je pobirala članarino in pridobivala nove člane OF, Simon in Čufar pa sta skrbela za hrano. Nekoč sva s Slavko odšli na Jesenice k vlaku, ki je prispel iz Bohinja.

Tam sva poiskali človeka s paketom in časopisom »Karawanken Bote« v rokah, kot je bilo dogovorjeno. V Podhому pa sta se nama pridružila dva žandarja in se ponudila, da nama bosta nosila paket. Rekli sva, da imava notri razne tiskovine za trgovino, v resnici pa so bili »Poročevalci«. Žandarja sta paket nosila do orožniške postaje v Spodnjih Gorjah. Čeprav naju je bilo strah, sva se delali brezbrizni in veseli.

Mesec pozneje, januarja 1943, je Gorjanc povabil z Bleda k nam na zvezo Viki Ravnikovo, Sartorijevo Aneto in Lebarjevo Maro. Vključil jih je v odbor OF za Bled. Povezani smo bili tudi s Pangrčevim Francem in Matevžem iz Radovne. Bogdanu Šancu, ki je živel v Celovcu, pa sem dajala literaturo, da jo je tam delil našim ljudem.

Medtem sem enkrat šla celo v Ljubljano k preseljenim sorodnikom in jim nesla obleko. Mimogrede sem pretihotapila tudi plakate o ustreljenih.

»Poročevalce« in razno literaturo sem skrivala v prazni vreči v trgovini. Nekoč je neka stranka prihitela v trgovino in mi na hitro povedala, da gredo Nemci iz Krnice in da po hišah preiskujejo. Takoj sem se spomnila na »Poročevalce«, toda časa ni bilo več, kajti izza vogala so se že prikazali trije policisti. Ukazali so, naj zaprem trgovino, da bodo hišo preiskali. Delala sem se brezbrizno in jim kar sama začela odpirati predale. Bližali so se kupu z vrečami. Kar bo, pa bo, sem si mislila in vreče stisnila pod pazduho. Spodaj je bil še zaboj z milom. Z vrečami pod pazduho sem ta zaboj odmaknila in jim kazala, da tudi tam ni nič. Prebrskali so vse kote. Mrzlično sem jim razkazovala vse

Skupina izseljencev v Nemčiji. Med njimi tudi pokojni Janez Zvan (zadaj v sredi) s hčerko, Mačkova mama s hčerami in drugi.

Druga skupina blejskih in gorjanskih izseljencev v Nemčiji, ko so dobili obisk iz domovine. Spredaj čepi pokojna Marica Kocjančič, v prvi vrsti drugi desno Andrej Zemva, ki je tudi podlegel v pregnanstvu.

prostore, vreč pa nisem spustila. Zdaj si jih tudi odložiti nisem upala, ker bi lahko zašumel papir. Zmotila sem jih z na pol nemško in na pol slovensko govorico. Ponudila sem jim še žganja, nakar niso bili več tako uradni. Poslovili so se že skoraj prijazno. Medtem ko so pili, sem vreče vendarle odložila. Odtlej sem literaturo spravljala za Marijin kip v bližnje znamenje. Ob neki priložnosti sva s Slavko morali na javko na Pokljuko. Zaradi maskiranja sva vzeli s seboj posodo za borovnice. Zveza je bila dogovorjena za Lesom pri Kranjski dolini. Tam sva se sestali z Gorjancem, s Tilnom, z enim izmed Porovih bratov in zdravnikom Edvardom. Dali so nama nekaj »Poročevalcev«, ki sva jih skrili pod obleko. Seveda nisva nabrali skoraj nič borovnic. Spodaj, v košaro, sva naložili praproti, nanjo pa nabranih borovnic. Nazaj grede sva pod Zatrnikom srečali četo oboroženih esesovcev in vojakov. Bali sva se, kaj bo, če naju pregledajo. Toda na srečo se ni nič zgodilo. Takih in podobnih dogodkov je bilo še več.

Dne 23. februarja 1943 ob osmih sem šla odpirat mlekarno. Pred vrati je že čakalo nekaj strank. Poiskala sem ključ, da bi odprla lokal, pa me pokliče gestapovec, ki je stanoval v Spodnjih Gorjah. Z njim sta bila še dva mlada esesovca in tolmač. Zazeblo me je. Torbico z denarjem sem dala Maričini prijateljici Tončki, ki je vedela za naše delo. V njej so bili spet »Poročevalci«, ki jih prejšnji večer nisem mogla oddati. Tončka je s torbico odhitela domov. Tolmač mi je ukazal, naj jim sledim domov, da bi se nekaj pogovorili. Doma je bila samo Marica, kajti

Štefan Mitrij, partizanski očka, ki je 25 let živel v bajti na Pokljuki in bil vsa leta zanesljiva partizanska zveza.

mama je nekaj dni prej odpotovala v Nemčijo obiskat izseljence. Ko je Marica videla mene z Nemci, je skočila v kuhinjo ter mi zaklicala, da gre z doma. In že je dobila klofuto. Morala sem jim pokazati svojo sobo in druge prostore. Pretaknili so vse, našli pa niso ničesar. Deli radioaparata so bili dobro skriti. Gestapovci so me vprašali, če poznam Ivana Hribarja-Gorjanca in Ludvika Finžgarja ter njegovo ženo. Z ženo sta imela na Lazah, ob robu gozda majhno hišico. Tam je bila tudi partizanska javka. Vzdrževal jo je Gorjanc s kurirji. Seveda sta Finžgarja vedela skoraj za vse naše delo. Ta zveza je bila torej izdana. Noč pred mojo aretacijo je bila namreč okoli njihove hiše nemška zaseda. Nekaj dni prej sem Ivanu Hribarju-Gorjancu oddala našo članarino OF in članarino, ki jo je poslala Ravnikova z Bleda. Na njenem seznamu so bili poleg njenega še ilegalni podpisi Lebarjeve in Sartorijeve. Prav ta večer je imel Gorjanc sestanek s kurirjem z Golice in tako je zašel v zasedo. Prestrelili so mu pljuča. Toliko je še bil pri zavesti, da je odvrzel vse, kar je nosil s seboj, tudi tisti seznam z denarjem, potem pa so ga Nemci odpeljali s seboj. Tisto noč so zgrabili tudi Finžgarja. Vse, kar je Gorjanc odvrzel, pa so Nemci našli. Ko so me aretirali, vsega tega nisem vedela. Takoj sem odločno zanikala, da bi poznala kakšnega Gorjanca. Že tedaj so me spraševali, kje imam radio. Debelo sem jih gledala in se delala nevedno. Z menoj so bili strogi, toda ne grobi. Zahtevali so, naj grem z njimi na postajo. Tako tudi sestra. Spraševali so tudi po mami. V spremstvu gestapovca, esesovcev in tolmača smo se odpravili na orožniško postajo. Ljudje, ki smo jih srečavali, so nas strahoma gledali. Med njimi sta bila tudi Frčejeva Filipina in Dornik, ki sta sodelovala z nami.

Za zidovi begunjske kaznilnice

Na žandarmerijski postaji v Spodnjih Gorjah je gestapovec odgrnil pokrito telo. Groza me je spreletela, ko sem spoznala nezvestnega Ivana Hribarja-Gorjanca. Ko sem gestapovcu na vprašanje, če tega človeka poznam odgovorila, da ne, sem dobila prvo klofuto. Zagrozil mi je, da ne bo spraševal več, ker da bom že rada govorila sama. Toda

bila sem prepričana, da Gorjanc ne bo povedal ničesar. Ves čas pa me je skrbelo, kje sta Finžgarja. Ali sta ušla, ali pa so ju tudi aretirali? Pavla Finžgarjeva je bila zelo delavna, toda že prej se nam je zdelo, da ne bo preveč trdna, če bi jo mučili. Zato ji nismo zaupali vsega.

Z Marico so naju v tovornem avtomobilu odpeljali v Begunje. Zaprli so me v bunker 10, Marico pa v šestnajsti »belegšaft«. Drugi dan me je stražar odgnal na zasliševanje. Lotila sta se me dva gestapovca s tolmačem. Sklenila sem, da ne bom povedala ničesar. Začela sta zlepa, češ da ni vredno tajiti, ker da tako že vse vedo. Obljubljali so mi prostost, če bom govorila resnico. Zatrjevala sem, da nimam kaj povedati. Gestapovca sta me na to začela klofutati. Ulila se mi je kri in izbila sta mi tudi zob. Kričala sta name in me zmerjala z banditsko vlačugo. Tolmač je prinesel še gumijevko, nakar so me vrgli na tla in bili po vsem telesu. Do krvi! Postala sem še bolj trmasta in sklenila sem, da sploh več ne bom odgovarjala. Vsa pretepena sem se spet znašla v bunkerju, kjer so me tri dni pustili brez hrane. Stražar pa je bil dober človek in mi je prinesel dvakrat jabolko in kruha. Tretji dan so me spet vlekli na zaslišanje. Takrat so mi ponudili sendvič in cigareto. Odklonila sem in spet so me klofutili. Zasliševala sta me dva gestapovca. Spet sem vztrajala in trdila, da ničesar ne vem. Gestapovec me je tedaj zgrabil za lase in treščil ob zid, da se mi je ulila kri iz nosu. Postavil me je k steni in zaklical stražarju, naj pripelje Finžgarja. Že prej sem vedela, da me je moral nekdo izdati, ker so vedeli marsikaj. Ko je stražar pripeljal Finžgarja, so ga posadili za mizo, mu dali cigaret in sendvič. Ko me je zagledal, je rekel: »Ivanka, oprosti, nisem mogel zdržati. Sicer pa je Pavla že prej v Radovljici nekaj povedala.« Komaj sem ga spoznala, tako je bil zdelan. Zasmilil se mi je, da nisem čutila jeze. Gestapovci so naju soočili, na mizi so imeli zapisnik s Finžgarjevimi priznanji in gestapovec ga je bral, Finžgar pa je pred menoj moral vnovič vse potrditi. Tako so vedeli o radioaparatu, o »Poročevalcu«, o tem, kateri ljudje so se shajali pri nas, kaj je mama šivala in kuhala za partizane. Vedeli so celo za dan, ko sta bila pri nas Čufar in Pangrčev iz Radovne ter koliko »Poročevalcev« sta takrat vzela s seboj. Tudi Slavka je bila omenjena, sestra Marica pa ne. Zaslišana je bila samo enkrat, a ker tudi ni hotela nič govoriti, je dobila nekaj klofut, zasliševali pa je niso več. Na vprašanje, ali bom po vsem tem naštevanju zdaj priznala, nisem ne pritrdila in ne zanimala. Odpeljali so me spet v bunker in me spet tri dni pustili brez hrane. Neki zapornik, ki je delal v kopalnici, me je videl, ko me je stražnik peljal na stranišče. Vpričo stražnika mi je dal jabolko in rekel: »Kaj pa so s teboj delali, revica, da si vsa podpluta?« Rada bi mu naročila sporočilo za Marico, naj se drži, pa me stražar ni pustil govoriti. Rekel pa mi je, da je Marica podobna njegovi hčerki in da bo že poskrbel, da ne bo lačna. Ta policist je bil Čeh, ki ji je potem res večkrat prinesel kak priboljšek.

Čez tri dni so spet prišli pome. Ko sem stopila iz bunkerja, sem videla, da so v sosednji bunker pahnili Slavko Šronc, najbrž tudi pretepeno, kajti podpiral jo je stražnik. Tako se je naša veriga začela trgati. Prignali so tudi Pangrčevega Matevža ter Simona Zimo, ki je bil

Aktivistke iz Gorij in Rečice pozimi 1942/43 na Moravčevem vrtu. Cepita pokojna Marica Kocjančič in Tončka Golc-Kotnikova, stojijo pa Ivanka Tramšek, Mara Golc-Talarjeva in Slavka Šronc. V kozolcu Zdravko Kotnik-Joža.

zaposlen na občini. Hudo so ga mučili, vendar je vzdržal in ni ničesar izdal. Pozneje so ga ustrelili. Finžgarja in ženo pa so odpeljali na delo v Avstrijo, nato pa so strpali v taborišče. Pavla je bila v Ravensbrücku, mož pa neznano kje. Žena se je vrnila domov, mož pa je ostal v Tirolah, kjer je bil tudi doma.

Že tretjič so me odgnali na zaslišanje. To pot je prevajala neka prijazna gospa. Pošepetala mi je, naj tega, kar vedo, nikar ne tajim več. Sklicujem naj se le na to, da sem vse delala iz ljubezni. Ivan Hribar-Gorjanc je bil takrat še v bolnišnici na Golniku. Tudi on je moral potrditi vse, kar so vedeli. Zdaj nisem vedela, če mi ta ženska želi dobro ali pa je tudi to gestapovska ukana, s katero bodo zlahka prišli do mojega priznanja; vendar sem nekako čutila, da je ženska na naši strani.

V Begunje so pripeljali tudi nekaj domačinov, ki so hodili k nam zvečer kvartat. O našem delu z OF niso vedeli nič. Te so čez teden dni izpustili. Odločila sem se in zdaj zasliševalcem zatrjevala, da je bil Gorjanc moj fant in da sem pomagala pač zato, ker sem ga imela rada, v politiko pa se nisem spuščala. Najbolj jih je zanimalo, kdo je še dajal hrano, kdo je prejemal »Poročevalce« in kdo simpatizira s partizani. Tega pa niso zvedeli ne od mene in ne od Slavke. Dvakrat so me zbudili ponoči in me odgnali na zaslišanje, da bi povedala še kaj. Kasneje me na zaslišanjih niso več topli, s klofutami pa niso varčevali. Nič več nisem bila v bunkerju, temveč v sedemnajstem »belegšaftu«. Tudi kmeta Dornika so zaprli takrat. Ne vem, kdo jim je povedal, da je za partizane k meni pripeljal krompir. Tajil je, zato so me pripeljali predenj in zahtevali, naj povem, kdaj ga je pripeljal. Odločno sem zaničala, da bi mi kdo vozil krompir, in Dornika so kmalu izpustili.

Vmes me je neprestano skrbelo za mamo, ki je šla na obisk k izseljencem. Brata pa so aretirali na Bledu. Bil je zaprt tri mesece. Vedel je za naše delo, a ni ničesar izdal. Potem so ga Nemci mobilizirali in poslali na francosko fronto, kjer je prišel v angleško ujetništvo.

Čez kake tri mesece za menoj so policisti pripeljali v Begunje še tri mlada dekleta: Anico in Marico Lipovec ter Francko Ferjan. Ker v bunkerju ni bilo dosti prostora, so jih med zasliševanjem zaprli kar v stanovanje paznice Ančičeve, ki je našim ljudem včasih tudi pomagala. Nekoč me je poklicala k tem dekletom in mi pošepnila, naj se hitro dogovorimo glede zagovarjanja. Dekletom sem povedala, da Nemci o njihovem delu ne vedo ničesar. Zabičala sem jim, naj vztrajajo kljub udarcem in grožnjam in naj ničesar ne priznajo. Nemci so zaslišali vsako posebej. Dekleta so se držala dogovora; od njih niso dobili nobenega priznanja.

Spet je pome prišel gestapovec. Že pred vrati mi je zabičal, da bom morala potrditi to, kar je delal nekdo, ki ga sedaj zaslišujejo. Prevajalec je bil zagrizen kočevski Nemec. Ker sem rekla, da nimam kaj potrditi, mi je že kar tolmač primazal dve krepki klobuti. Ko sem stopila v sobo, je stala tam Marica Lipovec. Tolmač mi je pokazal zapisnik o njenem zasliševanju, podpisan z mojim imenom. Prevedel je, da sem govorila o Marici, Francki in Anici. Zapisnik je bil ponarejen, kajti jaz o teh dekletih nisem zinila niti besedice. Zapisnik pa so mi dali

Srečanje nekdanjih zapornikov v Begunjah. Med njimi sta tudi Ivanka Tramšek in Valvazorjeva mama.

v podpis, ne da bi mi bil prej kdo prebral njegovo vsebino. Sama ga pa nisem razumela. Ob podpisovanju sem bila preveč neprevidna. Zato sem odločno vztrajala pri tem, da je zapisnik ponarejen. Prevajalec je bil še bolj zelen od jeze kot zasliševalec. Zgrabil me je in treščil skozi vrata, da je stražar kar odskočil, ko sem priletela ven. Do smrti bom hvaležna paznici, ki nam je omogočila pogovor, s katerim smo se spoznale z dekleti. Po brezuspešnem zaslišanju so ta dekleta spustili domov, a kdo je izdal ilegalna imena članov odbora OF, nismo mogli ugotoviti. Kot sem že povedala, je Ivan Hribar-Gorjanc odvrgetel seznam s podpisi o pobiranju članarine na Bledu. Nemci so ga našli in me na zaslišanju spraševali, če poznam tudi koga z Bleda, ki dela za OF. Zanikala sem brez oklevanja. Niti slutila nisem, da vedo tudi to.

Že sem bila prepričana, da je zasliševanje konec, ko so me ponoči nenadoma zbudili. Pri ponovnem zaslišanju mi je tolmač zagrozil, da bom tepena kot prvič, če ne bom govorila resnice. Rotil me je, naj povem, s katerimi Blejčani sem sodelovala. Razumljivo, da tudi tega nisem priznala. Tepli pa me niso več. Nato me je tolmač ironično vprašal, če morda poznam neko Viki Ravnik ter Aneto Sartori. Trdila sem, da ju sicer poznam, da pa z njimi nimam nobenih zvez. Tedaj je gestapovec potegnil iz žepa seznam in mi ga pomolil pod nos. Spet me je zgrabil in porinil skozi vrata.

Prejšnji dan sem zvedela, da so vse tri pripeljali v Begunje. Potem sem imela mir. Večkrat sem z delovno skupino šla na njivo, kamor nas je vodil stražar. Nekoč nas je srečal blejski gestapovec. Ko me je zagledal, je rekel: »Ti, Ivanka, boš pa ostala lepo v »belegaftu«! Da te ne vidim več zunaj!« je naročil stražarju.

Potem sem smela lupiti le krompir. Enkrat sem v kuhinji lupila jabolka s Kokaljevo Majdo, ki so jo zajeli v hajki na Pokljuki. Kuhinjsko okno je bilo obrnjeno na dvorišče. Tam se je zastražen sprehajal pokojni pisatelj Lovro Kuhar-Prežihov Voranc. Vrgli sva mu nekaj jabolka, kar pa je opazil stražar. Takoj so naju odvedli nazaj v sobo in poslej tudi jabolka nisva smeli več lupiti.

Čez kak mesec so me spet poklicali na zaslišanje. Zasliševali so me trije gestapovci iz Celovca. Hoteli so vedeti, komu sem pošiljala partizansko literaturo v Celovec. Privijali so me in klofutali, a trdila sem, da s Celovcem sploh nisem imela nobenih zvez. Nazadnje so mi pokazali mojo knjigo z naslovom »Amerika in Amerikanci«. To knjigo si je pri meni sposodil Bogdan Šanca. V njej so bili »Poročevalci«. Trdila sem, da se sicer spomnim, da sem to knjigo posodila Bogdanu, vendar nisem vedela, da so v njej tudi »Poročevalci«. Žal mi je bilo, ko sem izgovorila to ime, vendar mi kaj drugega ni prišlo na misel in tudi nevarno se mi ni zdelo. Ne vem, če so mi verjeli, samo tolmač me je spet krepko sunil čez prag. Pozneje sem zvedela, da so pri Bogdanu tudi preiskovali in našli to knjigo. Bogdana so zaprli, vendar ni, kolikor vem, izdal ničesar. Bila sem nepazljiva: s platnic knjige bi morala zbrisati svoj podpis.

Čez tri mesece so mamu in Marico odpeljali v izseljensko taborišče v Nemčijo in o njuni končni usodi mi ni bilo nič znano.

V begunjskih zaporih sem doživela še marsikaj, zato bom opisovala le najpomembnejše dogodke.

Bilo je ravno 1. decembra 1943, ko smo se zjutraj umivale. Ko smo se vrnile v sobo, je stražar poklical ujeto partizanko Jerico Pristov in mene. Odpeljal naju je v neko sobo. Tam so naju popisali in še z dvema Korošicama odgnali na dvorišče.

Stlačili so nas v odprt tovorni avto in odpeljali na postajo v Lescah. Pihal je mrzel decembrski veter. Tam smo čakale vlak za Celovec. Dobri ljudje so nam nanosili kruha, sadja in klobas. Stražar je pustil, da smo tudi govorile z ljudmi. Ko je privozil vlak, nas je prevzel drugi stražar. Odgnal nas je v poseben vagon. Lahko smo jedle in se pogovarjale. Ko smo se pripeljale v Celovec, so nam hrano vzeli in nas odpeljali z avtom. Korošice so poslali v delovno taborišče nekje na Koroškem. V Celovcu sva bili zaprti teden dni. Bilo nas je pet v tesnem prostoru. Stranišče smo morale imeti kar v celici, zato je v njej strašno smrdelo. Jestu so nam dali trikrat na dan in polovico manj kot v Begunjah. Dolčas smo si krajšale s tem, da smo si kaj pripovedovale. Ležati podnevi nismo smele. Po tednu dni so naju z Jerico s policijskim avtom odpeljali na postajo. Tam so naju strpali v živinske vagone. Vožnja je bila mučna: žensk se je lotevala slabost. Enkrat dnevno so nas spustili na stranišče. Takrat smo dobile nekaj vode. Tako smo prispele v Prago, kjer so nas spet stlačili v avto. Bilo nas je toliko, da smo se gnetle druga ob drugi. V nekem zaporu smo noč prespale kar v stranišču. Tri smo sedele na školjki, druge so čepele na tleh. Bilo nas je toliko, da še nog ni bilo moč pošteno stegniti. Dremale smo kar sede. Po nekaj časa smo bile zaprte še v Bratislavi, v Leipzigu in Berlinu. Ne vem več, v katerem zaporu smo bile, ko so zvečer poklicali Jerico. Ni se več vrnila. Odpeljali so jo v Auschwitz. Hudo mi je bilo, ker je ni bilo nazaj; razen mene je bila Jerica edina Slovenka. Ostala sem med Ukrajinkami in Nemkami.

V Ravensbrücku — v uničevalnem kombinatu

Zjutraj so nas odgnali v drug večji prostor. Na zid v tej ječi sem v obupu napisala: »Jerica, kje si? Napiši, če te pripeljejo sem. Kje si? Ne morem biti sama med tujimi.« Še isti dan so nas odpeljali naprej. Tisti večer smo prespale v Berlinu. Prav takrat so ga zavezniki bombardirali. V naši celici je neka Nemka dobila živčni napad. Ne vem zakaj, toda jaz se nisem prav nič bala. Tam je bila zaprta tudi neka Korošica, ki je znala slovenski. Bolj sem se je razveselila, kot če bi mi kdo dal kos kruha. Spet sem imela s kom govoriti. Bila je že močno noseča. Zaprli so jo zato, ker je bil njen mož v partizanih. Z njo so pripeljali tudi njeno sestro. Tako sem s tema dvema Korošicama 22. decembra 1943 prestopila prag ravenbrüškega taborišča. Odgnali so nas v prostor, kjer smo morale odložiti vse, kar smo imele: obleko, spodnje perilo in drugo. V Begunjah so mi pozabili vzeti zlate uhane. Tu sem jih morala takoj sneti in oddati. Potem smo dobile tanko progasto obleko in lesene cikle brez nogavic. V drugem prostoru so nas do golega ostrigli,

zato je bilo tam na kupe las. Noseča Korošica je imela krasne in dolge lase, ki jih je očitno dolga leta negovala. Jokaje se je esesovcu vrgla pred noge in milo prosila, naj ji jih pustijo. Namesto milosti so jo brcnili, da je padla po tleh. Potem so ji kar tam začeli rezati lase. Dokončno jo je ostrigla neka za to določena kaznjenka. Dobile smo tudi taboriščne številke. Poslej sem bila le še številka 25.

Uši pa sem se nalezla že med vožnjo. V tem bloku tedaj ni bilo Gorenjk, zato sem se s Korošicami zblížala še bolj. Drugi dan so nas spet poklicali, takrat že po številkah. Odgnali so nas na dolg hodnik, kjer smo se morale sleči do golega. Potem smo morale korakati po hodniku. Vsakih nekaj metrov je stal esesovec. Na koncu hodnika je morala vsaka odpreti usta. Esesovec je pogledal vanje z žličko. Zakaj so to delali, ne vem. Morda zaradi zlatih zob. V tem bloku je bilo tudi veliko Nemk, ki so bile zaprte največ zaradi ljubezenskega razmerja s Poljaki; razen njih pa še Poljakinj in Ukrajink.

V taborišču je bila tudi znana gorenjska revolucionarka Marija Žumer. Že naslednji dan se je zanimala, koga so še pripeljali sem. Takoj sva se seznanili. Že tedaj je bila oslabela in bolehnna. Kmalu potem, leta 1944. je podlegla. Obljubila mi je, da mi bo prinesla kak toplejši kos obleke. Bile smo trde od mraza. Težko sem čakala, kdaj mi bo prinesla obljubljeno, pa je ni bilo. Tudi videla je nisem več, razen kasneje bolno na revirju. Takrat je prišla naš blok obiskat tudi nekdanja

Nekdanje zapornice in zaporniki iz Ravensbrücka so se aprila 1965 zbrali na veliko slovesnost, posvečeno dvajseti obletnici osvoboditve. Delegacije preživelih so prišle iz skoraj vseh evropskih držav.

partizanka Kati Ambrožič, ki je bila v taborišču že leto dni. Dala mi je svojo majico, za kar sem ji bila zelo hvaležna.

Po apelu so nas vsak dan izbirali za delo. Večkrat so me določili za zunanja dela. Iz taborišča smo korakale pod vodstvom ženske — esesovke s psom in vodjo delovne skupine — s kapom. To je bila po navadi Nemka, neredko krvoločnejša od možkih stražarjev. Delale smo na cesti, sekale les, kopale zemljišče za esesovske hišice. Ob jezeru smo skladale opeko in premog. Zunaj na polju so imeli v zemlji zakopano kolerabo. Odkopavale smo jo in v košarah nosile v taboriščno kuhinjo. Videla sem, da kaznjenkam nemškega rodu ni bilo treba trdo delati in dovoljevali so jim celo počivati. Me smo morale delati brez počitka. Ves dan je bilo slišati priganjanje, vpitje esesovk in lajanje psov. Deževali so tudi udarci z bičem, če se nismo obračale dovolj hitro. Tisti dan je bila esesovka še posebno nasajena. Poleg mene je med drugimi pretepla tudi neko Rusinjo. Ko je začela nekaj ugovarjati, je pobesnela esesovka nanjo naščuvala psa. Skočil ji je za vrat in jo podrl. Potem je Rusinjo obrcala in pretepala še esesovka. Dekle se je onesvestila. Po končanem delu sta jo v vrsti nosili dve kaznjenki, ker je bila izmučena tako, da ni mogla sama hoditi.

Sčasoma sem se začela sporazumevati tudi s Poljakinjami, z Rusinjami in Čehinjami. Z nekaterimi smo postale dobre prijateljice in si pomagale pri delu. Z Nemkami pa nismo sklepale prijateljstva. Gledale so nas zviška, posebno še tedaj, ko se je po taborišču razširila vest, da imajo Nemci novo strašno orožje, s katerim napadajo tudi London.

Nosečo Korošico so kmalu poslali domov. Tako nam je vsaj povedala njena sestra. Z drugimi Slovenkami nisem prišla dosti skupaj, ker so bile v drugem bloku. Kaj je zame tedaj pomenila slovenska beseda, je le težko povedati. Komaj sem čakala, da bi me premestili v slovenski blok. Nekatere so v druge bloke šle že po štirinajstih dneh, mene pa so tod zadrževali do marca 1944. Dan na dan smo vstajale ob štirih, stale na apelu, potem pa hodile na delo, ne glede na to, kakšno je bilo vreme. Zvečer je bil spet apel, na katerem smo dostikrat stale premočene do kože in do kraja izmučene. Kati pa me je večkrat obiskala in mi tudi kaj prinesla. Dobila sem tudi ruto. Še vedno sem bila zdrava, vendar vedno lačna. Spočetka smo zjutraj dobivale črno kavo in košček kruha, a vsega skupaj je bilo tako malo, da bi lahko pojedla desetkrat toliko. Opoldne so nam dajali vodeno juho, nekaj koščkov kolerabo in večinoma črn krompir. Zvečer pa prav tako na vodi kuhano kolerabo. Vse sem pojedla z največjim tekotom, le ob pogledu na suho kolerabo se mi je obračal želodec. Ko smo se nekega večera mimo esesovske kuhinje vračale z dela, je neka Rusinja ugledala na tleh zeljnati storž. Pobrala ga je in ga začela gristi. To je opazil esesovec. Skočil je k njej in ji storž zbil iz rok, njo pa prijel za glavo in jo tako treščil ob kuhinjski zid, da je obležala na mestu mrtva. Vse nas je obšla groza. Zaradi tega je esesovec moral na nekakšen zagovor, kjer pa je bržčas dobil le priznanje, kajti naslednji dan je bil z nami še bolj grob.

Lakota je bila hujša od strahu. Nekoč smo opazile posode, polne sluzaste juhe, ki je ostala bolnicam, ki so dobile tifus in grižo. Lakota

nas je zdelala tako, da pred ostanki jedi nismo čutile nobenega gnusa več.

Nekaj dni je našo delovno skupino vodila neka druga esesovka, kot običajno takrat brez kapoja. Čudno se nam je zdelo, da nas je namesto na delo odpeljala v esesovsko hišico, v klet, kjer je imela pripravljeno korenje, kolerabo in kruh. Rekla je, naj se prej dobro najemo, potem pa da nas bo odgnala na delo v gozd. Tisti dan pa nismo nič delale. Sedele smo in se pogovarjale. Nadzornica nam je pravila, da je doma s Koroškega in da je njen brat zaprt. To je bila edina esesovka — človek. Vodila pa nas je le tri dni. Pravili so, da so jo zaprli.

Meseca marca so me končno le premestili v slovenski blok. To je bil srečen dan. Končno sem se le našla s Kati, Majdo, Martino, Olgo, Mileno in drugimi. Med znankami mi je bilo lažje, vsaj tak je bil občutek. Celo prepevale smo in druga drugi pomagale še bolj, ker smo se lažje sporazumevale. Delat sem hodila v skladišče, kjer smo zlagale in nakladale na vagone težke bale blaga za uniforme. Delala sem skupaj z Olgo Tratarjevo, njeno sestro Katico iz Ljubljane, potem z Olgo in Mileno iz Trbovelj, z dvema Norvežankama in tremi Nemkami. Med seboj smo si bile dobre, tudi z Nemkami. Z nami je delala mlada Rusinja Mila. Naučila se je kar dobro govoriti po slovensko. Veliko nam je pripovedovala o svoji domovini, o njihovi ureditvi in o komunizmu. Takrat sem šele dobila jasnejšo podobo o Sovjetski zvezi.

V tem skladišču je bilo veliko blaga za uniforme. Bala je tehtala kakih 40 kilogramov. Zlagale smo jih v velike skladovnice in gorje nam, če bi druga drugi pomagale vzdigovati balo na skladovnico, visoko 4 metre. Uporabljale smo lestev. Poleg nas je vedno stala esesovka. Ta je imela ljubčka, tudi esesovca, ki jo je večkrat obiskal. Bil je še bolj grob kakor ona. Nekoč je Norvežanka svoji kolegici pomagala vzdigniti balo na lestev. Esesovec jo je opazil, jo zbil na tla in močno obrcal.

Večkrat sta izginila za kake pol ure. Takrat smo na mah vse posedle, ena pa je stala na straži. Tako nas nikoli niso zalotili pri počivanju.

Nekega dne pa sem zbolela. Staknila sem vnetje rebrne mreže. Kuhala me je vročina in bilo je res čudno, da me je esesovka sama poslala na revir, kjer so me obdržali. Tam je ležalo veliko bolnic, največ tifusnih in porodnic. Bile so same Poljakinje, prepeljane iz Varšave. Rodile so med potjo ali že v taborišču. Ležati so smele le štiri dni, otroke pa so jim prinesli dojit trikrat dnevno. Ubogi otročki in žene! Marsikatera se je obupno razjokala, ker ni mogla nahraniti otroka. Iz česa, ko so bile tako oslabele! Te žene so po štirih dneh razdelili po blokih in na delo, otroke pa so jim vzeli in jih potem niso več videle. Kam so izginili dojenčki, nismo mogle zvedeti.

Ležale smo po štiri na enem pogradu. Za silo udobno bi mogli ležati le dve. Tri dni sem bila tam in medtem je umrla neka interniranka zraven mene, dve pa na spodnjem ležišču pod menoj. Mrtvih niso takoj odstranili. Nametali so jih najprej v umivalnico in ko smo se hodile umivat, smo morale skakati čez trupla. Še zmeraj me je kuhala vročina in dobivala sem tablete.

Med številnimi udeleženci proslave v Ravensbrücku aprila 1965 je bila tudi delegacija radovljiške občine. Med njimi so bili iz Gorij Slavka Šronc, Ivanka Tramšek in Matevž Kunšič iz Radovne.

V revirju je kot medicinska sestra delala tudi zapornica Tomšičeva, sestra Toneta Tomšiča. Ko sem tretji dan ležala v revirju, mi je Tomšičeva rekla, naj se javim na delo. Zvedela je, da bodo bolnice poslali v krematorij. O tem je obvestila še več bolnic, seveda strogo zaupno. Takoj sem se javila zdravniku, da sem zdrava. Še danes ne morem verjeti, koliko volje je bilo treba, da sem tako bolna potem le zdržala pri napornem delu. Toda čudno — pozdravila sem se brez revirja. Pri delu so mi, kolikor so mogle, pomagale vse kolegice, tudi Nemke. Čez štiri dni, to je bilo ravno na božič 1944, je zagorel krematorij. Do leta 1943 v tem taborišču še nismo imeli krematorija. Takrat me je Tomšičeva rešila zanesljive in strašne smrti. Malo je, če rečem, da ji bom hvaležna do smrti.

Ko so Nemci zavzeli Varšavo, so privlekli v skladišče ogromno raznega zaplenjenega blaga, srebrnine in tekstila, vse od svile do najboljših volnenih tkanin. Ko sem začela delati v tem skladišču, je mojo posebno pozornost vzbudil velik kup mila, volne in tople flanele. Pomislila sem, kako bi ustregla tovarišicam, če bi dobile kakšen košček mila ali tople flanele. Posebno za naše uboge stare ženice, ki so tako zmrzovala na apelih. A zavrgla sem to misel, kajti če bi me dobili, bi bilo po meni. Ko pa sem spet in spet stala na apelih in gledala, kako zmrzujejo naše stare mamice, sem se odločila za tveganje. Prvič sem zelo naskrivaj izmaknila nekaj kosov mila. Naredila sem si vrečico in jo z elastiko privezala okoli pasu. Drugič sem si okrog pasu navila flanele in jo kroginkrog pritrdila z elastiko. Tudi sukanca je bilo treba. Sprva sem te dragocene drobnjarije nosila dobrim znanckam: Katici, Franci, Videmškovi mami, Albrehtovi in Kuharjevi. Kako so jih bile vesele! Tudi jaz sem bila srečna, ker sem jim s tem pomagala. Čedalje bolj sem bila pogumna in zdaj so me še druge prosile za elastiko, blago in sukanec. Leta 1944 so precej naših poslali v tovarno Siemens. Z njimi je imela zvezo Videmškova mama iz Most pri Ljubljani. Njej sem nosila blago, ki ga je oddajala drugim.

Nekoč, ko smo se vračale z dela, mi je esesovka izročila pisalni stroj in mi ukazala, naj ga nosim. Več dni je že deževalo. Hodila sem na čelu kolone. Iznenada sem se do pasu pogreznila v ilovnato zemljo, pod katero je morala biti luknja ali kaj mehkega. Pod krilom pa sem v vrečici imela milo. Kaj bo iz tega? Čutila sem, da se pogrezam vse globlje. Vse so s strahom gledale, kaj bo. Rade bi mi pomagale, pa si niso upale, ker bi bilo še slabše. Ko me je zagledal esesovec, se je drl, naj me že vrag vzame. Otopela sem in nisem se takoj zavedela, kakšna nevarnost mi preti. Ko sem se pogrezala še in še, sem končno spoznala, da me čaka grozna smrt. Razen če mi bo kdo pomagal. Zato sem brezupno kriknila: »Pomagajte mi!«

Takrat se je oglasila Rusinja Mila: »Kaj gledate! Vidite, da gre za življenje!« Ne meneč se za esesovca, ki je ni ustavljal — kar je bilo zelo čudno — je skočila k baraki, privlekla dve deski in po njih prišla do mene. Če ne bi storila tako, bi ta živi pesek potegnil za seboj še njo. Skušala me je izvleči, pa ni šlo. Bila je preslaba. Začela je odkopavati z rokami, toda pesek je sproti polzel nazaj. Premočena od napora se

je ozrla okrog za dodatno pomočjo. Takrat je prišel mimo prileten esesovec, ki z nami ni ravnal grobo. Ne meneč se za zmerjanje drugega esesovca, se je približal in mi v češčini velel, naj se ga z rokami oklenem okrog vratu. Močno me je prijel, Mila pa je medtem spet z rokami kopala drobni pesek. Tako me je potegnil ven. Oba z Milo sta bila mokra od potu, jaz pa na pol nezavestna. Pri tem se mi je zvila noga, da sem šepala še dolgo. Vrečico z milom sem pa le srečno odnesla.

Tovarišice iz naše delovne skupine so me začele potem tudi posnemati. Nekajkrat smo v bloku doživele preiskavo, a se je dobro steklo.

Ko smo slutile, da se bliža nemški poraz, so me tovarišice prosile, naj jim skušam priskrbeti blago za rutke in nahrbtnike, ki bi si jih sešile ob osvoboditvi. Od vseh strani so že prodirali rdečearmejci ter Angloameričani. Bale smo se, da so Nemci taborišče res podminirali, kakor so krožile govorice. Tolazile pa smo se, da kaj takega ne bodo utegnili storiti.

Blago za nahrbtnike in rutke sem res dobila in ga trikrat prinesla v taborišče.

Nekoč smo videle, da so Nemci v neko klet blizu našega skladišča nosili težke pločevinaste posode. Z neko tovarišico sva se opogumili in ko ni bilo blizu nobenega esesovca, sva pogledali, kaj je v njih. Bile so polne sladkega sirupa. Pošteno sva se ga najedli in ni nama škodoval. Poslej sem se ves čas ukvarjala z mislijo, kako bi prišla vsaj ena do kante, ki bi jo odnesla v naš blok. Bilo je opoldne, ko so s prav takimi posodami nosili jed iz kuhinje in potem prazne nazaj. Prosila sem eno naših, da je šla z menoj v klet. Esesovci so bili pri kosilu. Skočili sva v klet, zgrabili eno izmed posod in jo odnesli proti slovenskemu bloku.

Od groze pa sva otrpnili, videč da prihaja proti nama esesovec. Šepnila sem: »Zavijva proti kuhinji, pa bo mislil, da neseva prazno kanto nazaj.«

Oddahnili sva si šele, ko je esesovec brezbrizno šel mimo naju. Hitro sva zginili proti bloku in sirupa je bilo dovolj za vse. To je bilo veselja!

Olga, ki je delala v pisarni, me je prosila, naj ji prinesem kos blaga za njeno starejšo tovarišico. Še isti dan sem ji prinesla nekaj toplega. Straža na prehodu pa jo je zasačila in zaprli so jo v bunker, kjer so mučili ljudi. To se je zgodilo nekaj dni pred izpraznitvijo taborišča, kar je Olgo tudi rešilo.

Prve mesece leta 1945 je iz Auschwitza prišel transport zapornic. Tamkajšnje taborišče so začeli prazniti spričo prodiranja Rdeče armade. Kaj vse so pretrpele ženske na tem transportu, ni mogoče opisati. Mnogo jih je na poti zmrznilo in pomrlo od lakote, veliko so jih pobili, druge pa so pripeljali na pol žive. Skoraj vse so imele hude ozeblin. V taborišču so še ves dan morale stati na prostem. Dale smo jim, kar smo mogle. Vsak papir je bil dober. Z njim so si ovijale noge ali ga polagale na hrbte. Hudo so bile premražene.

Med njimi je bila tudi Jerica. Spomnila sem se, kako hudo mi je bilo takrat, ko so naju ločili. V objemu sva se razjokali. Zvečer so jih

stlačili v blok, toda čez nekaj dni so jih poslali naprej, ker je bilo naše taborišče že tako več ko prenatrpano.

Nekega mračnega dne so nas iz vseh blokov zbobnali na dvorišče. Postaviti smo se morale v vrste po deset in deset. Slutile smo, da se ne obeta nič dobrega. Ob strani so stali esesovci z vodjo taborišča. Vsaka deseterica je pred njimi morala korakati in teči. Pri tem so si zapisovali številke tistih, ki so se jim zdele preslabotne za transport in jih odbirali, ker bi bile na predvideni poti v oviro. Odbrane so bile zapisane smrti v krematoriju. Mnogo jetnic je bilo pohabljenih zaradi poizkusnih operacij na hrbtenici. Tako so brez injekcij proti bolečinam operirali tudi neko Slovenko iz Kranja. Tovarišice so mi pravile, da je od bolečin znorela in umrla ali pa so jo pokončali sami.

Zapisane številke so potem klicali in jih zaprli v poseben blok. Med temi je bila tudi profesorica Mara iz Ljubljane. Slovenkam se je posrečilo, da so jo rešile in skrile na svoj blok. Tudi več drugih se je tako rešilo. Živele so v stalnem strahu, da bi jih pri kontroli odkrili. Nesrečna Mara je osivela v nekaj nočeh, toda rešena je bila.

Spet je zagorel krematorij. Z grozo smo se spraševale, ali bomo sploh dočakale konec, čeprav je bila svoboda že tako blizu. Disciplina je že začela popuščati. Večernega apela ni bilo več. Nekateri esesovci so postali malo bolj človeški. Našega stražarja, esesovca, pa so zato, ker je z nami govoril in nam prinašal vesti s fronte, zaprli v bunker. Nekaj esesovcev pa je podivjalo še bolj. To so bili predvsem taki, ki so imeli na vesti že veliko zločinov.

Neki esesovec, pohabljen od bojov na fronti, je bil kot podivjan volk. Brez vzroka nas je iznenada tegotno začel brcati in pljuvati na nas. Tega invalida smo se bale najbolj.

Čez taborišče so vsak dan letala angloameriška letala. Veselja nad tem nismo skrivale, toda gorje, če bi to opazil esesovec! Slišati je bilo tudi oddaljeno bobnenje. To je bil dokaz, da je Rdeča armada blizu.

Takrat so začeli ljudi odvažati tudi iz našega taborišča. Najprej so šle žene iz starega taborišča, potem pa postopoma transport za transportom. Mi in šivalnice smo bili na vrsti med zadnjimi. Predlagale smo, da bi bilo bolje skriti se kje v barakah in počakati na rusko vojsko. To misel pa smo zavrgle, ker nismo bile prepričane, da taborišče ni minirano. Na delo nismo hodile in tudi vagonov nismo nakladale več. Bili smo že v nekakšnem obroču: z ene strani so pritiskali Rusi, z druge strani Angloameričani. Lačne pa smo bile vedno bolj. Še črnega krompirja in suhe kolerabe ni bilo več. Večkrat smo dobile juho s kopri-vami oziroma z vodo.

Sredi aprila 1945 so nas Nemci sklicali pred zadnjo barako. Tam so delili pakete s suho hrano. Rekli so, da jih bomo potrebovale za pot v drugo taborišče. S seboj smo vzele naše borno premoženje in odeje. Pokazali so se tudi novi nahrbtniki, rdeče rutke pa smo poskrile. Nihče zdaj ni hotel kaj preiskovati. Hodile smo vse dni in tudi ponoči. Spremljale so nas esesovke in esesovci. Vsako, ki je zaostajala, so ustrelili ali pa so jo pobili s puškinim kopitom. Ob poti je ležalo dosti mrličev, žrtev prejšnjih transportov. Bile smo priče nesebičnega tovarištva. Slo-

venke, čeprav izmučene od dolge poti, so pomagale svojim tovarišicam, ki niso mogle več hoditi. Marsikatero smo, menjaje se, tudi nosile. Strah pred smrtjo nam je vlival čudežno moč.

Čas za počitek je bil kratko odmerjen. Povsod smo takoj zaspale. Ponovno so nas spravili pokonci le z brcanjem. Ze prve dni sem pojedla vso hrano iz paketa.

Nekoč smo počivale na velikem travniku. Tam je ležal mrtev konj, ki je bil še topel. Spravile smo se nadenj. Takrat je bila naša spremljevalka še kar popustljiva esesovka, ki nam ni branila zakuriti ognja. Na bližnji njivi smo izkopale nekaj krompirja in si pripravile kosilo. Takrat smo smele počivati malo dlje. To paznico je potem zamenjala neka debela esesovka, ki nas je spet s kričanjem spravila pokonci in nadaljevale smo naporno pot.

Spraševale smo se, kdaj bo tega konec. Spet so nas zelo priganjali in zahtevali vrsto po pet in pet. Neprestano so vpili: »Dalje, dalje!« Tovarišic pa je omagalo vsak dan več, toda kljub utrujenosti, krvavečim nogam in neprespanosti smo bodrile druga drugo v upanju, da bodo kmalu prišli naši rešitelji. Samo upanje nam je še dajalo moč, da smo na tem nečloveškem pohodu povečini vztrajale in da smo kljub popolni izčrpanosti še mogle podpirati in celo nositi oslabele tovarišice.

Tudi Nemci so bili na pohodu. Tudi nemško ljudstvo je doživljalo svojo Golgoto. Naposled je okusilo bridkost begunstva. Bežali so proti zahodu, boječ se zmagovitega pohoda Rdeče armade.

Tako je bilo na nemških cestah videti prav čudne prizore: tik ob robovih cest se je počasi pomikala dolga kolona internirancev, po sredi pa se je vila nepregledna vrsta vsakovrstnih voz in vozičkov, napolnjenih z obleko in posteljnino ter z otroki. To so bile nemške družine, ki so bežale proti zahodu. Tu pa tam je korakala četa vojakov, ki se jim je zelo mudilo.

Bližala se je noč pred 29. aprilom. Kljub priganjanju smo se komaj še vlekle in nestrpno smo čakale na povelje za počitek. Spričo žuljavih in krvavih nog sem nekoliko zaostala, kar me je stalo nekaj trdih brc. Prispele smo do nizkega hribčka, kjer smo končno počivale. Gladu nismo čutile več, le počivale bi in spale. Brž ko smo polegale na mrzla in vlažna tla, smo v hipu zaspale.

Svetlikalo se je, ko sem se zbudila. Nekaj tovarišic je bilo že zburjenih. Iznenada je Dana zaklicala: »Esesovcev ni več! Dekleta, pohitimo, svobodne smo!«

Ozrle smo se naokrog, če se res ne bo več prikazal noben esesovec. Preveč smo bile ustraševane, da bi mogle takoj dojeti besedo svoboda. To besedo smo imele na ustih in v srcih dan na dan. Občutka veselja in sreče, da je ta beseda postala resnica, ni mogoče opisati. Izkazale smo jo s kričanjem, objemanjem, poljubovanjem in bile smo kakor otroci, kadar jim ponudiš najbolj zaželeno igračo.

Polagoma smo se umirile in zbrale. Vedele smo, da nevarnost še ni minila in da je treba kraj zapustiti po skupinah. Množica ljudi v taboriščnih oblekah bi preveč bodla v oči. Mučiti nas je začel tudi glad. V daljavi, kak kilometer daleč, je bilo videti strehe hiš. Razkropile

smo se vsenaokrog. Kakih dvajset se nas je napotilo po cesti proti hišam v upanju, da bomo dobile kaj jesti.

Ob poti je tekel majhen potok. Ob njem so sedeli trije nemški uniformiranci in si z uniform trgali našitke. Trgali so tudi neke papirje in jih metali v potok, puške pa so imeli ob sebi. Opazili so nas tudi oni. Zaskrbelo nas je, da ne bi streljali na nas. Toda še zmenili se niso za nas, kajti imeli so svoje skrbi. Skrbelo pa nas je, da ne bi naletete še na kakšno drugo skupino vojakov, zato smo legle ob cesti in čakale na temo. Potem smo krenile na pot. Prišle smo do neke hiše. Poleg nje je bila drvarnica za steljo in hlev. Potihoma smo se splazile v drvarnico, si uredile ležišče in počakale do naslednjega dne. Bil je 1. maj. Glad je bil čedalje hujši. Katrica iz Ljubljane se je opogumila in šla v hišo prosit kruha in mleka. Nekaj je res dobila in tako smo si za prvo silo potešile lakoto. Nato smo zaspale, kot bi bile v najmehkejši postelji.

Rano zjutraj nas je zbudil močan ropot tankov. Hitro smo zapustile naše ležišče. Videti smo bile kaj čudne: neumite, suhe, v taboriščnih oblekah, s tankimi odejami prek ramen. Pošteno nas je zeblo in čakale smo, kaj bo. Kmalu se je prikazal prvi tank. Prav počasi. Le čigav bi mogel biti? Na njem so bili Američani, o čemer je pričala razvita zastava. Svoboda je torej prišla zares! Mahale smo osvoboditeljem v pozdrav in oni so nam odzdravljali.

Katica je ponovno šla v hišo po kruh in mleko. Potem nas je poklicala s praga: »Pridite, hiša je prazna!« Ponoči so njeni lastniki zbežali. Zdaj pa smo v njej zagospodarile me. Poiskale smo si jestvin. Vsega je bilo dovolj: kruha, mesa, masti, sladkorja, marmelade, v hlevu so bili še prašiči in krave. Najedle smo se tako, da je nekaterim celo škodilo. Končno smo se lahko spet umile in si poiskale oblek. V hiši je bil tudi klavir in lepe preproge. Po dolgem času smo ležale v mehkih, toplih posteljah. Človek bi znorel od veselja!

Drugi dan smo spet zaslišale ropot tankov. Bili so ruski in tudi na njih so vihrale zastave. Ta kraj se imenuje Simson. Pozneje smo zvedeli, da so blizu te vasi Rusi ter Angloameričani potegnili razmejitveno črto. Tako smo ostale pod Rusi. Nekaj dni kasneje, ko je prišla ruska oblast, so zbrali vse internirance in vojne ujetnike ter nam začasno bivališče uredili neko veliko poslopje. Dobili smo tudi skupno kuhinjo in kar dobro hrano. Nekaj žensk se je odločilo, da bodo peš odšle domov. Toda vse zveze so bile pretrgane. Večina nas pa je počakala tam, ker smo se bale naporne in dolge poti. Čakati je bilo treba do avgusta. Kljub temu, da se nam ni godilo slabo, smo hrepenele po domu. Srečale smo se tudi s srbskimi ujetniki.

V domovino smo se vrnile šele v začetku septembra. V Murski Soboti smo bile nekaj dni v karanteni, potem pa smo odšle domov.

Srečna in obenem v strahu, če bom dobila svoje ljudi, sem se napotila proti domu. Doma sem objela le mamó. Brata in sestre ni bilo. Jokaje mi je povedala, da je naša mala Marica umrla v Nemčiji, brat pa da je še v angleškem ujetništvu.

V takih okoliščinah se je začelo novo življenje: naše vrste so bile razredčene, kdor pa je ostal, je bil poln vsakovrstnih spominov.

VEČ KOT ŽIVLJENJA NAM NISO MOGLI VZETI

NEMOČ IN NASILJE

Spomin na grozeče nemške pohode po Pokljuki ter na aretacije in selitve v Gorjah julija 1942.

Od vsepovsod so prihajale grožnje, da bodo Nemci v tistem poletju končno in za vselej uničili partizansko gibanje. Prav za gorjansko okolico pa je bilo značilno, da se je med naraščanjem teh groženj pridružilo partizanom kakih deset fantov, med njimi tudi jaz. To je bil za Nemce izzivalen odgovor.

Toda nemške napovedi so potem dobile svojo osnovo: tisto poletje so pritiskali za nami neprestano in z močnimi silami. In ne le na Pokljuki, temveč po vsej Gorenjski. Morda so bili res prepričani, da nas bodo dokončno iztrebili.

»Očiščevalno« delo je zajelo tudi dolino, kajti hoteli so izrupati korenine upora, ki so že poganjale na raznih straneh, in z dejanji prestrašiti ljudi tako, da bi jih odvrnili od uporniških misli. To so izvajali prek aretacij, streljanja talcev in preseljevanja. Tako na prvi pogled uničenje res ni bilo več daleč.

Naša enota na Pokljuki takrat ni bila velika — bilo nas je 35 do 40, kasneje malo več. Kljub velikemu številu nemške policije na Bledu, Jesenicah, v Radovljici in drugje pa nismo mirovali. V dokaz, da še nismo uničeni, smo pripravljali Nemcem razna neprijetna presenečenja. To je tudi med prebivalstvom, ki je spričo terorja v sodelovanju z nami sicer precej popustilo, povečalo upanje in vero v upor. Nemška propaganda si je na vse načine prizadevala dokazati ljudem, da je partizanstvo, banditizem, v zadnjih zdihljajih in da se po gozdovih brezupno potika le še nekaj zagrizenih in zaslepljenih banditov.

Po spopadu na Voklem 5. julija 1942 smo se nekoliko razkropili, toda čez nekaj dni smo se spet sestali. Odrinili smo na bohinjsko stran. Pojavili smo se v Nomnju, nabrali v trgovini nekaj živeža in se vrnili nad Koprivnik. Po nekajdnevnem deževju smo se naselili v Vovkovi koči za Grajsko planino, da bi se uredili in pripravili na nove spopade z okupatorjem.

Tine Slivnik-Lado, borec,
obveščevalec in terenski
delavec s Poljšice.

Nekako 20. julija zjutraj nas je kakih 15 odšlo v patroljo. Hodili smo samozavestno, izzivalno, demonstrativno. Morali smo dokazati, da smo odločni in nepopustljivi, Pokljuka je bila naša!

Mimogrede smo uničili telefonsko napeljavo, gozdnim delavcem pa prepovedali sekanje lesa, namenjenega za nemške potrebe. Hkrati smo jim tudi naročili, naj to sporoče Nemcem. Na Rudnem polju smo nehoti močno preplašili tudi tamkajšnjega gozdarja, ki je pred nami izginil ko kafra. Tudi v kočah okrog Šport hotela, kjer smo našli še nekaj ljudi, smo tolmačili smisel našega boja, zvečer pa smo se utrujeni in zadovoljni vrnili v taborišče.

Naslednje jutro je spet šla v patroljo skupina tovarišev. Odšli so na Gorjuše in Koprivnik. Dopoldne je bilo še vse v redu, popoldne pa smo se nameravali iz taktičnih razlogov preseliti drugam. Tako smo nekateri imeli čas, da smo obirali borovnice. Blizu tam je bila poseka, frata, kjer jih je bilo na pretek. Spričo bližine smo vzeli s seboj le puške in toliko nabojev, kolikor jih je bilo v njih. Z municijo, ki nam je je primanjkovalo, smo morali zelo varčevati. Ko se je ta ali oni tovariš najedel borovnic, se je vrnil v taborišče. Nazadnje sva se »pasla« samo še dva: sovaščan Izidor — Janez Ambrožič in jaz. Naenkrat je blizu taborišča

odjeknil strel. Tedaj sva tudi midva stekla proti koči. Toda — tovarišev ni bilo več. Zato pa so z vseh strani prihrumeli do zob oboroženi Nemci.

Kam zdaj? Kar nazaj, od koder sva prišla. Toda — medtem je tudi na nekoliko nagnjeni poseki, kjer sva malo prej zobala borovnice, kar mrgolelo zelenih nemških uniform. To je bil torej z grožnjami napovedan nemški pohod, ki naj bi partizanstvo zatrl.

Umik ni bil več možen. Ostalo nama je edino še, da se nekam potajiva, če naju še niso opazili. Previdno sva oprezovala, če naju kdo opazuje. Kmalu sva ugotovila, da za naju še nihče ne ve. To je bilo kar čudno, a tudi kaj takega se nam je kdaj pripetilo. Pod grebenom blizu naju je rasel večji grm. Odločila sva se zanj. Urno sva zlezla vanj in že so okrog naju lomastili nemški škornji. Videla sva jih čisto od blizu. Seveda si niti dihati nisva upala. Neprijetno sva bila presenečena, ko so na bližnji hribček prišli trije policisti in si na njem uredili mitralješko gnezdo. Cev mitraljeza so sicer obrnili v nasprotno smer, toda tudi v hrbet so bili videti nevarni, kajti oddaljeni so bili le kakih osem metrov. Potem se je tik ob najinem grmu ustavil še en policist in se razgledoval po okolici. Oborožen je bil z brzostrelko in imela sva občutek, da naju je opazil. Samo pritisnil bi na sprožilec in vsega bi bilo konec. Sapo nama je zaprlo in tiho sva stiskala orožje, toda policist je odšel nekam naprej. Videla sva ga, kako je v sosednjem grmovju našel kos mesa, ki smo ga skrili vanj. Začel je klicati bližnje »kamerade«. Z Izidorjem sva se spogledala: kaj če jih kliče zato, ker je naju opazil? Kam zbežati, kaj storiti?

Toda kmalu sva spoznala, da je šlo za meso. Smejali so se, za vse drugo se pa sploh niso zmenili. Čudno, da niso začeli stikati še po drugih grmih! To naju je pomirilo. Od vseh strani so že odmevali streli in mitralješki rafali. Zdelo se nama je, da se je čas ustavil. Zavedajoč se premoči in v prepričanju, da bodo partizane kar pregazili, so nemški policisti nastopali kakor objestni turisti. Klicali so se, vpili in celo jodlali, da je kar odmevalo s hriba v hrib. To nama je sproti odkrivalo njihovo premikanje, pa tudi tesno nama je bilo pri srcu, ker jih je bilo mnogo.

Končno je ena izmed skupin čisto blizu naju v koloni krenila v dolino proti koči. Malce sva se oddahnila, kajti kazalo je, da bodo vsi odšli. Vendar pa sva iz previdnosti še ostala v grmovju. Samo pretegnila sva se in razgibala že otrple ude. Počasi je sonce zašlo za hribe in začelo se je mračiti.

Zvečer sva hotela pogledati v kočo, da bi videla, če je ostalo kaj opreme. Previdno sva zlezla iz grma in krenila v dolino. Toda — okoli koč je bilo še vse živo Nemcev.

Biti sva morala previdna, kajti policisti so bržčas postavili zasede. Zato sva se umaknila nazaj in odšla na vrh hriba, kjer sva prebila noč. Dobro, da je bilo poletje, midva pa vajena vsega. Ugibala sva, kam neki so krenili najini tovariši in kje naj jih iščeva. Težila naju je osamljenost. Tovariši bodo gotovo mislili, da sva padla ali da so naju Nemci ujeli ranjena. Tudi po njihovem odhodu je namreč še pokalo okrog koč. Skrbelo naju je, kaj je s tovariši. Čas je mineval počasi. Končno sva na zasilno urejenih ležiščih zaspala.

Skupina II. bataljona septembra 1942 na Pokljuki. V prvi vrsti od leve kleče Gabriel Ferjan-Skorec, Franc Biček-Bruno in Anton Gogala-Gorenc. Stojе: Jazbec, ki je prišel iz Ljubljanske pokrajine, neugotovljen tovariš prav tako z ljubljanske strani, Jože Zvan-Tomo, Tine Slivnik-Lado, Ivan Celar-Ralec, Jože Robič-Egon in še en neugotovljen. To je doslej najstarejši znan posnetek partizanov iz ožjega gorenjskega kota.

Zjutraj sva se zbudila zgodaj. In spet so naju presenetili Nemci, ki so se nama približali, ne da bi vedeli za naju. Umaknila sva se z vrha hriba, toda naletela sva na drugo skupino policistov. Prišlo jih je še več in mahali so jo proti Sremšci, oz. k Zatrniku. Nič dobrega se nama ni obetal; zato sva se pritajila kar tam in dolgo čakala, da so odšli. Opazili naju še niso bili. Mislila sva, da bo najbolje, če jo ubereva kar za njimi.

In res sva krenila za njimi. Ne da bi hotela, sva dohitela eno izmed nemških kolon, ko je ravnokar počivala. Skrila sva se, da naju ne bi opazili. Potem so vstali in odšli naprej, midva pa z njimi.

Prišla sva na hribček, od koder je bil lep razgled po Sremšci. Na rovtih so ljudje kosili. Nemške kolone se za kosce niso zmenile. Počasi sva krenila v dolino.

Pozno popoldne sva se po ovinkih le približala senožeti Frančiške Pretnar. Tam so delali domačini in zato sva na robu gozda čakala, da bi naju kdo opazil, še preden bi odšli domov. Midva se nisva mogla pokazati na planem.

Kako sila pomembna se je zdela okupatorju ofenziva proti maloštevilnim partizanom na Jelovici in Pokljuki, dokazujejo njegove široke in nadvse resne priprave. Za uničenje partizanov se ni zavzemal in zanimal samo gaulajter dr. Friedrich Rainer, temveč je prišel iz Berlina celo generalni polkovnik Daluege, šef nemške policije. Ob tej priložnosti Rössenerjev najožji operativni štab na Bledu 2. julija 1942 Rainerju in Daluegu pojasnjuje načrt, po katerem naj bi dokončno uničili partizane na Gorenjskem. Od leve proti desni polkovnik Franz, generalni poročnik Schreyer, nepoznan, gaulajter Rainer, generalni poročnik SS Ervin Rössener, generalni polkovnik Daluege in nepoznan. Takoj potem so policijski in vojaški oddelki krenili v ofenzivo proti partizanom, podprti tudi z najmodernejšim in težkim orožjem. Zato ni bilo čudno, da je bila ta ofenziva nenavadno silovita.

Končno so naju opazili, zaskrbljeni spričo številnih Nemcev, ki so šli mimo. Prek njih sva za najine domače sporočila, kaj se je zgodilo in kako naj naslednji dan skušajo dobiti in pripraviti novo opremo, ki naj bi jo prinesli na dogovorjeni kraj. Obljubili so, da bodo najine svojce obvestili o najini želji. Vse bi bilo dobro, če ne bi bila lačna in če bi vedela, kje so tovariši.

Komaj se je naslednje jutro zdanilo, sva zaslišala iz doline močno brnenje avtomobilov. V prepričanju, da se bo hajka nadaljevala, sva se približala cesti, kajti hotela sva biti na tekočem. Toda avtomobili niso zavili naprej na Pokljuko. Radovednost naju je gnala naprej, bliže Gorjam. Ustavila sva se na Hotunjskem vrhu, od koder je lep razgled po vsej blejski kotlini in daleč proti Kranju. Gorjanske vasi so stale tik pod nama, zato sva kmalu opazila policijske patrolje in zasede. Vasi so bile obkoljene, povsod pa mnogo policistov in vojakov. Po cestah so brneli avtomobili, trije policisti pa so z motorno prikolico drveli od zasede do zasede. Proti Bledu so že vozili avtobusi. Kdaj pa kdaj je odjeknil strel. Sem in tja so hodili samo vojaki in policisti, domačini pa so stali zastraženi pred hišami. Življenje je zamrlo, le ura v zvoniku je počasi merila čas.

Kaj se godi v dolini, nama ni bilo treba dolgo ugibati. V gorjanskih vaseh so potekale množične aretacije in selitve. Dobro sva videla, kako policisti nekatere ljudi in cele družine iz drugih vasi gonijo v Zg. Gorje. Tudi iz Zabreznega je prihajala zastražena skupina. Bili so Postojnarjevi, kajti njihov France — Sergej je bil tudi v partizanih. Po drugi poti je prihajala obkoljena Taufova družina s Poljšice z več majhnimi otroki. Gospodarjev brat Lojz-Edvard je bil partizan. Videla sva še več otrok iz drugih vasi, pa nisva mogla ugotoviti, čigavi so. Tesno nama je bilo pri srcu in usta so nama bila suha, da nisva mogla požirati sline.

To je trajalo precej dolgo. Kaj naj bi počela midva, izčrpana, sama z dvema puškama in z nekaj naboji? Morda so ljudje v dolini, ki so živeli blizu gozdov, čakali, kdaj bo zaropotalo iz njih.

To je torej sodilo k napovedanemu »uničenju«. Nas, partizanov, niso mogli uničiti, zato so se lotili neoboroženih ljudi, naših družin in vseh, ki so se jim zdeli sumljivi. Neprijetno je biti tako neobogljjen in ne le neprijetno, tudi hudo in težko. Imela sva sicer puški, toda bila sva sama proti množici do zob oboroženih Nemcev. Mislila sva tudi na svojce. Kdo ve, kako se jim godi in kje so? Tisti dan, 26. julija 1942, so Nemci odpeljali iz gorjanskih vasi kakih 200 ljudi, oziroma izselili 44 družin.

Pri opazovanju sva se nekajkrat nemirno premaknila. Pozneje sva zvedela, da so naju policisti iz Krnice opazili z daljnogledi. Ljudem so takoj začeli pripovedovati, da sta v gozdovih samo še dva bandita, ki opazujeta te dogodke. Pri tem so se tudi norčevali iz partizanov. Tudi midva sva opazila policiste, obrnjene proti nama, kako so kazali z rokami v hrib. Zato sva pričakovala, da bodo začeli celo streljati, saj nisva bila daleč. Pozneje, popoldan je že bilo, nisva mogla več vzdržati tako daleč od krajev tega dogajanja in v negotovosti. Skrbelo naju je vse: razmere v dolini, domači, najina oprema. Na vsak način sva morala zvedeti, kaj vse se je zgodilo. Okolico sva dobro poznala, zato sva po skritih

krajih sestopila do gmajne, tik nad Poljšico. Spotoma sva ugibala, kje bi lahko bile nemške zasede; ogibala sva se takih krajev in nemoteno prišla tik nad rojstno vas. Ker je hrib Stovc, ki se kot podaljšek vasi dviga nad hišami, precej skalnat in le malo poraščen, sva se mu raje ognila. Po ovinku in po gozdu sva se približala Prežljevi hiši, ki stoji že v dolini pod vasjo in tik gozda. Ker so bili Prežljevi vseskozi naša dobra zveza, sva upala, da bo prišel kdo izmed njih iz hiše in da bova kaj zvedela. Oprezala sva za zadnjim grmom na robu gozda. Končno sva z znamenji opozorila nase domačega sina, da se nama je počasi približal. V naglem in tihem pogovoru nama sicer ni mogel dosti povedati, ker je moral ves dan ostati doma. Toda o mojih domačih je že vedel, da so jih odpeljali že zjutraj, druge pa so še vedno lovili in jih odvažali v Begunje. Hudo mi je bilo, da bi se zjokal. Moja bojazen, da se je svojcem nekaj zgodilo, je bila potrjena. O zasedah okoli vasi pa nama je povedal dosti natanko, ker jih je videl, ko so se razmeščale.

To nama sicer ni dosti pomagalo, kajti zdaj sva bila še bolj osamljena in potrta, še vedno odrezana od tovarišev, ki sva jih tako željno iskala. To je trajalo že drugi dan, ko je bila lakota najhujša. Kljub temu pa sva bila fantu hvaležna, ker sva vsaj približno zvedela, kaj se je zgodilo. Na podlagi tega sva za nadaljnje ure napravila načrt.

Še podnevi sva se splazila nazaj v gmajno in na tak kraj, da sva lahko opazovala celo vrsto zased, postavljenih predvsem pod vasjo. Videla

Nemške kolone so se spustile v poključke gozdove. Gorski lovci so preiskovali tudi obronke Triglavskega pogorja.

Nemški mitraljezec ob-
streljuje partizanske polo-
žaje na Pokljuki. Julij 1942.

sva, da so se pod večer končno začele umikati: nekaj proti Bledu, nekaj proti Gorjam. Vstala sva in ob prvem mraku prišla na grič tik nad vasjo in od tam skušala ugotoviti, kje so ljudje še, oziroma jih ni več doma.

Opazila sva, da so bili Izidorjevi starši še v hiši, čutila pa sva tudi, da so ljudje v vasi vsi prestrašeni. Sklenila sva, da se še ne vrneva na Pokljuko. Preveč sva bila lačna, izčrpana in brez opreme. Zato sva morala skrivaj priti v vas. Računala pa sva s tem, da je kakšna zaseda ali patrulja še vedno ostala skrita kje med hišami. Najprej sva hotela priti do mojega doma, kajti vedela sva, da so naše odpeljali; morda je še kaj ostalo za naju in tudi dostop k našemu je lažji kakor k Izidorjevemu. Če ne bi bilo pri nas nič, bi poskusila drugje. Hiši sva se raje približala od spodaj, ker sva videla, da so zasede od tam že odšle, hkrati pa sva računala, da se za pot proti Bledu ne bodo tako zanimali kakor za gmajno, če jih je še kaj ostalo okoli vasi. Do naše hiše ni bilo daleč, hodila pa sva dolgo, ker sva morala biti zelo previdna. Končno sva le prišla do naše hiše. Oprezno sva hodila okrog nje. Vse je bilo zaklenjeno in na zunaj ni bilo videti nobene spremembe. Toda tišina je kričala bolj, kakor bi mogli kričati vsi vaščani.

Potem pa so se začela vrata počasi in previdno odpirati. Osuplo sva pogledala, ko je stopila na prag sestrična Francka. Pomignila nama je in smuknila sva v zatemnjeno hišo. Videla naju je že, je rekla tiho, ko sva se plazila proti hiši, kajti oprezala je na vse strani. Tudi njo je mučila grozljiva samota. Niso je odpeljali z našo družino in tako nama ni bilo treba vlamljati v hišo. V temnem prostoru smo si hitro povedali vznemirljive novice. Francka bi nama bila rada s čim postregla, toda Nemci so odnesli tudi vso hrano. V nekem predalu je končno nametla nekaj moke in nama hitro skuhala za pest žgancev. Čeprav jih je bilo malo, nekaj pa je le bilo! Pregledoval sem hišo. Vse je bilo razmetano in prevrnjeno. Tistega, kar je še ostalo, pa v temi ni bilo mogoče najti. Le po naključju sem našel staro odejo, nekaj obleke in star nahrbtnik. Bil sem vesel, da je bilo vsaj nekaj.

Francka nama je medtem pripovedovala tudi o aretacijah in selitvah. Tako so bile najine slutnje končno potrjene: odgnali so skoraj vse svojce partizanov ter še več drugih. To je bil porazen udarec, zlasti ker so Nemci povzročali tudi velik strah, ki je prevzel druge ljudi. Obetali so se nam še hujši časi. S takimi vestmi in občutki sva se končno odpravila, ne da bi vznemirjala še kako hišo.

Spet sva začela ugibati, kako in kje bi našla tovariše. Spet sva bila tam, kakor pred dvema dnevyoma: negotovost, sama in nebogljena. Toda upala sva, da jih bova nekako že našla.

Nazaj v gmajno sva šla po drugi strani, tik ob robu vasi. Kako naglo se v vojni menjavajo okoliščine: podnevi so vas strahovali in obkoljevali Nemci, zdaj, ponoči, sva jo midva sama. Nemci kot nasilniki, tuji in roparji, midva nemočna, domača in z mešanimi občutki. Daleč pa nisva šla: do jutra sva ostala še kar nad vasjo.

Drugo jutro je bilo mirno, brez presenečenj. Napočil je lep sončen poletni dan. Medtem sva si toliko opomogla, da sva precej samozavestno krenila proti prostrani Pokljuki.

Presenetilo pa naju je, ko sva na ilovnatih tleh na poti, ki drži od Krnice na Posavc, opazila sveže sledove nemških podkvic. Obrnjene so bile navzgor. Na te vrste sledi smo bili vedno sila pozorni. Spet so nekje v bližini Nemci. Ko sva prejšnji dan popoldne prečkala isto pot, teh sledov še ni bilo na nji.

Poslej sva hodila previdneje in na senožetih sva spet našla prestrašene domačine, zaposlene s košnjo. Med njimi je bil tudi moj stric Jože iz Gorij. Povedal nama je, da so se partizani iz čete nedavno pri njem zanimali, če kaj vedo o nama. Zato sva mislila, da sva na pravi sledi. Povprašala sva, če ve, kje bi bili tovariši; približno nama je svetoval, kje naj jih iščeva. Dobro nama je svetoval. Kmalu sva našla četo. Vsi smo bili veseli. Taborišče je oživel in čeravno si nismo radi kazali čustev, jih to pot nismo skrivali. Midva, čeprav prepadena in neprepana, sva se počutila, kot bi naju objelo domače ozračje, kot bi spet našla svoje rodne brate, ne le tovariše po orožju. Pri tako majhnem številu, kakršno je bilo tedaj, smo že enega težko pogrešali, zlasti pa v takih razmerah.

Dnevi so se vlekli, da jih ni bilo ne konca ne kraja. Podnevi smo včasih sovražili celo sonce, tako težko smo pričakovali moč, takrat skoraj edino našo zaščitnico. Nепrestano so mi misli uhajale k borovnicam. Tako grenke niso bile še nikoli. V zvezi z njimi so ostali tudi grenki spomini, kajti ob njih se vedno spominjam tistih najhujših dni. Izguba ali preselitev svojcev je bila tudi svojevrstna preizkušnja odpornosti in odločnosti, zlasti ker smo se zavedali, da bo to neugodno vplivalo na naraščanje našega števila in da bo zato na naša maloštevilna ramena prišlo toliko več teže. Marsikateremu našemu človeku je prav tistega dolgega julijskega dne ura na gorjanskem zvoniku zadnjikrat odmerila čas. Nekateri je niso slišali nikoli več, drugi pa dolga tri leta ne.

Prijatelj in sovaščan Izidor, prijazni, dobrosrčni fant z blagimi in ukaželnimi očmi, je doživel še številne hajke in se izognil mnogim nevarnim zasedam, kajti postal je kurir. Svoboda je bila že blizu, ko je februarja 1945 zašel v zadnjo zasedo. Padel je tam blizu, kjer sva poleti 1942 oprezala — v Krnici pod Hotunjskim vrhom.

Bila sva dobra prijatelja. Zlasti v tistih dneh se je pokazal njegov čisti značaj, ki je pomagal utrjevati medsebojno zaupanje. Kako sva obirala borovnice! Kako sva šepetala, kako sva bila lačna!

Zato še zdaj, kadarkoli vidim zrele borovnice, v mislih prehodim vso tisto pot, ki se je ne spominjam rad.

IZ HAJKE V HAJKO

- Kako je padel Polde Stražišar, komandant Gorenjskega odreda?
- Skupina partizanov je odnesla zastavo na Triglav — Vročih, sila vročih avgustovih dni leta 1942 je bilo preveč.

Zadnje dni julija smo se mudili na Zrnovem rovtu nasproti Trpinčevega šloga. Od tam je bil lep razgled na cesto. Prve dni avgusta smo se odondod za kak kilometer umaknili v dolinico za bivši Pretnarjev rovt, od koder smo še isti večer šli po hrano v Emavs na Dolgem brdu nad Zgornjimi Gorjami. Že precej pozno zvečer smo se bližali temu kraju po pobočju spodnjega dela Obočnice. Tedaj je eden naših blizu opazil sence, ki so se nam naglo skrile in izginile. Kasneje smo ugotovili, da je bila nemška patrolja, za katero nas je bilo preveč. Patrolja je po najkrajši poti sporočila na Bled, kje so nas videli. Na Bledu je bilo takrat mnogo policije, ki nas je tiste dni vneto hajkala.

Trgovina je bila dobro založena, naše potrebe pa velike. Hrane nam je primanjkovalo in jedli smo le za silo. Odnesti pa nismo mogli kdo ve kaj; zato smo hoteli nekaj blaga odpeljati še s konji. Sposodili smo si Kaconovega in Mihovega konja, hitro naložili vozove in krenili po cesti proti Zatrniku.

Kmalu po polnoči, skoraj hkrati z nami, je z Bleda krenila dolga kolona nemških avtomobilov in se počasi pomikala proti Gorjam. Opazili smo jo in zato je za naše kritje ostala zadaj močnejša zaščitnica. Hiteli smo, kar se je dalo.

Policijski napadalni oddelki so bili podprti tudi z oklopnimi vozili. Prodirali so tudi iz bohinske doline proti Pokljuki.

Po ravnem je še kar šlo, ko pa smo zavili v klanec, so se pričele težave. Konja sta bila nekam nemirna in vozov nista hotela vleči. Zato smo morali nekaj blaga odložiti. Skriti ga nismo utegnili. Tekmovati smo morali z motorizacijo. Vreče moke in težje predmete smo metali kar v grmovje pod cesto ali kamor se je potem valilo. Mimogrede smo zasekavali še cesto in tako Nemcem vsaj malo ovirali prodiranje. Udarili so po nas tudi že z rafali. Presenetilo nas je še nekaj. Ko smo bili v Zaplatu sredi klanca, je na Posavcu zažarela raketa. Iz tega smo sklepali, da prihajajo Nemci z več strani in da se bomo na Zatrniku gotovo že srečali.

Z največjo težavo smo prišli do znamenja vrh klanca pred Zatrnikom. Na vozech je bilo le še malo tovora, ker smo blago vso pot odlagali. V naglici smo poskrili še tisto, kar je ostalo, vozove prevrnili čez cesto, konja pa zapodili nazaj proti dolini. Potem smo se po skriti, teže prehodni stezi, umaknili čez prelaz na staro Pokljuko in prišli naprej v taborišče. Bilo se je že popolnoma zdanilo. Takoj smo postavili stražo, storili še druge varnostne ukrepe ter postavili še opazovalnico, in sicer blizu Zajčeve bajte v Majenu in tik ob cesti. Tja so poslali naju s Tira-

nom, fantom iz Ribnega, ki se je pozneje Nemcem vdal. Medtem je kolona Nemcev hitela po cesti in naprej proti Mrzlemu studentcu.

Komaj sva za silo uredila opazovalnico, že je pridrvelo nekaj kamionov, iz katerih so začeli skakati nemški policisti. Kazalo je, da gre za obkoljevanje področja, kjer je bilo naše taborišče. Po tej ugotovitvi sva se takoj vrnila, da bi obvestila komandanta o nemških naklepih. Toda taborišče je bilo prazno. To je pričalo, da so tovariši opazili, da se tudi z drugih strani približuje nemška policija. Ozirala sva se in ugibala, zakaj pred umikom nihče ni prišel po naju, kakor je bila navada. Pozneje sva zvedela, da je bilo nekomu naročeno, naj gre po naju, pa svoje naloge ni izpolnil. Pričakovala sva, da bodo Nemci vsak hip udarili, pa niso. Ugibala sva, kam so odšli tovariši in ugotovila, da so se skrili v goščavo nad Repečnekovim rovtom. Prav tam pa se je tik pred nama ugneznila policijska zaseda. Dobro, da sva jo videla, sicer bi ji prišla naravnost v roke. Le kakih petnajst metrov od te zasede smo poskrili nekaj hrane in opreme, pa je Nemci niso našli.

Previdno sva se vrnila in se ves dan skrivala po goščavah za rovti. Teh krajev Nemci očitvidno niso natančneje preiskali, od daleč pa sva slišala njihovo vpitje in redke strele. Da ti kraji niso preiskani, sva sklepala tudi po srnjaku, ki je precej dolgo stal blizu naju.

Zvečer in ponoči sva opazovala cesto med Gorjami in Pokljuko ter štela luči avtomobilov, ki so se vračali v dolino. Naštela sva kakih 90 kamionov in avtobusov. Po približni oceni se je peljalo z njimi najmanj 2000 mož, nas pa je bilo kakih 53.

Po hajki dne 5. julija 1942 se policijske enote vračajo s Pokljuke v bohinjsko dolino. Na sliki eden izmed kamionov s policijo.

Drugo jutro — vem, da je bila nedelja, ker ljudje niso prišli v rovte — sva imela srečo. Iskala sva tovariše in jih našla po posluhu in po komaj vidnih sledeh: tam je bil obrnjen list, tu premaknjena vejica ali kaj drugega. Dobila sva jih na kraju Gaberja za Kupcem. Čez dan so se skrivali v pečinah Gaberja. Tako skriti niso vedeli, da so Nemci s Pokljuke že odšli. Zato je bilo kar prav, da sva to vedela vsaj midva.

Tam smo ostali kakih pet dni, do 7. ali 8. avgusta. Vsa znamenja so kazala, da Nemci spet pripravljajo večjo hajko. To je bil še vedno čas, ko so nas na vsak način hoteli uničiti in preprečiti izpolnitev načrtov obeh grup odredov: I. in II. Zato so imeli na Gorenjskem mnogo vojaštva in policije. Zased v dolini je bilo vsak dan več in tudi vse drugo je kazalo na to. Nekaj staršev naših fantov na primer je bilo še doma. Nekatere so Nemci nagnali na Pokljuko in jim naročili, naj poiščejo sinove, jih pregovore in pripeljejo domov. Tako smo slišali klicanje tudi v naši bližini. Tisto, kar so počeli Nemci takrat, je bilo novo pa tudi nevarno. Neka naša skupina je šla za temi klici in naletela na Klinarja in Šoberla s Poljšice. Videla sta svoje sinove, potem pa so ju Iztok in še drugi poučili o stvari in poslali nazaj v dolino.

Zasede so bile tudi po Radovni in ob cesti na Pokljuko. Ni bilo več dvoma, da bodo Nemci udarili po teh krajih. Spoznali smo, da se bo treba umakniti, kajti spustiti se v boj z mnogo močnejšim sovražnikom bi bilo podobno samomoru. Zato smo sklenili kreniti na bohinjsko stran. Toda sklep je eno, njegova izpolnitev pa drugo, kajti ob cesti je bilo mnogo nemških zased. Na bohinjsko stran smo hoteli kreniti čez Klek, Klečico, Debelo peč, Lipanco in naprej. Pot je bila dolga in naporna, toda kolikor toliko varna in možna.

Nekega popoldne v avgustu smo podprti z majhno zalogo hrane in nekaj svežega mesa odrinili na pot. Hodili smo visoko nad gozdovi, po goličavi in pečinah, in sicer samo ponoči. Tako nam tudi ni bilo preveč vroče. Naprej je šlo sila počasi. Drugo jutro smo prispeli šele na pobočje Debele peči, kjer smo se poskrili po ruševju. Po pobočju so se vlačile megle. Previdno smo nadaljevali pot; toda megla se je zdaj privalila, zdaj spet izginila. Šele proti večeru smo prišli na Lipanski vrh. Namesto ene ure smo hodili ves dan. Tudi lačni, še bolj pa žejni smo bili, kajti vode tam ni. Na Lipanskem vrhu pa smo le našli majhno mlakužo, kjer so pastirji napajali živino. Sklenili smo skuhati nekaj hrane, ker je meso že zaudarjalo. V bližini je bil primeren plaz, obrnjen na drugo stran proti Krmi. Nismo smeli tvegati, da bi Nemci videli ogenj na Pokljuki ali na Bledu. S kuho pa smo imeli velike težave. Gorelo je in gorelo, toda vreti in skuhati se je jed kar ni hotela. Posode so bile brez pokrovk in kuhali smo fižol in meso, ki se zlepa ne skuha. Nemci bi nas bili s Triglava kaj lahko opazili. In res so bili na njem.

Končno smo za silo utešili lakoto in krenili naprej. Še tisto noč smo prispeli v skalnato dolinico nad Rudnim poljem, za greben desno od Jezerca nad Konjščico v smeri Lipance. Tudi tam smo našli nekaj vode in zato smo se ustavili. Bili smo precej daleč od krajev, koder so Nemci običajno prirejali hajke, in zato smo se veliko posvetovali, razmišljali, ugibali, hrabрили drug drugega in načrtovali vse mogoče, čeravno je šlo

Nemški oddelek ob oklopnem vozilu julija 1942 na cesti iz zgornje bohinjske doline proti Pokljuki.

tedaj samo za golo življenje. Med drugim smo se dogovorili, da bo večja skupina tovarišev šla tudi na Kredarico in Triglav, kamor bi končno odnesli in izobesili našo zastavo. Mimogrede bi po planinskih kočah pod Triglavom, predvsem na Kredarici, pogledali, če bi se našlo kaj primernege, predvsem pa odeje, kajti z opremo smo bili na psu. Rečeno — storjeno!

Tako so se začeli razvijati novi dogodki v zvezi s smrtjo komandanta odreda tovariša Poldeta Stražišarja in drugih.

Skupina, med njimi Tilen, Izidor, Sergej, Božo, Uroš in ne vem kateri še, je pripravila zastavo in odšla proti Triglavu, ki od tam ni bil zelo daleč. Njihovo poslanstvo je bilo nekaj posebnega. Hodili so po svoje in doživeli marsikaj; medtem pa so se odigrali tudi drugi dogodki.

Naj posežem kakih deset dni nazaj. Takrat se je v našem bataljonu, ki mu je poveljeval Iztok-Ernest Seidler, oglasil znani kurir Vasja-Franc Verovšek. Odhajal je v štab odreda. Tedaj me je poklical komandant Iztok in mi naročil:

»Pokljuko dobro poznaš. Dogovori se z Vasjo za zvezo potem, ko se bo vračal. Domenita se za kraj in čas. Drugo še sledi!«

Dogovorili smo se, da se bova določenega dne med tretjo in šesto uro dobila vrh hriba nad Plemljevo kočjo za Grajsko planino. Za vsak

primer, kajti nihče ni vedel, kako se bo obrnila hajka, je ta zveza veljala za dva dni ob istem času. To je bil izredno dolg termin, kajti spričo nevarnosti smo se navadno čakali največ do četrte ure, kar pa je bilo delj, je že pomenilo nevarnost: zasedo, zajetje, izdajstvo! Takrat smo bili še za Kupcem in Vasja je prišel tja izpod Stola, s seboj pa je pripeljal neko korajžno partizanko, ki je doživela družinsko tragedijo svoje vrste, o čemer jo je prav tu, ker še ni vedela zanjo, obvestil komisar Žakelj. Razen nje sta z Vasjo hodila še dva tovariša izpod Stola. Ta pot je bila tiste dni, ko je na Pokljuki, zlasti na tem področju, kar mrgolelo Nemcev, sila tvegana. Zaradi povezave z dogodki in časom naj še povem, da je prišel Vasja ravno tisti dan, ko smo se tudi mi ustavili v tej dolinici.

Kljub tveganju in hajkam, ali pa prav zaradi tega je bilo treba storiti vse, samo da kurirska zveza ne bi bila pretrgana. Vzpostaviti novo ni bilo lahko.

Sam nisem bil stalen, imenovan kurir, vendar je po začasnem dogovoru ta odgovorna in naporna naloga pripadla prav meni. In ko sem se potem čez nekaj dni odpravljal na zvezo z Vasjo, ki je bil izredno sposoben in izurjen kurir, ki je znal paziti prav na vse, ki je nevarnost zavohal že o ddaleč, sta me komisar in komandant — Žakelj-Jože Krajc in Iztok, že od zjutraj opozarjala na previdnost, kako naj hodim, prisluškujem in podobno. Široko razgledani komisar Žakelj je pri tem uporabil več domislic in izkušenj, ki si jih je bil pridobil v dolgoletnem revolucionarnem delu: govoril je o različnih glasovih in govorici, o sledovih, živalih in celo o obnašanju nekaterih ptic, ki človeku, ki se na to spozna, pokažejo, kje bi utegnilo biti kaj živega in nevarnega. Vse to sem jemal na moč resno.

Malo kasneje, po zasilnem zajtrku, pa mi je bil po ne vem čigavi zahtevi, dodeljen še komandir čete Ivan Bernard, kajti že prej so govorili, da na tako tvegano pot ne morem iti sam. V to nisem silil, ker sem bil pripravljen oditi tudi sam, kajti vedno sem se skušal podrejšati poveljem. Kmalu sta naju spet poklicala komandant in komisar. Ponovno sta naju opozarjala na nevarnost in naročala vse, kar je bilo potrebno za ravnanje v bližnji prihodnosti. Zlasti Žakelj je skrbel, da bova pripravljena na vse. Oba pa sta predvidela več variant:

- če bova zvezo z Vasjo, ki najbrž ne bo sam, dobila še ta dan, naj se na vsak način še ponoči vrneva v taborišče;

- če zveze ta dan ne bo, naj v tej okolici počakava do naslednjega dne;

- po možnosti naj se oglasiva pri nekem človeku v koči nad Lovčevim pensionom in pri njem poizveva o razmerah v okolici itd.

Mimogrede: tistega možaka sem poznal z nekega sestanka in le navidezno. Bil je iz Bohinja, ni pa dočakal pravega konca. Vem le, da v tisti koči po najinem srečanju ni ostal več dolgo. Z njim je imel zveze v glavnem Gorjanc.

Čeravno se ni preveč mudilo, sva z Ivanom šla na pot že zgodaj dopoldan. Kdo ve, kakšne ovire so naju čakale med potjo? Vsekakor sva imela občutek, kakor da odhajava v levji brlog. Kazati tega pa nisva

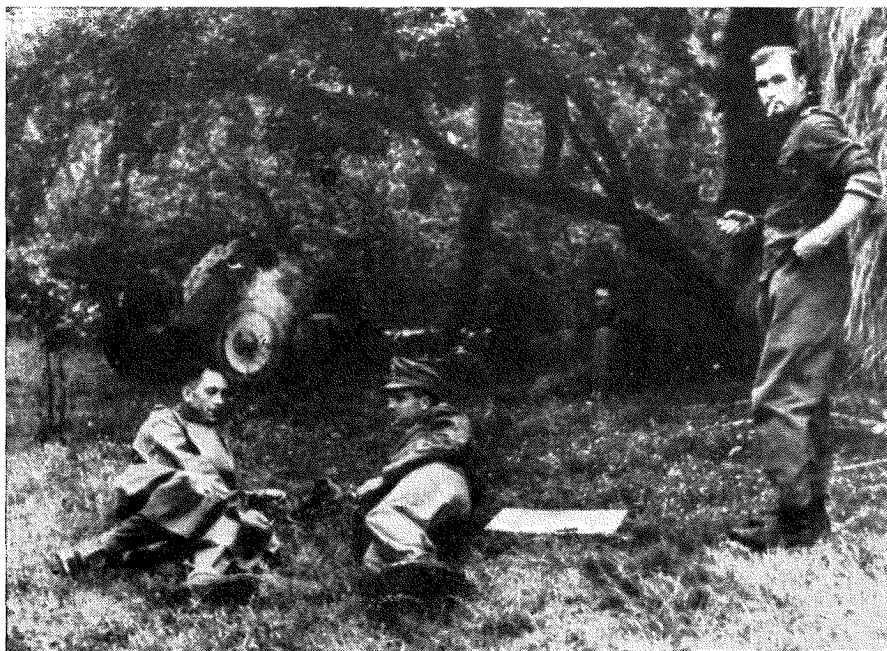
hotela preveč. In tudi kraje sem dobro poznal. Vsak korak, vsak hrib in dolino. Ivan je bil nekaj let starejši in zato bolj izkušen. Strah sva odganjala na razne načine in se spuščala med skalami in ruševjem proti Rudnemu polju, da bi čimprej dosegla gozd.

Visoko smrečje nama pa ni prineslo pričakovane varnosti in mirne hoje, kajti med cesto in Javornikom, koder sva hodila, je bilo vse preveč in svežih sledov nemških nog. Odtisi podkvic ter sem in tja raztreseni listki »Vdajte se, nič se vam ne bo zgodilo!« pisani v slovenščini, so nama vzbujali preveč skrbi. To ni bila šala in najraje bi pobrala vse listke, kar pa ni bilo mogoče, čeravno sva vedela, kaj so pomenile besede, da »se nam ne bo nič zgodilo!«

Hodila sva po mačje previdno, morda še nikoli ne tako. In kljub temu sva trikrat naletela na nemške patrulje, ki so križarile po gozdu. Opazila sva jih med smrekami in tudi slišala njihovo govorico. Nemara so računali, da tu ne bo nobenega izmed nas, a bi naju kljub temu zlahka opazili. Zato sva precej te poti opravila po trebuhu ali pa se kdaj pa kdaj stiskala v kaki kotanjici. Nazaj pa nisva hotela, saj bi naju bilo sram. Sicer pa je šlo za pomembno zvezo. Ko sva se enkrat tako izogibala planemu, sva se, čeprav sva poznala teren, nenadoma znašla ob cesti. Opazila sva dolgo kolono avtomobilov, ob katerih so hodili stražarji in šoferji. To je bilo med Mrzlim studentcem in Rudnim poljem,

Nemški telegrafisti, oz. oddelek za zvezo med hajko julija 1942 na eni izmed poključskih planin.

Med ofenzivo julija 1942: nemški topničarji na položajih v zgornji bohinjski dolini pod Pokljuko.

na sedanji zelo prometni planinski cesti. Zato naju je v naslednjih trenutkih najbolj skrbelo, kako in kje bova šla čez cesto.

To pa se nama je posrečilo blizu Mrzlega studenca. Nekaj časa sva oprezala, potem pa sva na nekem ovinku skočila čez cesto. Naprej sva hodila po močvirju, kjer ni bilo videti Nemcev. In tako sva se približala javki z zamudo, čeravno sva na pot odrinila tako zgodaj.

Oprezala sva kar moč natanko, toda nič se ni premaknilo. Nikjer žive duše! Sva prišla prepozno ali prezgodaj?

Čakala sva in čakala, ugibala vse mogoče — a nikogar ni bilo! Sonce je bilo še visoko in ura okoli petih; zato sva se odločila za obisk tistega možaka na Goreljku. Morda bova pri njem dobila zvezo. Spet sva nekaj časa hodila po močvirju, kjer ni bilo videti nevarnosti, pa tudi naprej sva prišla brez težav. Še pred nočjo sva bila pri Šport hotelu, se ustavila na skritem kraju in opazovala, kaj se godi v okolici. Nemci so bili v hotelu, v gozdu blizu njega pa jih ni bilo videti kaj dosti. Tudi pri vili, kamor sva bila namenjena, sva videla, da je možak doma in da tam ni Nemcev. Morda se nama bo posrečilo priti do njega brez nesreče. Vila stoji vrh hribočka med Šport hotelom in Lovčevim pensionom. Tako naju tudi iznenaditi prav od blizu ne bi mogli.

Možakar, ki sva ga prestregla v drvarnici, se naju je hudo prestrašil. Takoj je začel pripovedovati o veliki hajki, da je na Pokljuki najmanj 10.000 Nemcev, da jih na samem Goreljku ni veliko, več pa da jih je

po gozdovih in da na gosto patroljirajo po okolici. Vse, kar je povedal, se ni ujemalo z najinim opazovanjem in ocenjevanjem. Očitno je bilo, da se naju hoče čimprej znebiti. Nemcev je bilo res več ko preveč, a on je glede njih števila močno pretiraval. Kmalu sva odšla, ker sva spoznala, da od možaka ne bo nobene koristi.

Ne vem, kaj naju je prišlo, da sva zaspala kar tam blizu, morda le kakih 200 metrov od ceste. Skoraj nasproti Šport hotelu sva opazila majhno, iz smrekovega lubja narejeno kočico. Zlezla sva vanjo predvsem zato, da bi lahko zjutraj opazovala, kaj se godi okrog hotela. Človek je že tak, da dostikrat rad potiplje kaj vročega, najbrž prav v samoobrambi. Tudi mene je vedno gnala radovednost in zato se še zdaj čudim, da se nisem kje pošteno opekel. Vedno sem komu silil pred nos ali se mu obešal za pete. Spala sva kar dobro, zjutraj pa v bližnji okolici ni bilo videti nič posebnega. Kamioni so še vedno stali tam okrog, Nemci pa niso niti prihajali niti odhajali. To je pomenilo, da so zunaj. Zato sva spet počasi in previdno krenila proti javki, a tudi tam ni bilo čutiti posebne nevarnosti. Iz raznih smeri je bilo slišati le strele iz signalnih pištol, toda precej daleč. Spet sva pričakovala Vasjo in tovariše, ki naj bi prišli z njim.

Že sva mislila, da tudi ta dan ne bo nič, ko sva jih pozno popoldne le dočkala. Močno utrujena sta z Vasjo prišla še Polde Stražišar, komandant Gorenjskega odreda, in Franc Potočnik, odredni intendant. Povedali so, da so v bohinjski dolini imeli težave in da so po dolgem izmikanju končno le prispeli na poključsko stran in da je sploh čudno, da se jim je to posrečilo. Med kratkim počitkom sva jim z Ivanom povedala, kakšne so razmere na tem področju in kako je z bataljonom, kaj nama je bilo naročeno in vse druge podrobnosti.

Stražišar je malo pomislil in rekel:

»S Potočnikom danes ne prideva več daleč. Preveč sva zbita. Ivan naj ostane z nama, ker pozna pot nazaj. Danes bi hodili, dokler bo šlo, nato pa bomo nekje prespali. Naprej bi šli že pred dnem, da bomo čimprej v bataljonu. Vidva z Vasjo, ki sta mlada in utrjena, pa pojdiva takoj naprej v bataljon. V štabu povejta, naj se, če ni nujne potrebe, to noč ne preselijo drugam, če pa bo le treba, naj ostane kdo za zvezo. Če zveza ne bo mogla biti živa, uredite to drugače!«

Z Ivanom sva se za primer, da nihče ne bi mogel ostati na zvezi v tem taborišču, dogovorila, da bomo pod kamnom, za katerega sva vedela oba, pustili listek s sporočilom. Predvidela sva tudi, da morda oni ne bodo mogli priti tja pravočasno, kajti spričo številnih zased in patrolj bi se tudi njim lahko pripetilo kaj nepričakovanega.

Stražišar in Potočnik sta bila res tako zdelana, da nista mogla takoj naprej. Polde je bil še nekako pri močeh, Potočnik pa je komaj še stal pokonci. Samo čakal sem, kdaj se bo sesedel. Kar črn je bil od slabosti in suh ko trska. Že tako bolehen in slaboten je na tej poti izgubil toliko moči, da je bil do skrajnosti izčrpan. To je kazalo, da je morala biti njihova pot z Jelovice skrajnje naporna.

Ko smo se končno domenili o vsem najpotrebnejšem, sva se z Vasjo poslovila in krenila na prav tako tvegano pot, kot so bile dosedanje. Hodila sva sem in tja in se skrivala. Do noči sva prišla na drugo stran planine za Javornikom. Ponoči sva lezla naprej po skalovju in komaj zaznavni stezi, ki je bila sicer markirana, za hojo ponoči pa zelo neprikladna.

V taborišče sva prišla okoli enih ponoči.

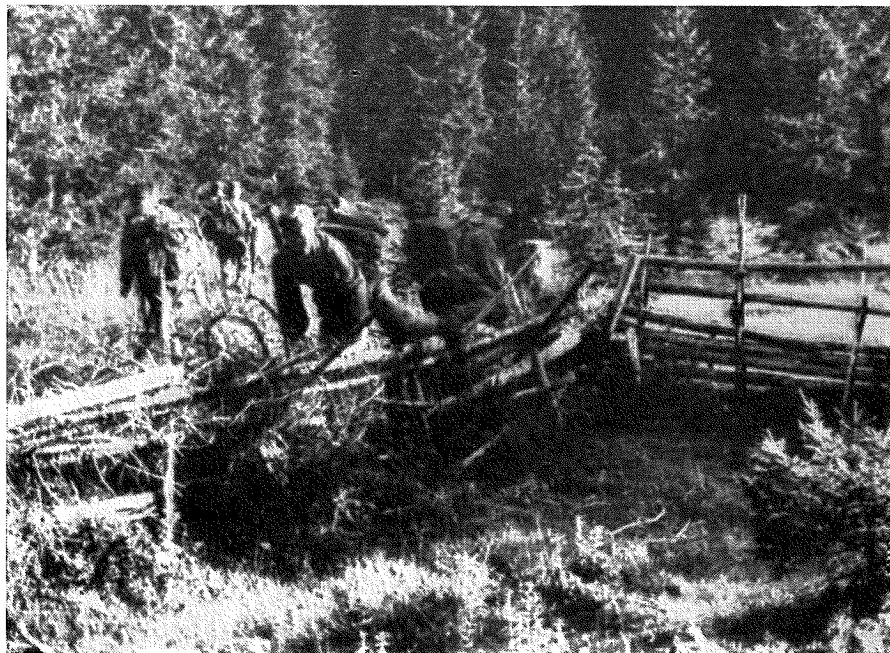
Med dvodnevno odsotnostjo so se razmere v bataljonu močno spremenile. Skupine, ki je odrinila na Triglav, še ni bilo nazaj, čeravno bi se morala vrniti vsaj čez dan. Zato so v poizvedovanje za njimi v smeri Tošca poslali tri tovariše, med njimi tudi Lovra Poklukarja. Patrulje tudi ponoči še ni bilo nazaj in poleg tega je v tej smeri regljala strojnica.

Proti Triglavu se je odpravila še ena patrolja. Z njo je šel tudi Tonček Dežman. Čakali so in čakali, toda tudi te patrolje ni bilo nazaj. Vse je bilo že nestrpno. Same slabe in vznemirljive novice.

Končno sta se dva iz patrolj le vrnila: Tonček in vodja prve patrolje sama. Vsi drugi so bili ranjeni ali ujeti. Ujet je bil tudi Lipa-Gogala iz Soteske, brat partizana Gorenca, Lovro Poklukar pa se je vdal.

To smo zvedeli, ko sta se dva vrnila.

Same izgube, same tegobe in nevšečnosti! Skupine s Triglava pa še vedno ni bilo nazaj. Komandanta in komisarja je čedalje bolj skrbelo. Morda smo bili že izdani.

Nemški oddelki med ofenzivo na Pokljuki avgusta 1942.

Med poletno ofenzivo 1942 so nemški oddelki križarili po vsej Pokljuki. Slika je iz avgusta 1942. Vse posnetke nemških enot sta napravila njihova foto-reporterja Ittner in Wiesebach.

»Takojšen umik in prek Lipance nazaj v gozdove!« sta sklenila Iztok in Žakelj, ki ju je skrbela tudi Stražišarjeva skupina. »Tu naj ostane samo zveza za Stražišarjeve in za tovariše, ki so odšli na Triglav.«

Edino možen in nujen ukrep, sicer bi se vsi v najkrajšem času lahko znašli pred neprimerno močnejšim sovražnikom.

Vse je kazalo, da bo to spet zadelo prav mene. Ko je bilo rečeno, da bi ostal za zvezo jaz, nisem ugovarjal, ugovarjal pa je komisar Žakelj:

»Ta je bil zunaj že dva dni in v takem! Saj je tu še kdo!«

O tem je bilo še dosti prerekanja, kajti nihče ni rad sam ostal v zapuščenem taborišču, ki je bilo najbrž že izdano. Nazadnje je komandant Iztok odločil:

»V redu, sam ostanem tu!«

Tako je ostal za zvezo on, čeprav je bil komandant.

Drugi smo takoj krenili proti Lipanci. Ni se bilo še povsem zdanilo, ko smo pod Lipanco šli že malo po gozdu. S planine za Javornikom smo slišali hrup. Povzročali so ga Nemci. Prav, smo vsaj vedeli, kje so. To ni bilo nič posebnega, samo da nas niso opazili. Nekaj časa smo hodili zelo hitro. Nemški glasovi so se oddaljili, mi pa smo potem na področju Medvedovih kont pod Debelo pečjo malo počivali. Ker pravega cilja trenutno nismo imeli, nam je bilo vseeno, kod hodimo. Glavno je

bilo, da Nemci niso vedeli, koliko nas je in da smo tako razkropljeni. Nemcev pa je bilo po vseh znakih sodeč vedno več.

Približno ob desetih dopoldne je v smeri Lipance zaropotalo. Pokalo je vsevprek. Ni bilo izključeno, da se nam je približala že močnejša policijska kolona. Domnevali smo, da so naleteli na Nemce naši tovariši s Triglava ali Iztok z drugimi. Silovito pokanje pa je kmalu ponehalo. Tovarišem, ki so se spopadli z Nemci, seveda nismo mogli pomagati, ker so bili predaleč.

Kmalu pa je prišel Iztok in povedal, kaj se je zgodilo.

Stražisar, Potočnik in Bernard so prišli v zavetišče, kjer jih je čakal, že kmalu zjutraj. Na vsej poti do tja niso opazili nič posebnega. V taborišču so si hoteli kaj skuhati, ker so bili lačni. Zakurili so med skalami, da bi se morebitni dim razkadil. Nekdo pa je po nerodnosti zlil na ogenj malo vode, da se je vzdignil dim nad smreke in že je zaropotalo. Pokalo je od vseh strani, z vseh okoliških grebenov. Bilo je jasno, da so Nemci taborišče obkolili že kmalu po našem odhodu. Nemci samo zato niso užgali po tovariših, ker so čakali na večji plen. Če bi prišli prej, bi bili pobili še več naših.

Presenečeni tovariši so se umaknili. Iztok se je spustil po plazu in se med ruševjem kotalil proti gozdu in Rudnemu polju. Nemška krogla mu je prebila stegno. Trije borci so se med skalami prebijali proti Lipanci. Tam pa so naleteli na nemškoasedo. Polde Stražisar in Ivan Bernard sta bila mrtva takoj, Franc Potočnik pa je bil hudo ranjen in Nemci so ga ujeli. Tak je bil konec komandanta Gorenjskega odreda. Potočnika so pozneje ustrelili. Tako je končal še on, star španski borec in revolucionar, ki mu je žena Marija Žumrova, s katero nista utegnila ne živeti in ne ustanoviti družine, umrla pozneje v taborišču Ravensbrücku. Nemci niso vedeli, koga so ubili.

Ko smo pozneje ocenjevali te dogodke, nam ni bilo težko ugotoviti, kako so potekali. Nemci so Stražisarja, Potočnika in Bernarda najbrž nalašč spustili v taborišče s spodnje strani in pri tem računali, da se bomo mi vrnil, nakar bi dobili vse. Tudi ni bilo izključeno, da so že naju z Vasjo spustili v taborišče namenoma. Prav čudno je bilo, da v tej okolici nisva opazila nič sumljivega. Zato smo bili prepričani, da smo bili že tedaj izdani.

In če bi prišla še skupina s Triglava, bi Nemci imeli zbrane vse poključke partizane in da bi jih bili morda res pobili, kakor so jim tolikokrat grozili. Nam pa se je vedno zgodilo kaj, da ni šlo tako, kot so predvidevali Nemci. Mi z Vasjo in Iztokom — ta je bil zadnji — smo bili poslednji, ki smo govorili s Stražisarjem in drugima dvema, in tako še zdaj v duhu vidim njihove izmučene obraze in v ušesih mi zvene Poldetove besede o zvezi in premiku.

Ta hajka — a tisto poletje so si hajke sledile zelo pogosto — je bila ena najhujših, če ne sploh najhujša. Trajala je skoraj ves teden in vse dni smo bili na pohodu, iskali smo zatočišča in skušali speljati Nemce na napačno sled. Izgubili smo sedem tovarišev in če bi bili le malo manj previdni, bi jih bili še dosti več. Težko bi opisal, kaj nas je držalo pokonci in nas kljub nemški premoči navdajalo s prepričanjem o naši

V začetku avgusta 1942 je skupina II. bataljona Gorenjskega odreda krenila proti Triglavu, našemu najvišjemu vrhu, da bi tam izobesila našo zastavo. Toda tako kot druge jo je zajela huda ofenziva. Takrat so nemški oddelki prišli tudi na Triglav in tako se želja partizanov še ni mogla izpolniti. To je jeseni leta 1944 ponovila skupina borcev Jeseniško-bohinjskega odreda. Na Aljaževem stolpu je takrat prvič zaplapolala zastava svo-

zmagi. Take peščice partizanov so bile takrat tudi na Jelovici, v Karavanah in po drugih gorenjskih gozdovih. In povsod so bili tudi Nemci. Spoznali so ne le Pokljuko in Mežakljo, temveč tudi Karavanke, Udin boršt, jelovške gozdove in kotanje, vso pokrajino. In potem smo zvedeli, da so Italijani in Nemci tudi drugod napenjali vse sile, da bi našo mlado vojsko povsem uničili. Vmes pa so strašila taborišča, Begunje, koli za talce. In Nemci v Franciji, v Afriki, pred Stalingradom, pred Moskvo, blizu Leningrada, po vsej Evropi!

Poti nazaj ni bilo! Samo naprej! Več kot življenja nam tako niso mogli vzeti.

Napotili smo se proti Kupcu. Tudi ranjeni Iztok nas je počakal tam in kakor po dogovoru je končno prišla še skupina s Triglava, ki smo jo tako težko pogrešali. Tam, za Kupcem, smo bili pustili še nekaj svežega mesa, ki pa je spričo vročine že hudo smrdelo. Najbrž nas je mikalo prav to meso, ta edina hrana, čeprav je ležala tam in zaudarjala

že teden dni. Tiste dni smo jedli le malo ali nič, in prav tako malo tudi pili. Hodili smo po zapuščenih krajih, kjer ni bilo niti vode, ali pa je je bilo zelo malo in še tista je bila slaba. Tako smo se tisti dan spet zbrali vsi, kar nas je bilo še ostalo. In prav tisti dan je ponehala tudi hajka. Zvečer in ponoči je po cesti proti dolini mnogo kamionov odpeljalo nemške vojake in policiste.

Potem smo tudi zvedeli, kako se je godilo tovarišem, ki so bili odšli na Triglav. Med hojo proti Kredarici niso doživeli nič posebnega. Veselili so se pogleda na našo zastavo, ki bo zavihrala na našem najvišjem vrhu, in sicer sredi najhujše hajke. Prispeli so na Kredarico. Tudi tam je bilo vse mirno. Zato ni bilo težko priti v kočo, ki med vojno ni imela dosti obiskov. Tudi odej so dobili zadosti in bili so jih zelo veseli, zlasti skrbni intendant Sergej. Ko so se malo oddahnili in pripravili odeje, da bi jih odnesli, so nadaljevali pot na Triglav.

Začeli so se vzpenjati na Mali Triglav. Nenadoma se je začelo na drugi strani grebena nekaj premikati. Naši fantje so mislili, da bo zdaj zdaj počilo, pa so se zmotili. Kakšne ljudi neki so Nemci poslali na Triglav?

Naši so se za vsak primer raje naglo obrnili in vrnili na Kredarico, da jih Nemci ne bi prehiteli. V koči so pobrali nekaj odej in začela se je napeta tekma s časom. Če Nemci niso streljali v triglavskih stenah, to še ni pomenilo, da ne bodo napadli naših v dolini Kota. Prav gotovo bodo storili vse, da jih bodo prestregli na kraju, kjer ne bo nobenega kritja in priložnosti za obrambo. Zato so naši na vso moč hiteli po meliščih in plazovih. Kmalu se je pokazalo, da so končno Nemce prehiteli.

Poslej niso več tako hiteli. Iz previdnosti pa so hodili po skalnatih pobočjih nad dolino Radovne. Pot se je neznansko vlekla. In ker niso hodili po markiranih poteh, jih tudi naši patrulji nista mogli srečati.

Končno so po posluhu, kakor se je partizanom godilo dostikrat, našli pot proti Kupcu, kjer smo se spet zbrali, žal ne vsi. Sestali smo se natančneje, kot če bi se poprej dogovorili za čas in kraj.

Skupina Nemcev, ki je takrat prišla na Triglav, nas je prav lepo videla, najbrž tudi potem, ko smo se na umiku ustavili na Lipanskem vrhu, kjer smo zakurili in si skuhalo nekaj hrane. Kdo bi si tedaj mislil, da so Nemci tudi že tako visoko nad nami! Tako so razne skupine hajkajočih sproti in na različnih krajih lahko spremljale naše gibanje. Če že ne natančno, pa vsaj približno. Nemci so imeli tudi prenosne radijske postaje, pomagala pa jim je izdaja.

Takrat na Triglavu tako še ni mogla zavihрати naša zastava, odeje pa smo le dobili.

Brž ko so se Nemci vrnili v dolino, smo morali poskrbeti za hrano. saj smo bili že pošteno sestradani. Napotili smo se v Spodnje Gorje k peku — in lakote je bilo konec.

Cez nekaj dni smo odšli v drugo taborišče, in sicer na vrh Krištana za Poklukarjem. Kmalu nas je obiskal komandant grupe odredov Jože Gregorčič-Gorenc, z njim pa je prišel tudi Franc Biček-Bruno. Ker je bil štab odreda s Stražišarjevo smrtjo praktično razbit, je za nas poskr-

bel grupni komandant neposredno. Sledili so dolgi sestanki z vodilnimi tovariši, potem pa so sklicali ves bataljon. Stali smo razvrščeni pred Gregorčičem, ki nam je izrekel priznanje, da smo se dobro držali in storili marsikaj, hkrati pa nas je tudi pošteno oštel. Trdil je, da nismo zadosti ofenzivni, potem pa nas je hrabil, češ da moramo biti bolj borbeni in vztrajni. Mi pa smo mu v živahnem pogovoru potožili svoje križe in težave in opisali razmere, v katerih smo se borili proti neprimerno močnejšemu sovražniku.

Za novega bataljonskega komandanta je bil imenovan Franc Biček, znan in dober poveljnik, in takrat nam je Gregorčič predstavil tudi njega. Iztok je bil namreč ranjen in si je moral zdraviti nogo.

Za poživitev borbenega duha je bila predvidena večja akcija. Izpeljali naj bi jo skupaj z bataljonom, ki se je mudil na Jelovici.

Po dramatičnih dogodkih sta blizu Jezerc nad Konjščico 8. avgusta 1942 padla komandant Gorenjskega odreda Polde Stražišar in komandir — ne kurir, kot piše na plošči — čete v II. bataljonu tega odreda. Odredni intendant Franc Potočnik, španski borec, je bil hudo ranjen in ujet ter nato ustreljen, medtem ko je sicer tudi ranjeni komandant bataljona Ernest Seidler-Iztok, ki je tovariše pričakoval v izdanem taborišču, srečno ušel. To je bil za partizane hud udarec.

Sestopili smo v bohinjsko dolino. Zdaj nam je poveljeval že Biček. Bataljon z Jelovice je požgal žago v Soteski, mi pa smo opravili svoje delo v Nomnju. Kaznovali smo nekaj izdajalcev, razdejali železniško postajo in še nekaj drugih manjših naprav. Potem pa smo prebredli Savo Bohinjko ter se povzpeli na Jelovico. Bili smo tudi na Pečani in na Ratitovcu, kjer smo se sestali s Tretjim bataljonom. Neko noč smo po strmem in skalnatem pobočju Ratitovca šli v hajko mi. Lovili smo skupino belogardistov, o katerih so vedeli ljudje povedati, da so prišli iz

doline v te kraje. Toda ves naš trud je bil zaman, o belogardistih ni bilo ne duha ne sluha. Zjutraj smo na Prtovču dobili vsak po dva krompirja in malo kislega mleka. Potem smo se vrnili na Ratitovec.

Čez nekaj dni je naš bataljon šel napadat sovražnikovo postojanko v Sorico. Hkrati je bil to tudi boj za hrano. Zato je šel del enote po hrano v Spodnje Danje. Teh krajev nihče izmed nas ni poznal. Zato smo hodili bolj po ugibanju. Končno smo se le približali vasi. Medtem pa so nas v postojanki že začutili. Nedaleč od nas, nekje v gozdu, so začeli vpiti na ves glas, in sicer v slovenskem jeziku. Iz tega smo sklepali, da gre za belogardiste. Spopadli smo se sicer z njimi, pa smo se raje umaknili, ker nam ni kazalo preveč tvegati. Premoč na njihovi strani je bila namreč prevelika. Pa tudi tovariši, ki so odšli po hrano v Danje, niso imeli sreče. Komaj so prišli v vas, so jih napadli domačini, ki so imeli tudi orožje. Šele v Zgornjih Danjah smo potem dobili nekaj zelo drobnega krompirja, v neki drugi vasi pa še goveji rep. In spet smo krenili na Jelovico, zdaj nad Bohinj.

Nismo pa še mirovali. Od tam smo šli razdret železniški tir, da se je iztiril vlak, kmalu pa smo doživeli tudi hajko, najprej eno, potem pa še drugo in tretjo.

Končno smo spet šli čez Savo Bohinjko in se ustavili na Pokljuki, kjer nam je bil odkazan teren.

V tem času je postal novi komandant Gorenjskega odreda Andrej Žvan-Boris.

VROČE POLETJE 1942 NA JELOVICI

Avgusta 1942 je 2. bataljon taboril na Pokljuki, štab Gorenjskega odreda in dva bataljona II. grupe odredov pa sta bila na Jelovici.

Štab 2. bataljona je bil v začetku avgusta pozvan, naj pride s Pokljuke na Jelovico na pogovor glede uskladitve bodočih akcij. Ker sem začasno vzdrževal zvezo s kurirjem Gorenjskega odreda Jožetom Dež-

Janez Ambrožič iz Zasipa, ki je že 5. avgusta 1941 miniral vodno cev elektrarne pod Zasipom, je padel na poti iz Ljubljane 10. avgusta 1942 na Oblakovi planini na Jelovici.

manom, bratom narodnega heroja Tončka Dežmana iz Lesc, mi je bila zaupana naloga vodnika na tej poti. Poleg Andreja Žvana-Borisa iz Gorij smo šli na Jelovico Ernest Seidler-Iztok iz Gorij, Šiška-Žar iz Stražišča, Stare-Petko z Bohinjske Bele in jaz. Žar je bil eden izmed 29 talcev ki, je edini ušel Nemcem izpred pušk pri mostu v Mostah in se nato pridružil partizanom, pa je že septembra padel. Tovariša Žar in Petko sta bila določena, da gresta z menoj, da bi mi nazaj grege pomagala nositi več nahrbtnikov literature.

Z nami sta šla tudi Anton Dežman in Filip Kumerdej, oba iz Ribnega, ki sta bila v partizanih šele sedem tednov. Bilo jima je dovoljeno obiskati svojce.

Na poti s Pokljuke na Jelovico smo prispeli k studentu v Vederniku blizu Babjega zoba nad Bohinjsko Belo. Tam nas je, kot je bilo domenjeno, čakal kurir Jože. Vodil nas je po Jelovici do štaba Gorenjskega odreda, ki je taboril v bližini Mošenjske planine.

Anton Dežman in Filip Kumerdej sta se ločila od nas na Oblakovi planini in odšla proti Taležu nad Ribnim. Tam sta poiskala zvezo s svojci, ki so ravno kosili na rovtah. Z njima sem se bil dogovoril, da se čez nekaj dni sestanemo v Vederniku.

Tragedija na Oblakovi planini

Ko smo brez Kumerdeja in Dežmana prispeli v bližino Mošenjske planine, smo s Petkom in Žarom takoj odšli v mobilizacijsko taborišče Gorenjskega odreda, ki je bilo blizu taborišča II. grupe odredov. V taborišču so bili zvečine novi borci iz Kroke in njene okolice ter drugih podjelovških vasi. Tu smo se ločili. Boris in Iztok sta odšla na pogovor v štab Gorenjskega odreda, mi z Žarom in Petkom pa smo ostali v mobilizacijskem taborišču.

Naročeno nam je bilo, naj počakamo nekaj dni na literaturo ter na nekaj tovarišev — Gorenjcev, ki naj bi prišli iz Ljubljane. Peljali naj bi jih v 2. bataljon na Pokljuko. Boris in Iztok sta se vrnila sama. Čakanje se je zavleklo kar na teden dni. Z Dežmanom in Kumerdejem sem se dogovoril, da se vrnemo na Pokljuko skupaj. Po nekaj dneh sta se poslovila od domačih. Na dogovorjenem kraju ju je našel kurir Jože in ju pripeljal v mobilizacijsko taborišče. Ker sem še vedno čakal na literaturo in tovariše iz Ljubljane, sem Dežmanu in Kumerdeju dovolil še nekaj dni »dopusta«, da sta lahko ponovno odšla na Talež. Dogovorili smo se, da se dobimo na Oblakovi planini ali v Vederniku. Vedela sta tudi, kdaj pride kurir prek Vedernika na Oblakovo planino.

Dne 9. avgusta 1942, ko so iz Ljubljane prišli gorenjski borci Janez Ambrožič in Franc Primožič, oba iz Zasipa, ter Sušnik iz Bohinja, smo z njimi ter Žarom in Petkom krenili na pot. Z Mošenjske planine smo se odpravili proti Pokljuki, in sicer prek Oblakove planine, kjer smo sklenili prenočiti. Tam smo naleteli na kurirja Jožeta in komandanta 1. zasavskega odreda Franca Poglajena-Kranjca — zdaj narodni heroj in general — ter nekaj njegovih borcev. Kurir Jože je povedal, da imajo v načrtu večji napad na Nemce, rekrute v bližini kasarne na Bohinjski

Beli ter da so si v ta namen vse ogledali in sedaj pripravljajo potrebne skice. Nemce naj bi napadli vsi bataljoni hkrati. To je bil tudi glavni vzrok za sklicanje skupnega sestanka vseh komandantov bataljonov.

Pod noč smo skuhalo večerjo, potem pa smo se dogovorili, kje bomo spali. Komandant Kranjc je sklenil s svojimi borci prenočiti v Oblakovi koči, kurir Jože, Petko, Žar in jaz pa smo šli v bližnji Povšnikov senik na rovtu, ograjen z žico in obdan s smrekami. Tovariši Ambrožič, Primožič in Sušnik so šli spat pod smreke.

Pričakoval sem, da se bom tu sestel, kot je bilo dogovorjeno, z Dežmanom in Kumerdejem. Kdo bi si bil mislil, da bosta ubrala drugo pot — pot izdajstva.

Nič hudega sluteč smo plegli in zaspali. Ta čas sta izdajalca Dežman in Kumerdej po skritih poteh Jelovice in proti Oblakovi planini ter Vederniku vodila esesovce in policijo.

V ponedeljek, 10. avgusta, ko smo še vsi spali, so nenadoma zaregljali švabski mitraljezi. V polsnu sem prvi hip mislil, da imajo Nemci na Obrnah vaje. Ko pa sem videl, da tolčejo po seniku in da lete po zraku trske, sem brž planil pokonci. Pograbil sem puško in skočil iz senika, nato pa po planem čez ograjo proti gozdu, za menoj Žar in Petko. Kurir Jože je bil že ob prvih rafalih nevarno ranjen, vendar je, kakor sem zvedel pozneje, še streljal na Nemce. Nemške krogle so ga končno podrle. Napadalo je kakih tristo Nemcev z vsem orožjem. Ko sem se po umiku sestel z nekim borcem Kranjčevega bataljona, ki se je tudi rešil, mi je pripovedoval, da je tisto jutro zgodaj vstal in šel iz koče po drva, da bi si skuhal zajtrk. Ker so Nemci, ki so nas name ravali obkoliti in pobiti, menili, da jih je opazil, niso več čakali, temveč so takoj na vso moč udarili po nas, še preden je bil obroč sklenjen do konca.

Vsi smo se zavedali le enega — rešiti je treba golo življenje, ker se proti taki sili ni moč uspešno boriti. Pozneje smo zvedeli, da je v tem kratkem in srditem spopadu padlo pet naših borcev. Še nad mrtvimi partizani so nemški policisti in esesovci znašali svoj bes: trupla so zmaličili in z njih trgali obleko ter jih gole pustili ležati na vročem avgustovem soncu.

Po teh trenutkih hudih presenečenj, še ne povsem zbrani, smo se Žar, Petko in jaz vrnili v mobilizacijsko taborišče blizu Mošenjske planine, vtem ko je, kakor sem zvedel pozneje, tovariš Primožič odšel sam v dolino in naprej na Pokljuko. Tovariša Ambrožiča in Sušnika so Nemci ubili, ko sta spala pod smrekami. Padla sta tudi dva borca iz Kranjčevega bataljona. Tovariš Žar mi je na poti proti Mošenjski planini pripovedoval, da je nekdo — Nemec ali izdajalec — pozival borca Kranjčevega bataljona v koči, naj se vda. Neustrašeni borec mu je odgovoril: »Saj veš kako!« Nemci so nato udarili po koči in ga ubili. Drugi borec tega bataljona je bil zadet na goličavi med umikom v gozd.

Komandant Kranjc in še nekaj njegovih borcev se je rešilo skozi ogenj in se vrnilo v svoj bataljon.

Tudi Jože Dežman iz Lesc je 10. avgusta 1942 postal žrtev grdega izdajstva. Tudi on je padel na Oblakovi planini.

Pozneje smo zvedeli, da so pri studentu v Vederniku padli v zasedo še štirje naši borci. Padla sta neznana partizana — minerca z Dolenjskega — in Janez Dežman iz Ribnega, brat Dežmana, ki je Nemce pripehljal na Jelovico. Le štabnemu kurirju Gorenjskega odreda, Francu Verovšku-Vasji, se je posrečilo pobegniti. Tudi ta trupla so ležala gola in iznakažena, dokler ni Janeza Dežmana zagrebla bratova izdajalska roka...

Kako je prišlo do tragedije?

Ko sem ugodil prošnji Antona Dežmana in Filipa Kumerdeja, da bi se rada ponovno sestala s svojci v Taležu, sta malopridneža izkoristila obisk za to, da sta se sestala z bratom Antona Dežmana — Alojzom Dežmanom iz Ribnega. Pregovorila sta ga, da jima je pomagal pri izdajstvu. Poslala sta ga na Bled na gestapo, kjer naj bi se dogovorili, da bi ju Nemci navidezno napadli. In res so blejski gestapovci v nedeljo

zvečer, 9. avgusta 1942, na ribniškem mostu zajeli oba »partizana«. Streljali so v zrak, da bi tako prepričali ljudi, da so ju res ujeli. Gnali so ju na Bled na gestapo. Še isto noč sta izdajalca odpeljala Nemce na Jelovico, kjer sta imela dogovorjene zveze z menoj in kjer se je po njunem izdajstvu v ponedeljek zjutraj odigrala tragedija.

Spomladi leta 1943 je narodni heroj Anton Dežman iz Lesc hotel maščevati smrt brata, kurirja Jožeta in drugih na Oblakovi planini in v Vederniku padlih borcev. Hotel je izdajalca Antona Dežmana-Ankeršta iz Ribnega ustreliti na kraju, kjer je padel njegov brat Jože, pa mu je med potjo pobegnil.

O sodelovanju Alojza Dežmana z izdajalcema je pripovedoval njegov drugi brat, Jože Dežman iz Ribnega med hudo boleznijo, in kmalu nato umrl.

Ob koncu vojne, leta 1945, sta izdajalca Anton Dežman in Filip Kumerdej le prišla v roke partizanom oziroma ljudskemu sodišču. Kumerdej je bil zaradi izdajstva obsojen na smrt in ustreljen, vtem ko se je Dežman nekako izvlekel. Po več mesecih zapora so ga spričo pomanjkanja dokazov izpustili. Leta 1958 je prišel ponovno pred sodišče, kjer je bila njegova krivda dokončno dokazana. Obsojen je bil na osem let zapora za zločin proti ljudstvu.

Izdajalca Anton Dežman in njegov brat Alojz, ki je poskrbel za zvezo z gestapom na Bledu, sta me skupaj z dvema pomagačema leta 1948 nepričakovano napadla na stopnicah blejske kazine, in sicer brez slehernega povoda... Bil sem jima trn v peti, ker sem bil glavna preživela priča njunega izdajstva, zaradi katerega je padlo osem žrtev. Alojza Dežmana sem takrat v skrajnem silobranu ustrelil, sicer bi bilo po meni.

Posledice izdajstva

Nemci so na Oblakovi planini zaplenili nekaj naše opreme in literature. Kakor sem zvedel pozneje, so zaplenili tudi skico, ki je bila izdelana za napad na rekrute blizu Bohinjske Bele. Iz vsega tega so lahko spoznali, da imajo opraviti z večjim številom partizanov.

Izjava izdajalcev Dežmana in Kumerdeja in zaplenjena skica sta bila povod za to, da so Nemci takoj organizirali največjo ofenzivo na Gorenjskem. V njej je sodelovalo več tisoč policistov in esesovcev. Začela se je v torek, 11. avgusta 1942 dopoldne. Ponoči so Nemci dovažali na Jelovico enote SS iz vse Gorenjske in deloma tudi s Koroškega. Prodirali so proti izdanemu kraju v bližino Mošenjske planine z vseh strani Jelovice. Tam so bili, kakor sem že omenil, borci II. grupe odredov, blizu njih pa borci mobilizacijskega taborišča, med njimi Petko, Žar in jaz.

Dopoldne istega dne smo zaslišali streljanje in treskanje bomb. To nas je opozorilo, da se ponovno bliža večja hajka. Pričeli smo se umikati v smeri Jamnika. Ker smo med umikom zopet zaslišali Nemce, sem predlagal, da spremenimo smer in krenemo proti Dražgoški gori. Pridružili so se mi Petko, Žar, Prezelj, študent Lojze iz Ljubljane in še nekaj tovarišev. Ostala skupina borcev iz mobilizacijskega taborišča pa je šla

Janez Dežman je 10. avgusta 1942 padel v Vederniku na Jelovici kot žrtev izdajalskega brata.

nekaj sto metrov za nami in smo se tedaj z njo razšli. V mraku smo prišli na vrh Dražgoške gore, kjer smo zaslišali močno streljanje, ki je trajalo vso noč po vsem Ratitovcu. Vedeli smo, da ne moremo naprej, zato smo sklenili prenočiti kar tam.

Po nemškem streljanju sodeč smo sklepali, da so nas Nemci začutili, zato smo hoteli proti jutru sestopiti po strmini v skalovje Dražgoške gore. Ko se je zdanilo, smo opazili ob vznožju gore, kjer smo si našli izvrsten položaj za obrambo, mnogo Nemcev. Kmalu so začeli hajkati po skalovju in tako so naleteli na našo skupino. Prvega esesovca je opazil študent Lojze. Nemec je zakričal »Aufpassen!« Tedaj pa ga je Lojze ustrelil in Nemec je padel čez visoko pečino v globino. Takoj nato smo tudi drugi začeli streljati na Nemce, ki so lezli po skalovju proti nam. Padlo jih je osem in vsi so zgrmeli čez previs. Ko so Nemci spodaj to opazili, so pričeli vpiti in takoj nato se jih je več sto pričelo vzpenjati po strminah Dražgoške gore na pomoč tistim, ki so že bili v strminah. Drugi, ki so streljali na nas, so se malo umaknili, da bi oni v dolini lahko užgali po nas z minometi.

Naše kritje je bilo res dobro; bili smo v precej veliki skalnati odprtini — zato ni bil nihče ranjen ali ubit — čeprav so nas tolkli ves dan do noči in so granate, njihovi drobci in kamenje neprestano leteli okrog nas. Ko se je znočilo, smo se začeli pomikati vprek po skalovju. Od zgoraj so Nemci stalno streljali in spuščali rakete, da je bilo svetlo kakor podnevi, vendar v takih strminah niso imeli uspeha. Domnevali smo, da v smeri, kamor smo se premikali spričo hude strmine, ne more biti sovražnikov. Vsem je bilo jasno, da moramo ponoči brezpogojno prebiti obroč. Posvetovali smo se in dogovorili za razpoznavni znak. Spominjam se, da je študent Lojze predlagal znak »žaba džav«, česar Nemci ne morejo izgovarjati. Sklenili smo, da se bomo sezuli, da bi lažje plezali po strmini in da bi v največji tišini dosegli ugoden položaj ter se prebili. Pri tem premikanju smo nekako po dvesto metrih naleteli na nemške položaje. Bilo je temno kakor v rogu, zato Nemcev nismo videli in tudi oni ne nas. Nekaj naših borcev se je srečno prebilo, jaz pa sem se v temi zaletel v nekega Nemca. Ko se je oglasil, sem ustrelil vanj. Isti trenutek

sem dobil strel v desno ramo in roka mi je povsem odpovedala. Kljub temu sem se na vso moč pognal za tovariši. Med srditim streljanjem sovražnika sem se prebil skozi nemški obroč. Ker sem močno krvavel, sem zaostal za tovariši. Med prebijanjem sta padla dva tovariša: Prezelj iz Selške doline in neki neznan borec.

Izgubil sem precej krvi. Na srečo sem kmalu prišel do vode na Lipniški planini. To me je rešilo. Pokalo je še vedno na vseh straneh. Umaknil sem se na prvi hrib. Še vedno sem krvavel, zato sem že nameraval narediti konec, pa sem še zbral moči in si zasilno zamašil rano z raztrgano srajco.

Hotel sem priti na Pokljuko; zato sem ubral smer proti Bohinju, toda v gozdu sem zašel v čisto nasprotno smer. Naposled sem se le razgledal in tako prispel do Nomnja. Tam sem prebredel Savo ter izčrpan in sestradan nadaljeval pot po stezi gorjuške žičnice na Gorjuše. Krvavega in oblečenega v hlače ubitega nemškega orožnika so se me ljudje bali. Kljub temu mi je neki star možak dal kruha in mleka, vendar šele potem, ko sem mu omenil ime partizana Vasje, ki ga je poznal. Nekdo pa me je šel javit Nemcem na Bohinjski Beli. Spet se je začela hajka, ki sem se ji komaj izognil. Mukoma sem prišel na Slamnike, kjer sem po sedmih dneh dobil zavetišče pri Matičkovi mami. Tam sem si za silo opomogel in se vrnil na Pokljuko v matični bataljon, kjer sem po okrevanju spet sodeloval v nadaljnjih bojih.

Pripominjam, da so bile moje težave pri prebijanju z Jelovice na Pokljuko samo drobec težav, ki jih je povzročilo izdajstvo, zakaj med to ofenzivo je bilo ranjenih, ujetih in ubitih še veliko drugih borcev.

MED POKLJUŠKIMI PARTIZANI

Pisanje spominov je težavna in kočljiva naloga za človeka, ki name-rava vse dogodke in v njih nastopajoče ljudi opisati zgodovinsko natančno; zato se boji vsake netočnosti ali večjega spodrsaljaja. V pričujočih spo-minih ne nameravam podajati kronološkega pregleda in objektivne ocene dogodkov, ki sem jih doživel med partizanjenjem na Pokljuki in Mežaklji, temveč se bom omejil le na to, kar mi je živo in prijetno ostalo v spo-minu na tiste lepe dni.

Prve dni junija 1942 sem prišel iz Ljubljane na Gorenjsko in se končno vključil v Cankarjev bataljon pod Stolom. Najprej je bilo treba priskrbeti sanitetni material, ki ga v bataljonu ni bilo. Spričo komaj dobro začetega partizanstva to ni bilo nič čudnega, zato smo izpeljali akcijo v jeseniški bolnišnici. Tako sem se po najkrajši poti opremil z instrumenti in vsemi potrebnimi zdravili. Šele takrat sem se zopet čutil zdravnika. Medtem so potekale priprave za akcije in moral sem biti nanje pripravljen.

Konec junija 1942 so tekle priprave za požig mostu pri Žirovnici. Takrat sem prvič slišal o Gorjanski četi, ki je bila 3. četa Cankarjevega bataljona in se je mudila na Pokljuki. Teda j so jo poklicali, da bi sode-lovala pri tej akciji. Prihod čete se je menda nekoliko zavlekel in v štabu so bili že malo nestrpni. Ko pa so Gorjanci le prispeli, je bilo veselje splošno. Takoj je bila pripravljena najboljša mešta z dodatno žlico zaseke. Spominjam se, da so bili vsi tovariši lepo oblečeni, dobro hranjeni in z redkimi izjemami še vsi s klobuki. V nameravani akciji so imeli nalogo, da zaprejo in zavarujejo pot iz smeri Jesenic, kar je veljalo tako za progo kot za cesto. Po končanem delu so mi pravili, da so na cesto in na progo v zelo kratkem času podrli toliko dreves, kot bi jih mogel le zelo hud vihar ... Nemci so se pošteno namučili, da so očistili pot do Most, za kar so porabili več ur. Ko je bilo delo opravljeno, sta se prvi četi spet umaknili pod Stol in naprej proti Rožci, Gorjanska četa pa je še tisto noč spet šla čez Savo in se vrnila na svoje področje.

Nemci so po požigu mostu proti nam takoj začeli pripravljati ofen-zivo in prve dni julija so nas pod Rožco že obkolili. Iz glavnega obroča smo se srečno rešili in se spustili navzdol. To ni bila slaba taktika. Kdo

Dr. Edvard Pohar, kakršen je bil februarja 1943, ko ga je v Gabrju tik nad Radovno fotografiral Adolf Repe-Tilen.

bi si mislil, da smo tako blizu! Nato smo ves dan prečepeli v gostem grmovju tik nad Savo, na oddelku med Hrušico in Dovjem. Medtem smo dolge ure poslušali nemška povelja, kajti nedaleč so se srečavale močne kolone, in nemški oficirji so se dogovarjali o nadaljnjih akcijah pri čiščenju terena. Najhuje je bilo, ker nas je ves dan žgalo sonce, mi pa smo bili brez kapljice vode, medtem ko je Sava tekla tik pod nami. Morda pa je bilo še huje, ko zaradi bližine Nemcev nismo smeli kaditi! Končno smo se z mrakom spustili čez cesto in šli čez Savo ter prosto zadihali na strminah Mežaklje. Zgodaj zjutraj smo se ustavili na njenem vrhu, tam, kjer sta padla prva heroja Mežaklje — Arzenšek in Koren. Polde Stražišar nam je opisal takratni in prvi boj, ki je bil 1. avgusta 1941, nakar smo njun spomin počastili z obljubo, da ju bomo maščevali.

Bataljon je takoj drugi dan po prihodu na Mežakljo odšel v prehranjevalno akcijo na Blejsko Dobravo in se spet pripravljaj na vrnitev

pod Stol. V taborišče na Mežakljo sta medtem iz Gorjanske čete prišla Dravski in Triglavski. Se zdaj ne vem, kako sta nas v širnih gozdovih sploh mogla najti. In tedaj je bilo dogovorjeno, da sem z njima odšel na Pokljuko. Hodili smo zelo dolgo. Taborišče je bilo menda nekje blizu Mrzlega studenca. Tja smo prispeli ob najprimernejšem času: pravkar so se pripravljali na delitev kosila. Čeprav se je zdaj število nepričakovano povečalo za tri, ni bilo videti, da bi se kuhar znašel v kaki zadregi, čeprav je bila hrana imenitna. Kosilo je bilo sestavljeno kot v kakšnih toplicah: juha, meso, pražen krompir in celo solata! Solate resda ni bilo toliko, da bi potešila vse naše želje ali celo potrebe po vitaminih; skomine so bile res hude, vendar jih je intendant Štefan s pravičnostjo zgladil zelo mirno. Z neverjetno natančnostjo in s tremi prsti desnice je prijemal enake šopke solate in jih spuščal na naše porcije. Ko se je mimo Štefana zvrstila vsa četa, na dnu posode ni ostalo niti lističa solate!

Naslednje dni je dež nenehoma zalival šotore in spreminjal tla v blato. Nekdo je zato predlagal, da bi se preselili v kakšno kočo, kjer bi počakali na sonce. Mnogi so temu nasprotovali, kajti iz izkušenj so vedeli, da je za partizane trdno poslopje lahko zelo nevarna past, če ne celo grob. Vendar se je pokazalo, da je le zmagala mokrota in tako smo se nekega večera preselili v Vovkovo bajto, ki je stala blizu Grajske planine. Za vsak primer pa so tu straže in patrulje podvojili, in tako smo se počutili kar varne. Tudi vstajali smo zelo zgodaj in potem kar opremljeni čakali na sovražnikovo presenečenje. Tam — še posebno v tistem poletju — nikoli ni bilo moč vedeti, kdaj bo zaropotalo. Prve dni sem imel precej dela z izdiranjem zob. V jeseniški bolnišnici sem namreč dobil potrebno zbirko klešč in tako sem mnogo borcev lahko rešil neprijetnih zobobolov. V glavnem pa so bili tovariši zdravi in dobro razpoloženi.

V Vovkovi bajti smo preživeli nekaj mirnih dni. Vmes smo nabirali celo jagode in nekje staknili tudi tarok karte, ki smo jih pridno metali po mizi, stoječi ob koči. Neko pozno popoldne, ura je bila okrog šestih, smo od mize zagledali stražarja, ki je na vso moč tekel proti koči. V naslednjem trenutku smo že zavezovali nahrbtnike in izpraznili kočo ter nestrpni pričakali stražarja; povedal nam je, da je videl več civilistov, ki se bližajo koči. Takoj je odšla v tisto smer patrulja. Ni pa še bila daleč od koč, ko so že odjeknili strelj. Nemci, ki so šli za svojimi civilnimi vodniki, so že v strelski vrsti na vso moč hiteli proti koči. Z naše strani je takoj nato počilo nekaj strellov, ki so sovražnike prisilili, da so poiskali kritje, nam pa je to omogočilo, da smo se brez žrtev umaknili na bližnjo Kokošinjco. Dobro je bilo, da smo tako hiteli, kajti le nekaj minut za nami so na greben z druge smeri prišli tudi Nemci. Prav varnega pa sem se počutil, ko sem videl, kako zakrita pota ubiramo in se odmikamo od mnogo številnejših Nemcev. Saj je bilo tako, kot bi oživila vsa Pokljuka. Trda tema je že bila, ko smo prišli do poključke ceste. Na njej so izkušeni tovariši opazili sledove številnih nemških podkvic, in tako nam je bilo jasno, da ne gre za naključni napad, temveč za obsežno ofenzivo. Previdno smo prekoračili cesto in zabrisali svoje sledove. Prešli

Prvo zatočišče ranjencev in s tem, poleg tiste v Poljanski dolini, prva partizanska bolnišnica na Gorenjskem, postavljena na robu Mežaklje tik nad Jesenicami decembra 1942.

smo Perasle in se navsezgodaj na Repečnekovem rovtu poskrili med grmovje in drevje. Odrejena je bila popolna tišina in tako smo spet lahko slišali Nemce, ki so stikali tam okoli, niso si pa mogli misliti, da bi partizanska enota mogla biti na tako izpostavljenem kraju, in vsi po vrsti so šli mimo nas. Šele čez dva dni smo videli kolone Nemcev, ki so se pomikale po cesti navzdol. Vmes je bilo tudi precej kamionov in celo dva tanka.

Komaj so Nemci dobro prišli do Bleda, smo se tudi mi že napotili v dolino. Namenili smo se v neko trgovino, da bi se založili z novo hrano. Bil sem v skupini, ki je polnila nahrbtnike, in delo je šlo dobro od rok. Nekdo je staknil tudi zalogo cigaret in dal vsakemu, ki je prišel blizu, po eno. Že sem jo hotel prižgati, ko sem pomislil na to, da smo pobirali samo sladkor, medtem pa se nihče ni spomnil na sol. Cigareto sem vtaknil v žep in se z našo skupino lotil nakladanja soli. Ko smo to opravili in prišli pred hišo, sem že videl svetlikanje cigaret. Tudi jaz sem jo hotel prižgati, toda povelje za odhod mi je to preprečilo tudi tokrat. V taborišče smo se vrnili dobre volje in kmalu nadomestili dneve stradanja. Po obilni večerji je bil običajen skupni sestanek, ki smo ga imenovali »kolektiv«.

Tu smo slišali dnevno povelje in končno tudi kritiko vseh naših napak. Tudi tokrat je na koncu komisar vprašal, če ima kdo kaj vprašati ali povedati. Po kratki tišini je eden izmed borcev prav mirno vprašal,

če je za sinočnjo akcijo še veljala stroga prepoved glede kaje in uživanja hrane med akcijo, ali pa je bila medtem preklicana, ne da bi to vedel. V tistem hipu se je namesto odgovora oglasil odredni komandant Polde Stražišar in izjavil, da je on kadil in se prvi pregrešil zoper stroga pravila, in da zdaj zato zahteva, da mu kolektiv odmeri primerno kazen. Ni še dobro končal tega poziva, ko sta ob njem stala še dva taka grešnika. Prvi je bil komisar Jože Krajc-Žakelj, drugi pa Boris ali pa Iztok. Torej — sami vodilni tovariši. Predlog za kazen je takoj sledil: nošnja vode tri dni! Ker se je začelo že mračiti, je bil to za nošenje vode ravno pravišnji čas. Kaznovani so se odpravili na pot z velikimi lonci. Partizanstvo samo po sebi ni moglo odpraviti vseh človeških slabosti, in tako sem udobno zleknjen in s škodoželjnim nasmehom zdaj močno vlekel cigareto in tovarišem želel čim manjše polivanje vode. Pri tem pa sem vedel, da me je samo naključje rešilo, da nisem bil četrti v tej akciji prav jaz. Kolektiv pa je že naslednji večer soglasno sklenil, da bodo grešnikom kazen odpustili, in zdaj so se javili prostovoljci, ki so zamenjali naše voditelje. Zaradi prestajanja kazni je preveč trpelo drugo delo. Ta dogodek ni videti pomemben, vendar se ga vedno spominjam kot primera skrajnje pravičnosti in popolne enakosti borcev in funkcionarjev, kar je bilo značilno za prve čase partizanstva.

Prvega avgusta ob šestih zjutraj, medtem ko smo že čakali na zajtrk, smo iz smeri Mežaklje zaslišali močno streljanje. Peli so mitraljezi, pokale bombe in trombloni! Streljanja nikakor ni hotelo biti konnc. Trušč je bilo slišati zelo blizu in nekateri so bili prepričani, da se ta hudi spopad razvija na Mežaklji, drugi pa so trdili, da zaradi severnega vetra to zlovesče streljanje prihaja iz smeri Golice ali Rožce. Slutili smo najhuje: računali smo namreč, da so močne nemške sile napadle in presenetile Cankarjev bataljon in s tako srditim streljanjem prav gotovo močno razredčile njegove vrste. Odgovor na to je bila tragična vest, ki je prišla iz doline. Nemci so na Bledu pripovedovali, da je tisti dan padlo na desetine partizanov. Šele ko se je čez nekaj dni vrnil Stražišar, nas je razveselil z novico, da se je rešil ves bataljon in da je padel samo stražar, ki so ga Nemci resnično presenetili.

Kmalu potem sem se moral spet vrniti v bataljon pod Stol. Hudo pa nas je prizadelo, ko smo dobili žalostno vest, da sta na Pokljuki padla Polde Stražišar in Franc Potočnik.

Tako sem jesen preživel pod Stolom in se sredi oktobra vrnil na Pokljuko. Bataljon je takrat taboril na robu Pokljuke, nekako nad elektrarno v Radovni. Silovita poletna nemška ofenziva je že pojemala in tako smo se v taborišču počutili dokaj varne. Veliko smo se pogovarjali o prestanih bojih in akcijah, bilo pa je tudi dosti sproščenih zabavnih pogovorov. Med tistimi, ki smo jih poslušali najraje, je bil Alojz Černe-Edvard, takratni kuhar. Mož je bil zelo veren in pripovedoval nam je, da mora zdaj za svoje grehe, ki jih je delal, ko je bil še v dolini, pač delati pokoro. Ko smo včasih silili vanj, nam je nekaj svojih grehov, ki pa jih ni bilo mogoče jemati resno in jih obsojati, le naštel in to na zanimiv način. Kar naenkrat pa se je obrnil proti meni in me zelo resno vprašal: — Edvard, ali si ti tudi grešil, ko moraš zdaj tu po

Kuhinja bolnišnice na Mežaklji.

gmajni delati pokoro, ko bi lahko lepo mirno živel v Ljubljani. — Pri tem je delal vtis, kot da misli resno, vendar so tovariši že poznali barvo in izraz glasu, zato je sprožil obilo sproščenega smeha. Bil je sila svojevrsten mož tako v življenju kot v smrti.

V začetku novembra sem odšel v Selško dolino, kamor se je premaknil del Cankarjevega bataljona. Ko sem se konec meseca vračal, so Nemci napadli četo, ki se je mudila v bližini Bareče doline. Takrat je padel Šimen iz Bohinja, ujeta je bila borka Tončka, z dum-dum kroglo pa je bil v komolec ranjen Stric-Razinger. Njegovo razbito roko sem namestil na leseno opornico, vendar ni bilo misliti, da bi se lahko zdravil kar v četi. Komandir Tonček Dežman mi je tedaj dodelil enega najbolj korajžnih borcev — tovariša Zvonka, da bo odšel z menoj in z ranjencem, nakar bi si nekje v gozdu zgradili skrito bivališče. To je bilo še posebno nujno, ker se je že naglo bližala zima. Odšli smo iz čete in ponoči blizu Nomnja prebredli mrzlo Savo ter mimo Gorjuš odšli na Pokljuko. Stric, ki je bil Jeseničan, nam je zagotavljal, da vé za primeren kraj, kjer bi zgradili bunker, ki ga bo postavil Zvonko, on pa da bo dobil s terena tudi hrano. Mene so pridržali v štabu bataljona na Pokljuki, v Gaberjih, onadva pa sta nadaljevala pot.

Med bivanjem v štabu je komandant Iztok-Ernest Seidler sklenil izpeljati prehranjevalno akcijo, in sicer v Bohinjski Beli, kjer je bilo nekaj sto vojakov in povrh še precej policije. V akcijo nas je šlo le kakih 10, odrejena pa je bila rekvizicija dveh prašičev, kar bi storili pri nekem nemčurju. Poleg tega bi odgnali tudi velikega vola, ki bi ga kmet moral oddati Nemcem. Javil sem se za pomočnika mesarju, ki bi moral zaklati prašiča. Hiša je stala prav ob glavni cesti, zato je bilo treba še posebej pohiteti, kajti nemške patrulje so pogosto hodile po cesti. V pičle pol ure smo spravili razrezana prašiča v osem nahrbtnikov, ki so nas spočetka greli, med dolgo potjo čez vso Pokljuko pa so nas v hladni noči začeli že pošteno mraziti. Potem smo s težkimi nahrbtniki poskušali obložiti močnega vola, ki smo ga gnali s seboj, toda v kaj takega nikakor ni privolil. Tako smo prispeli v taborišče šele dopoldne.

Sredi decembra sem končno odšel na Mežakljo k ranjencu in k Zvonku, ki je medtem res zgradil privlačno barako. Pravzaprav jo je prilepil pod veliko skalo tik na robu Mežaklje in obrnjena je bila naravnost proti Jesenicam. Tu so že imeli mavec in tako sem ranjeno roko lahko pošteno zavil in preprečil vsakršno premikanje kosti. Oskrbljena sta bila tudi s hrano in zdaj zima ni bila več takšno strašilo kot poprej. Takrat mi še ni prišlo na misel, da bi bila to lahko prva partizanska bolnišnica na Gorenjskem sploh, če izvzamemo ono v Poljanski dolini, v kar se je res razvila, čeprav je bila majhna.

Ker pri ranjencu ni bilo pričakovati komplikacij, sem proti koncu decembra spet odšel pod Stol. Konec januarja 1943 pa sem se spet vrnil. Taka je bila pač moja dolžnost. Oba stanovalca barake sta bila zdaj videti kaj žalostna. Dotok hrane je popolnoma presahnil, kajti Nemci so medtem pozaprli naše aktiviste. Tudi zveze z bataljonom nista mogla dobiti in grozila nam je lakota. Že naslednji dan smo se pripravili za akcijo, kar je bila edina rešitev, in trije možje — ranjenec, bolničar in

zdravnik, smo odšli čez Savo v Jeseniške Rovte. Tu smo se založili s hrano in se še isto noč vrnili v strmo Mežakljo. Dvakrat v isti noči priti čez Savo, in še v neposredni bližini Jesenic, je bila pač nevarna zadeva, in povrh še tako slabo oboroženi. Zvonko je imel puško, Stric pištolo, jaz pa samo leskovo palico. Le ko sem med akcijo v Jeseniških Rovtih stal na straži, sem bil poleg palice oborožen še s pištolo. Hrane, ki smo jo prinesli, je bilo kar precej, začela pa je hitro kopneti, ker so se oglašali novi ranjenci. V prvotni baraki je zmanjkalo ležišč, zato smo novo morali dograjevati v okolici.

Bataljonski kurir, ki me je pogosto vodil na javko za enoto, ki se je mudila pod Stolom in ki me je tudi pričakoval, ko sem se vračal, je bil David-Lovro Kogoj. V bataljonu sem dosegel, da je bil David tudi edina zveza med bolnišnico in bataljonom. Nemci so se vedno na vso moč trudili, da bi izsledili te naše partizanske ustanove in jih uničili, ker bi s tem močno prizadeli borbeno moralo borcev. Bolnišnica ni mogla imeti oboroženega zavarovanja, zato se je morala zanašati izključno le na konspiracijo. Ta pa je bila v tem, da je bila dobro skrita in da je zanjo vedelo čim manj ljudi, in to le taki, ki so bili najbolj zanesljivi. Davida sem na dolgih samotnih pohodih prek Mežaklje in Pokljuke dobro spoznal in močno mi je prirasel k srcu. V bolnišnici smo ga bili, ko se je prikazal izza smrek in nas z vedrim nasmehom pozdravil, vedno veseli. Na hitro nam je povedal vse važne novice. Nikoli ni prišel s praznim nahrbtnikom in pogosto sem se čudil, kako je sicer dokaj slaboten mogel privleči celo goro dobrot. Bataljon na Pokljuki je končno prevzel v oskrbo s hrano tudi bolnišnico in reči moram, da je vse delovalo zelo dobro.

Iz bolnišnice sem se večkrat odpravil v bataljon in prve dni marca mi je Tilen pokazal fotoaparata. Nagovoril me je, da sem se mu pustil slikati. Dobro sem si navil velike brke, oprtal bolniško torbo in predse zadosti vidno postavil palico, ki je bila moj stalni spremljevalec. Nisem niti verjel, da Tilen zna tudi fotografirati, niti tega, da bom to sliko kdaj tudi videl. Prav začudil sem se, ko mi je fotografijo kmalu izročil; bila je imenitna. Sliko sem spravil v roke svojih staršev, ki so jo ohranili do osvoboditve, in tako jo imam še zdaj. Redek spomin!

Število ranjencev je naraščalo, zato sem bil kmalu spet v bolnišnici. To pot je bil med njimi tudi bataljonski komisar Karel Kozar-Romi, ki je imel rano na roki. Zadet je bil na neki javki ob železniški progi blizu blejske postaje. Po pomoč tja so hodili celo — sicer redki — avstrijski partizani s Koroške ter tovariši izpod Stola.

Nekega dne konec marca smo dobili nenadno in vznemirljivo sporočilo, da so Nemci ujeli kurirja Davida, da je bil prej hudo ranjen v stegno in da ni mogel niti uiti, niti se sam ustreliti, kajti puška da mu je pri padcu odletela predaleč stran. V partizanih je veljalo ustaljeno pravilo, da se mora enota ali ustanova, katere član je bil ujet, takoj preseliti drugam. Nikoli nihče ni mogel vedeti, kaj bodo izvlekli iz ujetnika gestapovci. Tudi mi v bolnišnici smo se ob tej zaskrbljenost vzbujajoči novici takoj sestali in se posvetovali, kaj storiti. Toda vsi, osebje in ranjenci, smo bili enotnega mnenja, da David nikoli ne bo ničesar izdal,

še najmanj pa bolnišnico. Zato smo enodušno sklenili, da se ne bomo nikamor premaknili. Potem smo zvedeli, da David ni hotel povedati ničesar, kar je zanimalo gestapovce, pa naj so ga še tako nečloveško mučili. Junija istega leta so ga med talci v Soteski ustrelili. Veliko je pretrpel pred junaško smrtjo in popolno zaupanje tovarišev v bolnišnici na Mežaklji v Davidovo neomajnost, v njega kot človeka in borca, je bila le skromna počastitev njegovega spomina.

Zadnjega aprila 1943 so me nujno poklicali v bataljon, kjer so mi sporočili, da moram takoj odriniti v Selško dolino, ker je bilo tam nekaj hudo ranjenih tovarišev, ki so čakali na mojo pomoč. Računal sem, da se bom spet kmalu vrnil v kraje, kjer sem preživel že toliko mesecev in sem se počutil kakor doma. Toda zgodilo se je drugače in ostati sem moral v Selški dolini. Tam se je mudil tudi štab odreda in v bližini tudi večina gorenjskih partizanskih enot, ki so se že pripravljale na združitev v brigado.

Tako je v bližini Podlonka zrasla nova bolnišnica, za njo pa še druge in nove po vsej Gorenjski.

Poslednjič sem prišel na Pokljuko in Mežakljo januarja 1944, kmalu potem, ko je bil na Goreljku napaden 3. bataljon Prešernove brigade. V hudi zimi se je rešilo precej borcev, toda pri tem so močno ozeбли. Nujno je bilo treba amputirati celo vrsto prstov. In zato so me poklicali tja. Ozeble in ranjene so potem terenci zbrali v neki koči nad Jereko, kasneje so pa v gozdu zgradili zanje barako. Tako je spet nastal zamelek ene izmed gorenjskih partizanskih bolnišnic. Iz Bohinja sem odšel še na Mežakljo in obiskal svojo prvo bolnišnico, ki jo je tedaj vodil Vinko-Kiršner z Jesenic. Mimogrede sem obiskal tudi tamkajšnjo partizansko enoto. Toda njeni pripadniki so bili zdaj zvečine že novi borci. Tako sem lahko segel v roko le še redkemu, zelo redkemu staremu znancu, ki sem jih srečal tu 1942. in 1943. leta.

Štab odreda se je kmalu potem — februarja 1944 — preselil na drugo stran Save, v Kokro, in z njim sem šel tudi jaz s svojimi pomočniki. V septembru pa sem moral zapustiti tudi odred, ker so me poklicali v štab IX. korpusa na Primorsko. S tem pa se je začejala povsem nova doba in nov način življenja.